

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

М. В. Парасюк, В. М. Парасюк, Н. М. Грабар

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
(ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)
(УСХЕМАХ ТА ТАБЛИЦЯХ)**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**Львів
Растр-7
2020**

УДК 340.12(075.8)
П 18

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Національного університету «Львівська політехніка»
(протокол № 50 від 14.09.2020 р.)*

Рецензенти:

Долинська М.С. доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ;

Кельман М.С. доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії, історії та філософії права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Личенко І.О. доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Юркевич Ю.М. доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ.

Парасюк М.В., Парасюк В.М., Грабар Н.М.

П 18 Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб.
Львів : Растр-7, 2020. 364 с.

ISBN 978-617-7864-73-7

У навчальному посібнику подані схеми, які наочно характеризують сучасний стан цивільного права з огляду на економічні реформи, що проводяться в країні, зміни, що відбулися останніми роками у сфері цивільного законодавства і практиці його застосування. Схеми скомпоновано за ЦК України.

Схематичність викладеного матеріалу дозволяє зручно використовувати його у навчальному процесі.

Видання розраховане на здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 081 «Право», науково-педагогічних працівників, а також працівників практичних установ.

УДК 340.12(075.8)

ISBN 978-617-7864-73-7

© Парасюк М.В., Парасюк В.М., Грабар Н.М., 2020
© Видавництво «Растр-7», 2020

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВР України – Верховна Рада України;
ВС України – Верховний Суд України;
ГК України – Господарський кодекс України;
ЖК України – Житловий кодекс України;
ЗК України – Земельний кодекс України;
ЗУ – Закон України;
Установа – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності;
КК України – Кримінальний кодекс України;
КМ України – Кабінет Міністрів України;
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України;
КС України – Конституційний Суд України;
СК України – Сімейний кодекс України;
ТзДВ – товариство з додатковою відповідальністю;
ТзОВ – товариство з обмеженою відповідальністю;
ФОП – Фізична особа – підприємець;
ЦК України – Цивільний кодекс України;
ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	12
<u>ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ</u>	
<i>Схема 1</i> Поняття та предмет цивільного права як галузі права	13
<i>Схема 2</i> Метод цивільно-правового регулювання	15
<i>Схема 3</i> Принципи цивільного права	16
<i>Схема 4</i> Функції цивільного права	17
<i>Схема 5</i> Структура (система) цивільного права	18
<i>Схема 6</i> Цивільне право в системі галузей права України	19
<i>Схема 7</i> Джерела (форми) цивільного права	20
<i>Схема 8</i> Поняття та предмет цивільного права як науки	21
<i>Схема 9</i> Цивільне право як навчальна дисципліна	22
Цивільне законодавство (гл. 1 ЦК України)	22
<i>Схема 10</i> Цивільне законодавство	23
<i>Схема 11</i> Дія цивільних законів у часі, просторі та за колом осіб	24
<i>Схема 12</i> Межі дії законів у часі, просторі та за колом осіб	25
<i>Схема 13</i> Правила застосування актів цивільного законодавства	26
<i>Схема 14</i> Тлумачення цивільно-правової норми	27
Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків.	
Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків (гл. 2 ЦК України)	28
<i>Схема 15</i> Цивільні правовідносини	28
<i>Схема 16</i> Підстави виникнення цивільних правовідносин	29
<i>Схема 17</i> Види цивільних правовідносин	30
<i>Схема 18</i> Класифікація юридичних фактів	31
<i>Схема 19</i> Здійснення цивільних прав	32
Захист цивільних прав та інтересів (гл. 3 ЦК України)	33
<i>Схема 20</i> Поняття та підстави захисту цивільних прав та інтересів	33
<i>Схема 21</i> Форми захисту цивільних прав та інтересів	34
<i>Схема 22</i> Судова форма захисту	35
<i>Схема 23</i> Нотаріальна форма захисту	36
<i>Схема 24</i> Самозахист цивільних прав як самостійна форма захисту	38
<i>Схема 25</i> Способи захисту цивільних прав та інтересів	39
<i>Схема 26</i> Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди	41
<i>Схема 27</i> Відшкодування моральної шкоди	42
Загальні положення про фізичну особу (гл. 4 ЦК України)	43
<i>Схема 28</i> Цивільна правоздатність	43
<i>Схема 29</i> Ім'я фізичної особи	44
<i>Схема 30</i> Місце проживання фізичної особи	45
<i>Схема 31</i> Цивільна дієздатність фізичної особи	46
<i>Схема 32</i> Ознаки та елементи цивільної дієздатності фізичної особи	47
<i>Схема 33</i> Види цивільної дієздатності фізичної особи	48
<i>Схема 34</i> Фізичні особи з неповною дієздатністю	49
<i>Схема 35</i> Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи	50
<i>Схема 36</i> Визнання фізичної особи безвісно відсутньою і оголошення її померлою	51
<i>Схема 37</i> Цивільно-правові засоби індивідуалізації фізичної особи	52
<i>Схема 38</i> Акти цивільного стану	53
Фізична особа – підприємець (гл. 5 ЦК України)	54
<i>Схема 39</i> Фізична особа – підприємець	54
<i>Схема 40</i> Правовий статус фізичної особи – підприємця	55
<i>Схема 41</i> Види діяльності, якими фізична особа-підприємець не має права займатись	56
Опіка та піклування (гл. 6 ЦК України)	57

<i>Схема 42</i>	Опіка та піклування в цивільних відносинах.....	57
<i>Схема 43</i>	Встановлення опіки та піклування.....	58
<i>Схема 44</i>	Фізична особа, яка не може бути опікуном або піклувальником	59
<i>Схема 45</i>	Права та обов'язки опікуна та піклувальника	60
<i>Схема 46</i>	Правочини, які не може вчиняти опікун та піклувальник.....	61
<i>Схема 47</i>	Правочини, які вчиняються з дозволу органів опіки та піклування.....	62
<i>Схема 48</i>	Припинення опіки та піклування	63
	Загальні положення про юридичну особу (гл. 7 ЦК України)	64
<i>Схема 49</i>	Поняття й ознаки юридичної особи.....	64
<i>Схема 50</i>	Сутність юридичної особи.....	65
<i>Схема 51</i>	Види юридичних осіб.....	66
<i>Схема 52</i>	Організаційно-правові форми юридичних осіб.....	67
<i>Схема 53</i>	Правоздатність та дієздатність юридичної особи.....	68
<i>Схема 54</i>	Індивідуалізація юридичної особи.....	69
<i>Схема 55</i>	Порядок створення юридичної особи.....	70
<i>Схема 56</i>	Установчі документи юридичної особи	71
<i>Схема 57</i>	Філії та представництва юридичних осіб.....	72
<i>Схема 58</i>	Припинення юридичної особи.....	73
<i>Схема 59</i>	Підстави ліквідації юридичної особи	74
<i>Схема 60</i>	Порядок ліквідації юридичної особи	75
<i>Схема 61</i>	Судові процедури, які застосовуються щодо боржника	78
	Підприємницькі товариства (гл. 8 ЦК України)	79
<i>Схема 62</i>	Загальні положення про господарського товариства	79
<i>Схема 63</i>	Поняття та види підприємницьких товариств	80
<i>Схема 64</i>	Права і обов'язки учасників господарського товариства	81
<i>Схема 65</i>	Правове становище повного товариства	82
<i>Схема 66</i>	Засновницький договір та управління повним товариством.....	83
<i>Схема 67</i>	Відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями.....	84
<i>Схема 68</i>	Зміни, вихід та вибуття з повного товариства	85
<i>Схема 69</i>	Основні положення про командитне товариство	86
<i>Схема 70</i>	Ознаки командитного товариства	87
<i>Схема 71</i>	Права та обов'язки вкладника командитного товариства	88
<i>Схема 72</i>	Відповідальність та ліквідація командитного товариства.....	89
<i>Схема 73</i>	Загальні положення про товариства з обмеженою відповідальністю	90
<i>Схема 74</i>	Установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю	91
<i>Схема 75</i>	Статутний капітал та вклади учасників товариства з обмеженою відповідальністю	92
<i>Схема 76</i>	Управління товариством з обмеженою відповідальністю. Загальні збори учасників.....	93
<i>Схема 77</i>	Наглядова рада товариства з обмеженою відповідальністю	94
<i>Схема 78</i>	Виконавчий орган товариства з обмеженою відповідальністю	95
<i>Схема 79</i>	Значні правочини товариства з обмеженою відповідальністю	96
<i>Схема 80</i>	Виділ та припинення товариства з обмеженою відповідальністю	97
<i>Схема 81</i>	Товариство з додатковою відповідальністю	98
<i>Схема 82</i>	Правовий статус акціонерного товариства	99
<i>Схема 83</i>	Типи акціонерних товариств	100
<i>Схема 84</i>	Порядок створення акціонерного товариства.....	101
<i>Схема 85</i>	Установчі збори акціонерного товариства.....	102
<i>Схема 86</i>	Статут акціонерного товариства	103
<i>Схема 87</i>	Статутний капітал акціонерного товариства	104
<i>Схема 88</i>	Цінні папери акціонерного товариства.....	105

<i>Схема 89</i>	Права та обов'язки акціонерів	106
<i>Схема 90</i>	Дивіденди акціонерного товариства	107
<i>Схема 91</i>	Загальні збори акціонерного товариства	108
<i>Схема 92</i>	Наглядова рада акціонерного товариства.....	111
<i>Схема 93</i>	Виконавчий орган акціонерного товариства.....	115
<i>Схема 94</i>	Ревізійна комісія акціонерного товариства	116
<i>Схема 95</i>	Виділ та припинення акціонерного товариства	117
<i>Схема 96</i>	Ліквідація акціонерного товариства	118
<i>Схема 97</i>	Виробничий кооператив.....	119
<i>Схема 98</i>	Членство у виробничому кооперативі.	
	Права та обов'язки членів виробничого кооперативу.....	120
<i>Схема 99</i>	Управління виробничим кооперативом.....	121
<i>Схема 100</i>	Припинення членства у виробничому кооперативі.....	122
<i>Схема 101</i>	Правове становище неїдприємницьких товариств.....	123
<i>Схема 102</i>	Система неїдприємницьких товариств.....	124
<i>Схема 103</i>	Споживчий кооператив	125
<i>Схема 104</i>	Права та обов'язки члена споживчого кооперативу	126
<i>Схема 105</i>	Органи управління споживчого кооперативу	127
<i>Схема 106</i>	Припинення членства у споживчому кооперативі	128
<i>Схема 107</i>	Загальні засади громадського об'єднання.....	129
<i>Схема 108</i>	Загальні положення про політичні партії.....	130
<i>Схема 109</i>	Загальні засади діяльності благодійних організацій.....	131
<i>Схема 110</i>	Загальні положення про релігійні організації	132
<i>Схема 111</i>	Загальні положення про недержавні пенсійні фонди.....	133
<i>Схема 112</i>	Загальні положення про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.....	134
<i>Схема 113</i>	Загальні засади діяльності професійних спілок.....	135
<i>Схема 114</i>	Загальні засади діяльності творчих спілок.....	136
Правові форми участі держави, АРК, територіальних громад у цивільних відносинах (гл. 9 ЦК України)		
		137
<i>Схема 115</i>	Правові форми участі держави у цивільних відносинах	137
<i>Схема 116</i>	Правова природа держави як суб'єкта цивільних відносин	138
<i>Схема 117</i>	Правові форми участі територіальних громад у цивільних відносинах	139
Органи та представники, через яких діють держава, АРК, територіальні громади у цивільних відносинах (гл. 10 ЦК України)		
		140
<i>Схема 118</i>	Органи, через які діє держава у цивільних відносинах.....	140
<i>Схема 119</i>	Управління об'єктами державної власності	141
<i>Схема 120</i>	Органи, через які діють територіальні громади у цивільних відносинах	142
Відповідальність за зобов'язаннями держави, АРК, територіальних громад (гл. 11 ЦК України)		
		143
<i>Схема 121</i>	Відповідальність за зобов'язаннями держави, АРК, територіальних громад.....	143
<i>Схема 122</i>	Шкода, яка відшкодовується державою в повному обсязі	144
<i>Схема 123</i>	Розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави, АРК, територіальних громад та створених ними юридичних осіб	145
Загальні положення про об'єкти цивільних прав (гл. 12 ЦК України)		
		146
<i>Схема 124</i>	Поняття та види об'єктів цивільних прав.....	146
<i>Схема 125</i>	Робота і послуги як об'єкти цивільних прав.....	147
Речі. Майно (гл. 13 ЦК України)		
		148
<i>Схема 126</i>	Поняття та юридична класифікація речей.....	148
<i>Схема 127</i>	Державна реєстрація прав на нерухомість	149
Цінні папери (гл. 14 ЦК України).....		
		150
<i>Схема 128</i>	Поняття та особливості цінних паперів.....	150

<i>Схема 129</i> Ознаки та класифікація цінних паперів	151
<i>Схема 130</i> Види цінних паперів	152
<i>Схема 131</i> Поняття та види пайових цінних паперів	153
<i>Схема 132</i> Поняття та види боргових цінних паперів	154
<i>Схема 133</i> Облігації та їх види	155
<i>Схема 134</i> Поняття та види іпотечних цінних паперів	156
Нематеріальні блага (гл. 15 ЦК України)	157
<i>Схема 135</i> Результати інтелектуальної, творчої діяльності	157
<i>Схема 136</i> Поняття та види інформації	158
<i>Схема 137</i> Класифікація інформації	159
<i>Схема 138</i> Особисті немайнові блага	160
Правочини (гл. 16 ЦК України)	161
<i>Схема 139</i> Поняття та ознаки правочину	161
<i>Схема 140</i> Класифікація правочинів	162
<i>Схема 141</i> Умови дійсності правочинів	163
<i>Схема 142</i> Недійсні правочини	164
<i>Схема 143</i> Підстави визнання правочину недійсним	165
<i>Схема 144</i> Правочини з дефектами суб'єктного складу	166
<i>Схема 145</i> Правочини з дефектами (недотримання) форми	167
<i>Схема 146</i> Правочини з дефектами волі	168
<i>Схема 147</i> Правочини з дефектами змісту	169
<i>Схема 148</i> Правові наслідки визнання правочину недійсним	170
<i>Схема 149</i> Двостороння реституція	171
Представництво (гл. 17 ЦК України)	172
<i>Схема 150</i> Поняття та ознаки представництва	172
<i>Схема 151</i> Сторони у представництві	173
<i>Схема 152</i> Підстави виникнення представництва	174
<i>Схема 153</i> Види представництва	175
<i>Схема 154</i> Комерційне представництво	176
<i>Схема 155</i> Обмеження представництва	177
<i>Схема 156</i> Представництво за довіреністю	176
<i>Схема 157</i> Правила нотаріального посвідчення довіреностей	179
<i>Схема 158</i> Види довіреностей	180
<i>Схема 159</i> Припинення представництва за довіреністю	181
Визначення та обчислення строків (гл. 18 ЦК України)	182
<i>Схема 160</i> Поняття, види строків (термінів) у цивільному праві	182
<i>Схема 161</i> Порядок обчислення строків (термінів)	183
<i>Схема 162</i> Строки здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків	184
Позовна давність (гл. 19 ЦК України)	185
<i>Схема 163</i> Поняття, види та значення позовної давності	185
<i>Схема 164</i> Обчислення позовної давності	186
<i>Схема 165</i> Зупинення та переривання перебігу позовної давності	187
<i>Схема 166</i> Вимоги, на які позовна давність не поширюється	188

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Загальні положення про особисті немайнові права фізичної особи (гл. 20 ЦК України)	189
<i>Схема 167</i> Поняття та особливості особистого немайнового блага	189
<i>Схема 168</i> Загальні ознаки особистих немайнових прав	190
<i>Схема 169</i> Види особистих немайнових прав	191
Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (гл. 21 ЦК України)	192

<i>Схема 170</i> Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи	192
<i>Схема 171</i> Право на життя.....	193
<i>Схема 172</i> Право на охорону здоров'я	194
<i>Схема 173</i> Право на медичну допомогу	195
<i>Схема 174</i> Право на інформацію про стан свого здоров'я	196
<i>Схема 175</i> Право на таємницю про стан здоров'я.....	197
<i>Схема 176</i> Право на свободу та особисту недоторканість	198
<i>Схема 177</i> Право на сім'ю	199
<i>Схема 178</i> Право на опіку та піклування	200
<i>Схема 179</i> Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля	
Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (гл. 22 ЦК України)	201
<i>Схема 180</i> Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи	202
<i>Схема 181</i> Право на ім'я та зміну імені.....	204
<i>Схема 182</i> Право на повагу до гідності, честі та ділової репутації	205
<i>Схема 183</i> Право на індивідуальність	
<i>Схема 184</i> Право на особисте життя та його таємницю	207
<i>Схема 185</i> Право на інформацію.....	208
<i>Схема 186</i> Право на особисті папери	209
<i>Схема 187</i> Право на таємницю кореспонденції.....	210
<i>Схема 188</i> Право на місце проживання та недоторканість житла.....	211
<i>Схема 189</i> Право на свободу пересування.....	212
<i>Схема 190</i> Право на свободу об'єднання та мирні зібрання	213
<u>ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА</u>	
Загальні положення про право власності (гл. 23 ЦК України)	214
<i>Схема 191</i> Поняття та зміст права власності	214
<i>Схема 192</i> Види права власності.....	215
<i>Схема 193</i> Право приватної власності фізичних і юридичних осіб	216
<i>Схема 194</i> Види майна, що не може перебувати у власності фізичних і юридичних осіб та спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна.....	217
<i>Схема 195</i> Право державної власності	218
<i>Схема 196</i> Право комунальної власності	219
Набуття права власності (гл. 24 ЦК України).....	220
<i>Схема 197</i> Підстави набуття права власності	220
<i>Схема 198</i> Первісні (первинні) підстави набуття права власності	221
<i>Схема 199</i> Похідні (вторинні) підстави набуття права власності.....	222
<i>Схема 200</i> Набувальна давність	223
Припинення права власності (гл. 25 ЦК України	224
<i>Схема 201</i> Підстави припинення права власності.....	224
<i>Схема 202</i> Знищення майна та примусове припинення права власності.....	225
<i>Схема 203</i> Відмова від права власності.....	226
Право спільної власності (гл. 26 ЦК України).....	227
<i>Схема 204</i> Поняття та види права спільної власності.....	227
<i>Схема 205</i> Спільна часткова власність.....	228
<i>Схема 206</i> Правила щодо визначення часток у праві спільної часткової власності.....	229
<i>Схема 207</i> Підстави припинення права спільної часткової власності	230
<i>Схема 208</i> Спільна сумісна власність.....	231
<i>Схема 209</i> Режим спільної сумісної власності	232
<i>Схема 210</i> Право особистої приватної власності дружини та чоловіка.....	239

<i>Схема 211</i> Припинення права спільної сумісної власності.....	234
<i>Схема 212</i> Відмінності між спільною частковою та спільною сумісною власністю.....	235
Право власності на землю (земельну ділянку) (гл. 27 ЦК України)	236
<i>Схема 213</i> Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності.....	236
<i>Схема 214</i> Суб'єкти права власності на землю.....	237
<i>Схема 215</i> Право власності на землю іноземців та осіб без громадянства.....	238
<i>Схема 216</i> Підстави припинення права власності та права користування земельною ділянкою.....	239
Право власності на житло (гл. 28 ЦК України)	240
<i>Схема 217</i> Поняття та об'єкти права власності на житло.....	240
<i>Схема 218</i> Права власника житлового будинку, квартири.....	241
<i>Схема 219</i> Обов'язки власників житла як споживачів житлово-комунальних послуг.....	243
Захист права власності (гл. 29 ЦК України)	244
<i>Схема 220</i> Поняття та система цивільно-правових способів захисту прав та інтересів власника.....	244
<i>Схема 221</i> Юридичні способи захисту права власності.....	245
<i>Схема 222</i> Речово-правові способи захисту права власності.....	246
<i>Схема 223</i> Визнання незаконним правового акта, що порушує право власності.....	247
Загальні положення про речові права на чуже майно (гл. 30 ЦК України)	248
<i>Схема 224</i> Поняття та ознаки речових прав на чуже майно.....	248
<i>Схема 225</i> Види речових прав на чуже майно.....	249
Право володіння чужим майном (гл. 31 ЦК України)	250
<i>Схема 226</i> Поняття та види права володіння чужим майном.....	250
<i>Схема 227</i> Види підстав, за яких виникає право володіння чужим майном.....	251
Право користування чужим майном (гл. 32 ЦК України)	252
<i>Схема 228</i> Поняття та види сервітуту.....	252
<i>Схема 229</i> Ознаки сервітуту.....	253
<i>Схема 230</i> Види права земельного сервітуту.....	254
<i>Схема 231</i> Підстави припинення сервітуту.....	255
Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (гл. 33 ЦК України)	256
<i>Схема 232</i> Поняття емфітевзису.....	256
<i>Схема 233</i> Права та обов'язки землекористувача.....	257
<i>Схема 234</i> Ознаки емфітевзису.....	258
<i>Схема 235</i> Підстави припинення емфітевзису.....	259
Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (гл. 34 ЦК України)	260
<i>Схема 236</i> Поняття, підстави встановлення та строк суперфіцію.....	260
<i>Схема 237</i> Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої для забудови.....	261
<i>Схема 238</i> Права суперфіціарія.....	262
<i>Схема 239</i> Обов'язки суперфіціарія.....	263
<i>Схема 240</i> Підстави припинення суперфіцію.....	264
<u>ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ</u>	
Загальні положення про право інтелектуальної власності (гл. 35 ЦК України)	265
<i>Схема 241</i> Поняття, об'єкти та суб'єкти права інтелектуальної власності.....	265
<i>Схема 242</i> Майнові та особисті немайнові права інтелектуальної власності.....	266
<i>Схема 243</i> Захист права інтелектуальної власності судом.....	267
Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право) (гл. 36 ЦК України)	268
<i>Схема 244</i> Поняття та зміст авторського права.....	268

<i>Схема 245</i> Акти законодавства, якими регулюється сфера охорони і захисту авторського права	269
<i>Схема 246</i> Об'єкти авторського права	270
<i>Схема 247</i> Суб'єкти авторського права.....	271
<i>Схема 248</i> Поняття, ознаки та види співавторства	272
<i>Схема 249</i> Строк дії авторського права.....	273
<i>Схема 250</i> Майнові та особисті немайнові права автора	274
<i>Схема 251</i> Виключні права авторів на використання творів	275
<i>Схема 252</i> Випадки правомірного використання твору без згоди автора	276
<i>Схема 253</i> Вільне використання твору із зазначенням імені автора.....	277
<i>Схема 254</i> Захист авторського права.....	279
<i>Схема 255</i> Способи цивільно-правового захисту авторського права.....	280
Право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права) (гл. 37 ЦК України).....	281
<i>Схема 256</i> Суміжні права.....	281
<i>Схема 257</i> Суб'єкти суміжних прав.....	282
<i>Схема 258</i> Використання суміжних прав	283
<i>Схема 259</i> Особисті немайнові права виконавців та права на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення	284
<i>Схема 260</i> Майнові права виконавців	285
<i>Схема 261</i> Майнові права виробників фонограм і виробників відеограм	286
<i>Схема 262</i> Майнові права організацій мовлення.....	287
<i>Схема 263</i> Строки чинності суміжних майнових прав	288
Право інтелектуальної власності на наукове відкриття (гл. 38 ЦК України).....	289
<i>Схема 264</i> Поняття наукового відкриття	289
<i>Схема 265</i> Право на наукове відкриття.....	290
<i>Схема 266</i> Особисті немайнові права автора на наукове відкриття.....	291
Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (гл. 39 ЦК України).....	292
<i>Схема 267</i> Поняття та принципи патентного права	292
<i>Схема 268</i> Об'єкти патентного права	293
<i>Схема 269</i> Суб'єкти патентного права	294
<i>Схема 270</i> Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок.....	295
<i>Схема 271</i> Порядок отримання патенту	296
<i>Схема 272</i> Права та обов'язки, що випливають з патенту	297
<i>Схема 273</i> Захист прав власника патенту	298
Право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (гл. 40 ЦК України).....	299
<i>Схема 274</i> Поняття та суб'єкти права інтелектуальної власності компонування напівпровідникового виробу.....	299
<i>Схема 275</i> Правова охорона компонування напівпровідникового виробу.....	300
<i>Схема 276</i> Право на реєстрацію компонування	301
<i>Схема 277</i> Порядок реєстрації компонування	302
<i>Схема 278</i> Права, що випливають з реєстрації компонування	303
<i>Схема 279</i> Обов'язки та захист прав власника на зареєстроване компонування.....	304
Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (гл. 41 ЦК України).....	305
<i>Схема 280</i> Поняття, об'єкти та суб'єкти раціоналізаторської пропозиції.....	305
<i>Схема 281</i> Пропозиції, які не є раціоналізаторськими	306

Схема 282 Права суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.....	307
Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин (гл. 42 ЦК України).....	308
Схема 283 Види та суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин	308
Схема 284 Об'єкти інтелектуальних прав на сорт рослин, породу тварин	309
Схема 285 Порядок набуття прав інтелектуальної власності на сорт рослин.....	310
Схема 286 Особисте немайнове право авторства на сорт	311
Схема 287 Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин	312
Схема 288 Обов'язки володільця патенту та власника майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту	313
Схема 289 Захист прав на сорт.....	314
Право інтелектуальної власності на комерційне найменування (гл. 43 ЦК України).....	315
Схема 290 Цивільно-правові засоби індивідуалізації учасників товарного обороту, товарів і послуг.....	315
Схема 291 Спеціальні засоби індивідуалізації	316
Схема 292 Поняття та принципи комерційного найменування	317
Схема 293 Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування	318
Право інтелектуальної власності на торговельну марку (гл. 44 ЦК України)	319
Схема 294 Поняття, суб'єкти, види та функції торговельних марок	319
Схема 295 Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку.....	320
Схема 296 Строк чинності та дострокове припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку	231
Схема 297 Поняття знаків для товарів і послуг	322
Схема 298 Порядок одержання свідоцтва на товарний знак.....	323
Схема 299 Права та обов'язки, що впливають із свідоцтва на товарний знак.....	324
Схема 300 Припинення дії свідоцтва та визнання його недійсним.....	325
Схема 301 Захист прав на товарний знак	326
Право інтелектуальної власності на географічне зазначення (гл. 45 ЦК України)	237
Схема 302 Поняття та правова охорона географічних зазначень	237
Схема 303 Підстави для відмови в наданні правової охорони географічному зазначенню.....	328
Схема 304 Порядок реєстрації географічного зазначення	329
Схема 305 Етапи реєстрації географічного зазначення.....	330
Схема 306 Права, що впливають із реєстрації географічного зазначення.....	331
Схема 307 Захист прав, що впливають з реєстрації географічного зазначення.....	332
Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю (гл. 46 ЦК України).....	333
Схема 308 Поняття, ознаки та майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.....	333
Схема 309 Критерії віднесення інформації до комерційної таємниці	334
Схема 310 Система правових засобів із захисту комерційної таємниці	335
Перелік рекомендованої літератури.....	336

ПЕРЕДМОВА

Питання правового регулювання цивільно-правових відносин належать до найбільш актуальних у соціально-економічному і політичному житті української держави. Це обумовлено новими явищами в економіці України, її розвитку в напрямі переходу до ринкових відносин, де управління і регулювання господарських відносин вимагають активного використання інститутів цивільного права.

Вивчення дисципліни «Цивільне право України» має виключно важливе значення для підготовки юристів вищої кваліфікації. Даний навчальний посібник у систематизованому вигляді знайомить здобувачів вищої освіти з основами цієї галузі права і загальними характеристиками його основних інститутів.

В процесі вивчення матеріалу, поданого в навчальному посібнику, вирішуються наступні завдання:

- допомогти здобувачам вищої освіти з'ясувати сутність, зміст і сферу застосування норм цивільного права;
- сприяти закріпленню знань про зміст і особливості цивільних правовідносин.

Посібник «Цивільне право України (Загальна частина) (у схемах та таблицях)» володіє незаперечними перевагами перед іншими навчальними посібниками:

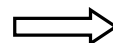
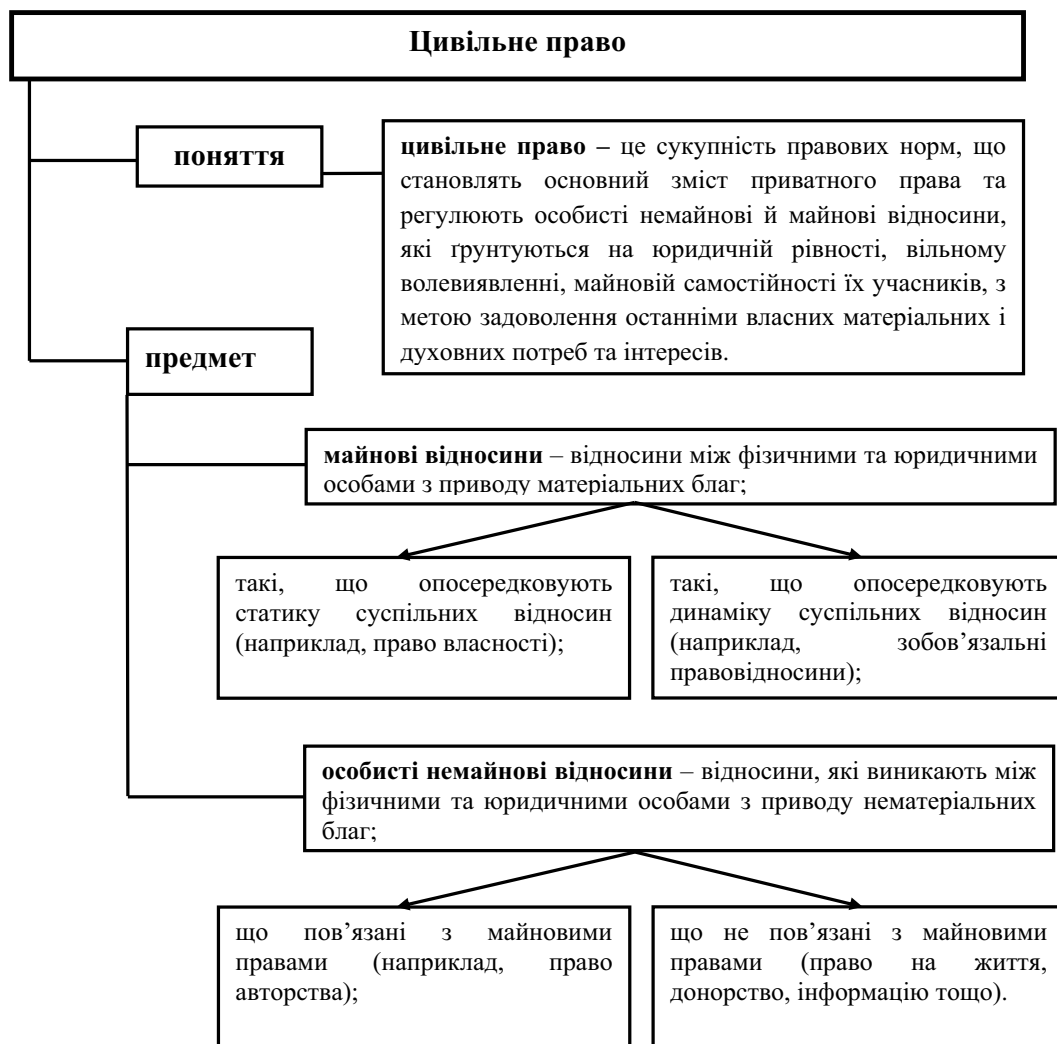
- будучи опорним стислим конспектом основних понять цивільного права, справжній навчальний посібник дозволяє використовувати його для самоконтролю, що значною мірою спрощує підготовку до семінарських і практичних занять;

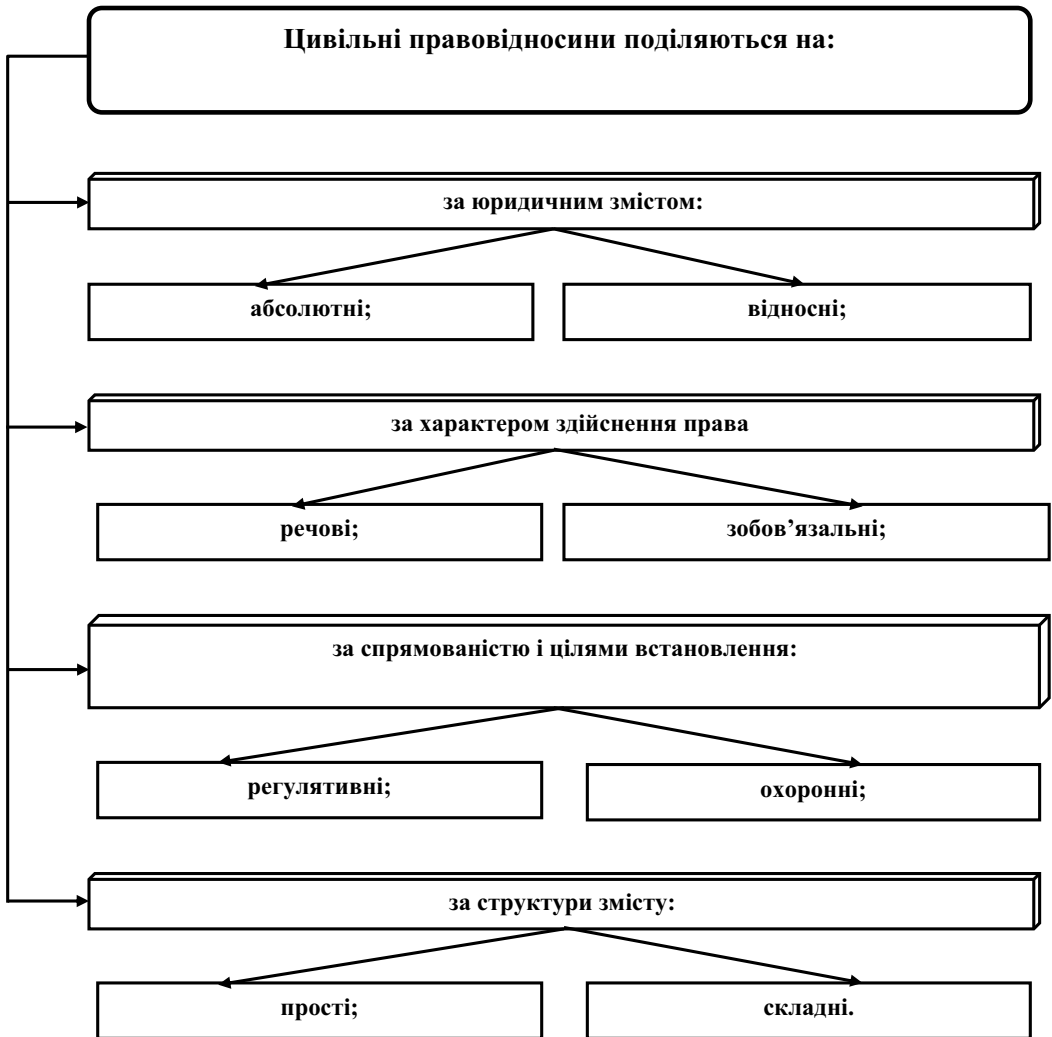
- у посібнику відтворена структура чинного ЦК України;
- дане видання, крім визначень, дає уявлення про інститути, що діють у цивільному праві.

Зважаючи на наявність певних колізійних положень регулятивного законодавства, методично обґрунтованим було включити у розглядуваний перелік нормативно-правові акти, які дозволяють знайти правильне рішення у кожній конкретній ситуації цивільно-правового характеру. У свою чергу, ознайомлення зі змістом наведених у переліку правозастосовних актів сприятиме формуванню практичних навичок, що є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутнього правника. Усвідомлюючи важливість доктринальних положень цивілістики для визначення галузевих постулатів у сфері врегулювання цивільно-правових відносин, авторами навчального посібника також запропоновано перелік спеціальної літератури, важливої до опрацювання. Саме системний підхід до вивчення цивільного права сприятиме формуванню ґрунтовних знань, що є запорукою розвинутої правосвідомості, правового мислення та правової культури.

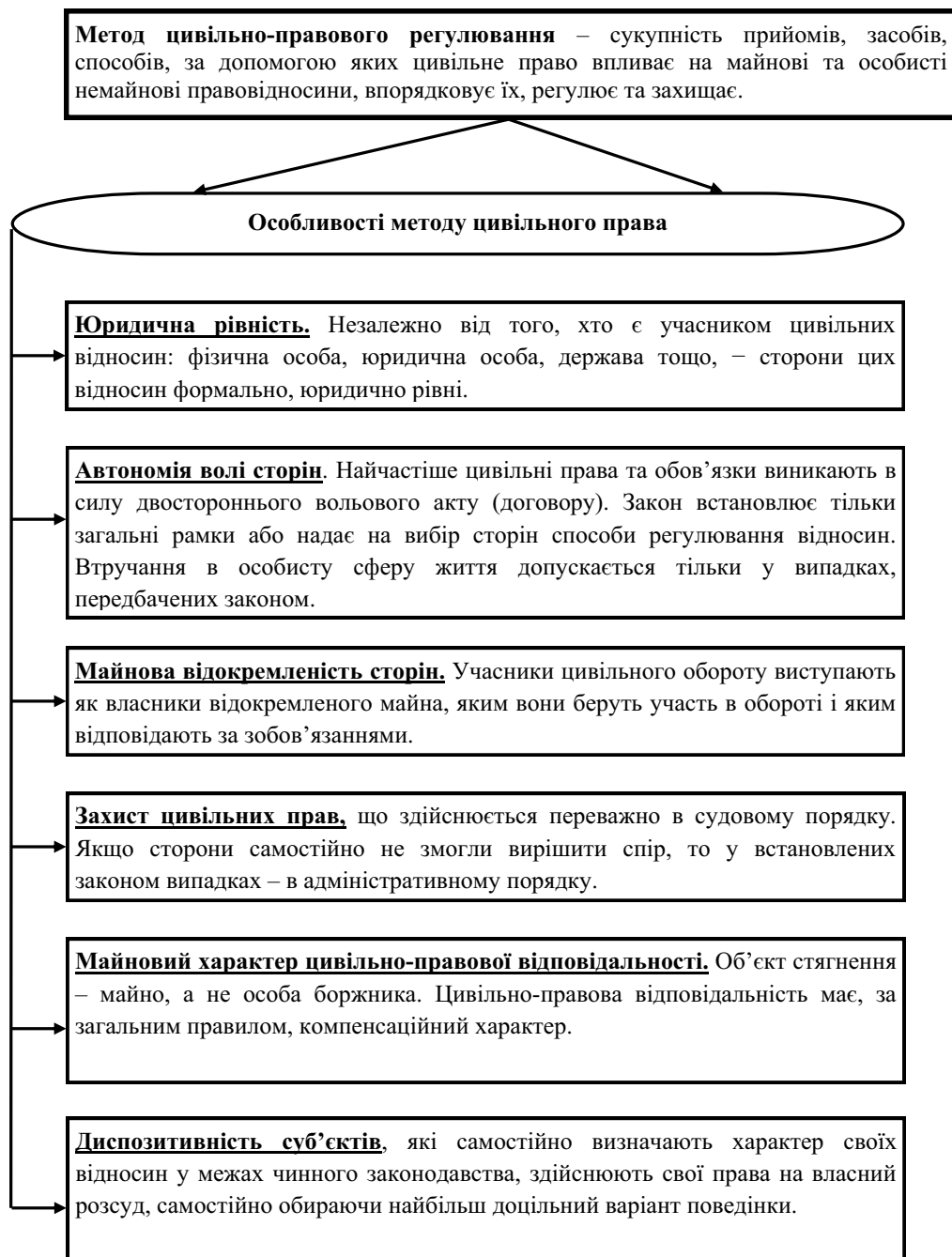
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА

МЕТОД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

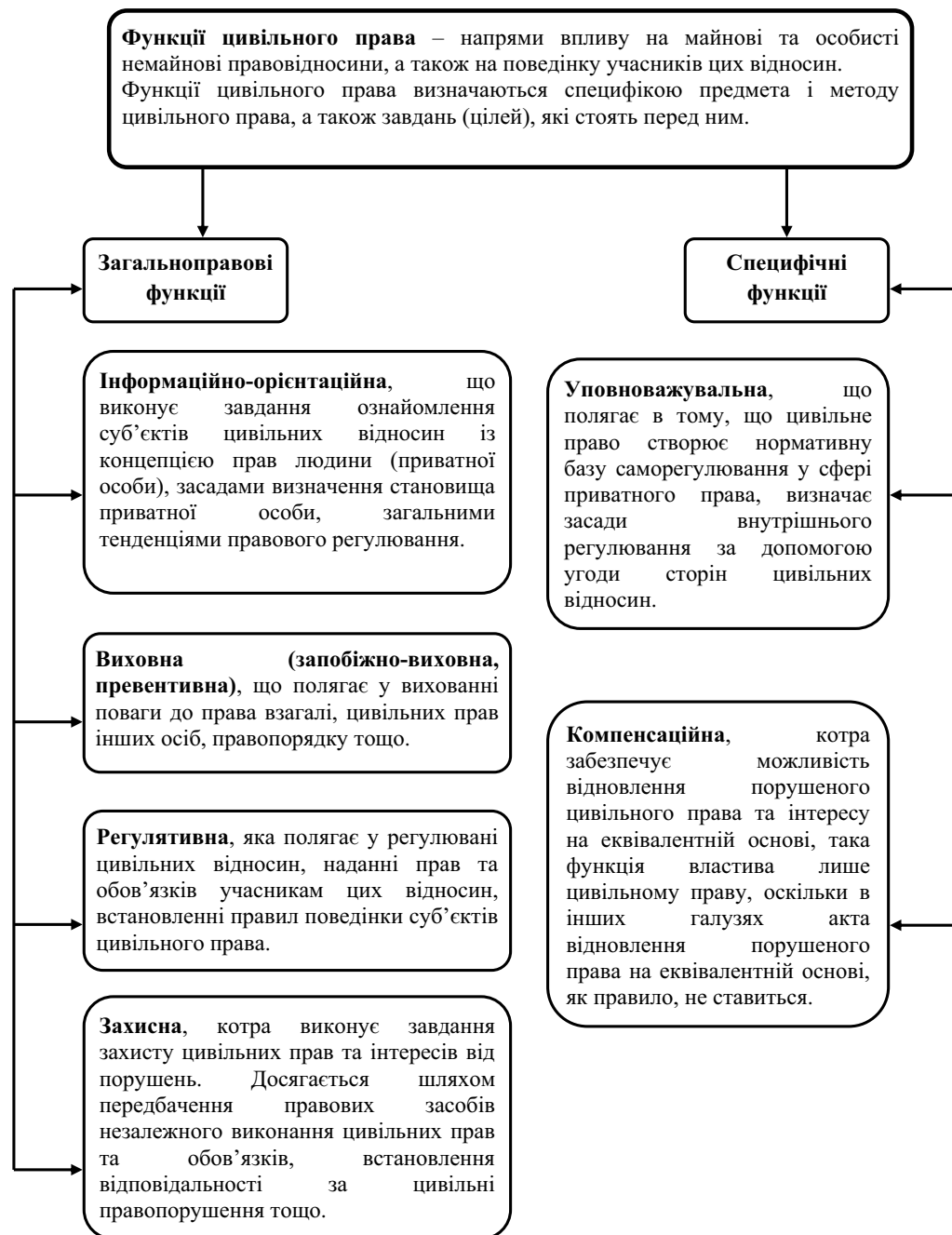

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

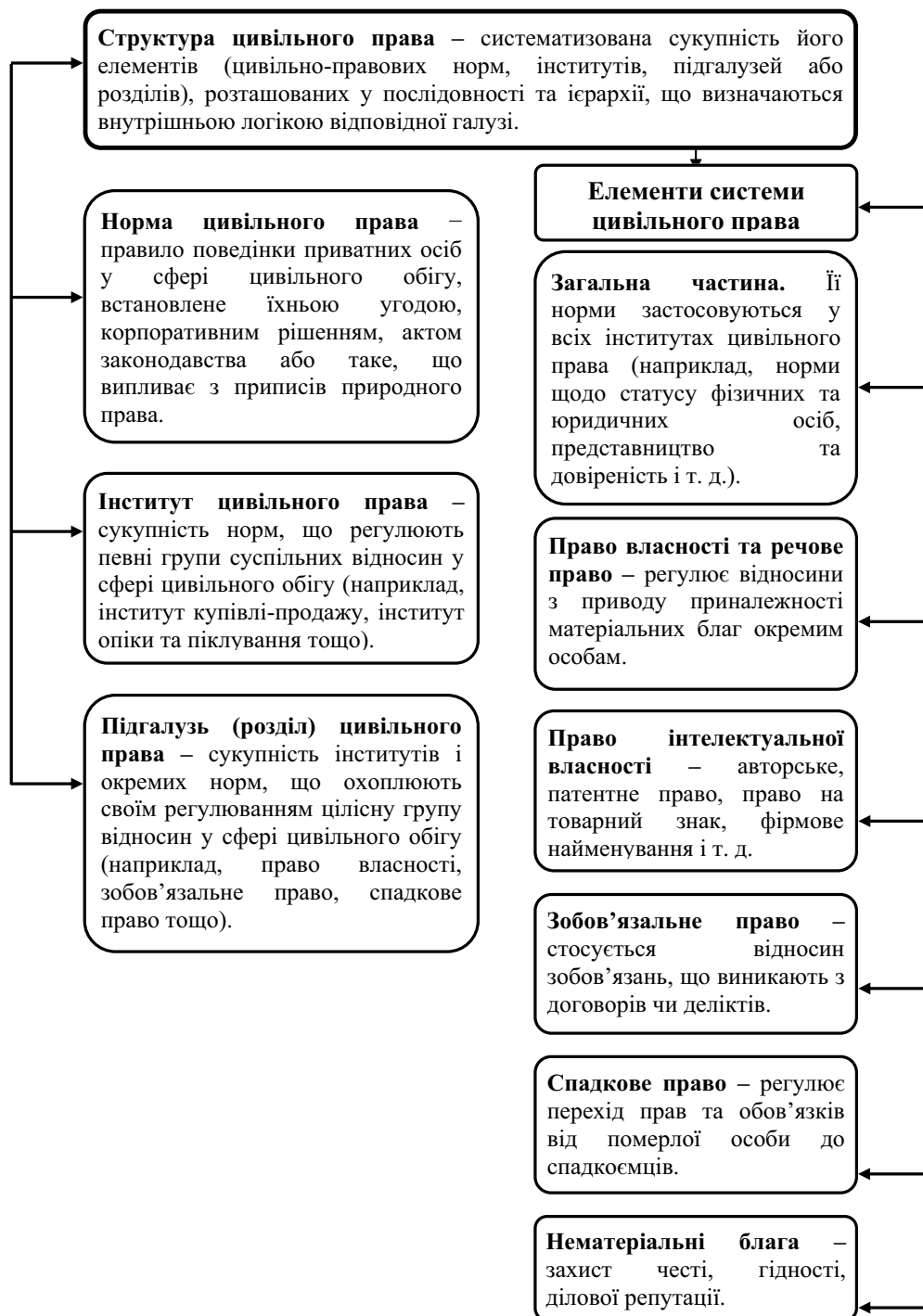

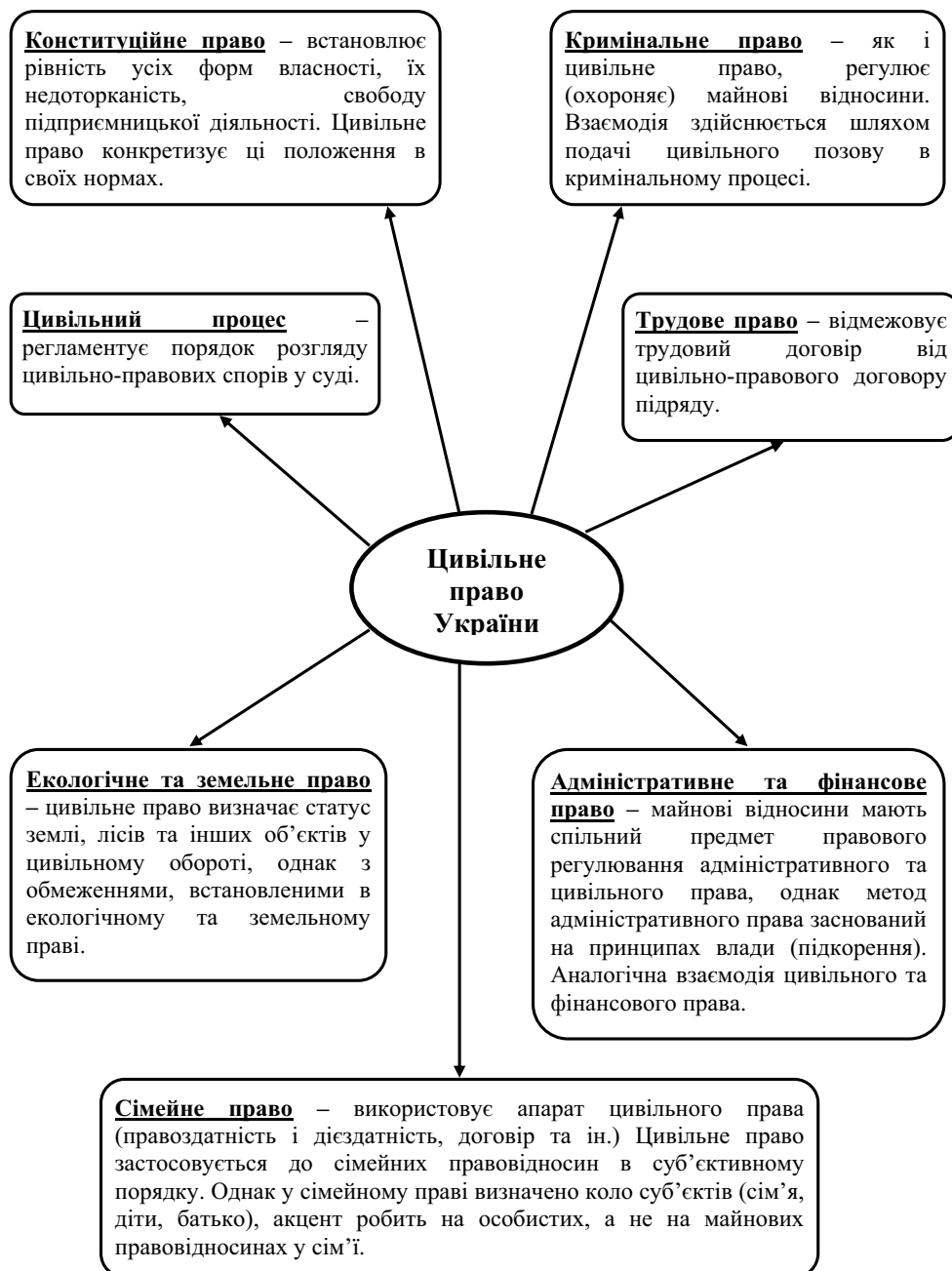
ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

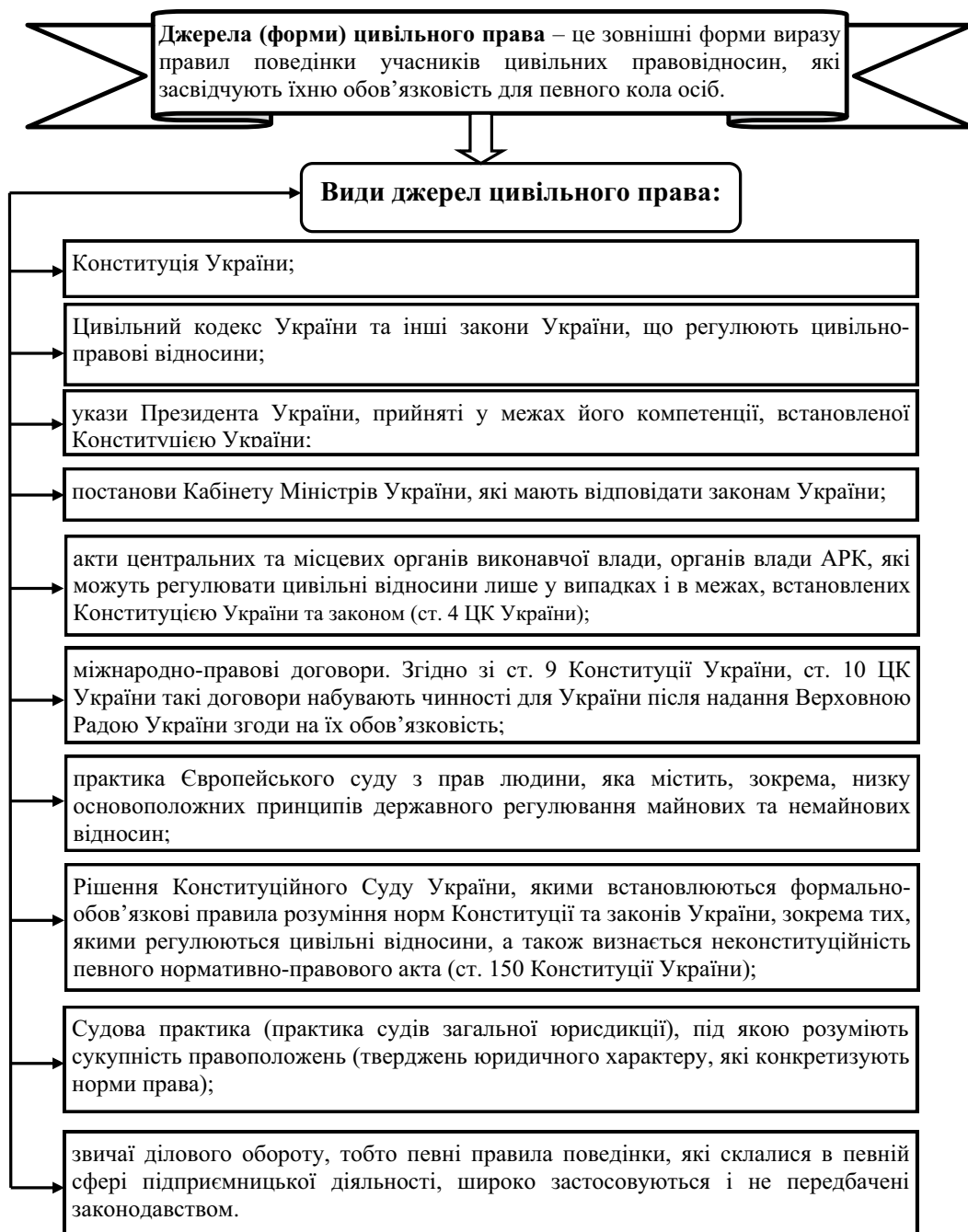
СТРУКТУРА (СИСТЕМА) ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА УКРАЇНИ

ДЖЕРЕЛА(ФОРМИ) ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЯК НАУКИ

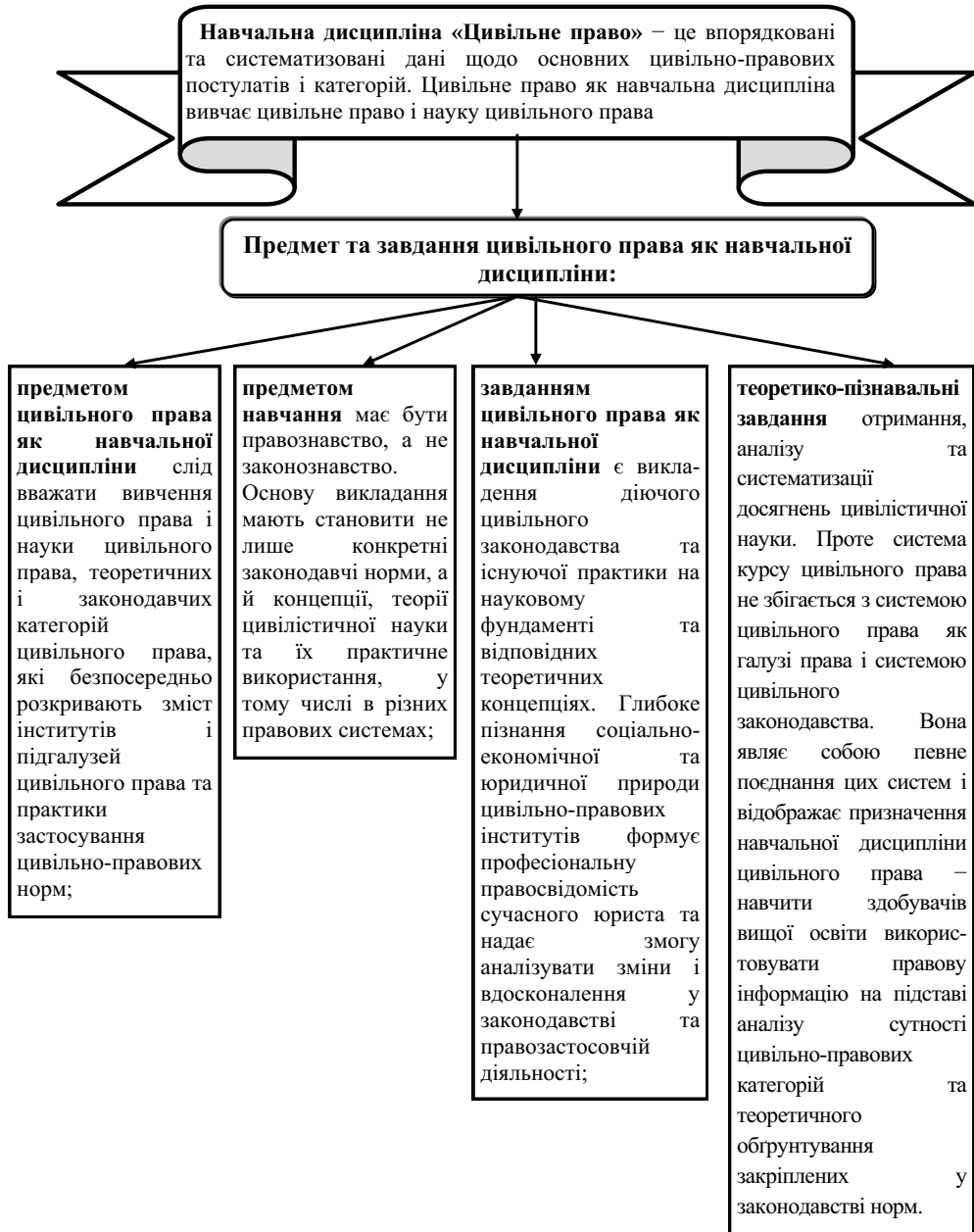
В юридичній літературі **наука сучасного цивільного права** визначається як система знань про закономірності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, тлумачення цивільно-правових норм, результати аналізу й узагальнення практики застосування цивільних норм, суть термінології норм.

Предметом цивільного права як науки є:

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Схема 9

ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО (ГЛ. 1 ЦК УКРАЇНИ)

ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Цивільне законодавство – система правових форм, у яких виражаються норми, що регулюють цивільні відносини.

Цивільне законодавство може існувати в таких формах:

акти цивільного законодавства України;

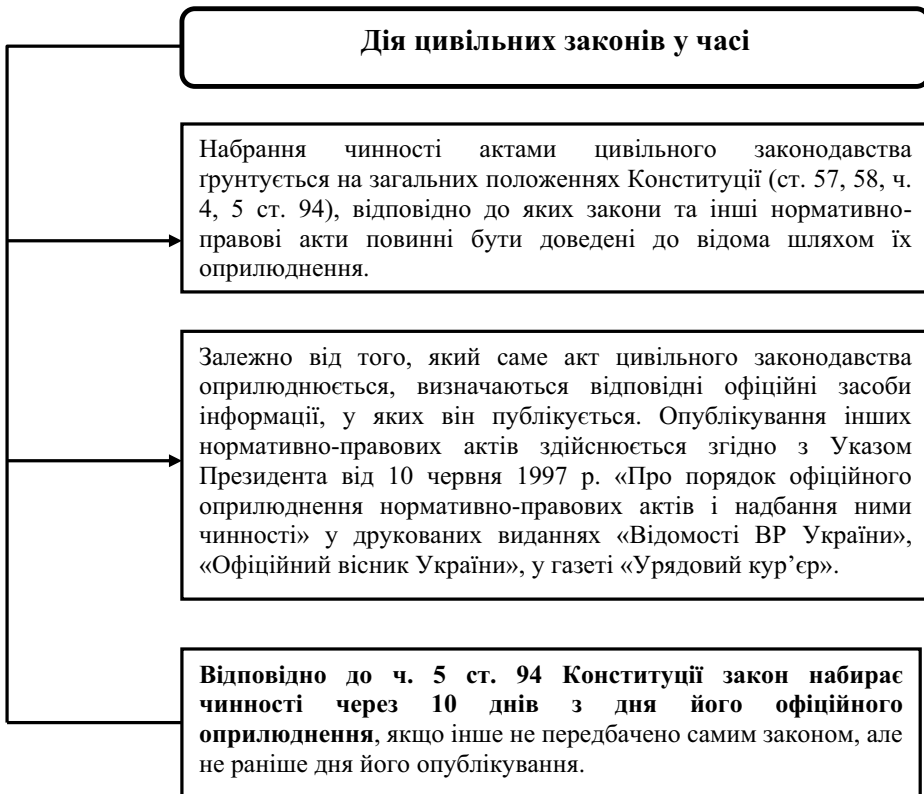
договори суб'єктів цивільного права;

звичай;

міжнародні договори;

інші акти цивільного законодавства (правова доктрина, прецеденти, корпоративні норми тощо).

ДІЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗАКОНІВ У ЧАСІ, ПРОСТОРІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ

Акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він скасовує або пом'якшує цивільну відповідальність особи.

Якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом цивільного законодавства, який втратив чинність, новий акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання чинності.

МЕЖІ ДІЇ ЗАКОНІВ У ЧАСІ, ПРОСТОРІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ

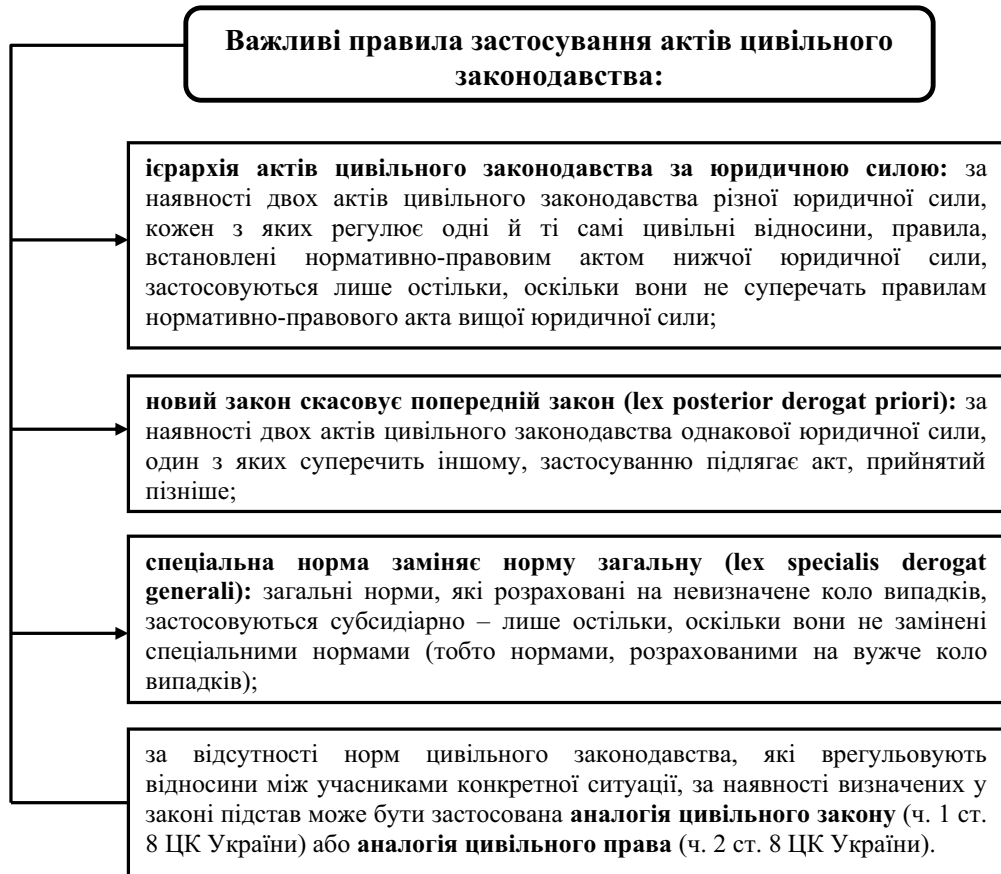
Дія нормативно-правового акта цивільного законодавства у часі – це офіційно встановлений проміжок його юридичного буття, котрий, як правило, не обмежується певним строком, а визначається моментом набрання ним чинності та моментом припинення його дії.

Дія акта цивільного законодавства у просторі – це визначення територіальних меж застосування його положень для регулювання відносин, які виникають і розвиваються на певній території.

Дія нормативно-правового акта цивільного законодавства за колом осіб – це поширений його дії на певних суб'єктів права.

Звичай як форма цивільного права – правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства (хоча і може бути зафіксоване у відповідному документі), але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

Тлумачення цивільно-правової норми – це діяльність із з'ясування або роз'яснення (інтерпретації) її змісту з метою правильного застосування і реалізації останньої. Тлумачення здійснюється за допомогою певних прийомів та способів.

ЗА СУБ'ЄКТАМИ ТЛУМАЧЕННЯ

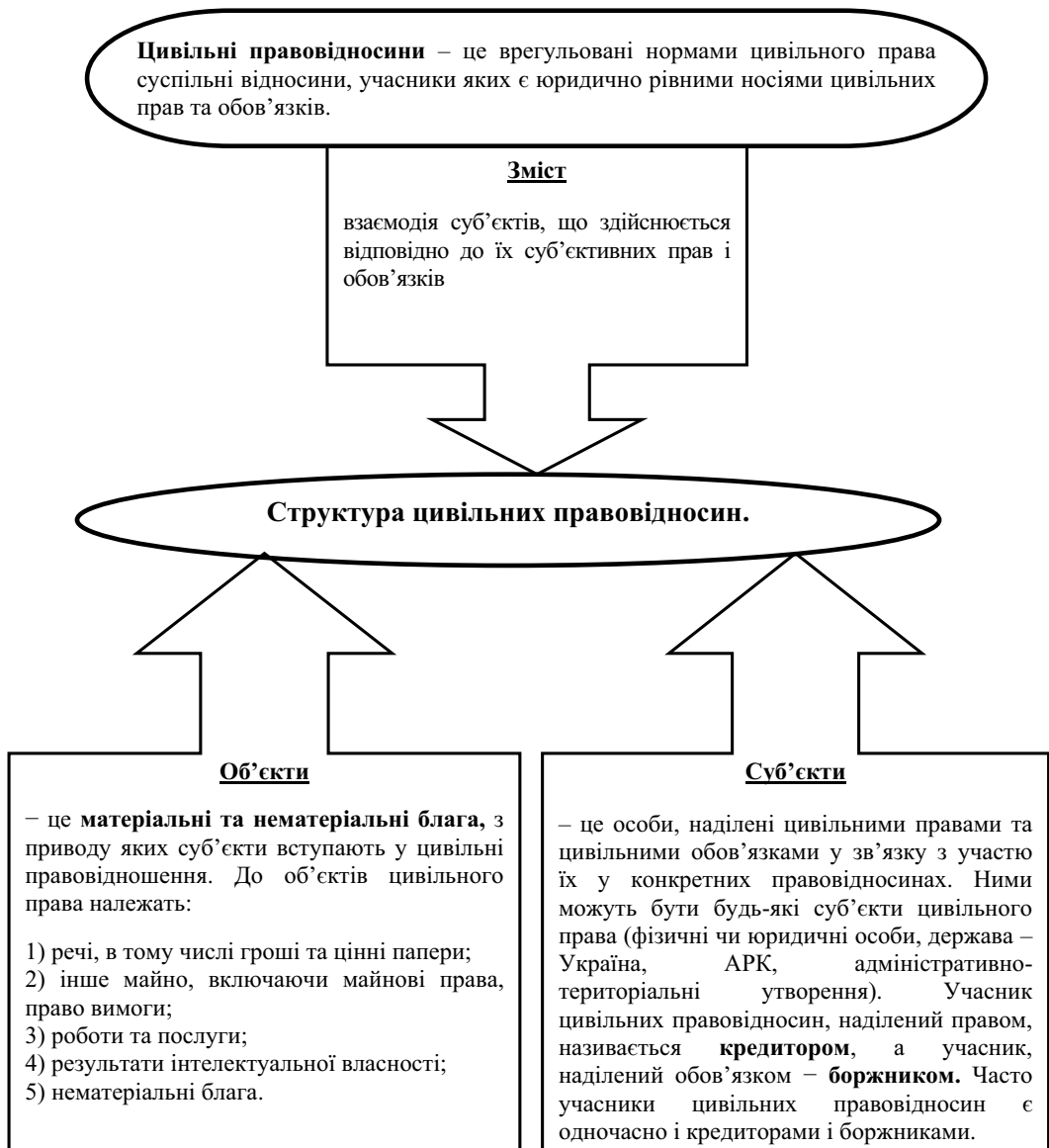
- **Офіційне тлумачення** – це тлумачення правової норми, яке здійснюється компетентними органами і є формально обов'язковим для всіх суб'єктів її застосування та реалізації. Офіційне тлумачення поділяється на автентичне та легальне. Автентичне (власне, «авторське») – це тлумачення цивільно-правової норми тим самим органом, що видав акт цивільного законодавства, у якому вона встановлена. Суб'єктами такого виду тлумачення є всі правотворчі органи. **Легальне (делеговане) тлумачення** – це тлумачення, засноване на спеціальному повноваженні, яким закон наділяє певний орган, що не приймав акт цивільного законодавства. Відповідно до ст. 147 Конституції органом, якому делеговане право давати офіційне тлумачення Конституції та законів, є Конституційний Суд України.
- **Неофіційне тлумачення** – це тлумачення правової норми, що здійснюється будь-яким суб'єктом права, а його результати не є формально обов'язковими. Цей вид тлумачення поділяється на буденне (тлумачення особами, котрі не є фахівцями-юристами, яке за своєю сутністю є тлумаченням з метою з'ясування, усвідомлення нормативних положень); професійне (тлумачення юристів-практиків); доктринальне (науково обгрунтоване тлумачення вчених, висвітлене у юридичній літературі, коментарях до законів, матеріалах наукових чи науково-практичних конференцій або усних виступах у межах участі у них тощо).

ЗА СПОСОБОМ ТЛУМАЧЕННЯ

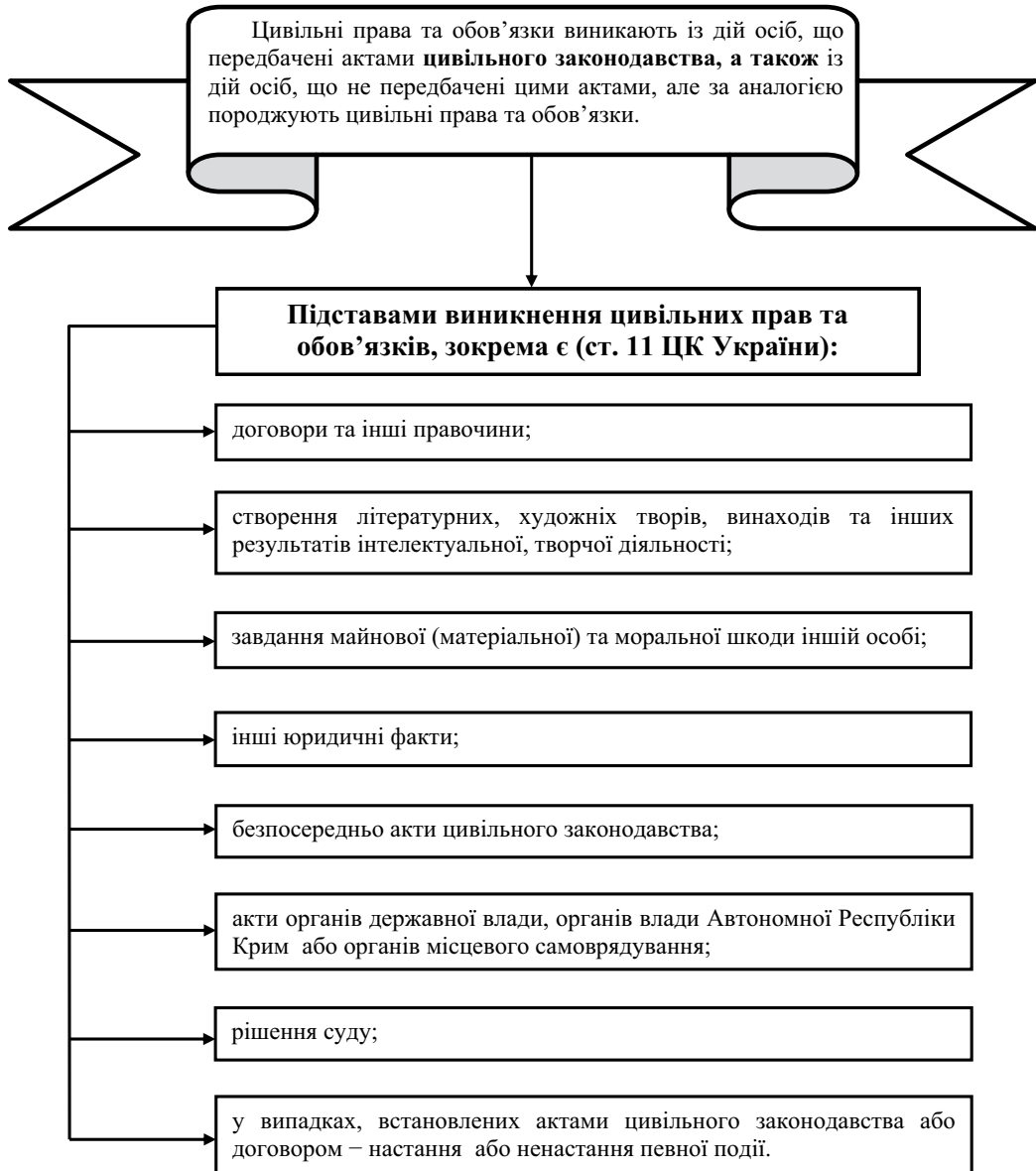
- **філологічний** (лексичний і граматичний) спосіб, за якого встановлюється зміст правової норми на основі використання законів філології;
- **систематичний** – зміст норми права з'ясовується на підставі виявлення її системних зв'язків з іншими правовими нормами. Найчастіше це відбувається під час зіставлення загальних та спеціальних норм, посилальних і бланкетних норм тощо;
- **логічний**, який припускає застосування правил та аргументів логіки (логічне перетворення, порівняння, аналіз і синтез, абстрагування, аналогія тощо);
- **історичний**, котрий здійснюється на підставі ознайомлення з історією появи та прийняття норм, врахування факторів, якими обумовлюється набрання ними чинності, їх зміни чи доповнення;
- **цільовий** (телеологічний), за допомогою якого встановлюється зміст правової норми на основі виявлення її цілей.

В
и
д
и
т
л
у
м
а
ч
е
н
н
я

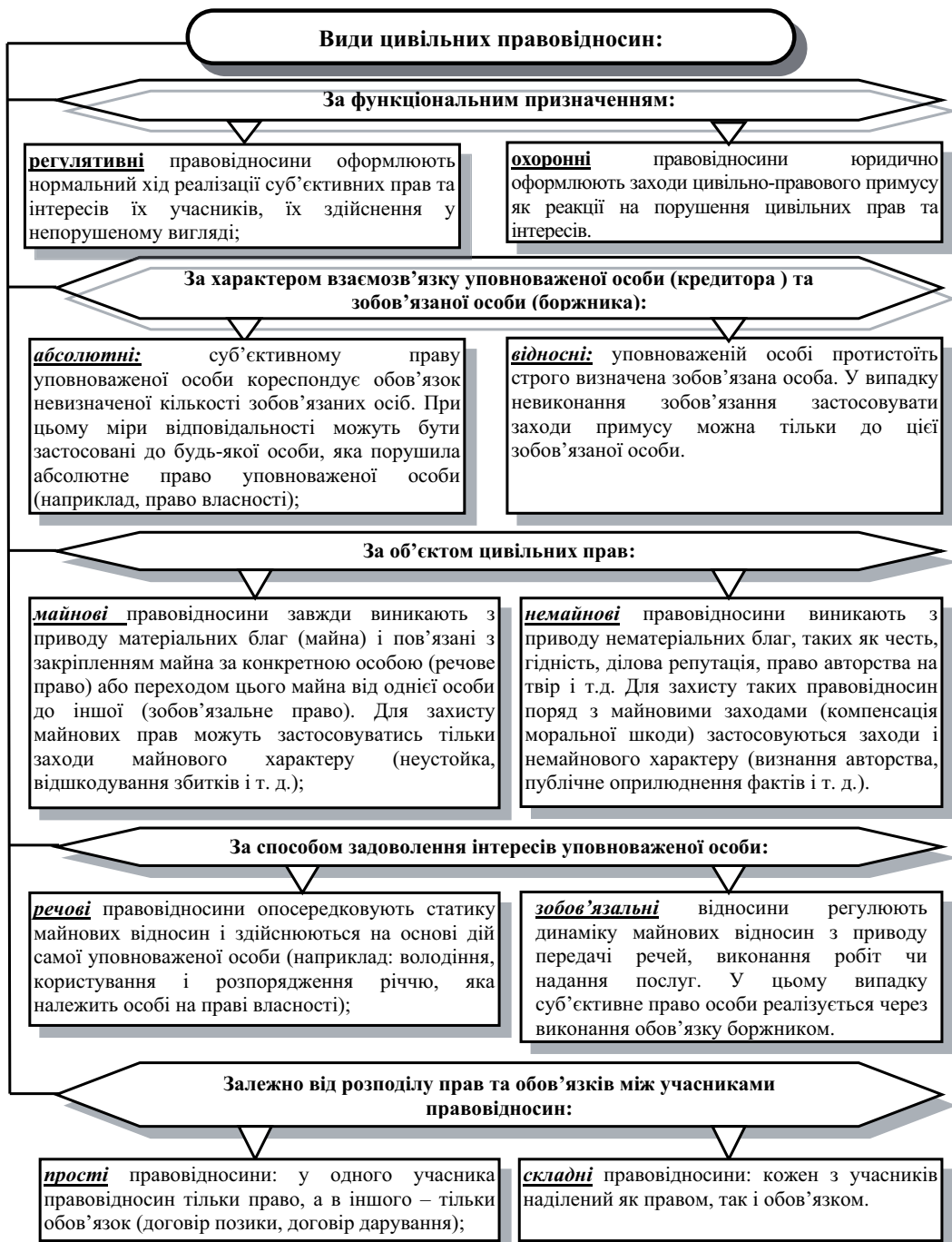
**ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ.
ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ
OBOB'ЯЗКІВ (ГЛ. 2 ЦК УКРАЇНИ)
ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ**

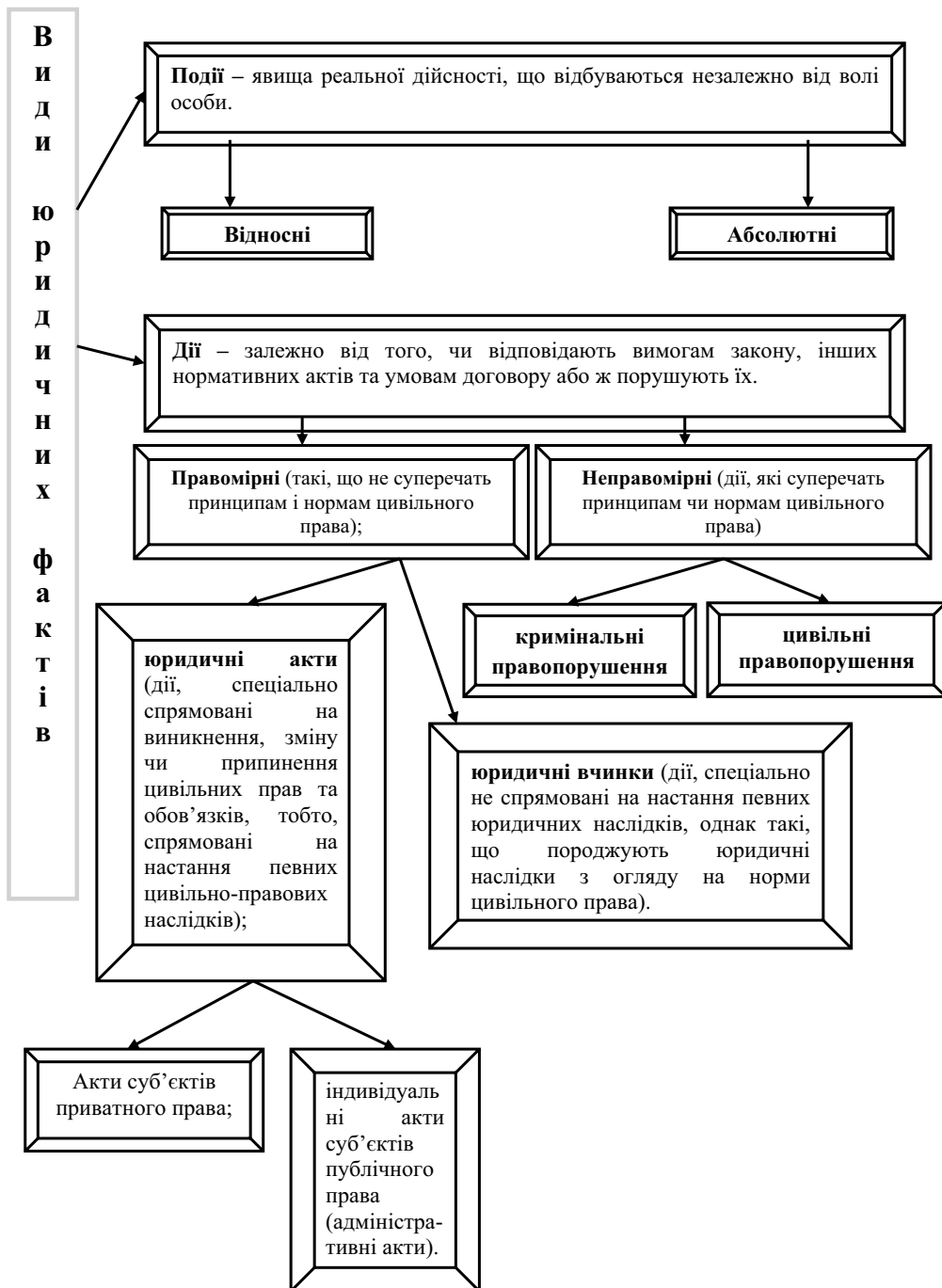
ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

ВИДИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Здійснення суб'єктивного цивільного права – це реалізація мір можливої поведінки управомоченої особи шляхом здійснення належних їй правомочностей (права на власні дії, права на чужі дії та права на захист).

Громадяни

Юридичні особи

Здійснення цивільних прав (ст. 12 ЦК України):

1. Особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.
2. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом.
3. Особа може відмовитися від свого майнового права.
4. Особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом.
5. Якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом.

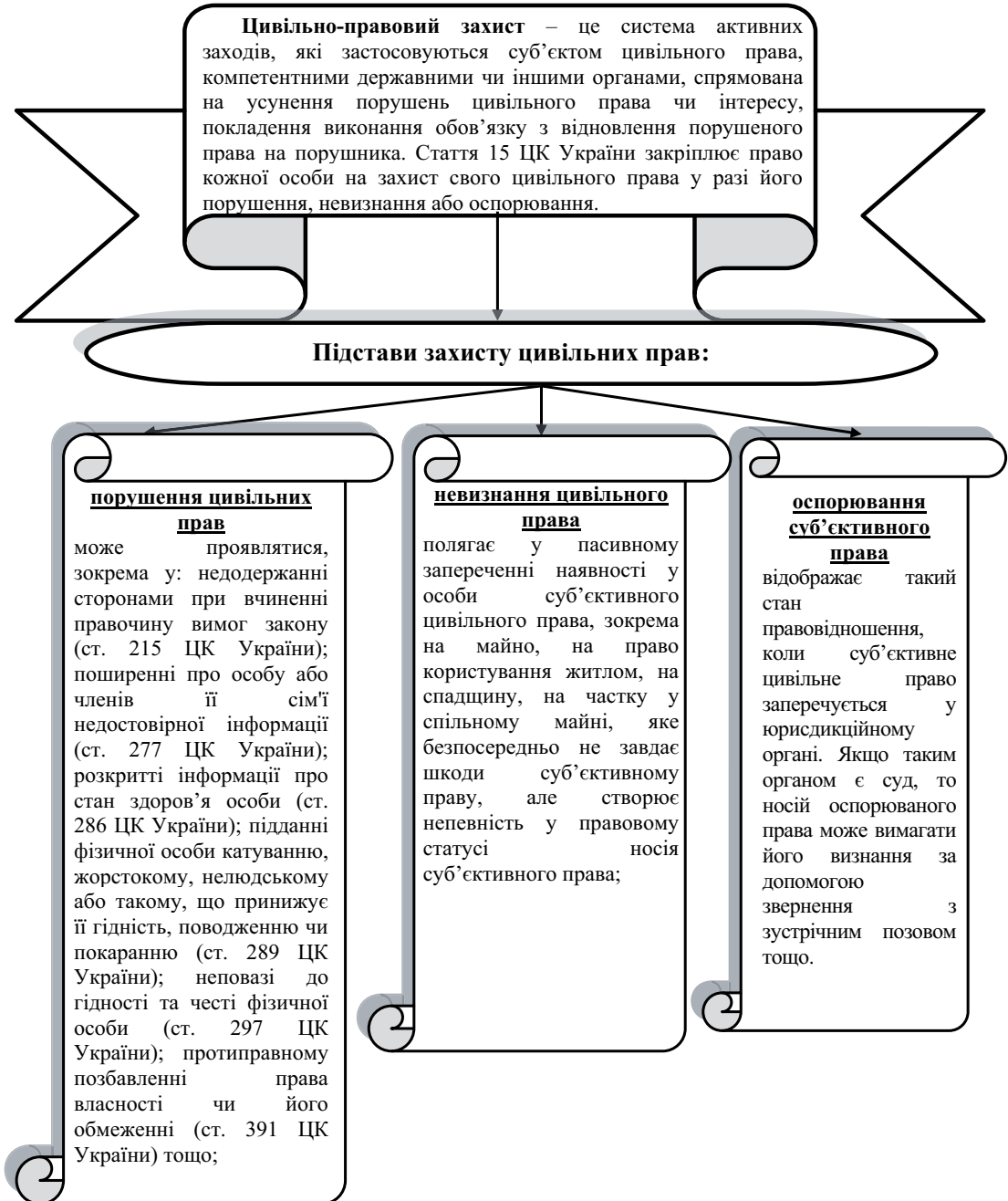
Межі здійснення цивільних прав (ст. 13 ЦК України):

1. Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.
2. У процесі здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушувати права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині.
3. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом іншої особи, чи зловживання правом в інших формах.
4. Здійснення цивільних прав передбачає додержання особою моральних засад суспільства.
5. Не допускаються: використання цивільних прав з метою правомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, недобросовісна конкуренція.
6. У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені частинами другою – п'ятою цієї статті, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ (ГЛ. 3 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

ФОРМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Під формою захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів розуміється комплекс внутрішніх взаємоузгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав, що відбуваються в рамках єдиного правового режиму і здійснюваних уповноваженими органами, а також самою уповноваженою особою (носієм права).

Судова форма

Відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Це право особа здійснює на свій розсуд. Нездійснення особою права на захист не є підставою для його припинення, а також для припинення цивільного права, що порушене, крім випадків, встановлених законом.

Адміністративна форма

Відповідно до ч.1 ст. 17 ЦК України Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування.

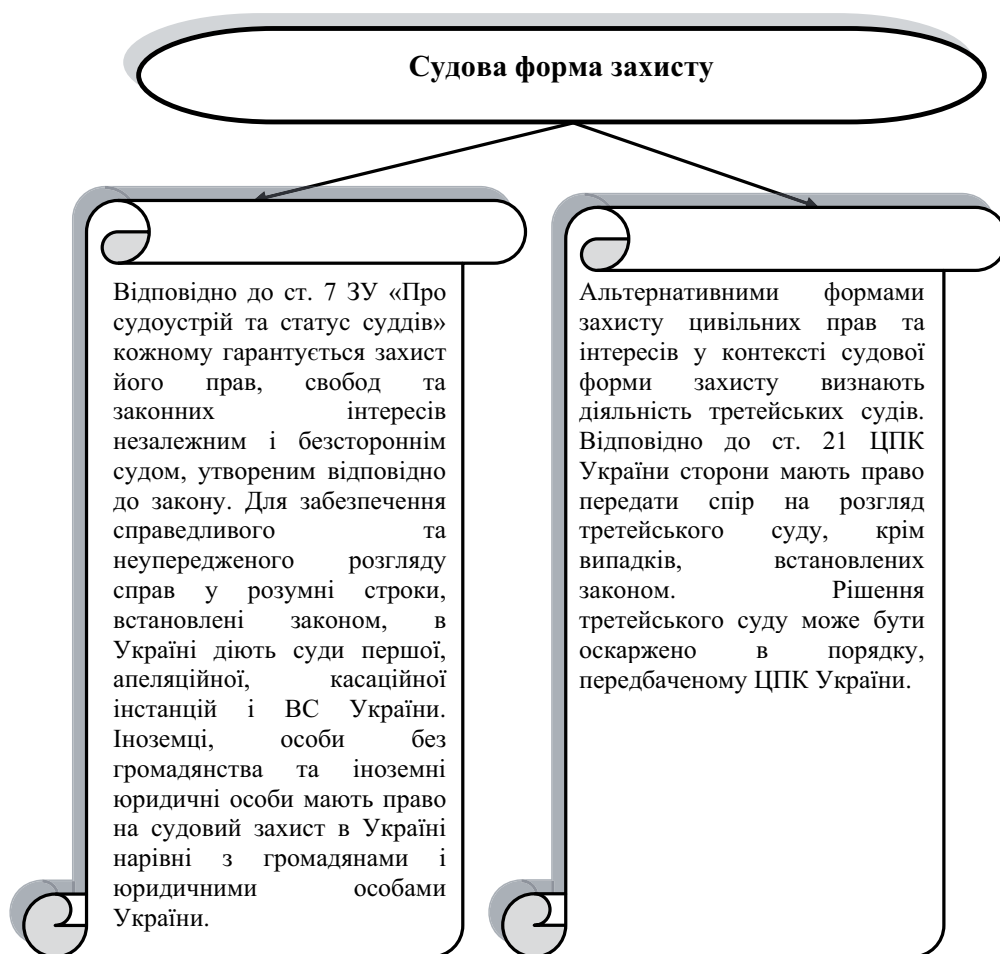
Нотаріальна форма

Відповідно до ст. 18 ЦК України нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Порядок вчинення такої нотаріальної дії регламентується Законом України «Про нотаріат» та Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 282/20595 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

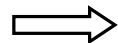
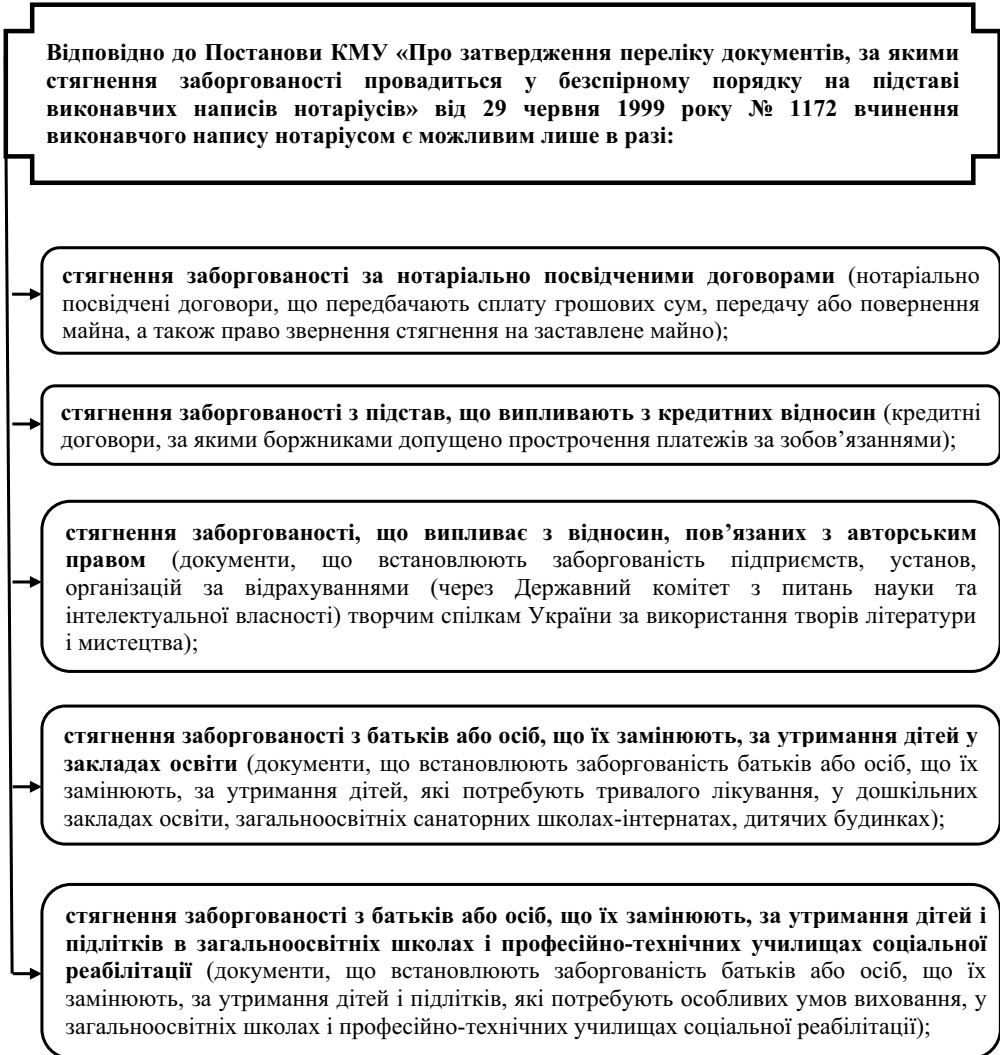
Самозахист цивільних прав

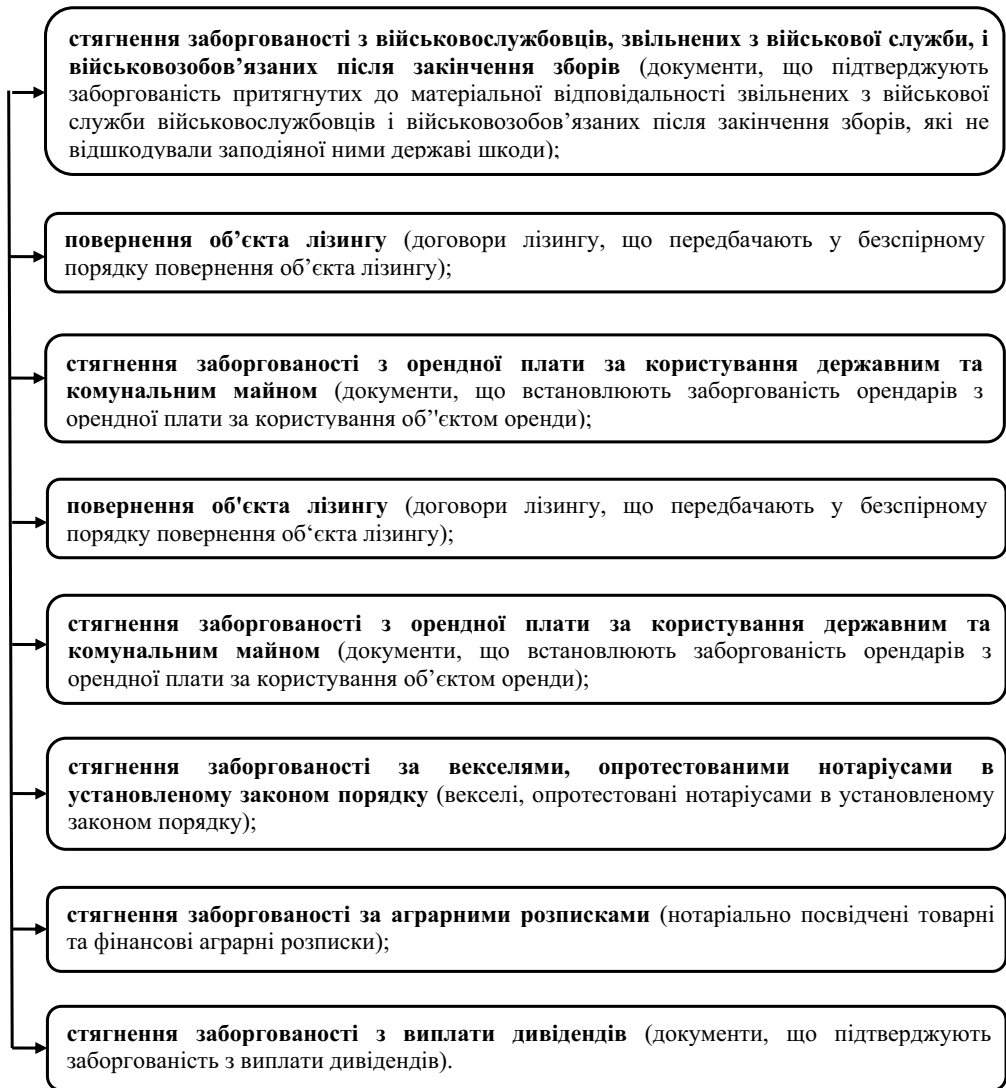
Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦК України особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

СУДОВА ФОРМА ЗАХИСТУ

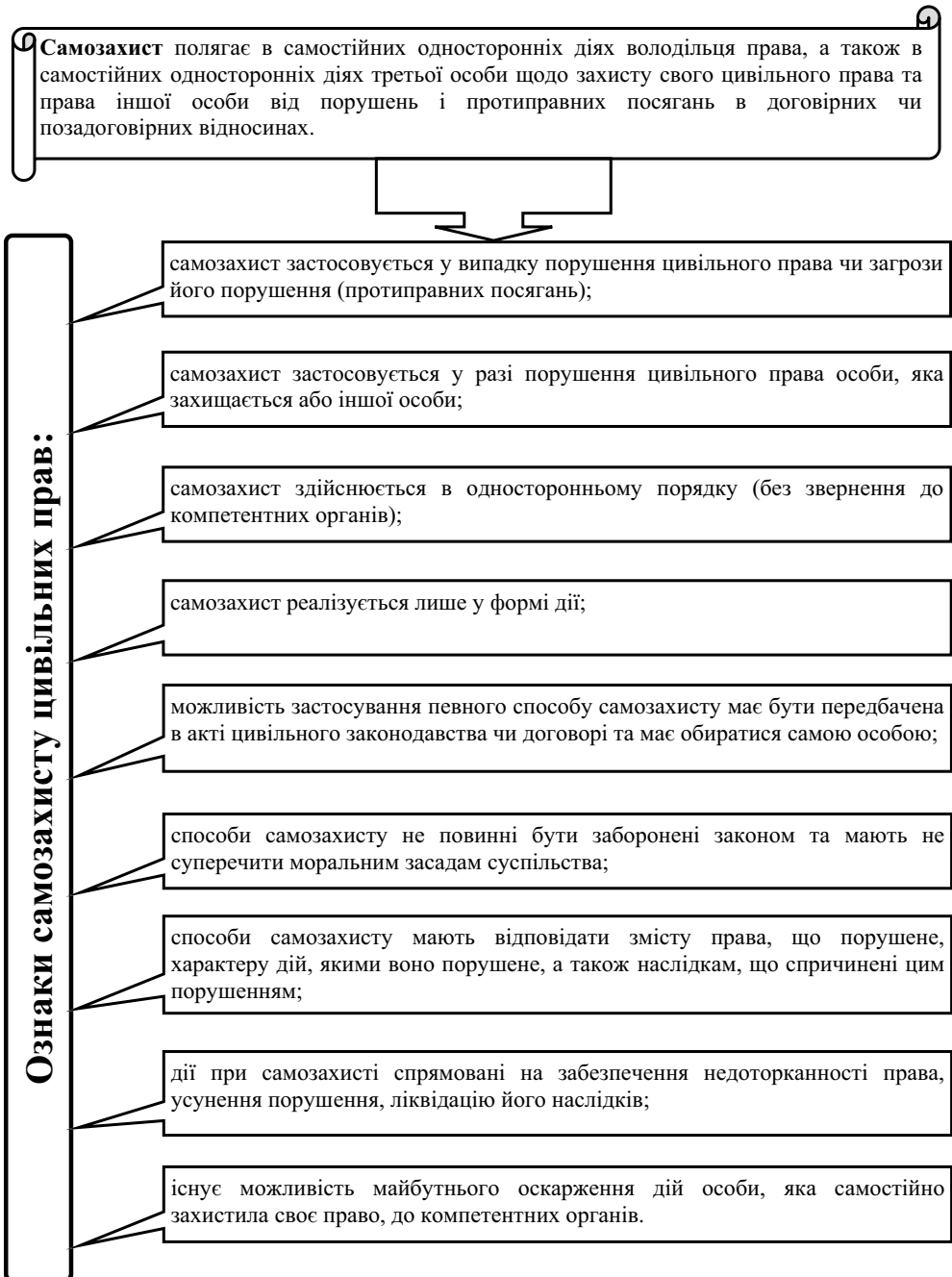

НОТАРІАЛЬНА ФОРМА ЗАХИСТУ

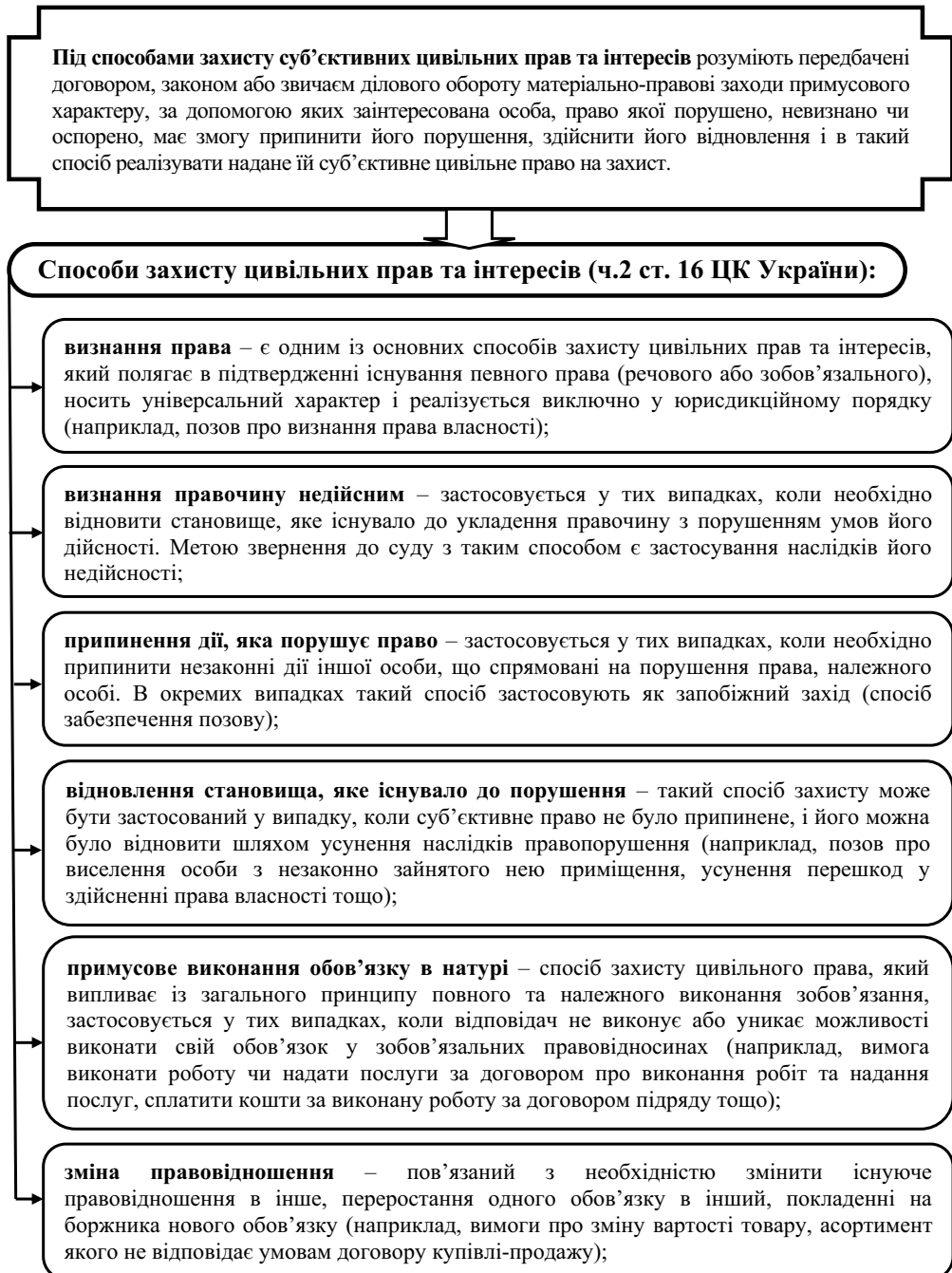

САМОЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА ЗАХИСТУ

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

припинення правовідношення – пов’язаний з необхідністю припинення існуючого правовідношення у разі, наприклад, невиконання чи неналежного виконання боржником своїх обов’язків або неправомірного використання кредитором (носієм) свого суб’єктивного права;

відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди – підставою для застосування є наявність заподіяної майнової шкоди особі, цивільне право якої було порушене. Може застосовуватися як самостійно, так і в поєднанні з іншими вимогами; як за порушення договірних зобов’язань, так і позадоговірних. Захистити цивільне право, яке було порушено можна не лише шляхом заявлення вимоги про відшкодування збитків, але й у інший спосіб, зокрема, заявлення вимоги про відшкодування в натурі. Спосіб відшкодування заподіяної майнової шкоди обирається в залежності від обставин справи самою особою (ч. 4 ст. 22 ЦК України);

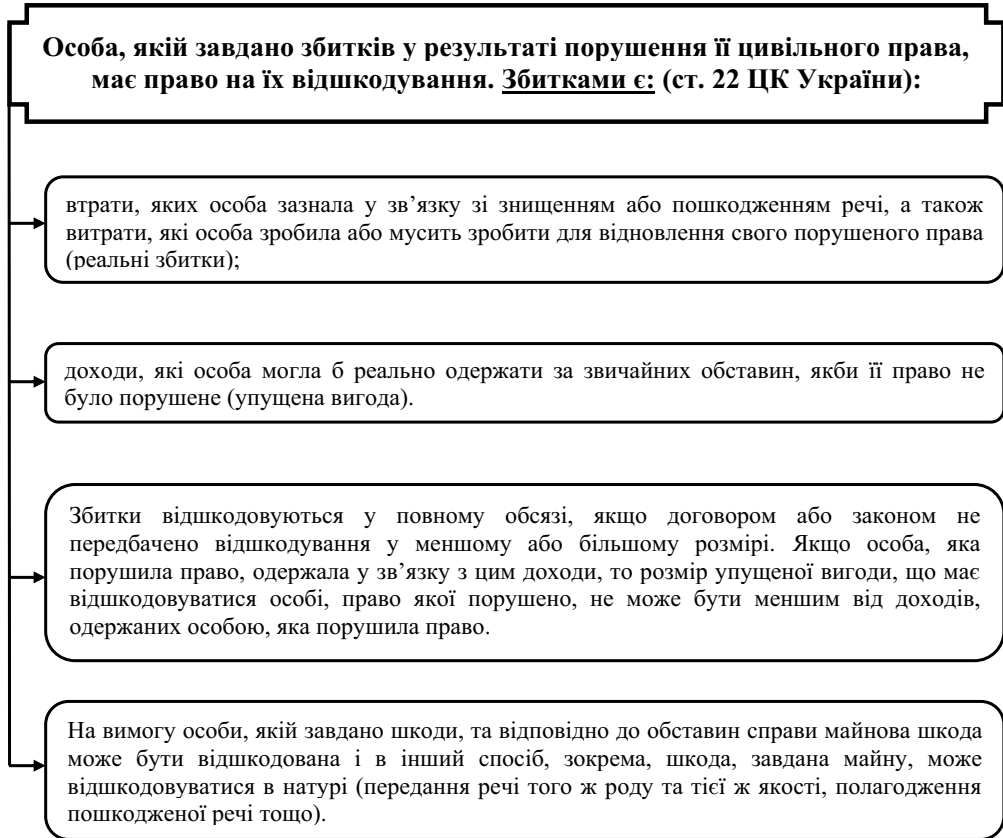
відшкодування моральної (немайнової) шкоди – пов’язаний із наявністю в особи фізичного болю та (або) душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв’язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я, протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім’ї чи близьких родичів, знищенням чи пошкодженням її майна, а також приниженням честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов’язана з розміром цього відшкодування. За загальним правилом, моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не було встановлено договором або законом;

визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб – полягає у позбавленні у судовому порядку або в іншому порядку, визначеному законом, юридичної сили винесеного рішення, вчиненої дії або зобов’язання вказаних суб’єктів владних правовідносин вчинити певну дію для захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права чи законного інтересу. **Характерними рисами цього способу захисту цивільних прав є:** 1) специфічний суб’єкт, що заподіє шкоду (орган державної влади, орган влади АРК або орган місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи), 2) а також те, що така шкода відшкодовується незалежно від вини цих органів (осіб).

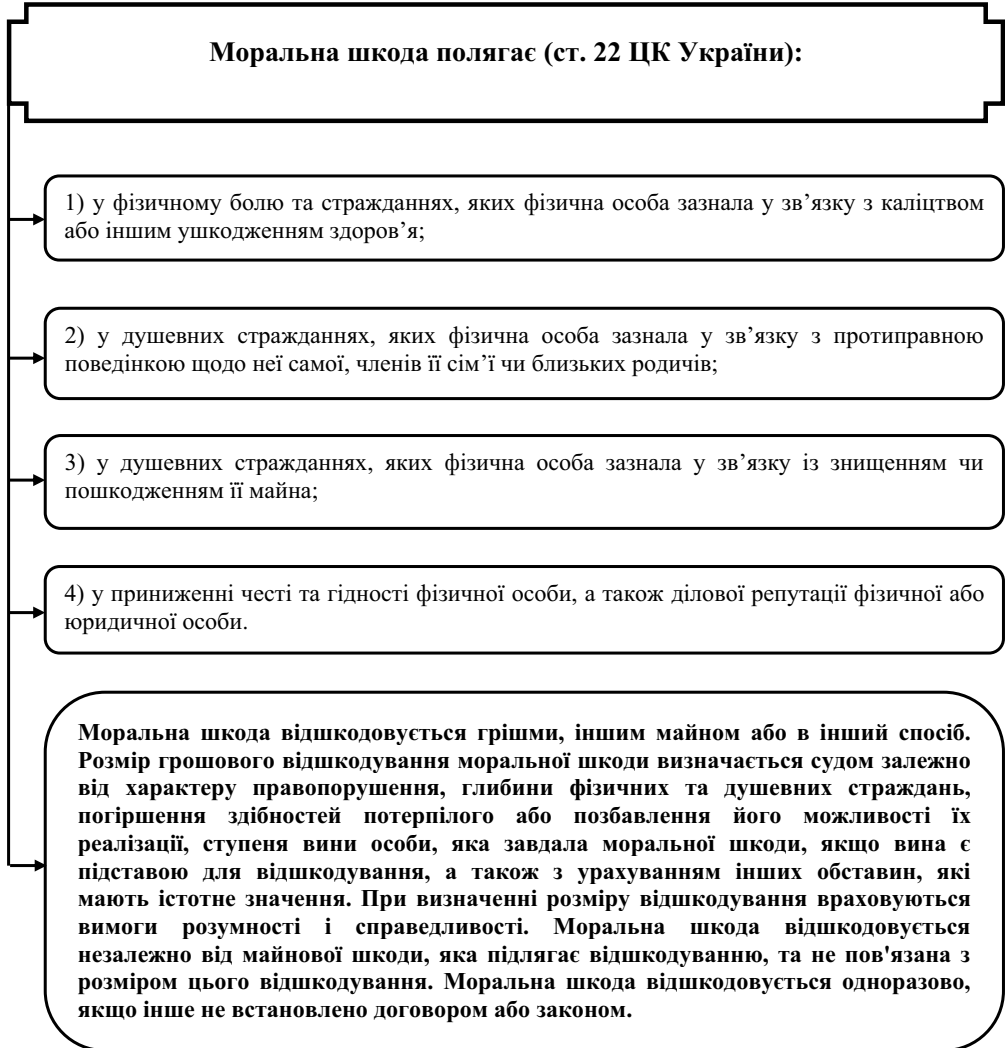
Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА ІНШІ СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ

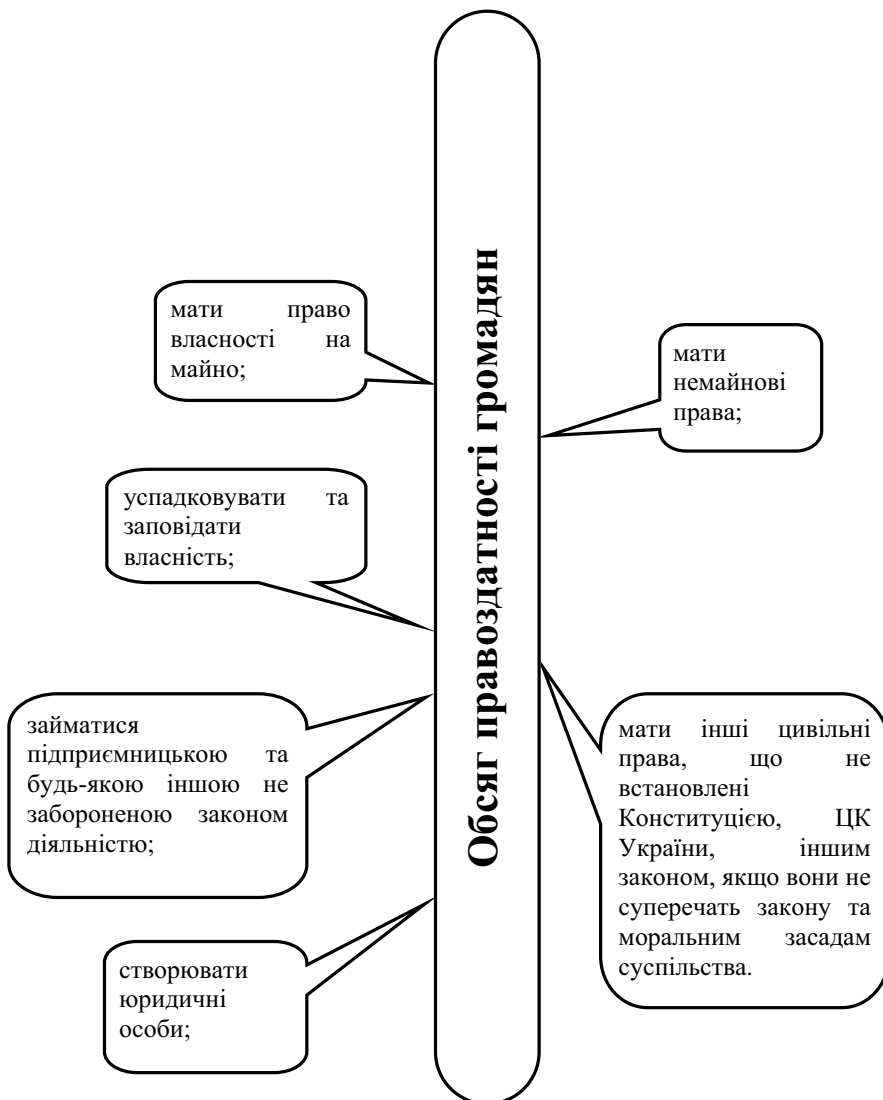
ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

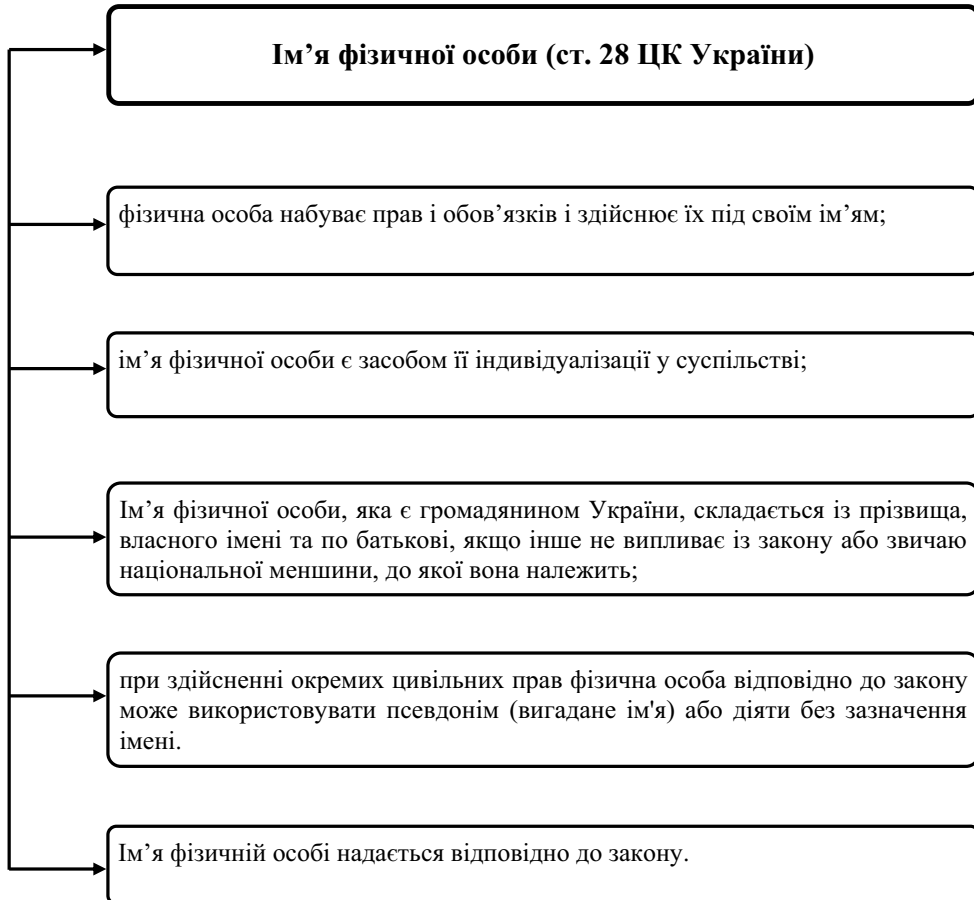
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ФІЗИЧНУ ОСОБУ (ГЛ. 4 ЦК УКРАЇНИ)

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ

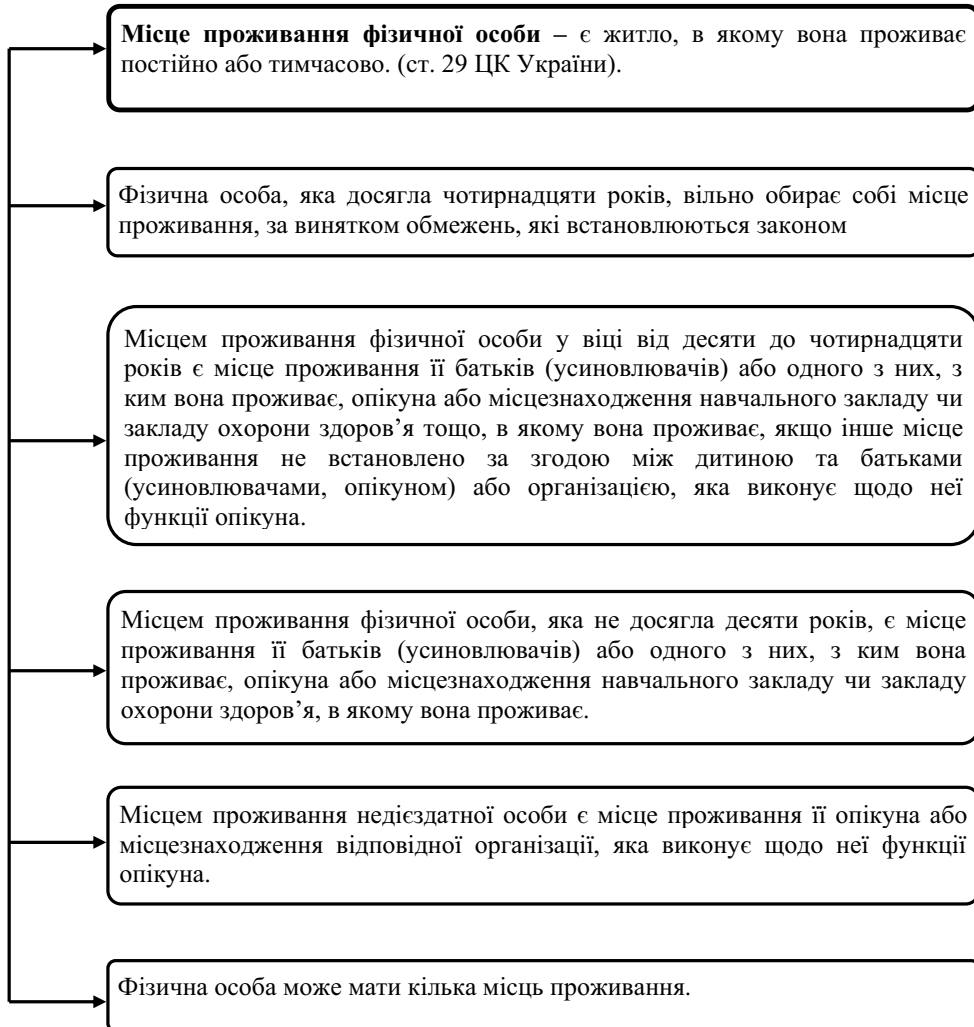
Цивільна правоздатність – визнана правом можливість особи мати цивільні права і нести цивільні обов’язки (виникає з моменту народження і припиняється в момент смерті) (ст. 25 ЦК України).

ІМ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 ЦК України).

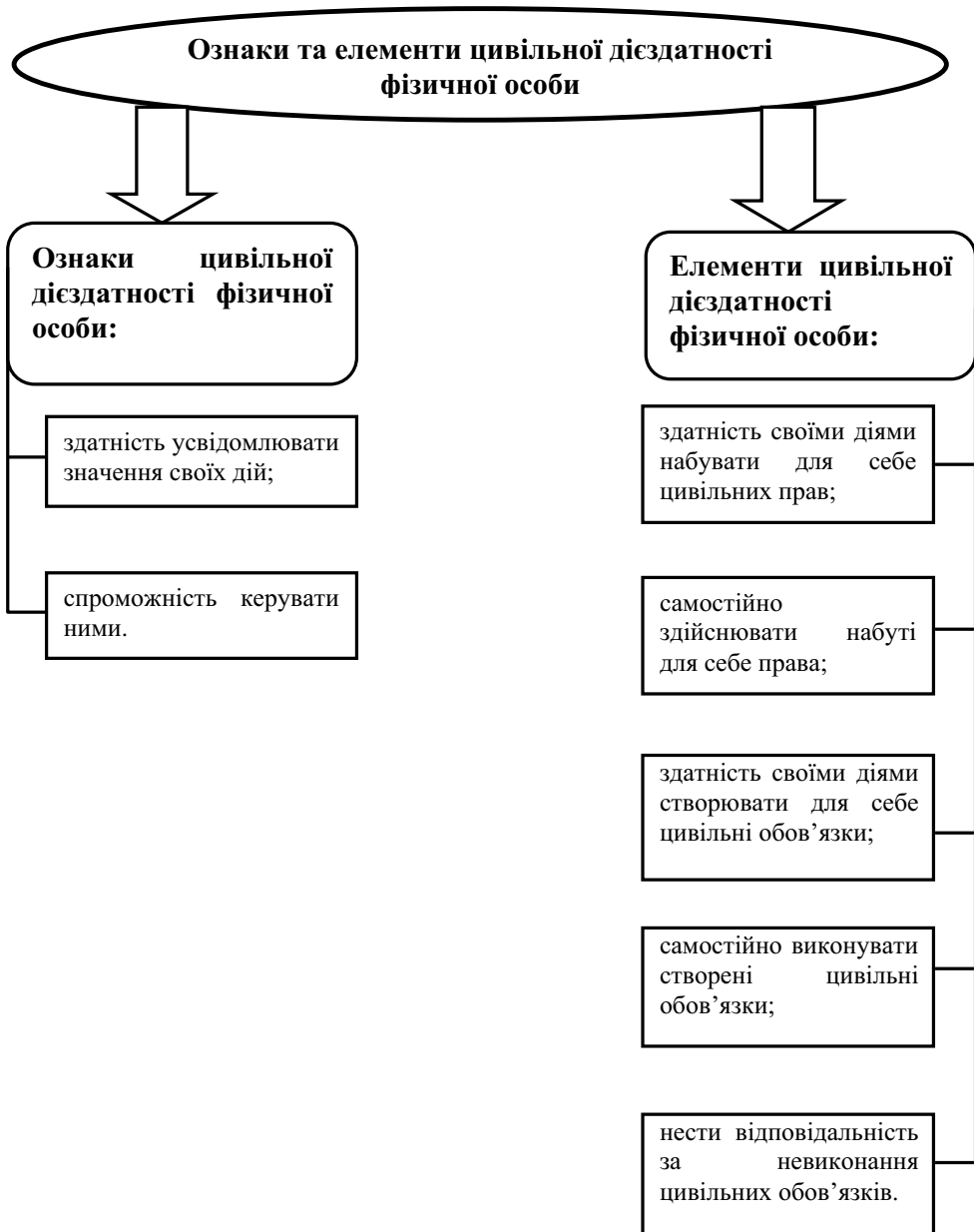
УМОВИ ПРИ ЯКИХ НАСТАЄ ПОВНА ДІЄЗДАТНІСТЬ

Досягнення повноліття
(18 років).

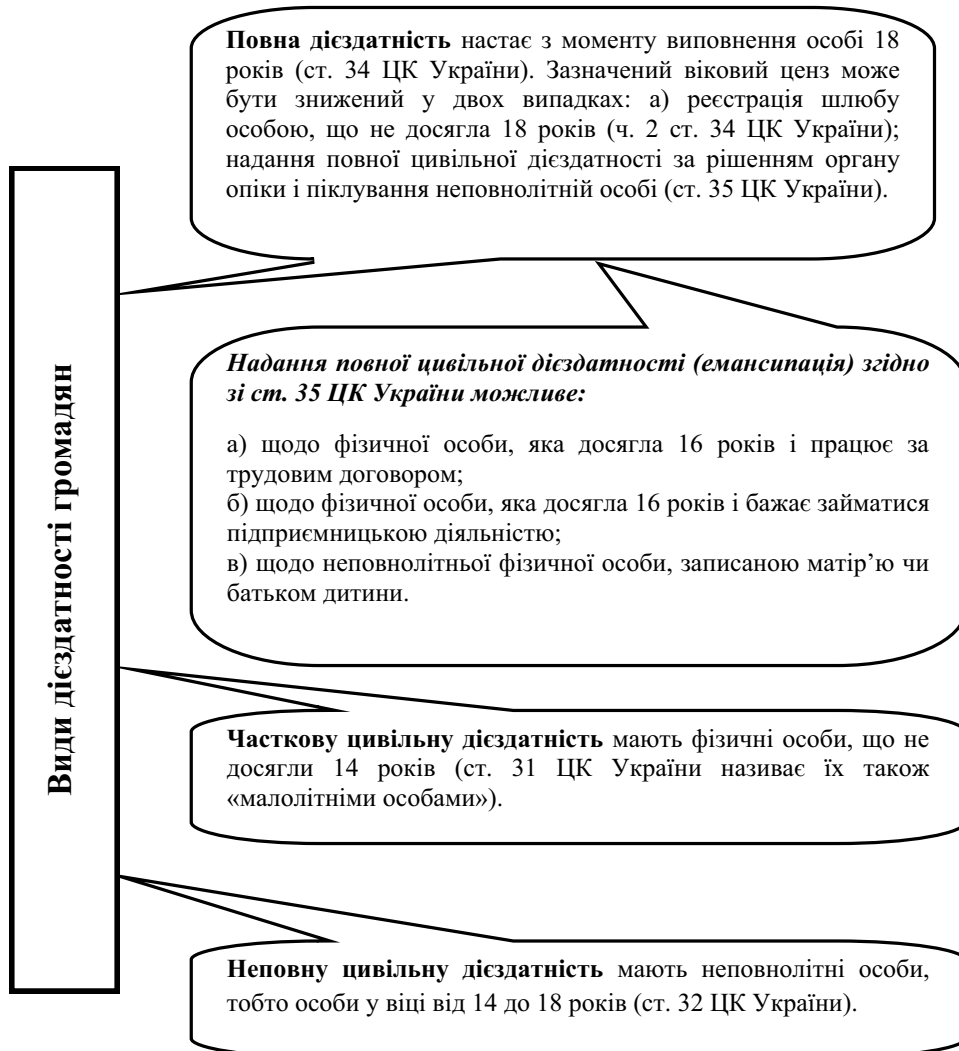
Укладення шлюбу
(якщо шлюб укладається до 18 років).

Якщо особа працює за трудовим договором чи з дозволу законних представників займається підприємницькою діяльністю (не раніше 16 років).

ОЗНАКИ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

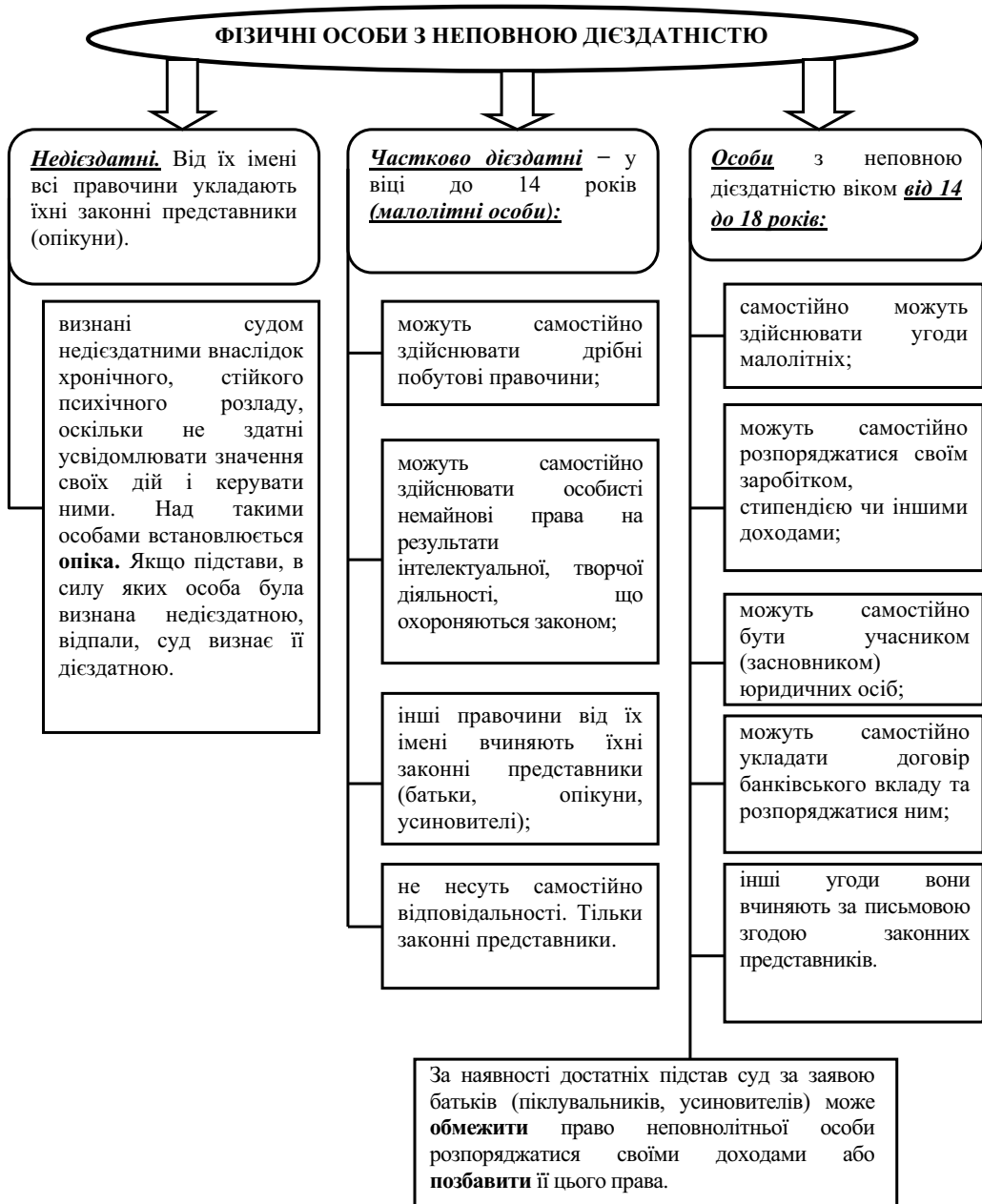

ВИДИ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

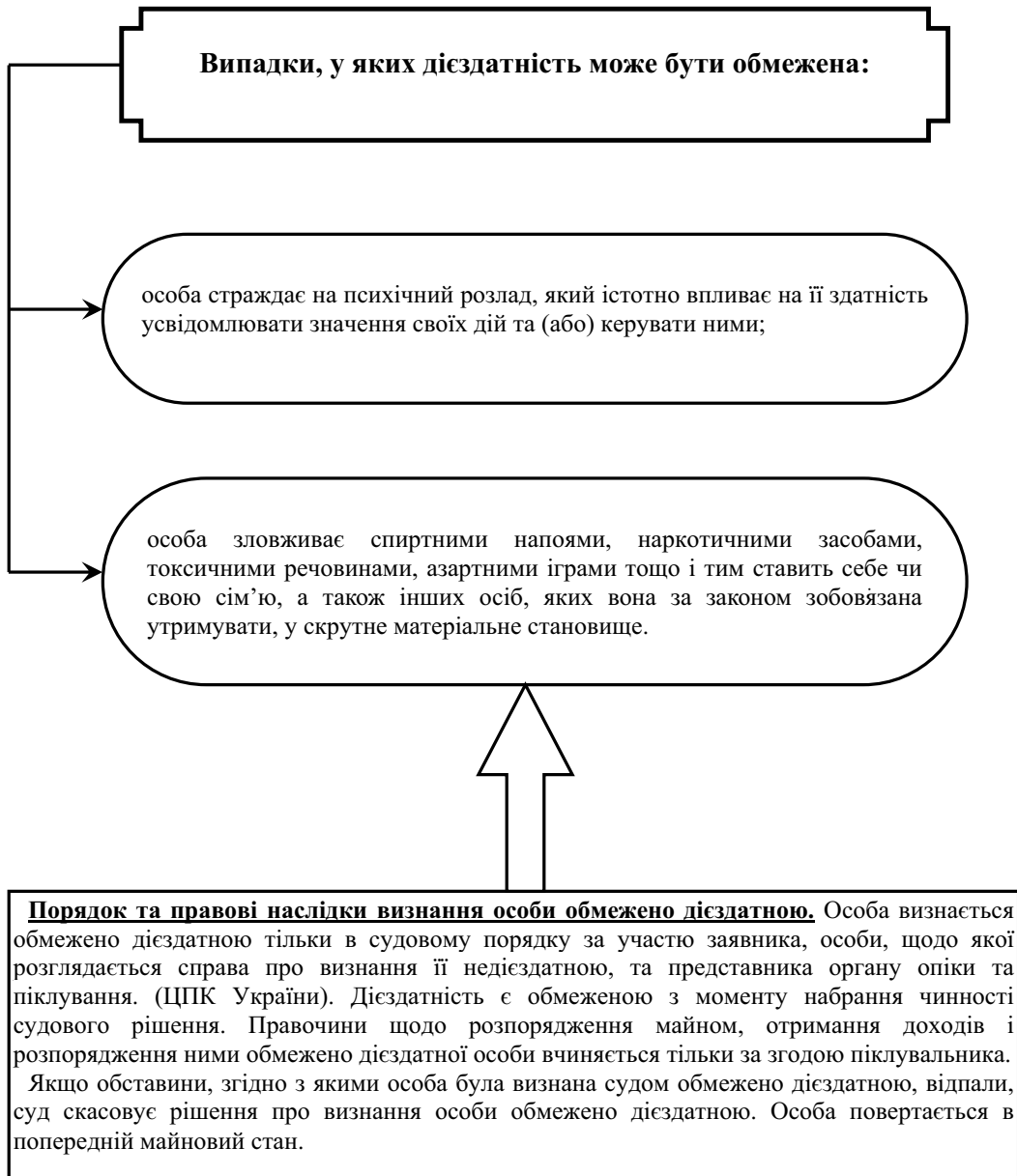

ФІЗИЧНІ ОСОБИ З НЕПОВНОЮ ДІЄЗДАТНІСТЮ

ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄДАТНІСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ І ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ

Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом **одного року** в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування (ст. 43 ЦК України).

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом **трьох років**, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом **шести місяців** (ст. 46 ЦК України).

Основні юридичні наслідки визнання громадянина безвісно відсутнім і оголошення померлим.

1. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті.

2. Спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчувувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини.

Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження (ст. 47 ЦК України).

1. На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку.

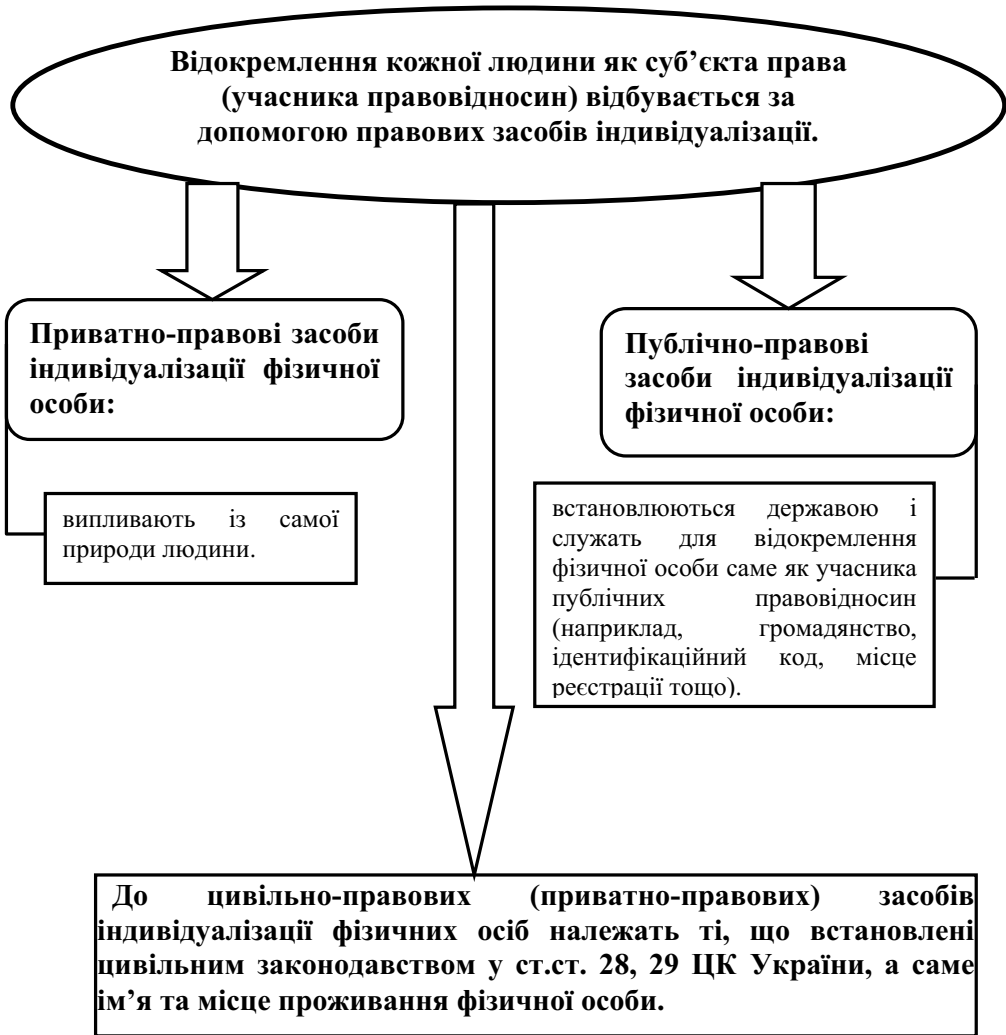
2. За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном особи, зниклої безвісти, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

3. Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

4. За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати.

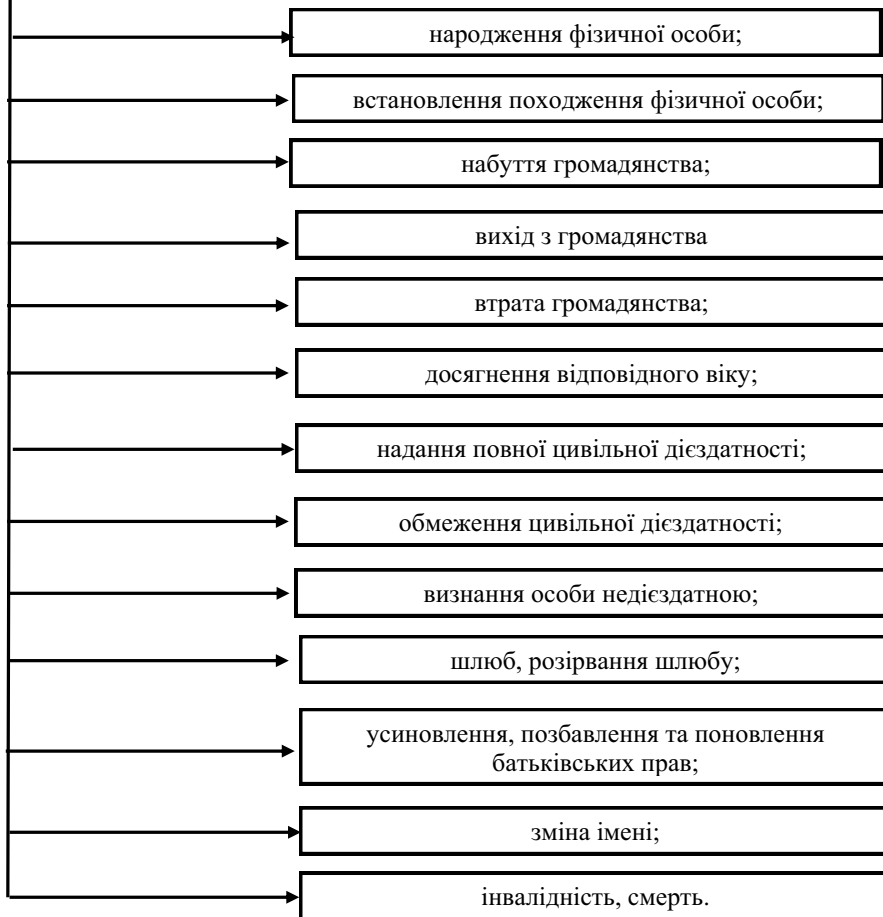
5. Опіка над майном припиняється у разі скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, а також у разі появи особи, зниклої безвісти.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

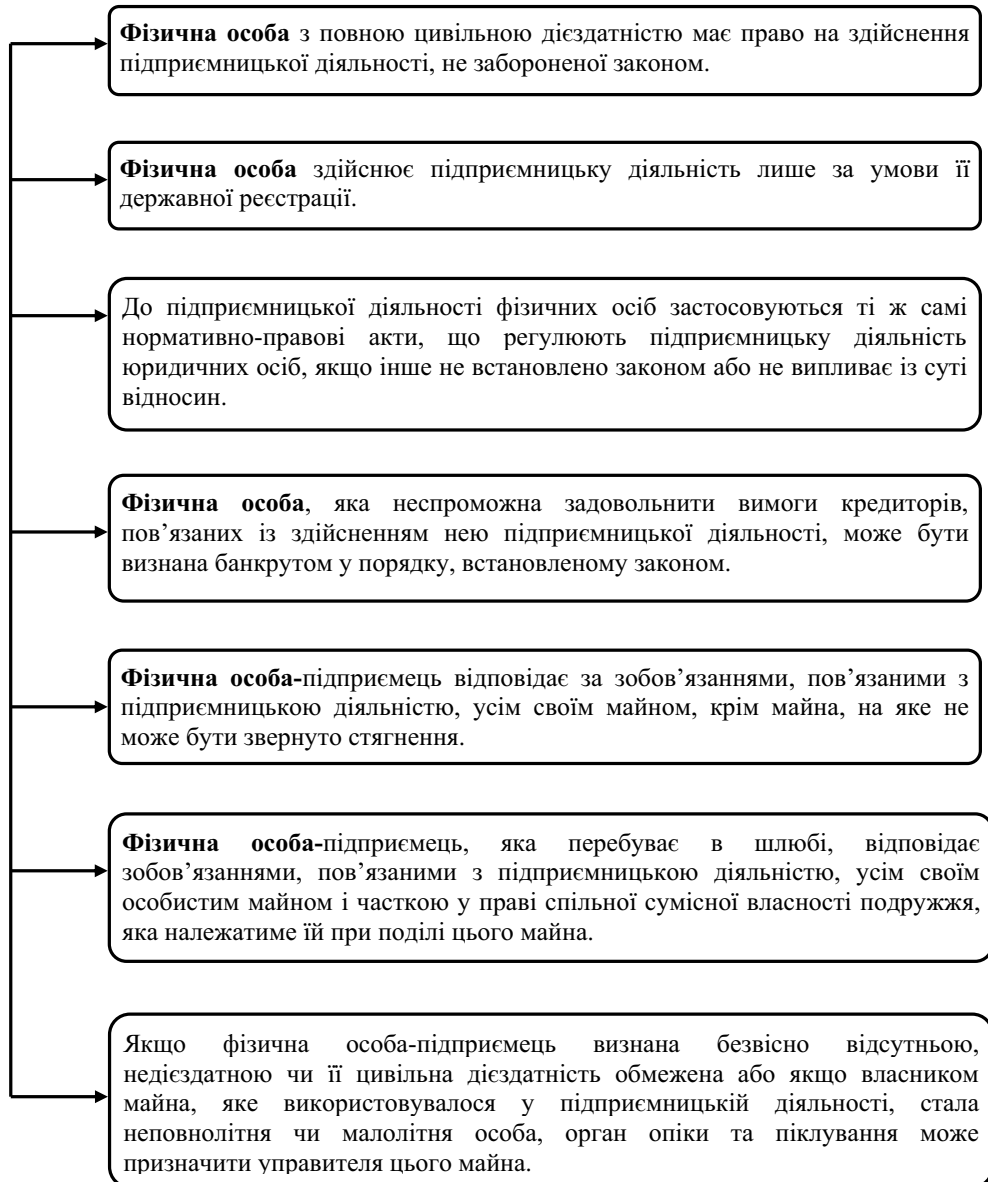

АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ

Актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків (ст. 49 ЦК України).

Види актів цивільного стану

ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ (ГЛ. 5 ЦК УКРАЇНИ)
ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – ПІДПРИЄМЦЯ

Статус фізичної особи - підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

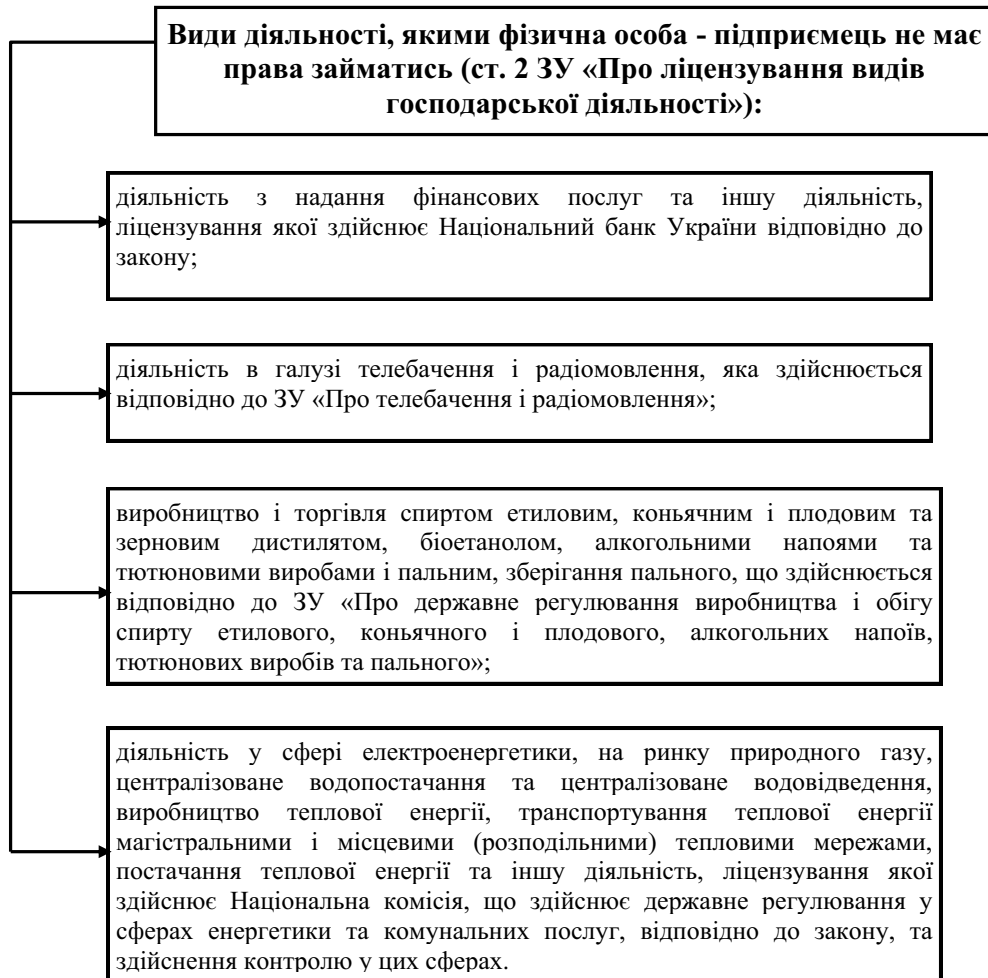
Підприємцем може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Відповідно до чинного законодавства повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття), або особа, яка до досягнення повноліття уклала шлюб. Крім того, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Також повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю.

Необхідною умовою для здійснення підприємницької діяльності є **державна реєстрація фізичної особи** як підприємця, яка здійснюється державним реєстратором за місцем проживання фізичної особи-підприємця. Фізична особа, що займається підприємницькою діяльністю, втрачає це право з моменту припинення дії державної реєстрації, її анулювання тощо.

Державна реєстрація фізичної особи-підприємця – це засвідчення факту набуття або позбавлення фізичної особи статусу підприємця. Порядок проведення державної реєстрації передбачений ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб-підприємців та громадських формувань».

До підприємницької діяльності фізичної особи застосовуються норми як загального цивільного законодавства, так і спеціального. Проте положення спеціального законодавства не можуть застосовуватися до тих випадків підприємницької діяльності, котрі достатньо повно і конкретно врегульовані ЦК України.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКИМИ ФІЗИЧНА ОСОБА - ПІДПРИЄМЕЦЬ НЕ МАЄ ПРАВА ЗАЙМАТИСЬ

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ (ГЛ. 6 ЦК УКРАЇНИ)

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Метою інституту опіки та піклування є забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Органи опіки та піклування – органи, на які покладено здійснення опіки та піклування; їх права та обов'язки щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами.

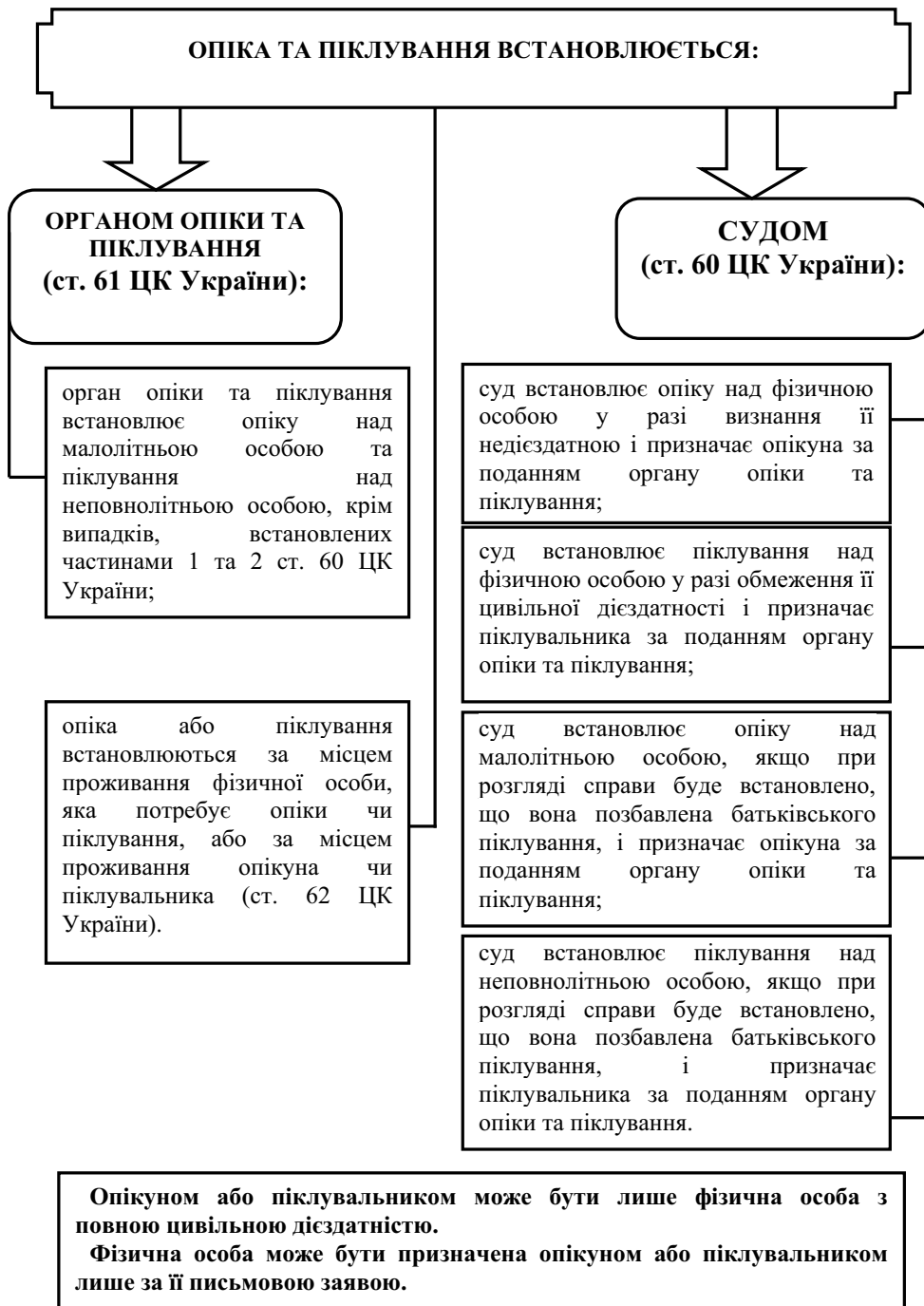
Опіка встановлюється відносно таких категорій фізичних осіб:

- 1) малолітніх, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування (ст. 58 ЦК України, ч. 2 ст. 243 СК України);
- 2) фізичних осіб, визнаних недієздатними (ст. 41, 58 ЦК України).

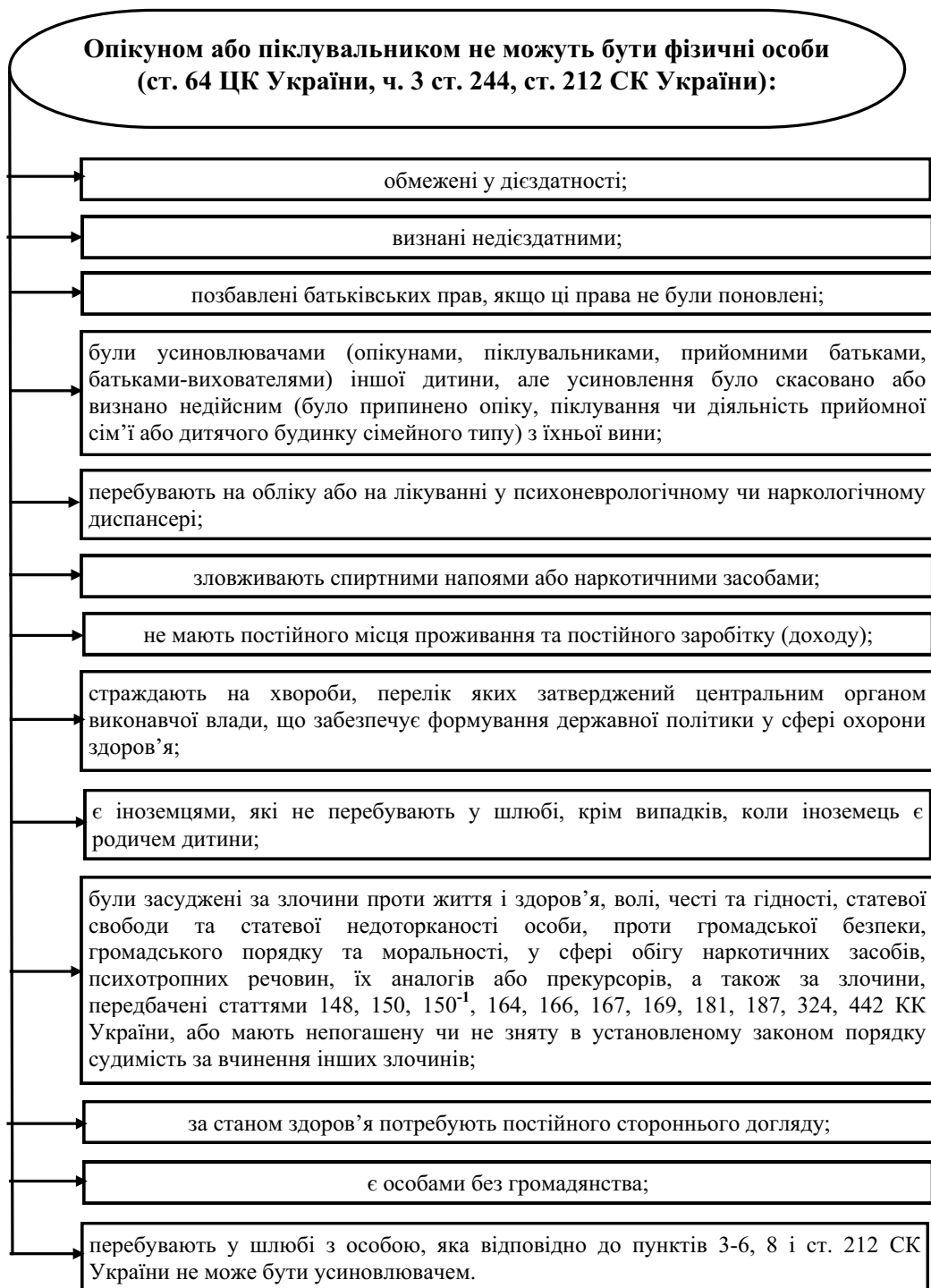
Опіка встановлюється відносно таких категорій фізичних осіб:

- 1) неповнолітніх, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування (ст. 59 ЦК України, ч. 2 ст. 243 СК України);
- 2) фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена (ст. 37, 59 ЦК України).

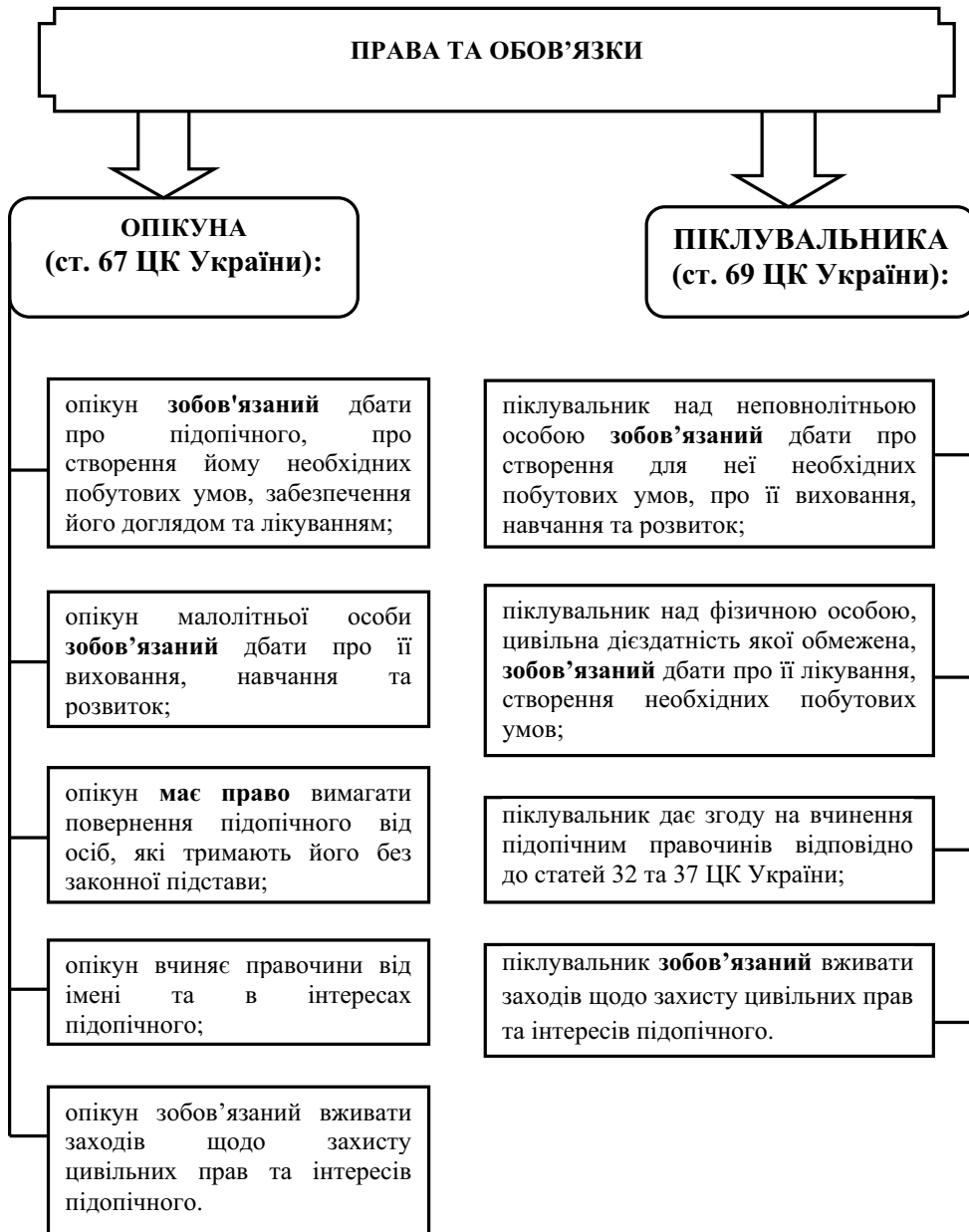
ВСТАНОВЛЕННЯ ОПИКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

ФІЗИЧНА ОСОБА, ЯКА НЕ МОЖЕ БУТИ ОПІКУНОМ АБО ПІКЛУВАЛЬНИКОМ

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ OПІКУНА ТА ПІКЛУВАЛЬНИКА

ПРАВОЧИНИ, ЯКІ НЕ МОЖЕ ВЧИНЯТИ ОПІКУН ТА ПІКЛУВАЛЬНИК

Правочини, які не може вчиняти опікун: (ст. 67 ЦК України):

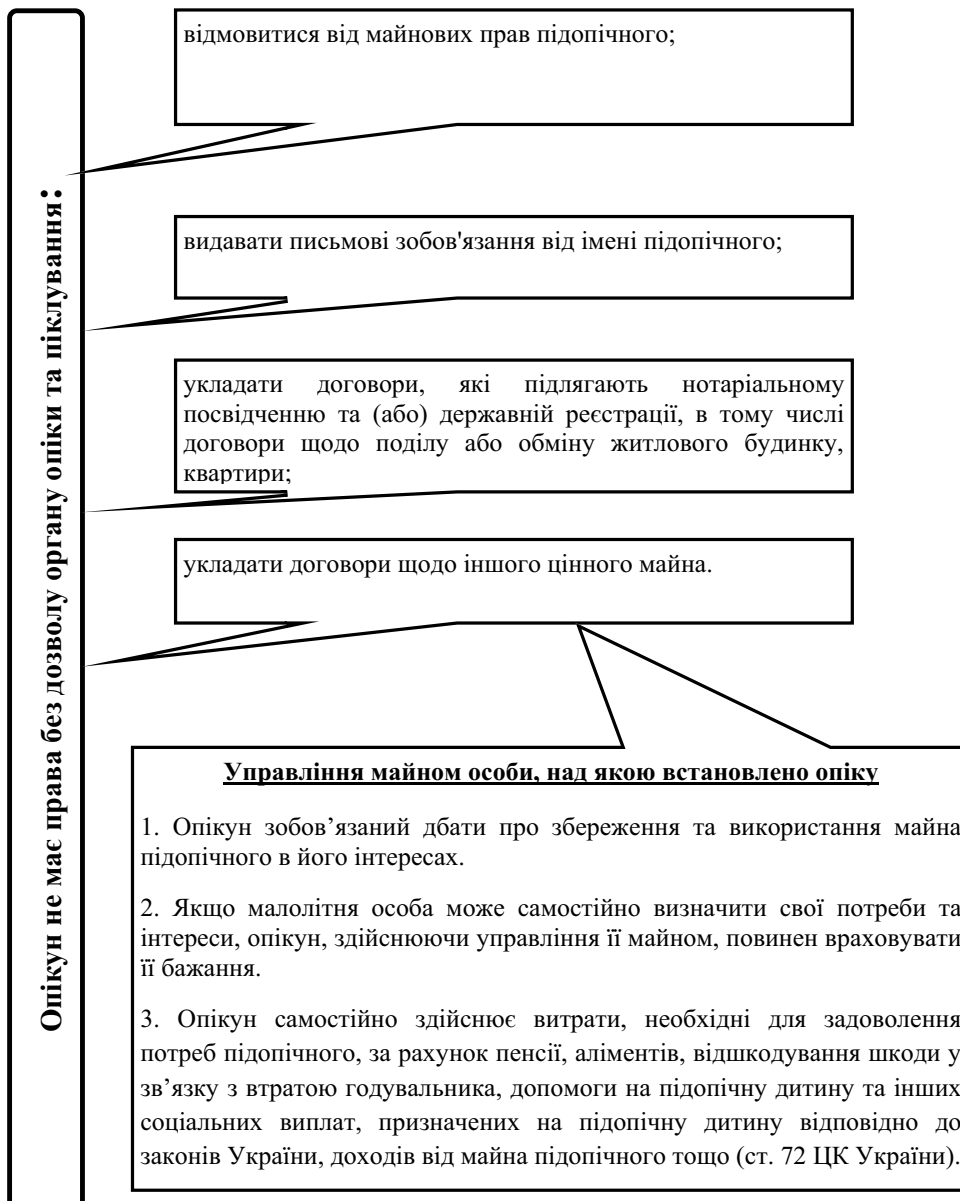
опікун, його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укласти з підопічним договорів, крім передавання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички;

опікун не може здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Правочини, на вчинення яких піклувальник не може давати згоду (ст. 70 ЦК України):

піклувальник не може давати згоду на укладення договорів між підопічним та своєю дружиною (своїм чоловіком) або своїми близькими родичами, крім передавання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування на підставі договору позички.

ПРАВОЧИНИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ З ДОЗВОЛУ ОРГАНІВ ОПИКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

ПРИПИНЕННЯ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЮРИДИЧНУ ОСОБУ
(ГЛ. 7 ЦК УКРАЇНИ)
ПОНЯТТЯ Й ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ**

Юридичною особою є організація створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 80 ЦК України).

Ознаки юридичної особи:

майнова відокремленість. Майно юридичної особи відокремлено від майна власників, які створили цю організацію, від держави, від інших суб'єктів цивільного права;

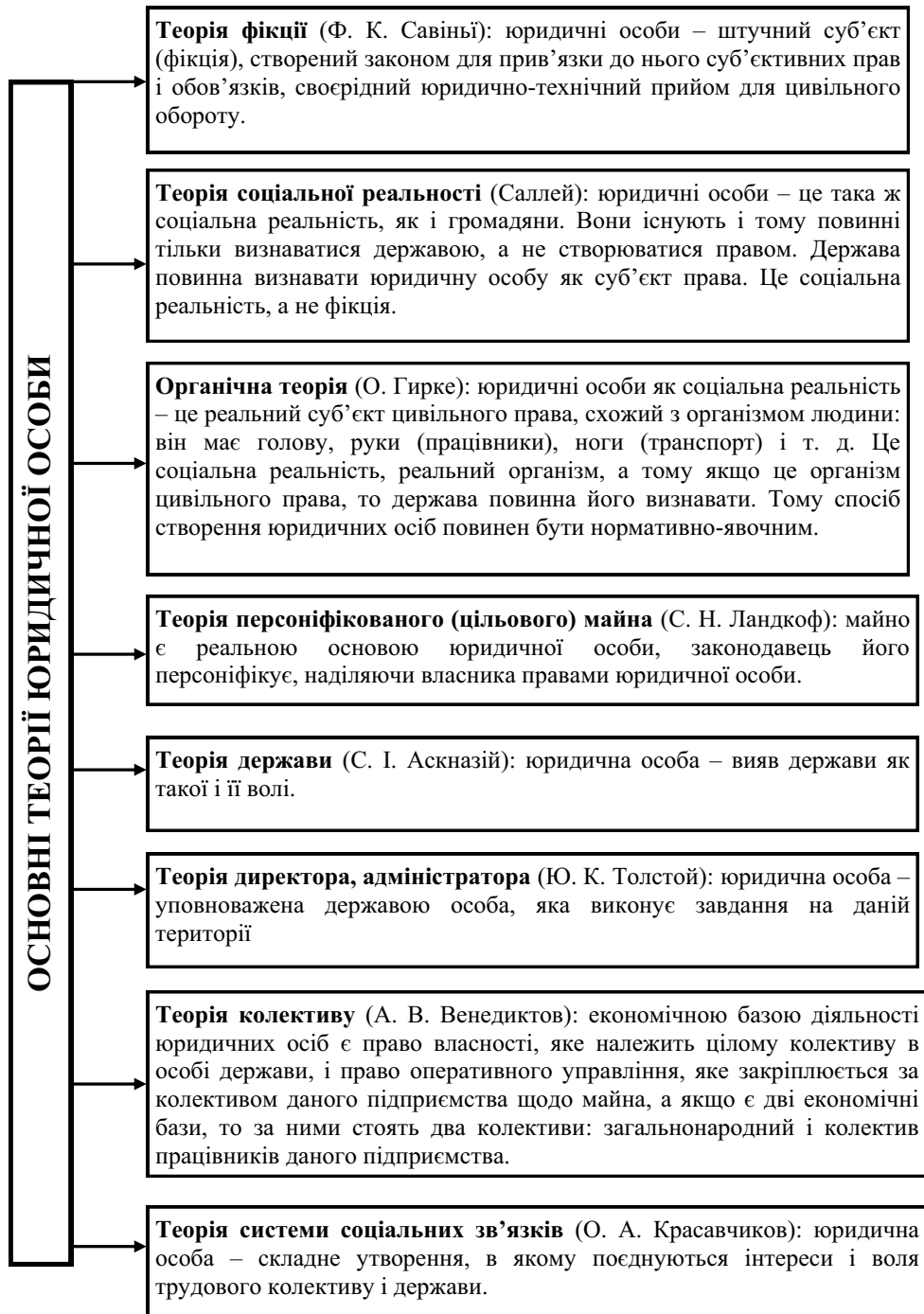
участь у цивільному обороті від власного імені. Юридична особа має індивідуальне найменування і може діяти лише від свого імені: набувати майнових і особистих немайнових прав, нести відповідальність, вступати в різноманітні цивільно-правові відносини з іншими суб'єктами цивільного права;

самостійна майнова відповідальність. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями останньої, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями учасника (засновника);

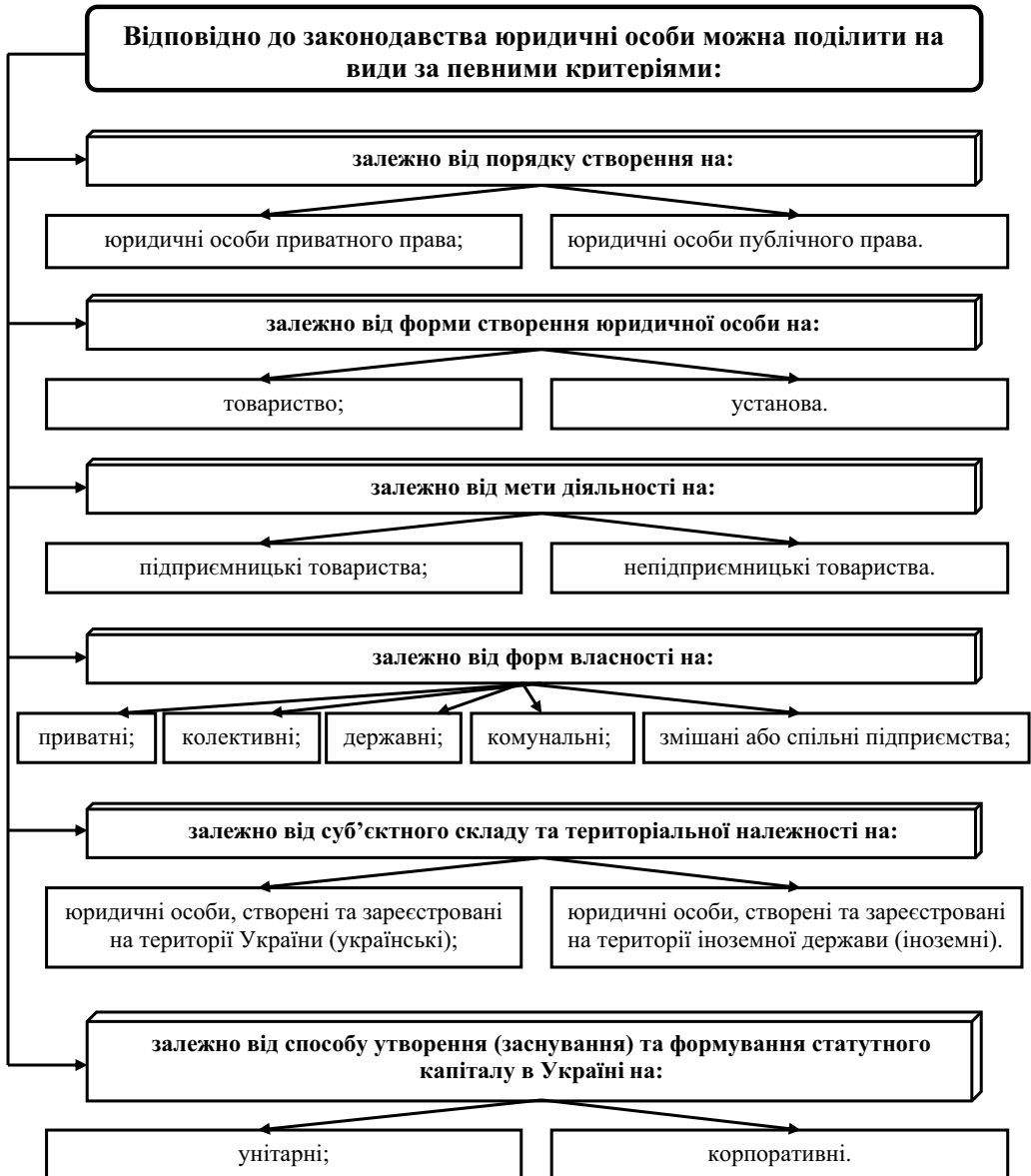
виступ у цивільному обороті від свого імені. Можливість саме для конкретної організації набувати і здійснювати цивільні права та нести цивільні обов'язки, а також бути відповідачем у суді.
Межі виступу в цивільному обороті залежать від мети створення юридичної особи і визначаються цілями її діяльності.

СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Юридичні особи можуть створюватись у будь-якій формі, що передбачена законом. Ст. 83 ЦК України передбачає такі організаційно-правові форми юридичних осіб:

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створене однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Установа – організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Підприємницькі товариства – товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи (ст. 84 ЦК України);

Непідприємницькі товариства Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом (ст. 85 ЦК України).

ПРАВОВЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Правоздатність – це здатність юридичної особи мати права та обов’язки. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення (ст. 91 ЦК України).

Загальна (універсальна)

Суб’єкт права має будь-які цивільні права і обов’язки, необхідні для здійснення будь-яких видів діяльності.

Спеціальна

юридична особа має лиш такі права і обов’язки, які відповідають цілям її діяльності й зафіксовані в її засновницьких документах, і передбачає виконання пов’язаних з цією діяльністю обов’язків.

Дієздатність – здатність юридичної особи набувати цивільні права і приймати на себе цивільні обов’язки через свої органи, які діють відповідно до закону, інших правових актів і установчих документів.

волеутворюючі

волевиявляючі

Види органів управління юридичної особи:

одноосібні;

- директор;
- генеральний директор;
- президент.

колегіальні.

- правління;
- дирекція;
- рада.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Індивідуалізація юридичної особи – притаманні конкретній юридичній особі особисті ідентифікаційні ознаки, які відрізняють її з-поміж інших осіб і мають правове значення, персоніфікують правовідносини або зумовлюють певні суб'єктивні права і юридичні обов'язки, підлягають охороні та захисту у встановленому законом порядку.

Найменування юридичної особи

Згідно зі ст. 90 ЦК юридична особа повинна мати своє **найменування**, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву. Найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності. Юридична особа може мати крім повного найменування **скорочене найменування**. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати **комерційне (фірмове) найменування**. Комерційне (фірмове) найменування юридичної особи може бути зареєстроване у порядку, встановленому законом. Найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до єдиного державного реєстру.

Місцезнаходження юридичної особи

Місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи та здійснюється управління й облік (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку.

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Створення юридичної особи – це багатостадійний процес, який закріплюється чинним законодавством і становить систему фактичних та юридичних дій засновників (учасників) і державних органів. Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Традиційно прийнято розрізняти такі основні способи створення юридичних осіб:

РОЗПОРЯДЧИЙ СПОСІБ передбачає утворення юридичної особи на основі одного лиш розпорядження засновника, спеціальної державної реєстрації організації не потребується;

ДОЗВІЛЬНИЙ СПОСІБ, який означає, що однією з необхідних умов для створення є дозвіл відповідного органу чи підприємства. Так, відповідно до ст. 56 ГК України суб'єкт господарювання може бути утворений за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства;

НОРМАТИВНО-ЯВЧНИЙ СПОСІБ передбачає, що юридична особа створюється на основі нормативного акта, який передбачає створення юридичної особи, і згоди третіх осіб, включаючи державні органи, не потребується. Реєструючий орган лише перевіряє, чи відповідають закону установчі документи організації і чи дотримано встановленого порядку її утворення, після чого зобов'язаний зареєструвати юридичну особу;

ДОГОВІРНИЙ СПОСІБ має місце, коли юридична особа утворюється шляхом укладення договору між її засновниками. У такому порядку виникають різноманітні господарські асоціації, концерни та інші об'єднання підприємств.

Державна реєстрація – остання стадія, що завершує процес створення юридичної особи, яка до цього існувала фактично, а з моменту державної реєстрації виникає юридично.

Під державною реєстрацією юридичних осіб необхідно розуміти сукупність послідовних дій особи (осіб), які спрямовані на засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені законодавством, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Відповідно до ст. 89 ЦК України юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом. Дані державної реєстрації включаються до єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення.

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

ФІЛІЇ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Представництво є відокремленим підрозділом юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та який здійснює представництво і захист інтересів останньої (ч. 2 ст. 95 ЦК України).

Ознаки представництва

не є юридичними особами, хоча мають і назву, і місцезнаходження, і свої органи;

не мають цивільної правоздатності;

наділяються майном юридичної особи, що їх створила;

діють на підставі затвердженого юридичною особою положення, яке встановлює зміст і порядок їх діяльності.

Філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та який здійснює всі або частину її функцій (окремий цех, інше виробництво) – (ч. 1 ст. 95 ЦК України).

Ознаки філії

не є юридичними особами, хоча мають і назву, і місцезнаходження, і свої органи;

не мають цивільної правоздатності;

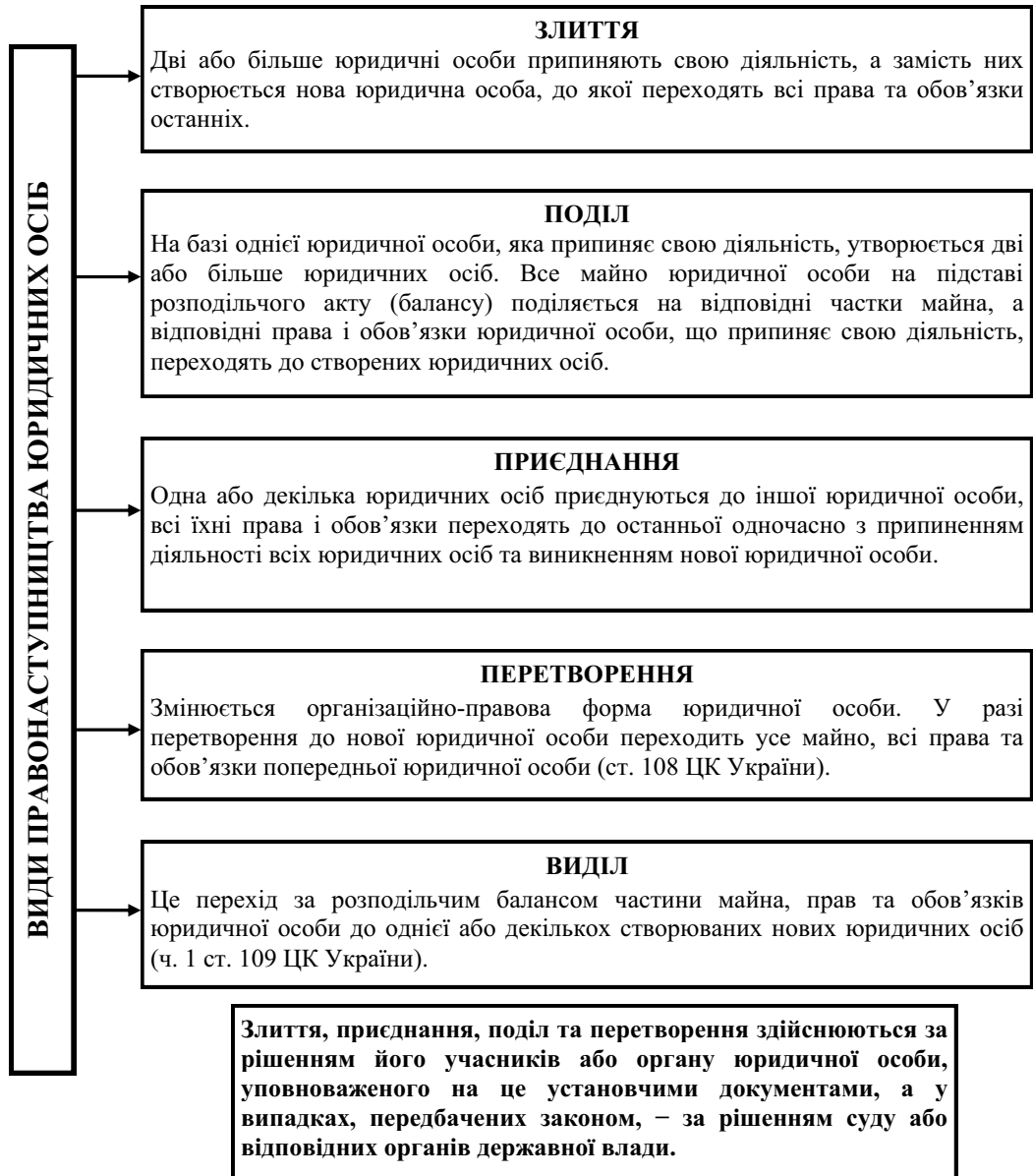
наділяються майном юридичної особи, що їх створила;

діють на підставі затвердженого юридичною особою положення, яке встановлює зміст і порядок їх діяльності.

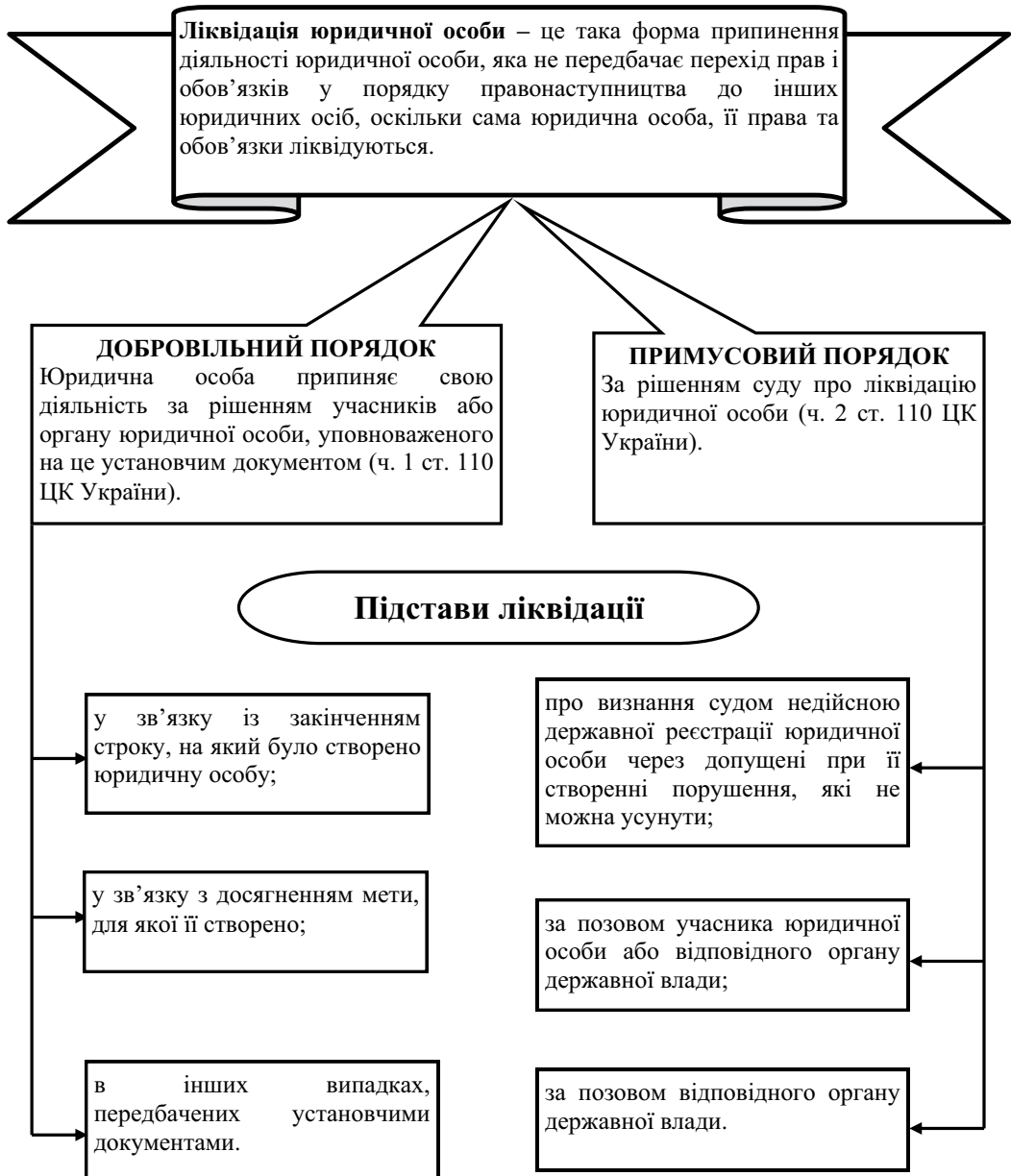

ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників (ст. 104 ЦК України).

ПІДСТАВИ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Порядок ліквідації юридичної особи (ст. 111 ЦК України):

1. З дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу щодо ліквідації юридичної особи ліквідаційна комісія (ліквідатор) **зобов'язана** вжити всіх необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості юридичної особи, що ліквідується, та письмово повідомити кожного з боржників про припинення юридичної особи в установлені ЦК України строки. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) заявляє вимоги та позови про стягнення заборгованості з боржників юридичної особи.

2. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) **зобов'язана** повідомити учасників юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, про її участь в інших юридичних особах та/або надати відомості про створені нею господарські товариства, дочірні підприємства.

3. Під час проведення заходів щодо ліквідації юридичної особи до завершення строку пред'явлення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) **закриває** рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації юридичної особи.

4. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) **вживає** заходів щодо інвентаризації майна юридичної особи, що припиняється, а також майна її філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує її корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. У випадках, установлених законом, ліквідаційна комісія (ліквідатор) **забезпечує** проведення незалежної оцінки майна юридичної особи, що припиняється.

5. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) **вживає** заходів щодо закриття відокремлених підрозділів юридичної особи (філій, представництв) та відповідно до законодавства про працю здійснює звільнення працівників юридичної особи, що припиняється.

Порядок ліквідації юридичної особи (ст. 111 ЦК України):

6. Ліцензії, документи дозвільного характеру та інші документи, а також печатки та штампи, які підлягають поверненню органам державної влади, органам місцевого самоврядування, повертаються їм ліквідаційною комісією (ліквідатором).

7. Для проведення перевірок та визначення наявності або відсутності заборгованості із сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує своєчасне надання податковим органам та Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування документів юридичної особи (її філій, представництв), у тому числі первинних документів, реєстрів бухгалтерського та податкового обліку.

До моменту затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає податковим органам, Пенсійному фонду України та фондам соціального страхування звітність за останній звітний період.

8. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складає проміжний ліквідаційний баланс, що включає відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог та результат їх розгляду. Проміжний ліквідаційний баланс затверджується учасниками юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи.

9. Виплата грошових сум кредиторам юридичної особи, що ліквідується, у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, провадиться у порядку черговості, встановленому ст. 112 ЦК України. У разі недостатності в юридичної особи, що ліквідується, коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) організовує реалізацію майна юридичної особи.

10. До затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає податковим органам, Пенсійному фонду України та фондам соціального страхування звітність за останній звітний період.

Порядок ліквідації юридичної особи (ст. 111 ЦК України):

11. Після завершення розрахунків з кредиторами ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає ліквідаційний баланс, забезпечує його затвердження учасниками юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, та забезпечує подання податковим органам.

12. Майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається учасникам юридичної особи, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом.

13. Документи, що підлягають обов'язковому зберіганню, передаються в установленому законодавством порядку відповідним архівним установам.

14. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує подання державному реєстраторові документів, передбачених законом для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в установленій законом строк.

Задоволення вимог кредиторів (ч. 1ст. 112 ЦК України):

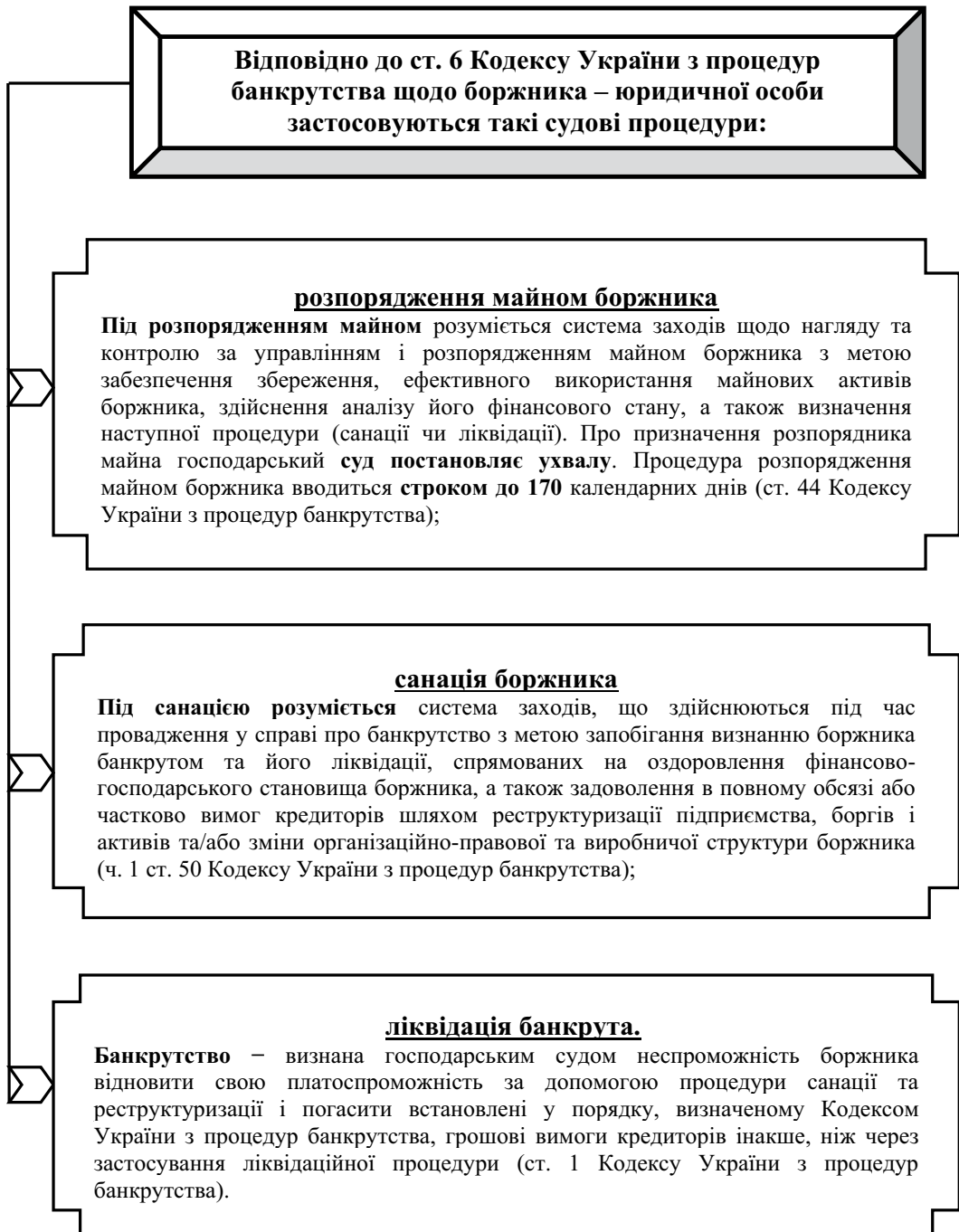
в першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;

у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної творчої діяльності;

у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків і зборів (обов'язкових платежів);

у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги.

СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ЩОДО БОРЖНИКА

ПІДПРИЄМНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА (ГЛ. 8 ЦК УКРАЇНИ)

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА

Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками (ч. 1 ст. 113 ЦК України).

Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку (ст. 1 ЗУ «Про господарські товариства»).

Господарське товариство є власником: (ст. 115 ЦК України):

1) майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу;

2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;

3) одержаних доходів;

4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

Учасником господарського товариства може бути (ст. 114 ЦК України):

фізична особа;

юридична особа;

обмеження щодо участі у господарських товариствах може бути встановлено законом.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Підприємницькі товариства – це товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками.

Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ч. 1 ст. 119 ЦК України; ч. 5 ст. 80 ГК України).

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства (ч. 1 ст. 133 ЦК України; ч. 6 ст. 80 ГК України).

Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів (ч. 3 ст. 80 ГК України).

Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників (ч. 4 ст. 80 ГК України; ст. 56 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями (ч. 1 ст. 152 ЦК України).

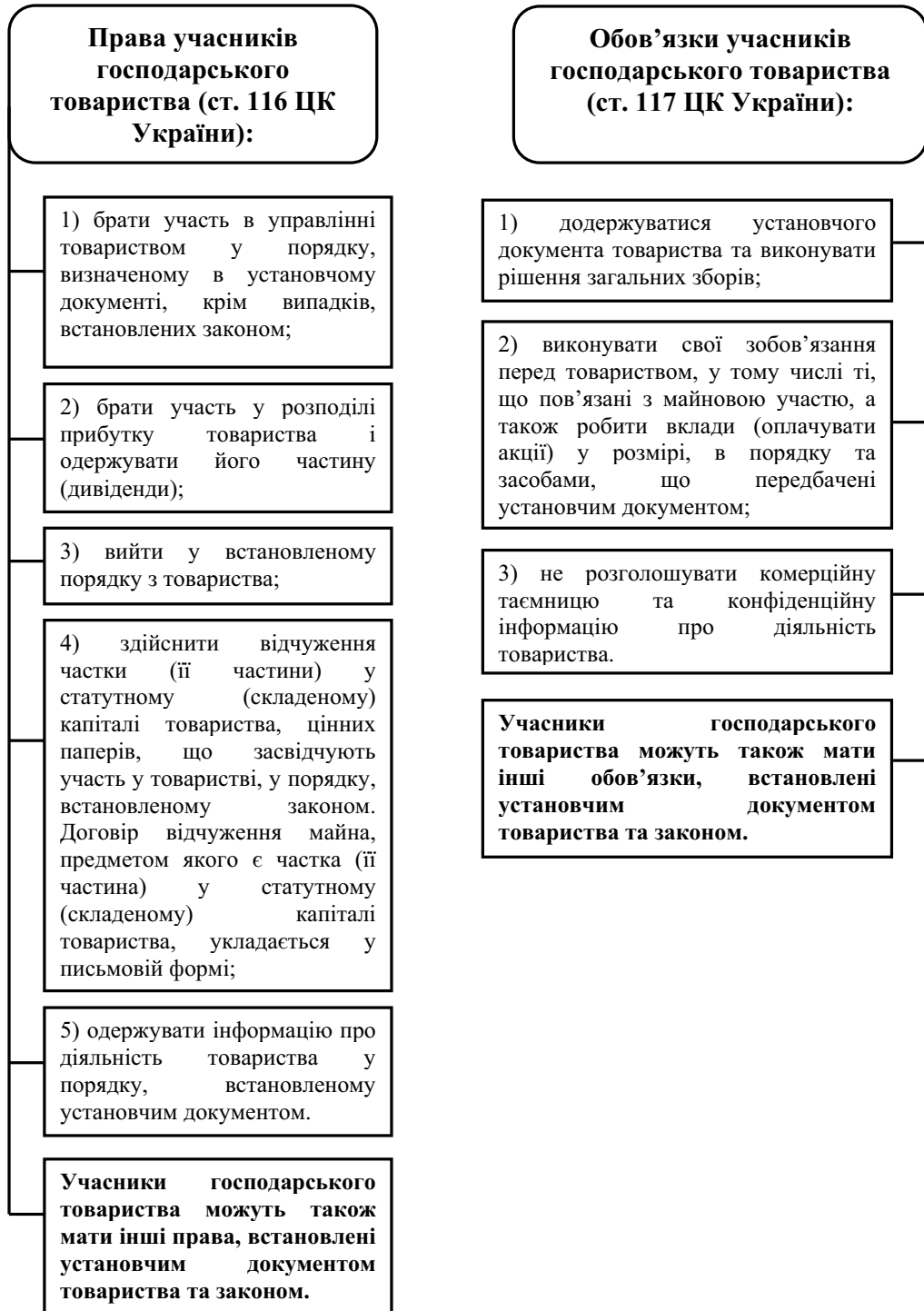
Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

Публічне акціонерне товариство

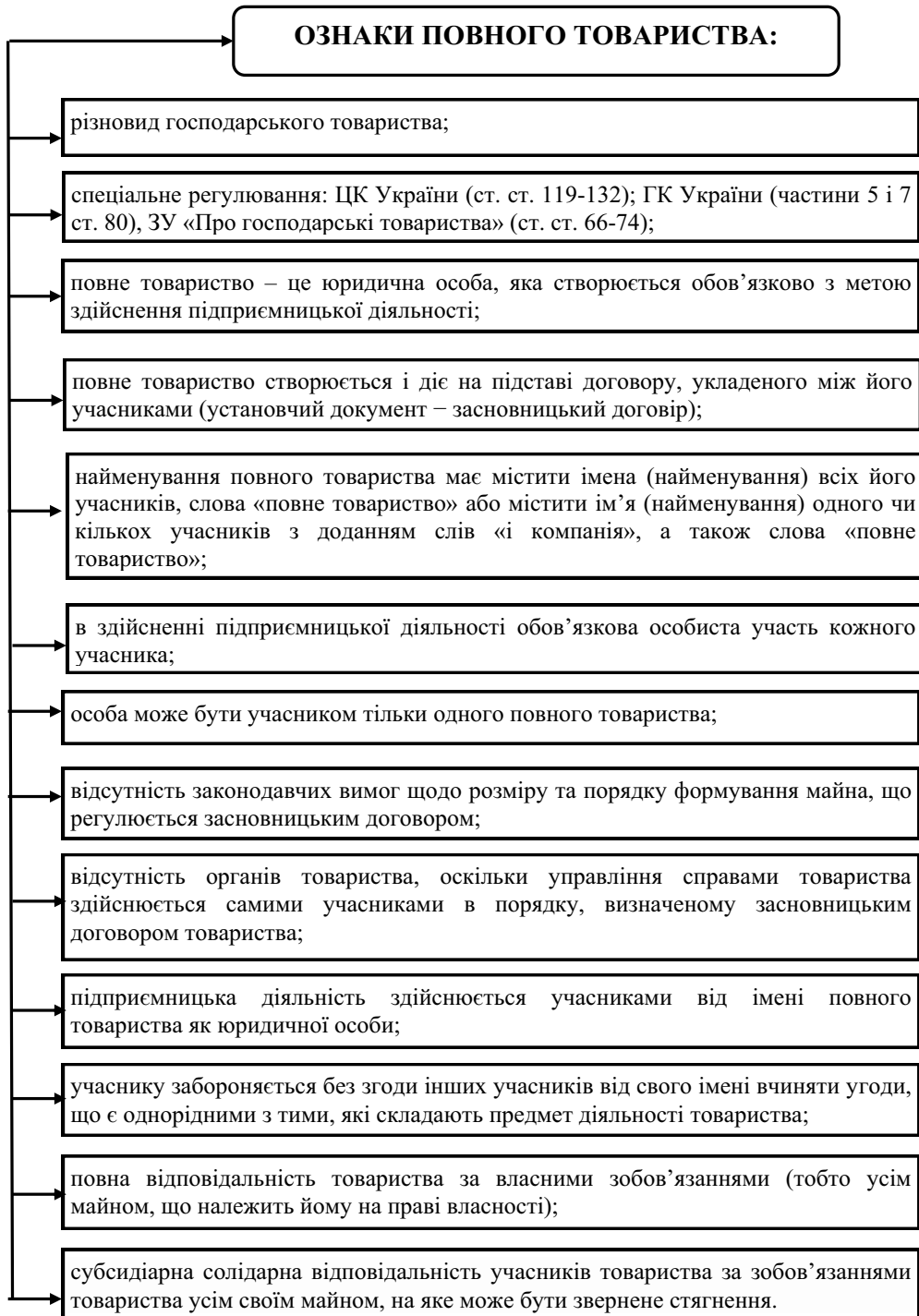
Приватне акціонерне товариство

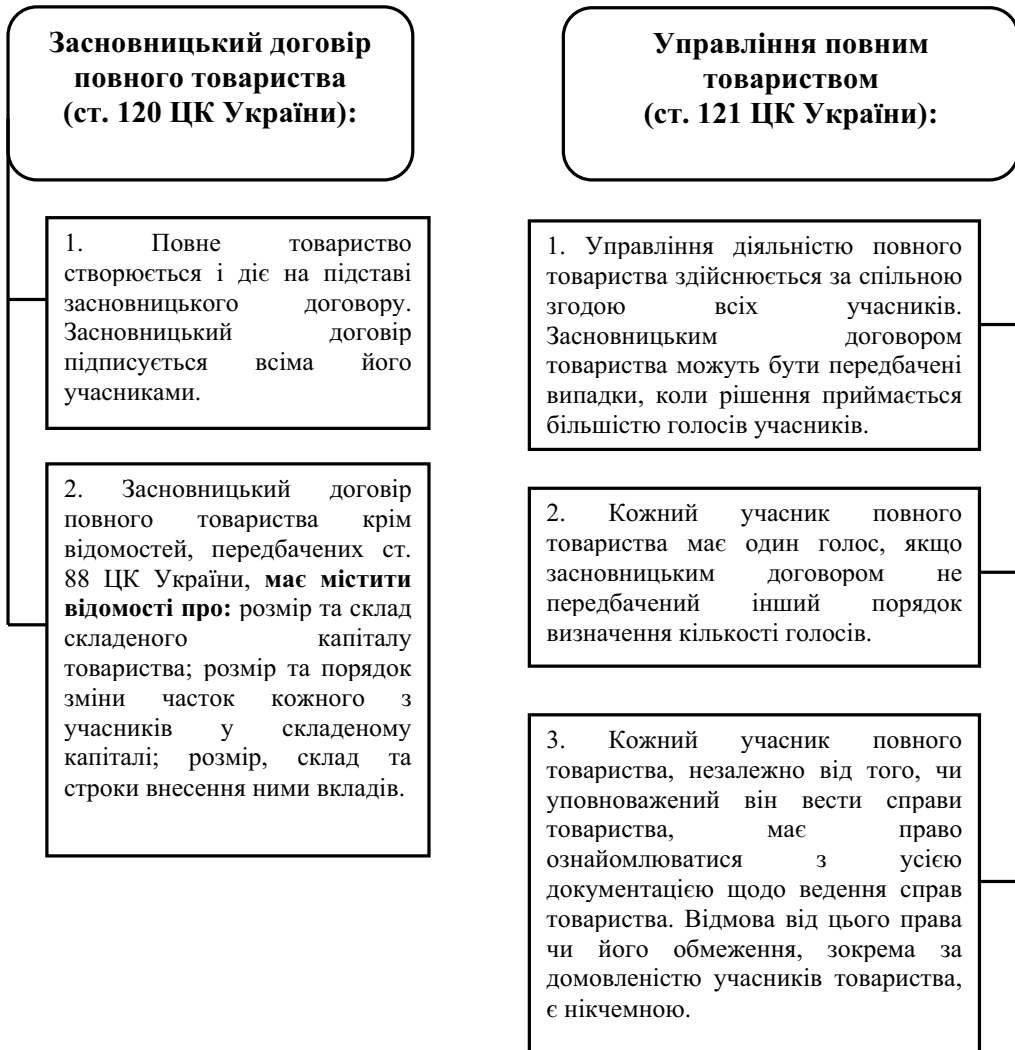
ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

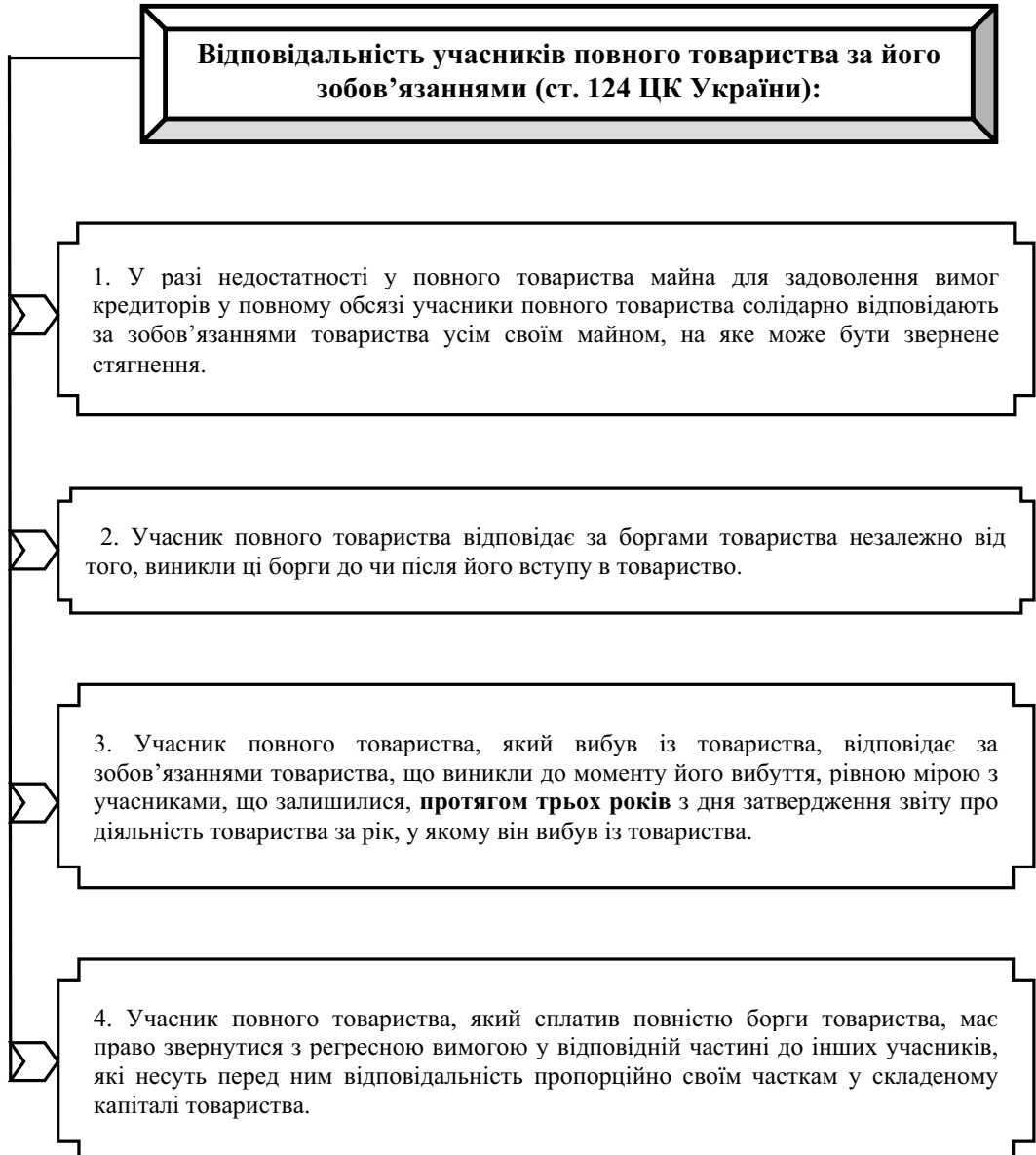
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОВНОГО ТОВАРИСТВА

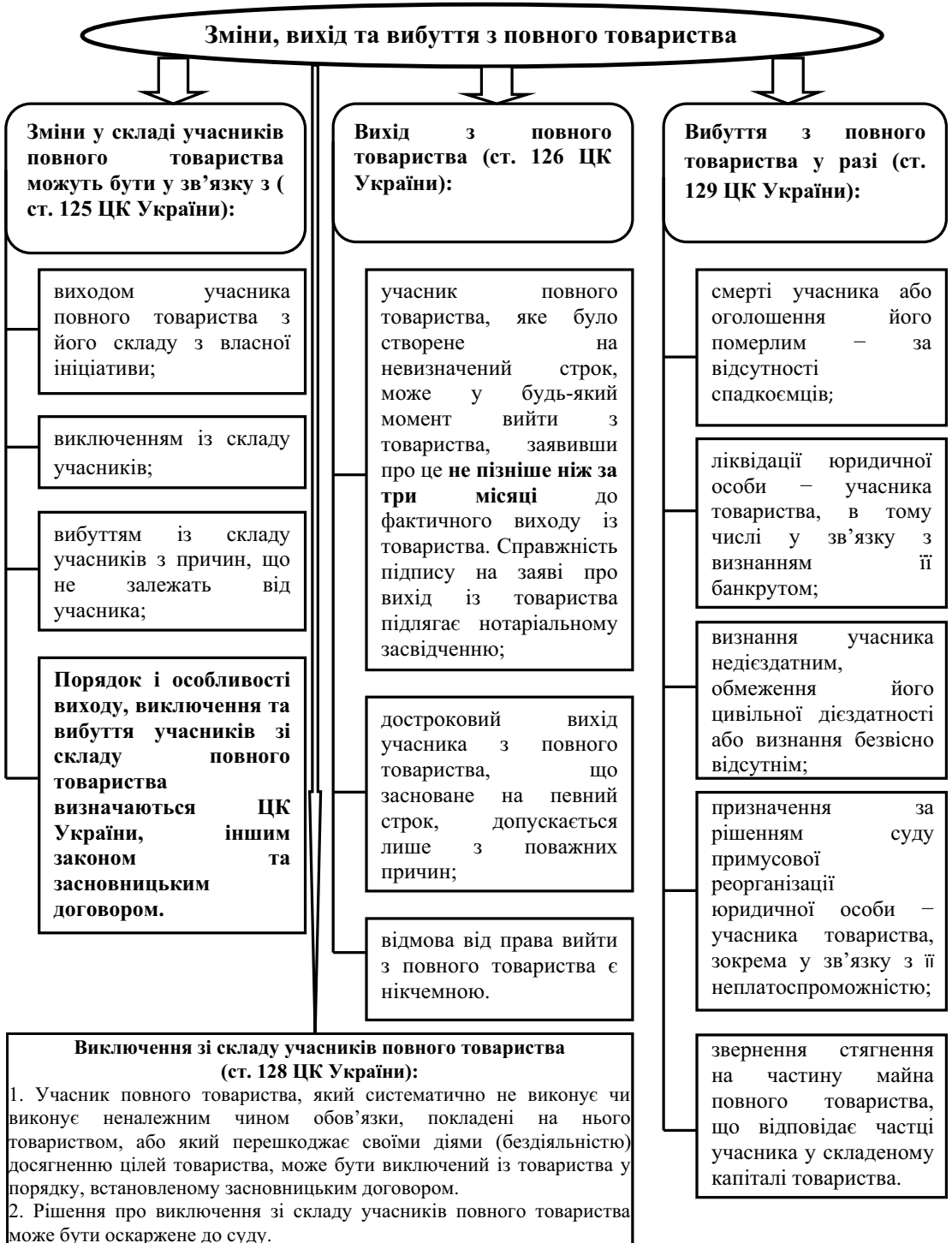
ЗАСНОВНИЦЬКИЙ ДОГОВІР ТА УПРАВЛІННЯ ПОВНИМ ТОВАРИСТВОМ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ПОВНОГО ТОВАРИСТВА ЗА ЙОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ

ЗМІНИ, ВИХІД ТА ВИБУТТЯ З ПОВНОГО ТОВАРИСТВА

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства (ч.1 ст. 133 ЦК України).

Засновницький договір командитного товариства

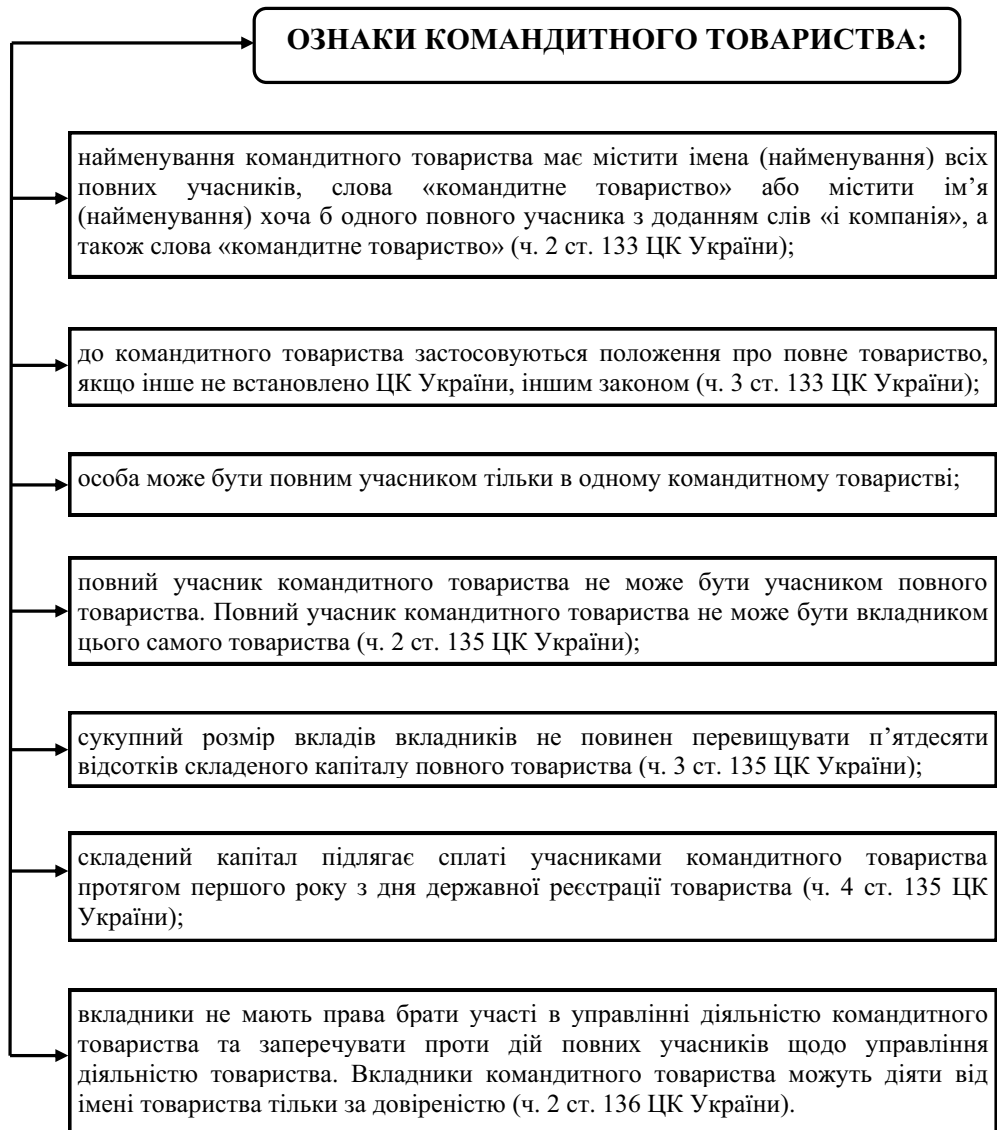
1. Командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору, який підписується усіма повними учасниками.
2. Засновницький договір командитного товариства крім відомостей, передбачених ст. 88 ЦК України, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників.
3. Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені ст. 134 ЦК України.

Засновницький договір командитного товариства вважається укладеним, коли між сторонами досягнуто згоди за усіма істотними умовами, які необхідні для його здійснення і виконання.

У засновницькому договорі товариства визначаються:

- 1) зобов'язання учасників створити товариство;
- 2) порядок їх спільної діяльності щодо його створення;
- 3) умови передання товариству майна учасників;
- 4) інші положення, встановлені ЦКУ, іншими законами або засновниками.

ОЗНАКИ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ВКЛАДНИКА КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА

Права та обов'язки вкладника командитного товариства (ст. 137 ЦК України)

1. Вкладник командитного товариства **зобов'язаний** зробити вклад до складеного капіталу. Внесення вкладів посвідчується свідоцтвом про участь у командитному товаристві.

2. **Вкладник командитного товариства має право:**

1) одержувати частину прибутку товариства відповідно до його частки у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом);

2) діяти від імені товариства у разі видачі йому довіреності та відповідно до неї;

3) переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень ст. 147 ЦК України.

Якщо бажання викупити частку (її частину) виявили декілька вкладників, зазначена частка розподіляється між ними відповідно до їхніх часток у складеному капіталі товариства;

4) вимагати першочергового повернення вкладу у разі ліквідації товариства;

5) ознайомлюватися з річними звітами та балансами товариства;

6) після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом);

7) передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі, повідомивши про це товариство.

Передання вкладником усієї своєї частки іншій особі припиняє його участь у командитному товаристві.

3. Засновницьким договором (меморандумом) командитного товариства можуть бути передбачені також інші права вкладника.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЛІКВІДАЦІЯ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА

Відповідальність вкладника командитного товариства (ст. 138 ЦК України):

Якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин.

Якщо схвалення командитного товариства не буде отримано, вкладник відповідає перед третіми особами за вчиненим ним правочином усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення.

Вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом).

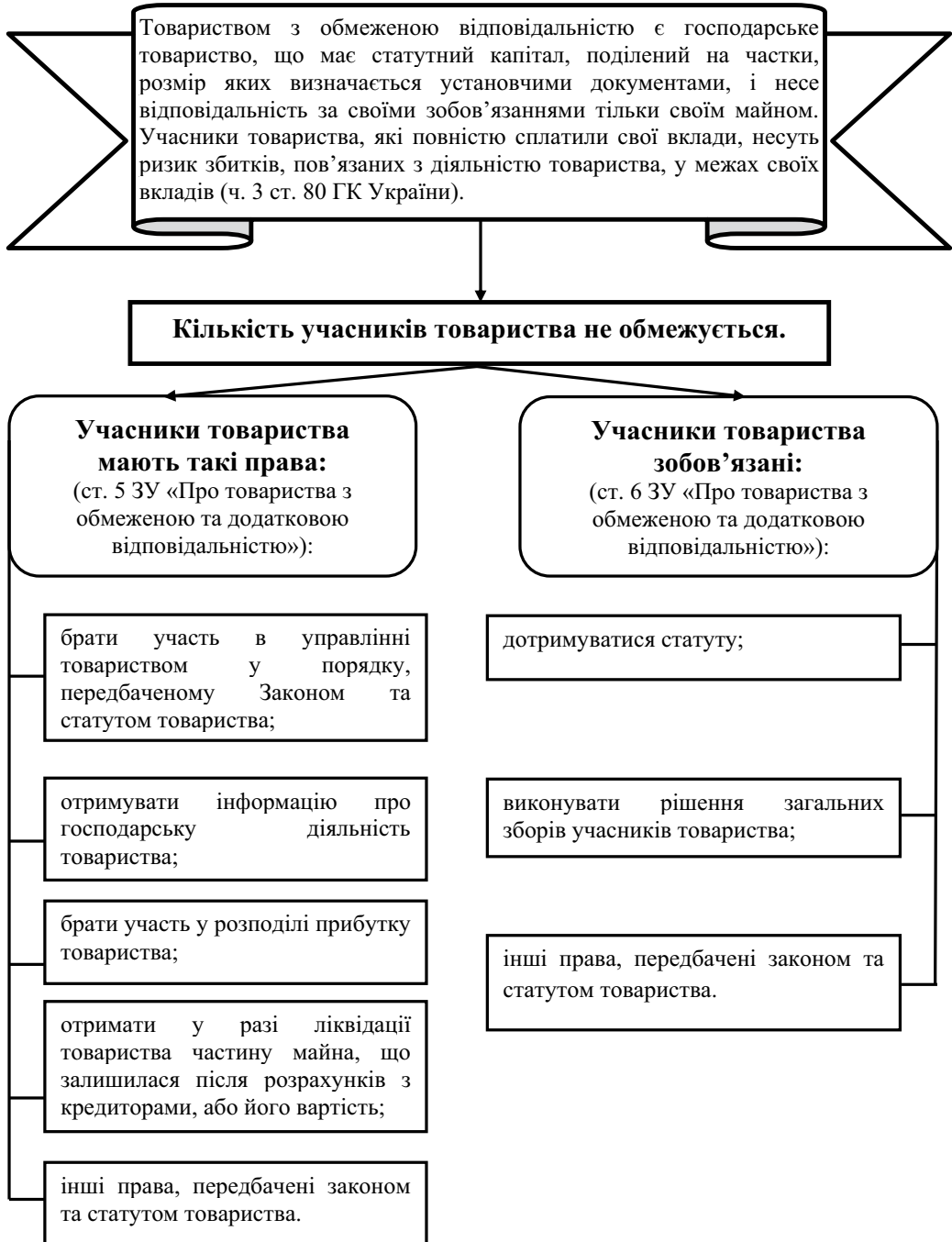
Ліквідація командитного товариства (ст. 139 ЦК України):

Командитне товариство ліквідується при вибутті усіх вкладників. Повні учасники мають право у разі вибуття всіх вкладників перетворити командитне товариство у повне товариство. Командитне товариство ліквідується також на підставах, встановлених ст. 132 ЦПК України.

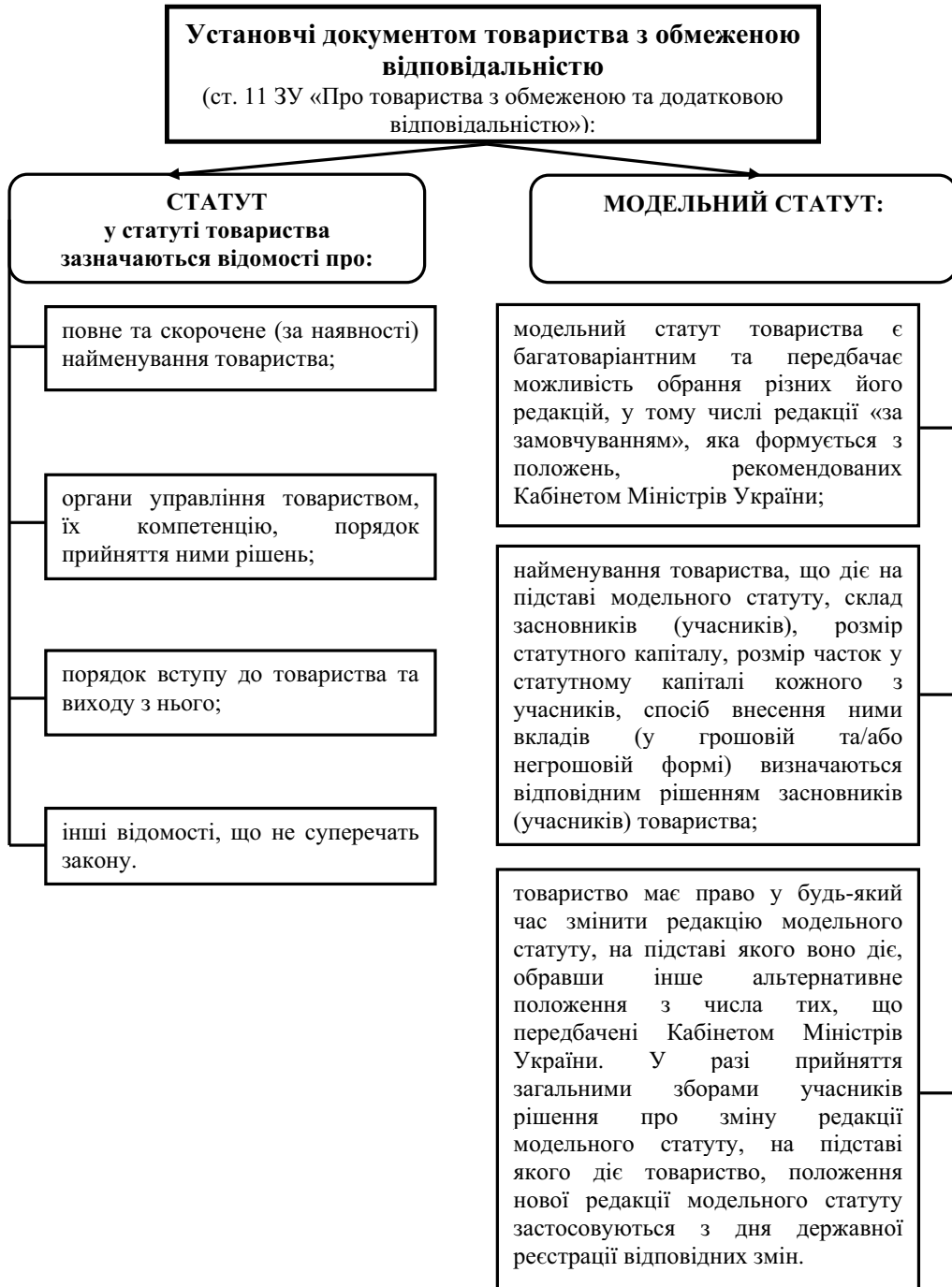
Командитне товариство не зобов'язане ліквідуватись, якщо в ньому залишаються хоча б один повний учасник і один вкладник.

У разі ліквідації командитного товариства, після розрахунків з кредиторами, вкладники мають переважне право перед повними учасниками на одержання вкладів у порядку та на умовах, встановлених цим Кодексом, іншим законом і засновницьким договором (меморандумом). За недостатності коштів товариства для повного повернення вкладникам їхніх вкладів наявні кошти розподіляються між вкладниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі товариства.

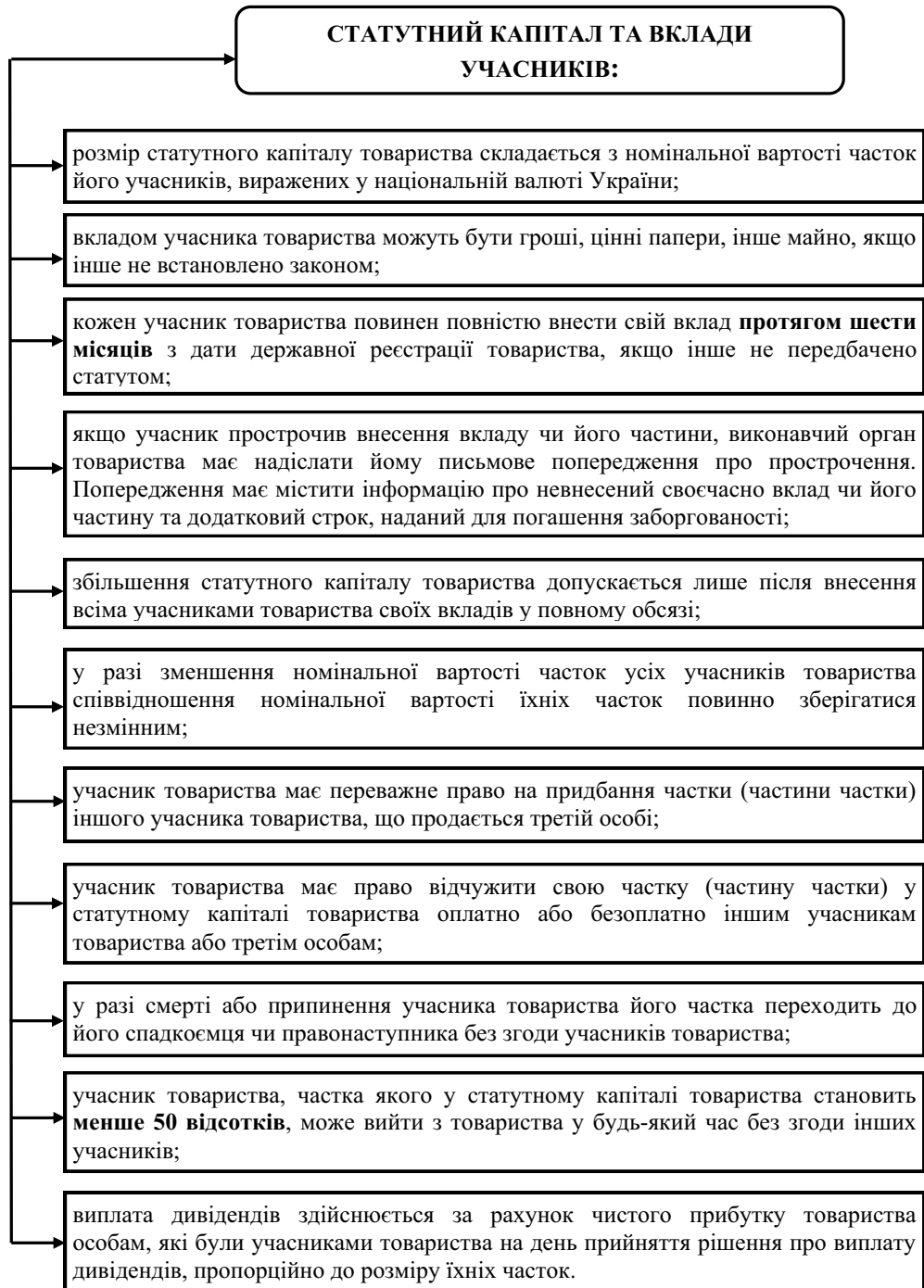
**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**

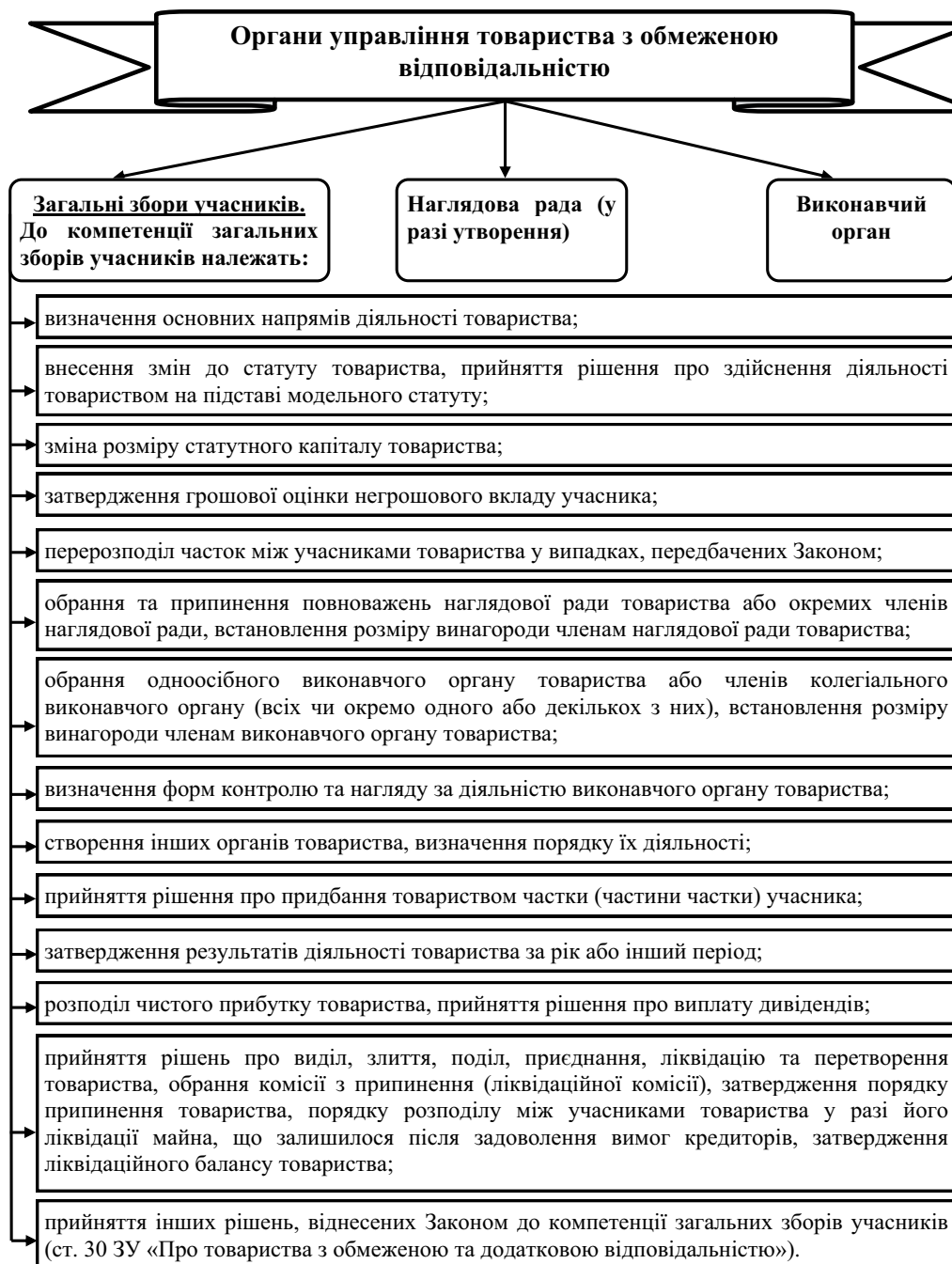
УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

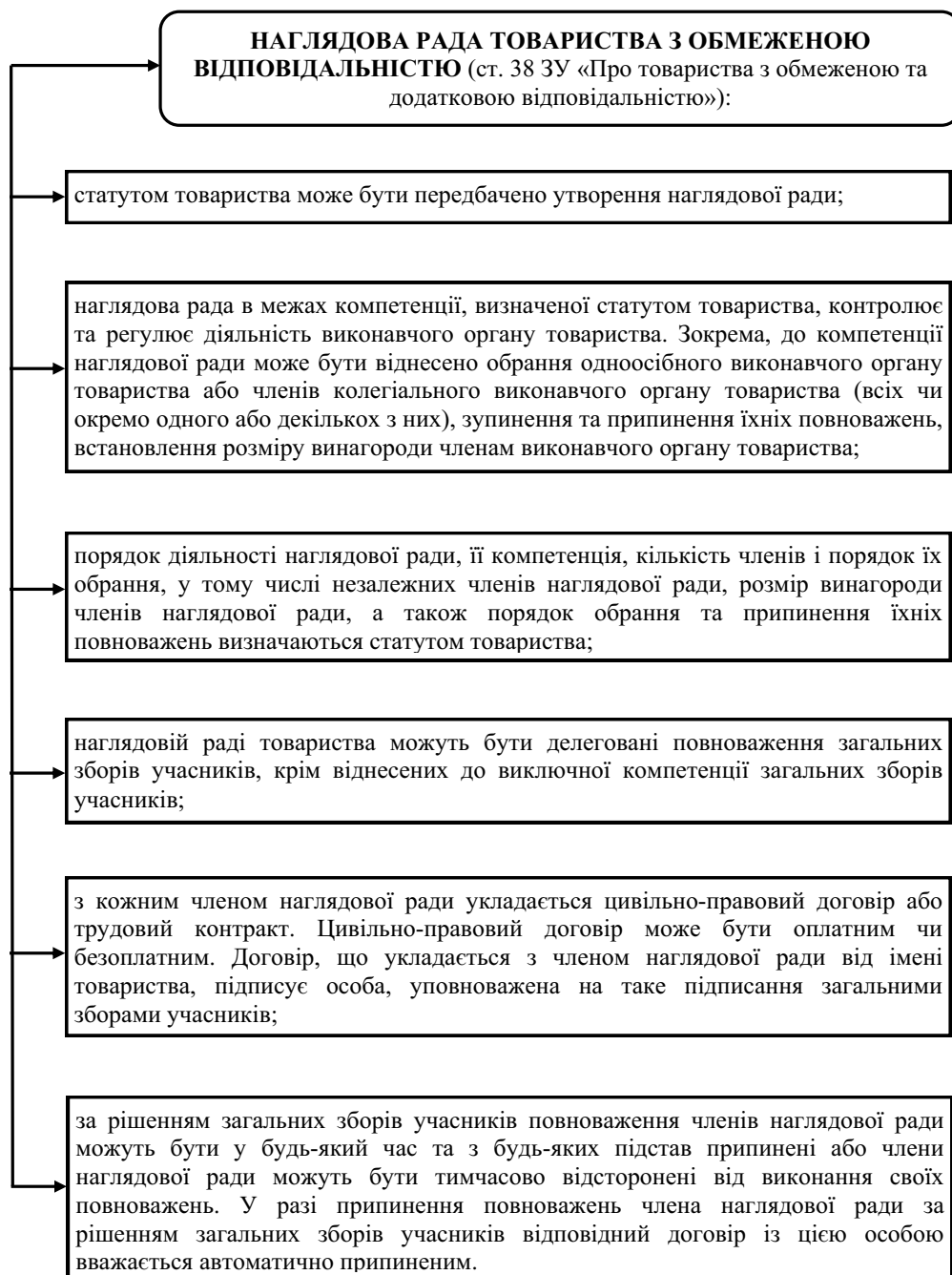

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ТА ВКЛАДИ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

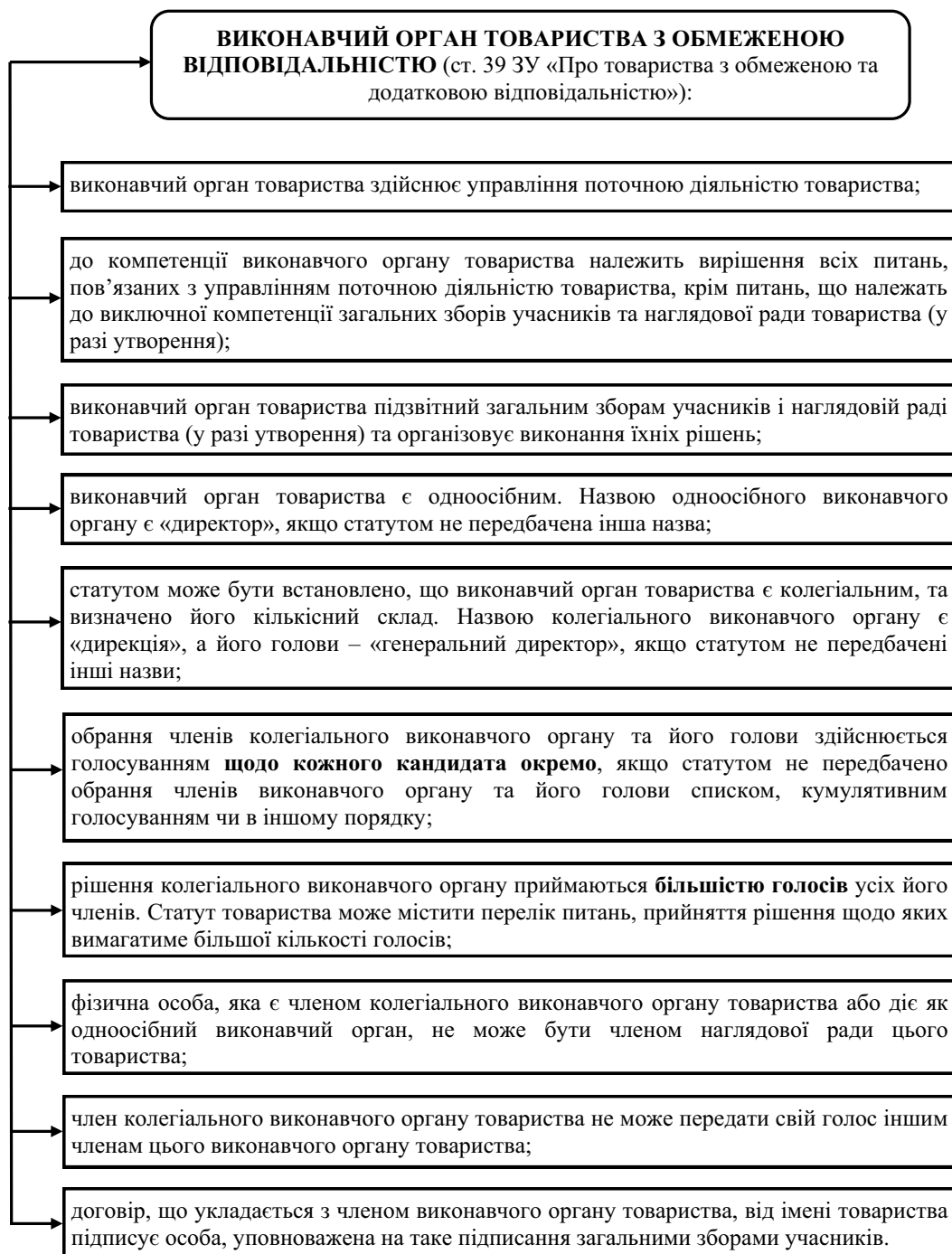

**УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.
ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ УЧАСНИКІВ**

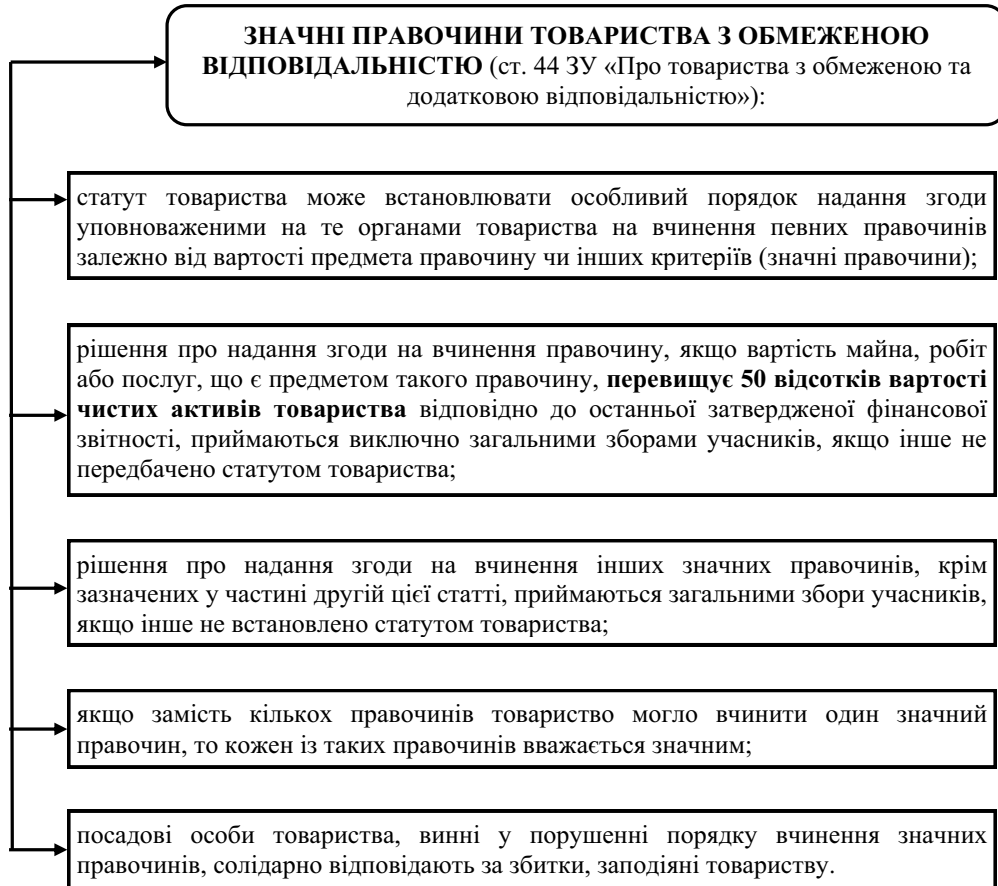

НАГЛЯДОВА РАДА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

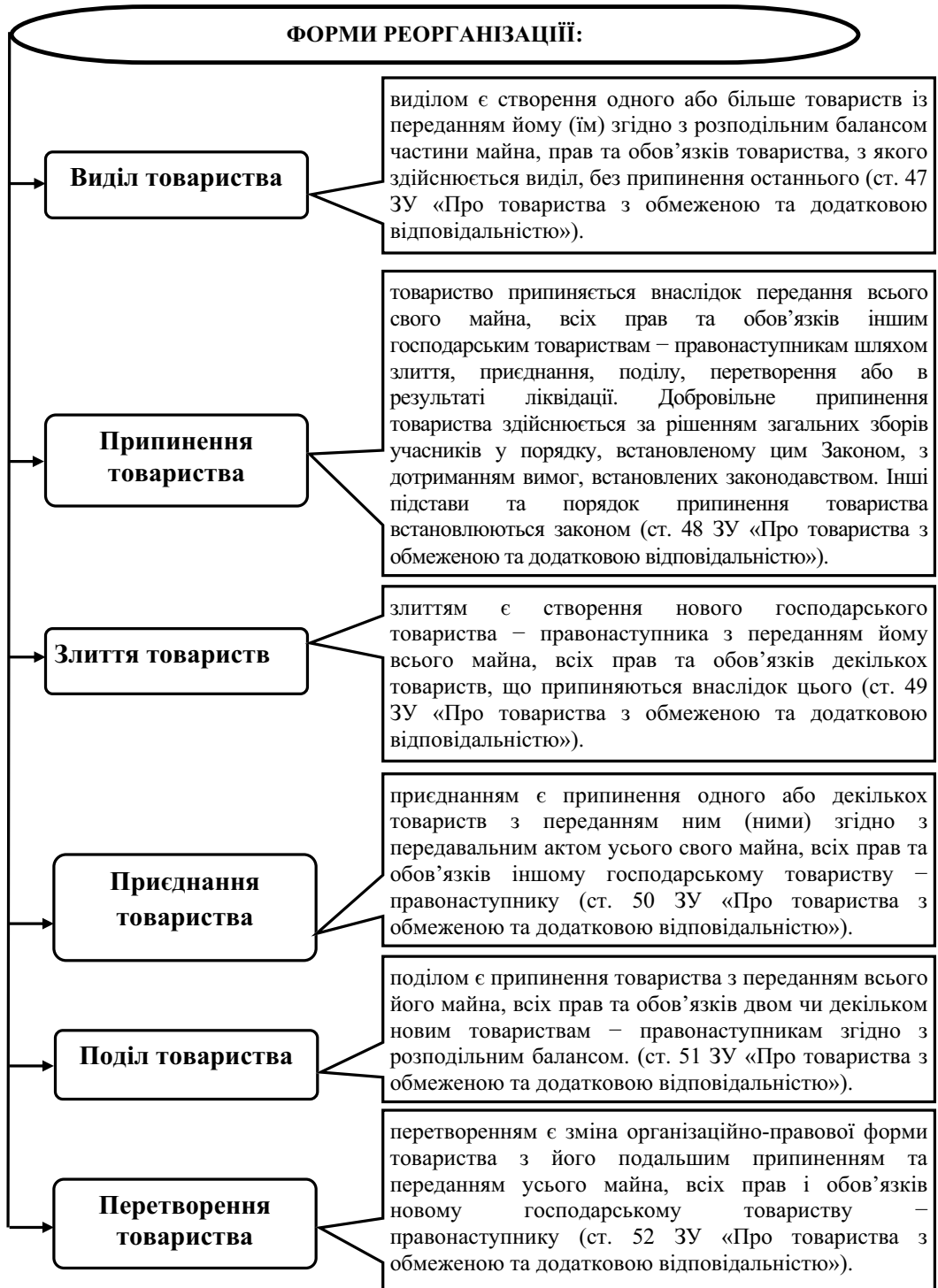

ЗНАЧНІ ПРАВОЧИНИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

ВИДІЛ ТА ПРИПИНЕННЯ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

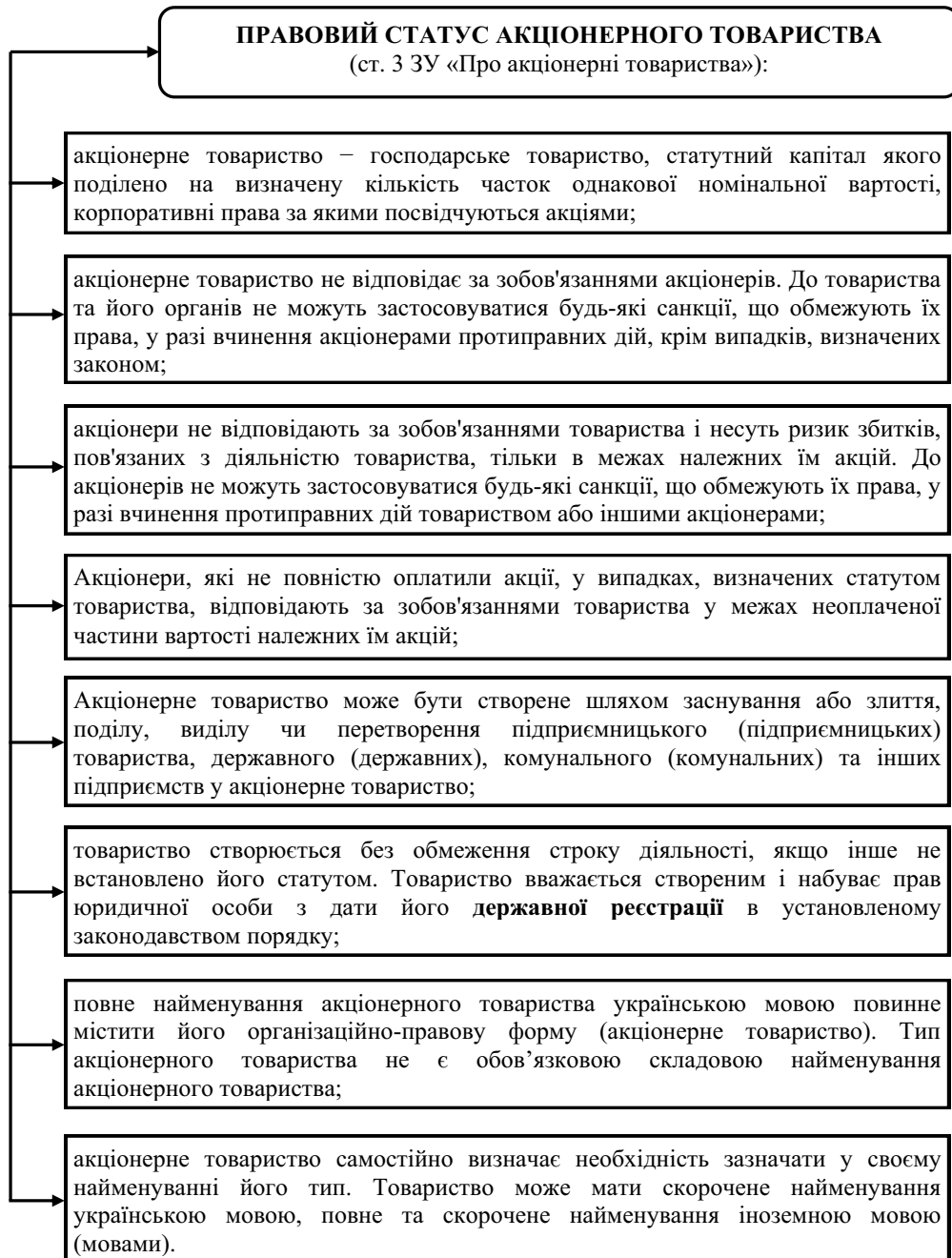
ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
(ст. 56 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»):

учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу;

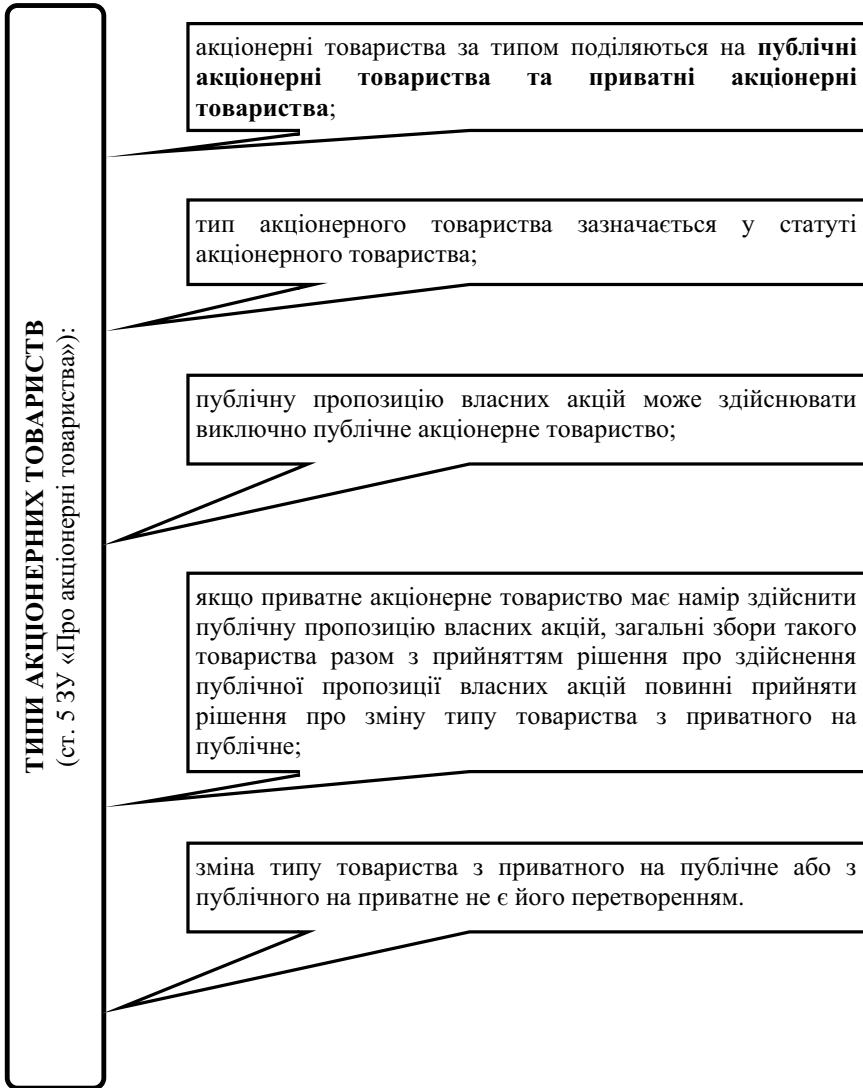
у разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі;

до товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми Закону щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам цієї статті.

ПРАВОВИЙ СТАТУС АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

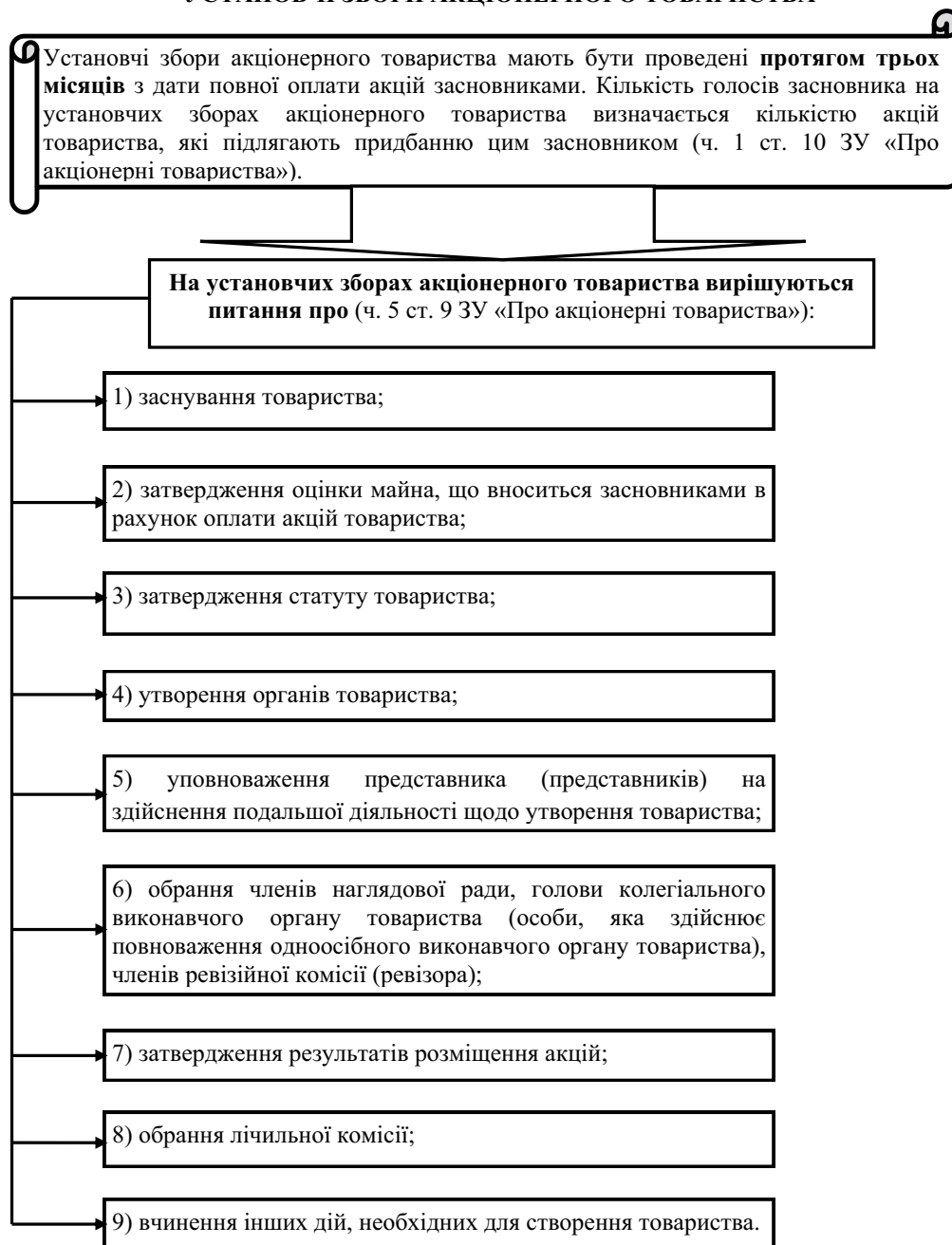
ТИПИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

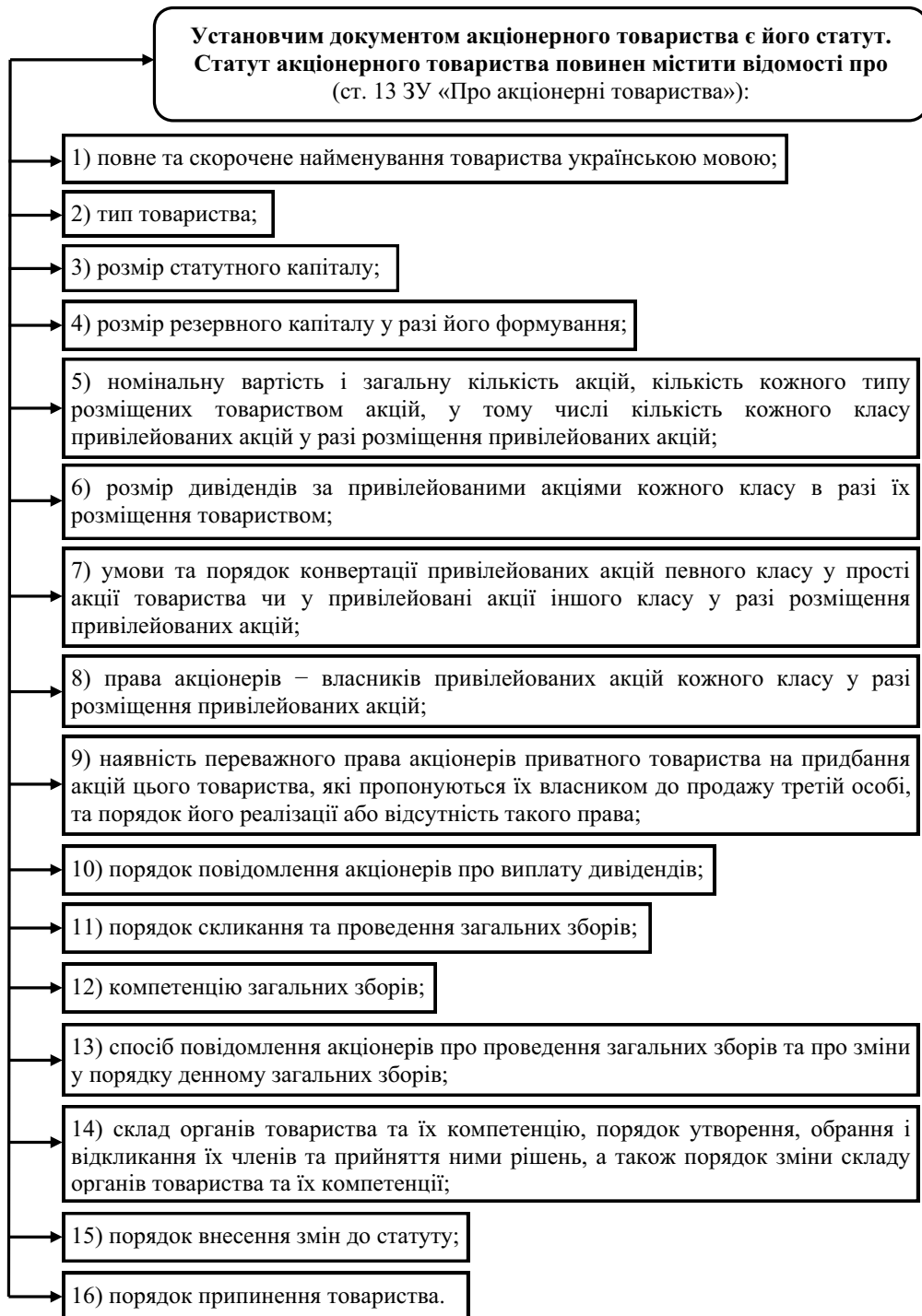
ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

УСТАНОВЧІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

СТАТУТ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

1. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить **1250 мінімальних заробітних плат** виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

2. **Власний капітал (вартість чистих активів) товариства** – різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами.

3. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

4. Статутом акціонерного товариства може бути передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Порядок формування та використання такого фонду встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (ст. 14 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства

1. Акціонерне товариство має право за рішенням загальних зборів акціонерів збільшити статутний капітал шляхом збільшення номінальної вартості акцій або додаткового випуску акцій.

2. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства допускається після його повної сплати. Збільшення статутного капіталу товариства для покриття збитків не допускається, крім випадків, встановлених законом..

3. У випадках, встановлених статутом товариства і законом, може бути встановлене переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково випускаються товариством (ст. 156 ЦК України).

Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства

1. Акціонерне товариство має право за рішенням загальних зборів акціонерів зменшити статутний капітал шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом купівлі товариством частини випущених акцій з метою зменшення їх загальної кількості.

Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства допускається після повідомлення про це всіх його кредиторів у порядку, встановленому законом. При цьому кредитори товариства мають право вимагати дострокового припинення або виконання товариством відповідних зобов'язань та відшкодування збитків.

2. Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом купівлі та погашення частини акцій допускається, якщо така можливість передбачена у статуті товариства.

3. Зменшення акціонерним товариством статутного капіталу нижче від встановленого законом розміру має наслідком ліквідацію товариства (ст. 157 ЦК України).

ЦІННІ ПАПЕРИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені ЦК України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств (ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»).

Акції існують виключно в бездокументарній формі. Акція має номінальну вартість, установлену в національній валюті. Мінімальна номінальна вартість акції не може бути меншою, ніж одна копійка. Акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції.

Акціонерне товариство розміщує акції двох типів:
(ст. 6 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»)

Прості

Прості акції надають їх власникам право на:

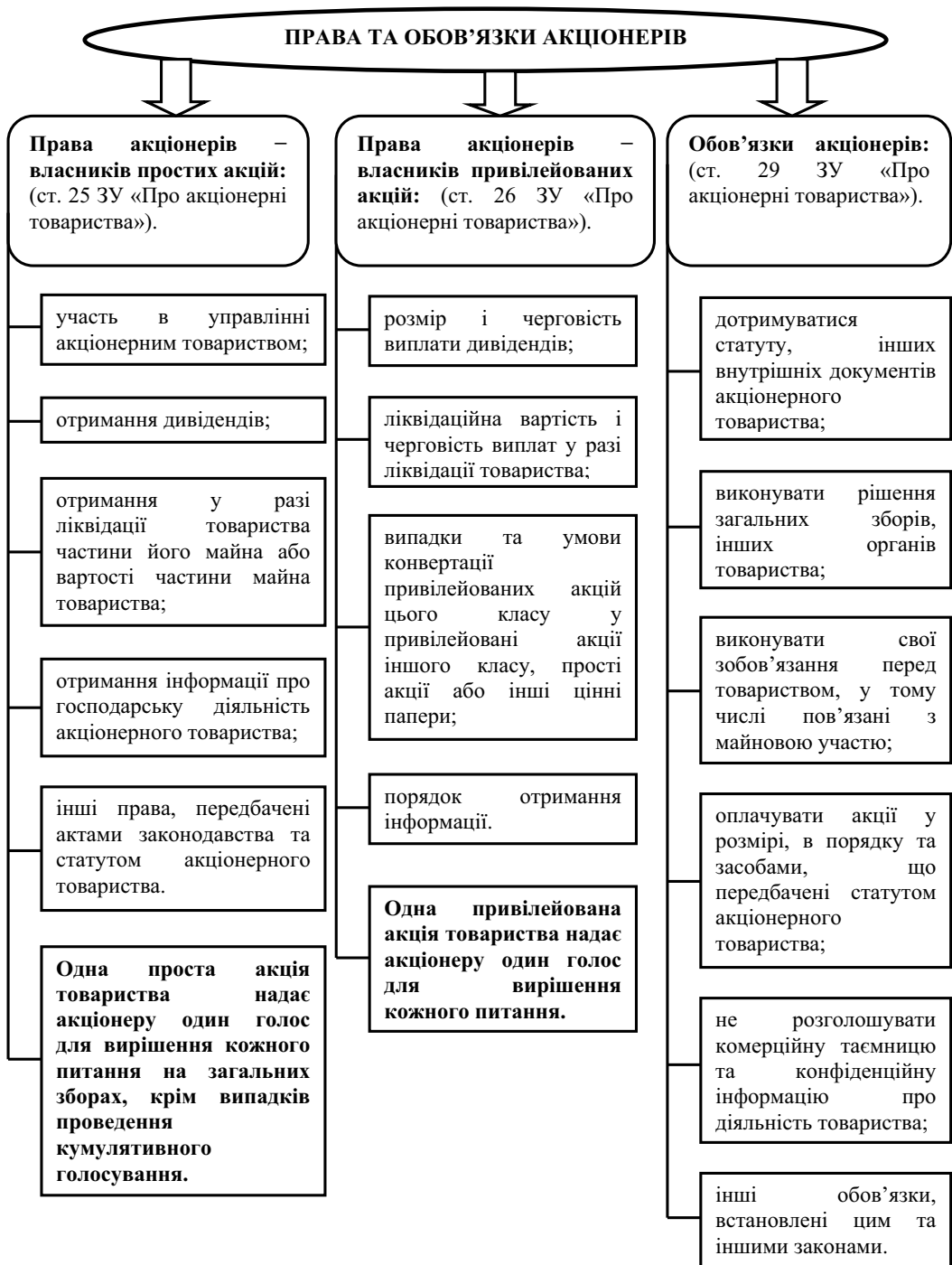
- ✓ отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів;
- ✓ участь в управлінні акціонерним товариством;
- ✓ отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації;
- ✓ інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.
- ✓ **Прості акції надають їх власникам однакові права.**
- ✓ **Прості акції не підлягають конвертації** у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.
- ✓ Надання будь-яких гарантій щодо отримання доходу (дивідендів) за простими акціями **забороняється.**

Привілейовані

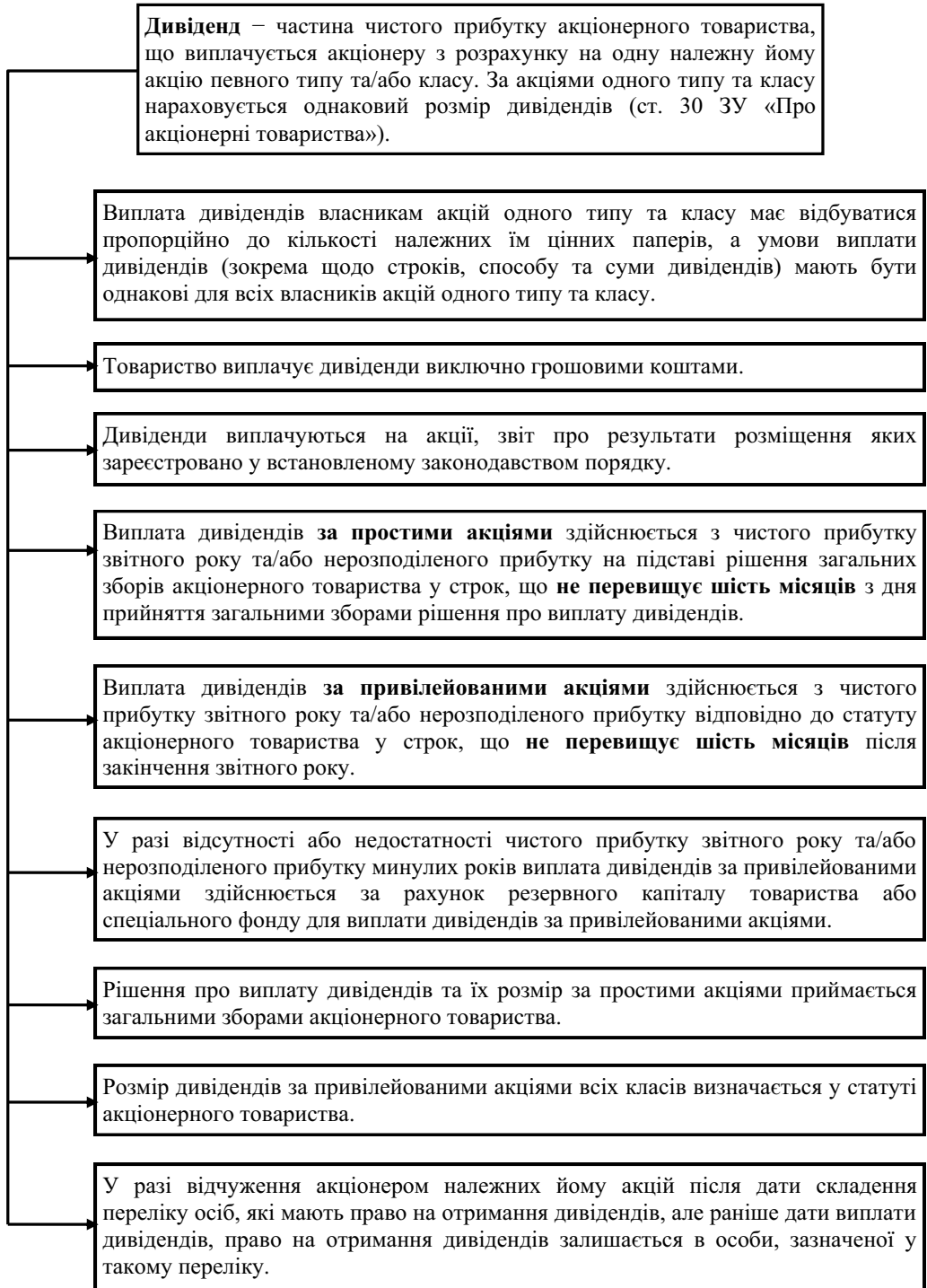
Привілейовані акції надають їх власникам переважні, стосовно власників простих акцій, права на:

- ✓ отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів;
- ✓ отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації;
- ✓ участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.
- ✓ Акціонерне товариство розміщує привілейовані акції різних класів (з різним обсягом прав), якщо така можливість передбачена його статутом.
- ✓ Привілейовані акції певних класів можуть бути конвертовані у прості акції або у привілейовані акції інших класів, якщо це передбачено проспектом або рішенням про емісію цінних паперів.
- ✓ **Частка привілейованих акцій у статутному капіталі акціонерного товариства не може перевищувати 25 відсотків.**

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ АКЦІОНЕРІВ

ДИВИДЕНДИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Загальні збори є вищим органом акціонерного товариства. Акціонерне товариство зобов'язане щороку скликати загальні збори (річні загальні збори). Річні загальні збори товариства проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року.

До виключної компетенції загальних зборів належить:
(ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

- 1) визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства;
- 2) внесення змін до статуту товариства;
- 3) прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;
- 4) прийняття рішення про зміну типу товариства;
- 5) прийняття рішення про розміщення акцій;
- 5-1) прийняття рішення про розміщення цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції;
- 6) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу товариства;
- 7) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства;
- 8) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;
- 9) затвердження положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію (ревізора) товариства, а також внесення змін до них;
- 9-1) затвердження положення про винагороду членів наглядової ради акціонерного товариства, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, крім вимог до положення про винагороду членів наглядової ради акціонерного товариства – банку, які встановлюються Національним банком України;
- 9-2) затвердження звіту про винагороду членів наглядової ради акціонерного товариства, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, крім вимог до звіту про винагороду членів наглядової ради акціонерного товариства – банку, які встановлюються Національним банком України;

До виключної компетенції загальних зборів належить:
(ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

- ◆ 11) затвердження річного звіту товариства;
- ◆ 11-1) розгляд звіту наглядової ради та затвердження заходів за результатами його розгляду;
- ◆ 11-2) розгляд звіту виконавчого органу та затвердження заходів за результатами його розгляду, крім випадку віднесення статутом товариства питання про призначення та звільнення голови та членів виконавчого органу до виключної компетенції наглядової ради;
- ◆ 11-3) розгляд висновків зовнішнього аудиту та затвердження заходів за результатами його розгляду;
- ◆ 12) розподіл прибутку і збитків товариства з урахуванням вимог, передбачених законом;
- ◆ 13) прийняття рішення про викуп товариством розміщених ним акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій, визначених ст. 68 ЗУ «Про акціонерні товариства»;
- ◆ 14) прийняття рішення про невикористання переважного права акціонерами на придбання акцій додаткової емісії у процесі їх розміщення;
- ◆ 15) затвердження розміру річних дивідендів з урахуванням вимог, передбачених законом;
- ◆ 16) прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів;
- ◆ 17) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради;
- ◆ 18) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради, за винятком випадків, встановлених Законом;
- ◆ 19) обрання членів ревізійної комісії (ревізора), прийняття рішення про дострокове припинення їх повноважень;
- ◆ 20) затвердження звіту та висновків ревізійної комісії (ревізора);

До виключної компетенції загальних зборів належить:
(ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

21) обрання членів лічильної комісії, прийняття рішення про припинення їх повноважень;

22) прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення такого правочину у випадках, передбачених ст. 70, та про вчинення правочинів із заінтересованістю у випадках, передбачених ст. 71 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

23) прийняття рішення про виділ та припинення товариства, крім випадку, передбаченого ч. 4 ст. 84 ЗУ «Про акціонерні товариства», про ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу;

24) прийняття рішення за наслідками розгляду звіту наглядової ради, звіту виконавчого органу, звіту ревізійної комісії (ревізора);

25) затвердження принципів (кодексу) корпоративного управління товариства;

26) обрання комісії з припинення акціонерного товариства;

26-1) обрання аудитора (аудиторської фірми) публічного акціонерного товариства для проведення аудиторської перевірки за результатами поточного та/або минулого (минулих) року (років);

27) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів згідно із статутом товариства.

Наявність кворуму загальних зборів визначається реєстраційною комісією на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах акціонерного товариства.

Загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками більш як 50 відсотків голосуючих акцій.

НАГЛЯДОВА РАДА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом та Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу. **Створення наглядової ради є обов'язковим** у публічних акціонерних товариствах та банках та приватних акціонерних товариствах з кількістю акціонерів **10 і більше осіб**.

До виключної компетенції наглядової ради належить:
(ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

1) затвердження внутрішніх положень, якими регулюється діяльність товариства, крім тих, що віднесені до виключної компетенції загальних зборів, та тих, що рішенням наглядової ради передані для затвердження виконавчому органу;

1-1) затвердження положення про винагороду членів виконавчого органу акціонерного товариства, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, крім вимог до положення про винагороду членів виконавчого органу акціонерного товариства – банку, які встановлюються Національним банком України;

1-2) затвердження звіту про винагороду членів виконавчого органу акціонерного товариства, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, крім вимог до звіту про винагороду членів виконавчого органу акціонерного товариства – банку, які встановлюються Національним банком України;

2) підготовка порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових загальних зборів;

2-1) формування тимчасової лічильної комісії у разі скликання загальних зборів наглядовою радою, якщо інше не встановлено статутом товариства;

2-2) затвердження форми і тексту бюлетеня для голосування;

3) прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів відповідно до статуту товариства та у випадках, встановлених Законом;

4) прийняття рішення про продаж раніше викуплених товариством акцій;

До виключної компетенції наглядової ради належить:
(ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

5) прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій;

6) прийняття рішення про викуп розміщених товариством інших, крім акцій, цінних паперів;

7) затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених Законом;

8) обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу;

9) затвердження умов контрактів, які укладатимуться з членами виконавчого органу, встановлення розміру їх винагороди;

10) прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу;

11) обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів товариства;

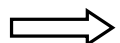
11-1) призначення і звільнення керівника підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішнього аудитора);

11-2) затвердження умов трудових договорів, що укладаються з працівниками підрозділу внутрішнього аудиту (з внутрішнім аудитором), встановлення розміру їхньої винагороди, у тому числі заохочувальних та компенсаційних виплат;

11-3) здійснення контролю за своєчасністю надання (опублікування) товариством достовірної інформації про його діяльність відповідно до законодавства, опублікування товариством інформації про принципи (кодекс) корпоративного управління товариства;

11-4) розгляд звіту виконавчого органу та затвердження заходів за результатами його розгляду у разі віднесення статутом товариства питання про призначення та звільнення голови та членів виконавчого органу до виключної компетенції наглядової ради;

12) обрання реєстраційної комісії, за винятком випадків, встановлених Законом;

До виключної компетенції наглядової ради належить:
(ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

13) обрання аудитора (аудиторської фірми) приватного акціонерного товариства для проведення аудиторської перевірки за результатами поточного та/або минулого (минулих) року (років); надання рекомендацій загальним зборам щодо підбору, призначення, перепризначення та звільнення зовнішнього аудитора (аудиторської фірми) публічного акціонерного товариства; визначення умов договору, що укладатиметься з аудитором (аудиторською фірмою) товариства, встановлення розміру оплати його (її) послуг;

13-1) затвердження рекомендацій загальним зборам за результатами розгляду висновку зовнішнього незалежного аудитора (аудиторської фірми) товариства для прийняття рішення щодо нього;

14) визначення дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядку та строків виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного ч. 2 ст. 30 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

15) визначення дати складення переліку акціонерів, які мають бути повідомлені про проведення загальних зборів відповідно до ч. 1 ст. 35 та мають право на участь у загальних зборах відповідно до ст. 34 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

16) вирішення питань про участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях;

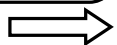
16-1) вирішення питань про створення та/або участь в будь-яких юридичних особах, їх реорганізацію та ліквідацію;

16-2) вирішення питань про створення, реорганізацію та/або ліквідацію структурних та/або відокремлених підрозділів товариства;

17) вирішення питань, віднесених до компетенції наглядової ради розділом XVI ЗУ «Про акціонерні товариства», у разі злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення товариства;

18) прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення такого правочину у випадках, передбачених ст. 70 та про надання згоди на вчинення правочинів із заінтересованістю у випадках, передбачених ст. 71 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

19) визначення ймовірності визнання товариства неплатоспроможним внаслідок прийняття ним на себе зобов'язань або їх виконання, у тому числі внаслідок виплати дивідендів або викупу акцій;

До виключної компетенції наглядової ради належить:
(ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

20) прийняття рішення про обрання оцінювача майна товариства та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

21) прийняття рішення про обрання (заміну) депозитарної установи, яка надає акціонерному товариству додаткові послуги, затвердження умов договору, що укладатиметься з нею, встановлення розміру оплати її послуг;

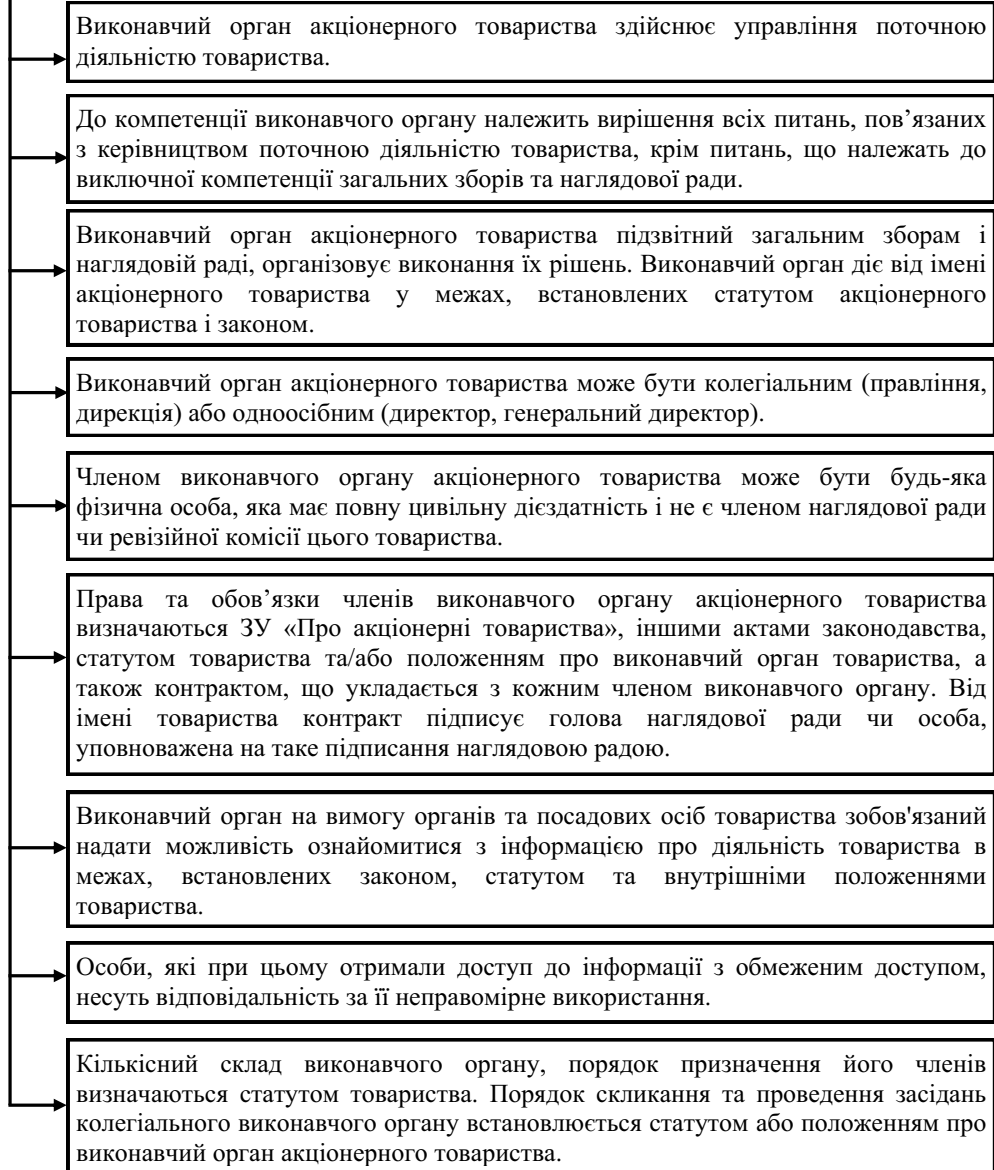
22) надсилання оферти акціонерам відповідно до статей 65-65-1 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

23) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради згідно із статутом акціонерного товариства.

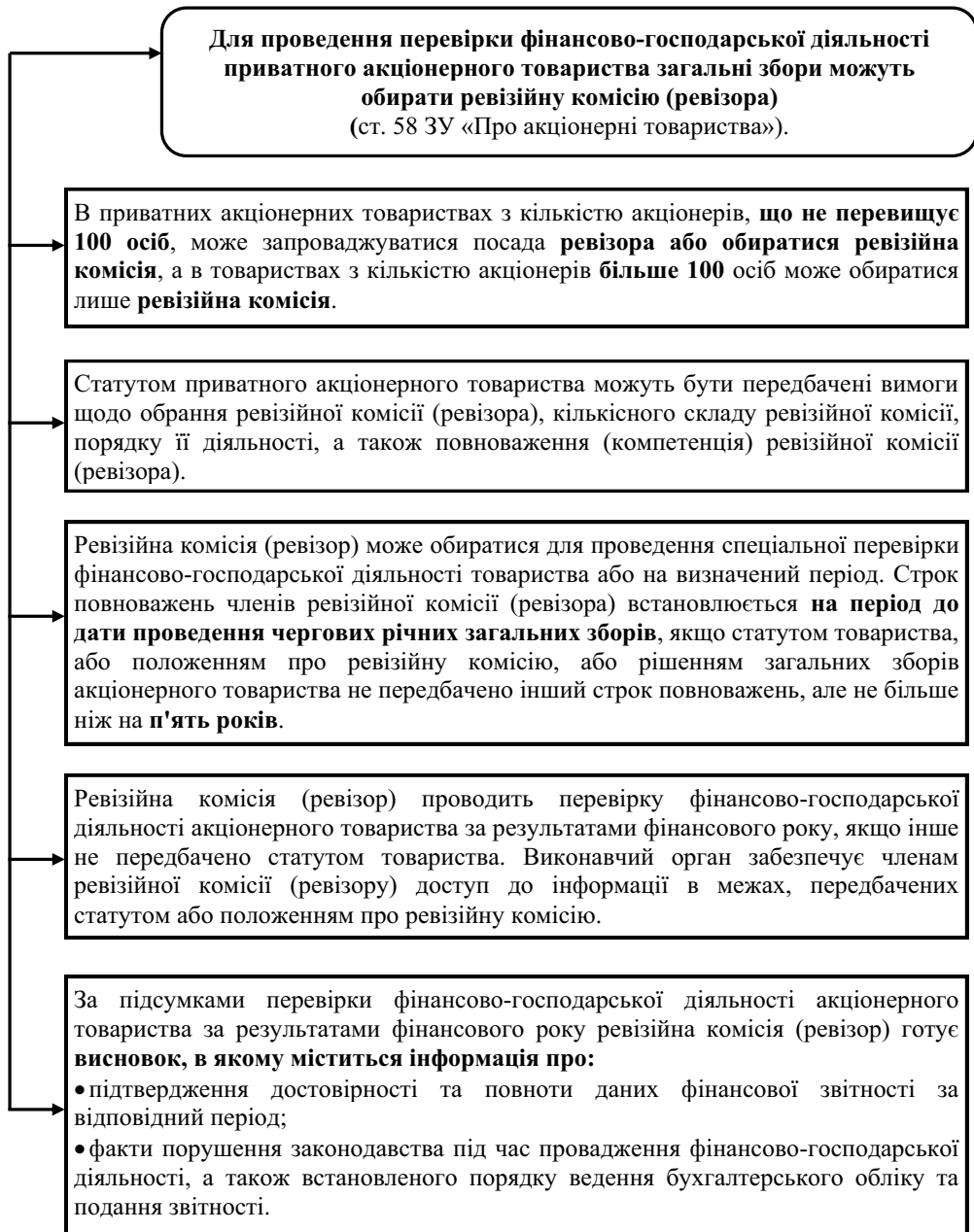
Члени наглядової ради акціонерного товариства обираються акціонерами під час проведення загальних зборів товариства на строк не більший ніж три роки. Членом наглядової ради акціонерного товариства може бути лише фізична особа. Член наглядової ради не може бути одночасно членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії (ревізором) цього товариства.

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

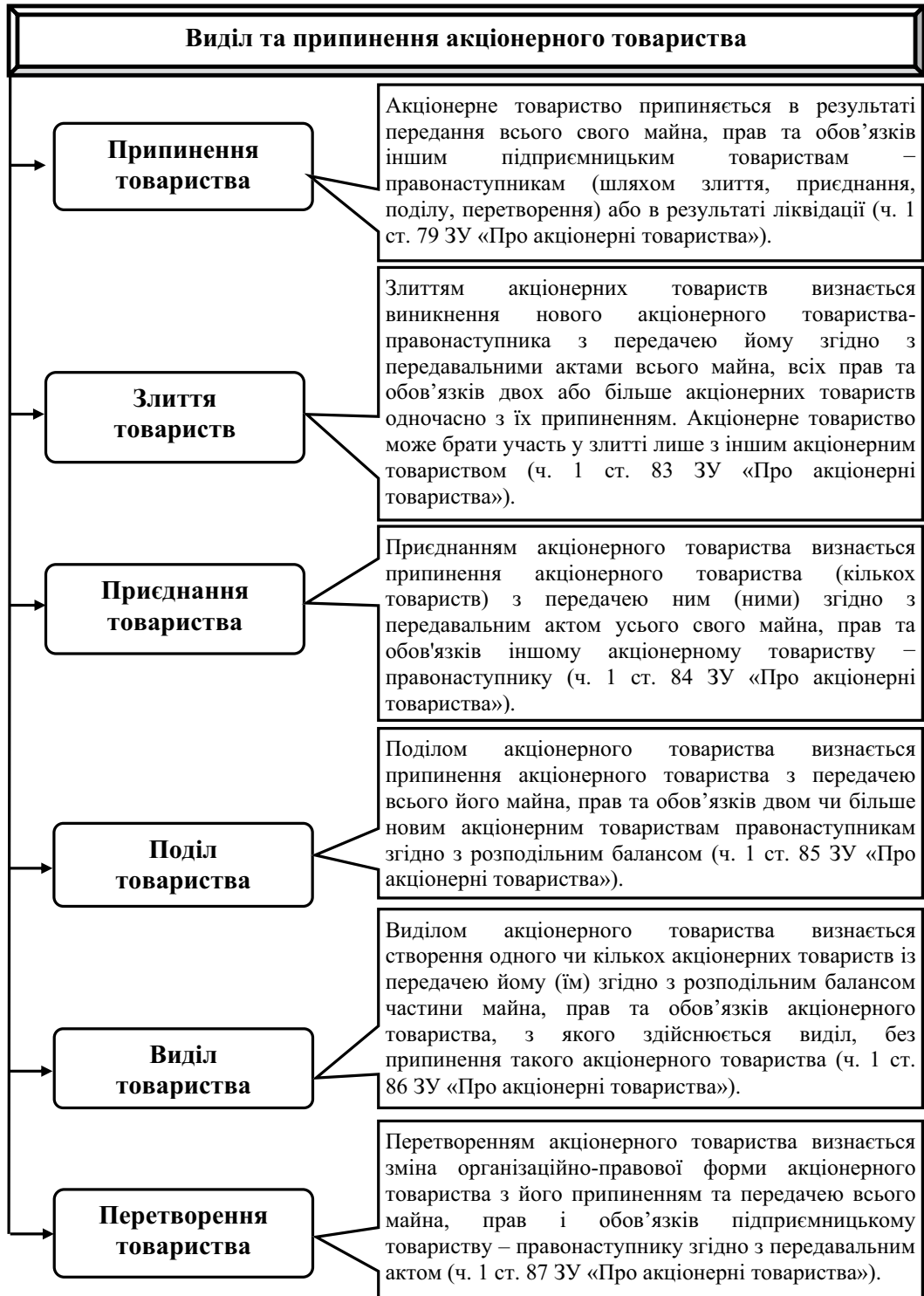
Засади діяльності виконавчого органу акціонерного товариства (ст. 58 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

РЕВІЗІЙНА КОМІСІЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

ВИДІЛ ТА ПРИПИНЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

ЛІКВІДАЦІЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Добровільна ліквідація акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів, у тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який товариство створювалося, або після досягнення мети, з якою воно створювалося, у порядку, передбаченому ЦК України та іншими актами законодавства, з урахуванням особливостей, встановлених ЗУ «Про акціонерні товариства». Інші підстави та порядок ліквідації товариства визначаються законодавством (ч. 1 ст. 88 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

У разі ліквідації платоспроможного акціонерного товариства вимоги його кредиторів та акціонерів задовольняються у такій черговості (ст. 89 ЗУ «Про акціонерні товариства»):

у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншими ушкодженнями здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою;

у другу чергу – вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

у третю чергу – вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);

у четверту чергу – всі інші вимоги кредиторів;

у п'яту чергу – виплати нарахованих, але не виплачених дивідендів за привілейованими акціями;

у шосту чергу – виплати за привілейованими акціями, які підлягають викупу відповідно до ст. 68 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

у сьому чергу – виплати ліквідаційної вартості привілейованих акцій;

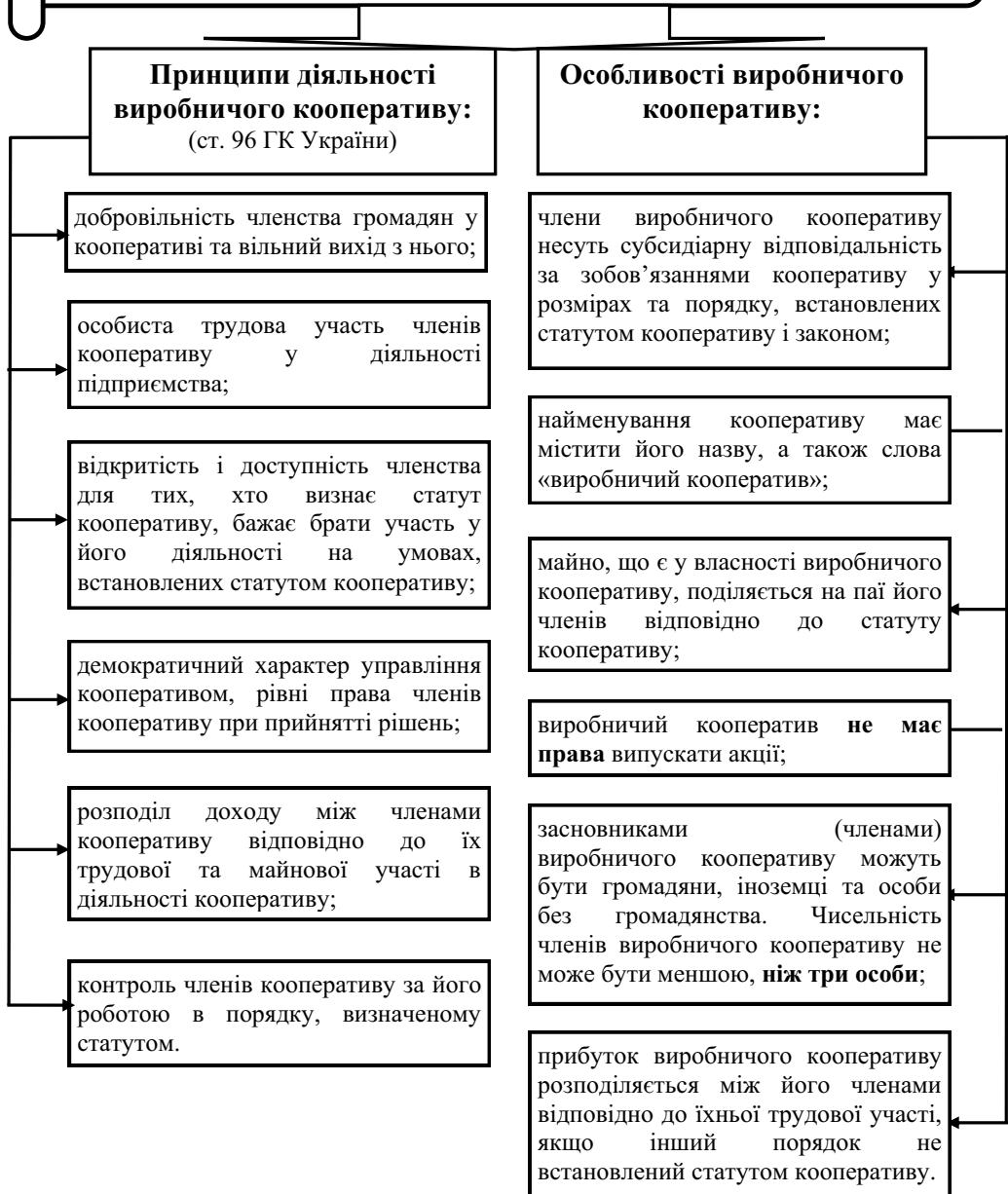
у восьму чергу – виплати за простими акціями, які підлягають викупу відповідно до ст. 68 ЗУ «Про акціонерні товариства»;

у дев'яту чергу – розподіл майна між акціонерами-власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій.

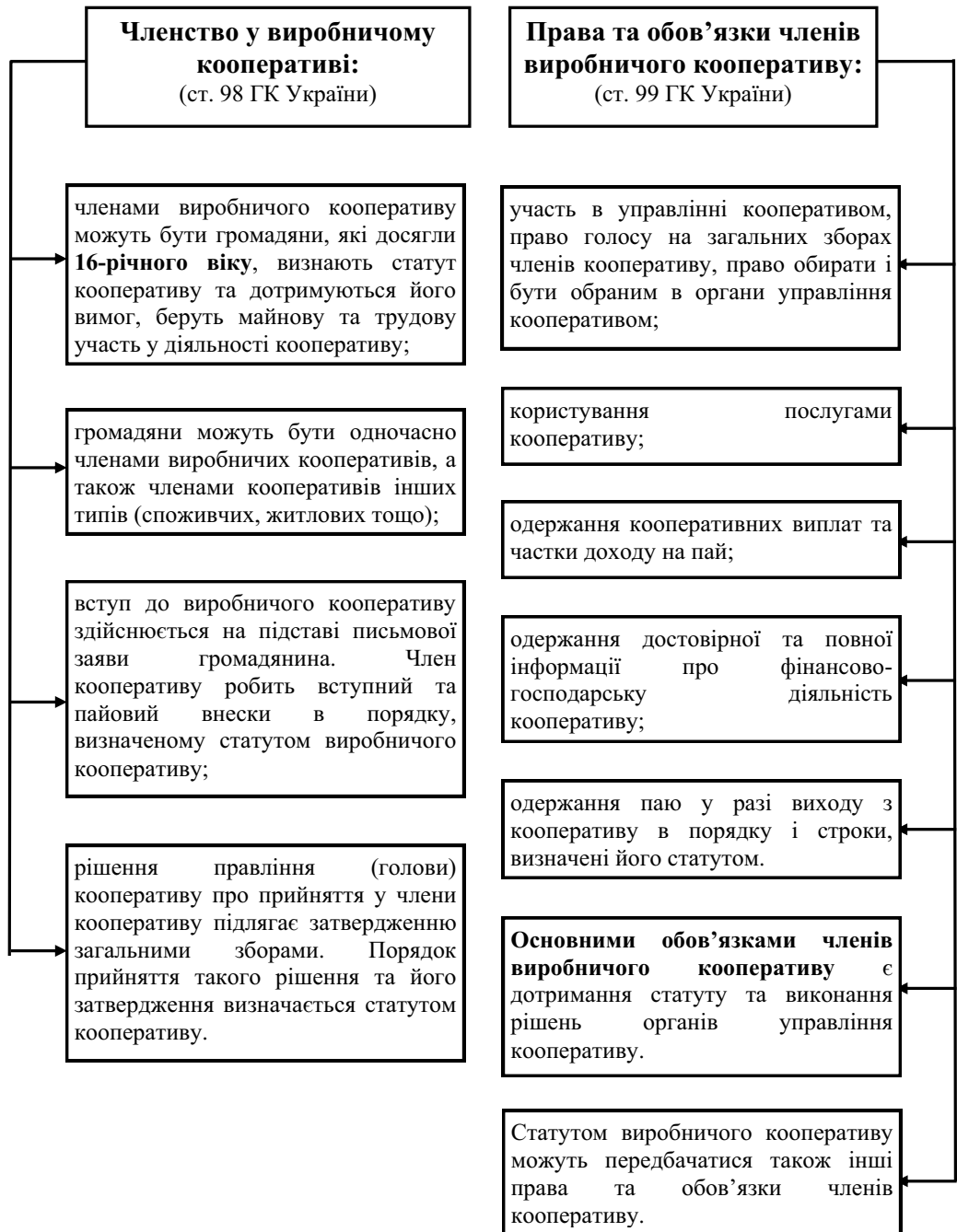
Вимоги кожної черги задовольняються після повного задоволення вимог кредиторів (акціонерів) попередньої черги. У разі недостатності майна товариства, що ліквідується, для розподілу між усіма кредиторами (акціонерами) відповідної черги майно розподіляється між ними пропорційно сумам вимог (кількості належних їм акцій) кожного кредитора (акціонера) цієї черги.

ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ

Виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб. (ч. 1 ст. 163 ЦК України; ч. 1 ст. 95 ГК України).

ЧЛЕНСТВО У ВИРОБНИЧОМУ КООПЕРАТИВІ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЧЛЕНІВ ВИРОБНИЧОГО КООПЕРАТИВУ

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ КООПЕРАТИВОМ

ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА У ВИРОБНИЧОМУ КООПЕРАТИВІ

Припинення членства у виробничому кооперативі і перехід паю: (ст. 166 ЦК України).

член виробничого кооперативу має право на вихід із кооперативу. У цьому разі йому виплачується вартість паю або видається майно, пропорційне розміру його паю, а також здійснюються виплати, встановлені статутом кооперативу;

видача паю, виплата вартості паю та інші виплати членові кооперативу, що виходить з нього, здійснюються у порядку, встановленому статутом кооперативу і законом;

член виробничого кооперативу може бути виключений із кооперативу за рішенням загальних зборів у разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків, покладених на нього статутом кооперативу, а також в інших випадках, встановлених статутом кооперативу і законом;

член виробничого кооперативу має право передати свій пай чи його частину іншому членові кооперативу, якщо інше не встановлено статутом кооперативу і законом;

передання паю (його частини) особі, яка не є членом виробничого кооперативу, допускається лише за згодою кооперативу. У цьому разі інші члени кооперативу користуються переважним правом купівлі такого паю (його частини). Порядок відчуження паю чи його частини іншому членові кооперативу або третій особі встановлюється статутом кооперативу і законом;

передання паю (його частини) особі, яка не є членом виробничого кооперативу, допускається лише за згодою кооперативу. У цьому разі інші члени кооперативу користуються переважним правом купівлі такого паю (його частини). Порядок відчуження паю чи його частини іншому членові кооперативу або третій особі встановлюється статутом кооперативу і законом;

у разі смерті члена виробничого кооперативу його спадкоємці можуть бути прийняті у члени кооперативу, якщо інше не встановлено статутом кооперативу. За відмови прийняти спадкоємців у члени кооперативу кооператив виплачує спадкоємцям вартість паю померлого члена кооперативу;

звернення стягнення на пай члена виробничого кооперативу за його власними зобов'язаннями допускається лише у разі недостатності у нього іншого майна у порядку, встановленому статутом кооперативу і законом.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Непідприємницьким товариством є організація, яка має статус юридичної особи, створена шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві, що не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками.

Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (ст. 85 ЦК України).

ОЗНАКИ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ:

особливості правового статусу окремих видів підприємницьких товариств встановлюються законом;

до підприємницьких організацій, створених на підставі інших актів цивільного законодавства, застосовуються положення ЦК України, якщо такими актами цивільного законодавства не встановлено інше спеціальним законом;

законодавство України визначає правовий статус, порядок утворення та діяльності підприємницьких товариств, права та обов'язки засновників та учасників таких організацій, порядок формування органів управління цими організаціями, набуття та використання коштів та майна, а також форми їх контролю;

підприємницькі товариства діють на принципах рівності перед законом, свободи об'єднання, рівноправності учасників, добровільності вступу та свободи виходу, самоврядування, законності, відкритості діяльності, доступності установчих документів, вільного вибору напрямів діяльності та непідпорядкування владі.

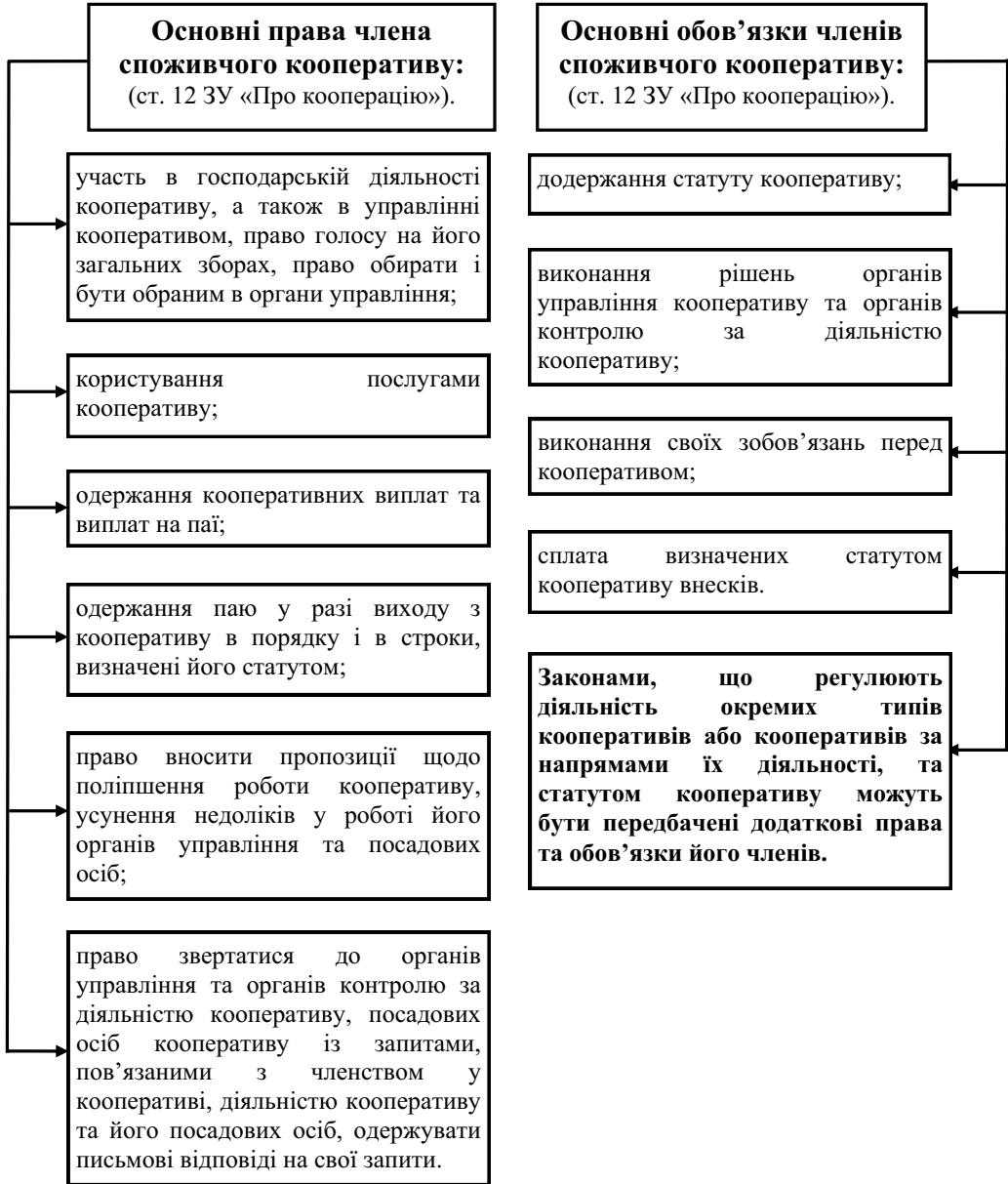
СИСТЕМА НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

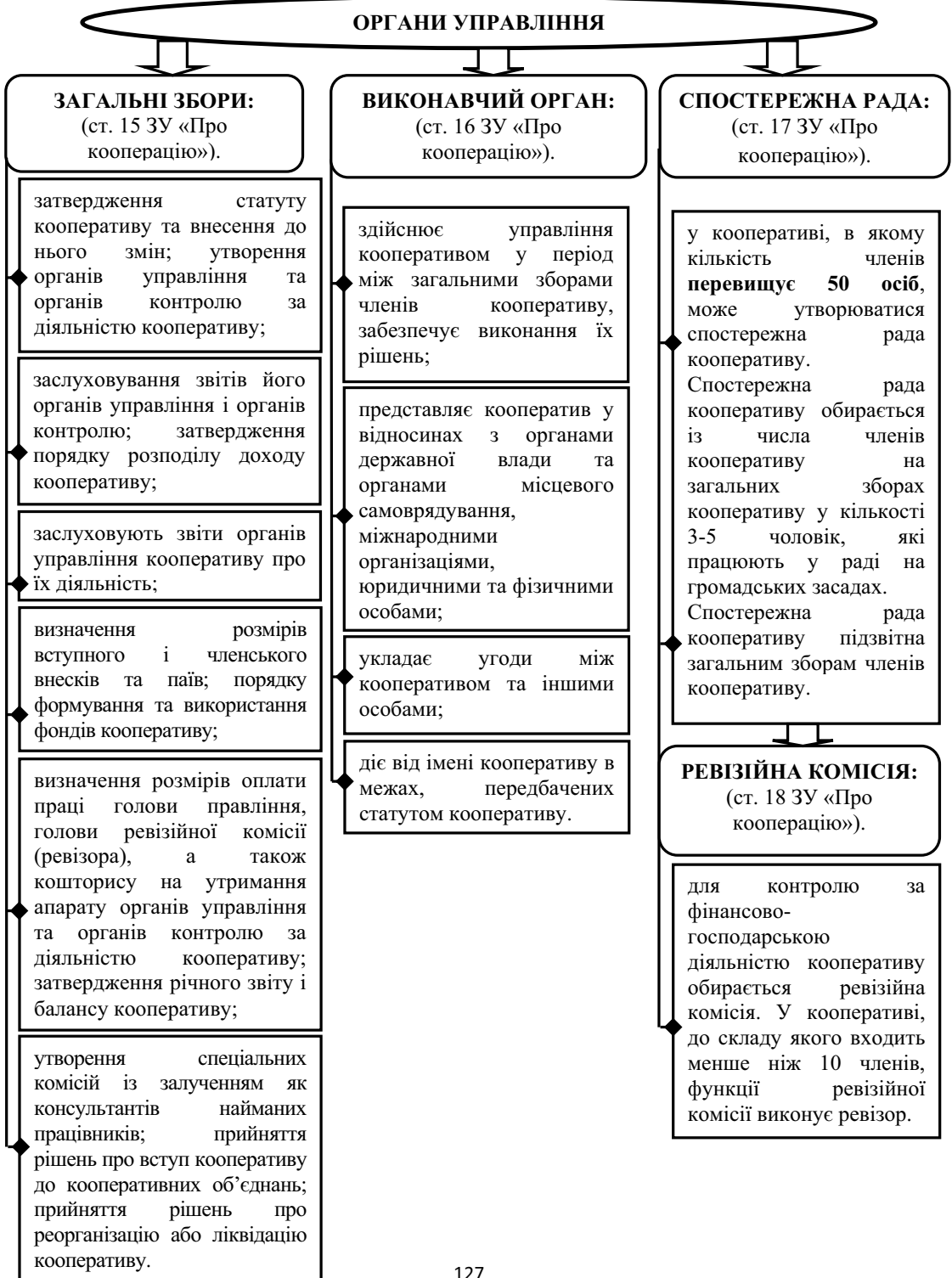
СПОЖИВЧИЙ КООПЕРАТИВ

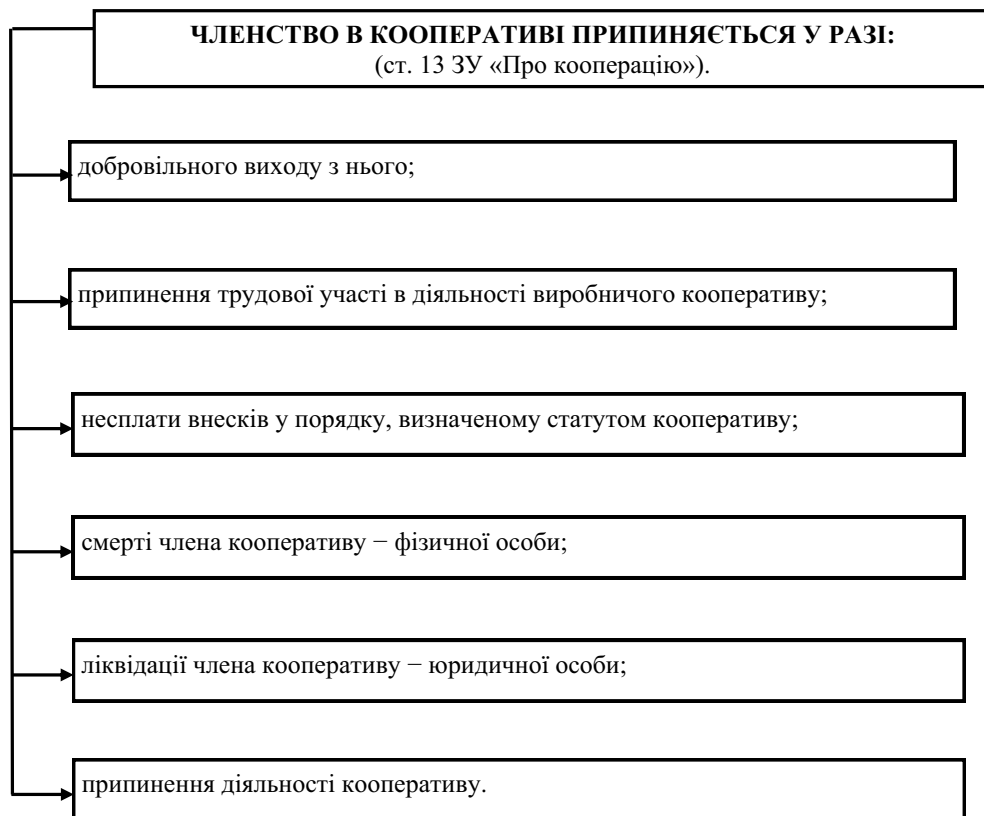
ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЧЛЕНА СПОЖИВЧОГО КООПЕРАТИВУ

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ СПОЖИВЧОГО КООПЕРАТИВУ

ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА В СПОЖИВЧОМУ КООПЕРАТИВІ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про громадські об'єднання»).

ОЗНАКИ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ:

засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли **18 років**, а молодіжної та дитячої громадської організації – **14 років**;

кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи;

засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною;

утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом;

найменування громадського об'єднання складається з двох частин – загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання («громадська організація», «громадська спілка»).

громадське об'єднання зі статусом юридичної особи може мати відокремлені підрозділи, які утворюються за рішенням відповідного керівного органу громадського об'єднання згідно із статутом;

громадське об'єднання із статусом юридичної особи може мати власну символіку (емблему, прапор), яка підлягає реєстрації відповідно до ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»;

громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць;

громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності (саморозпуск).

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 ЗУ «Про політичні партії»).

ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ:

політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом;

членом політичної партії може бути лише громадянин України, який відповідно до Конституції України має право голосу на виборах;

політичні партії повинні мати програму. Програма політичної партії є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення;

рішення про створення політичної партії приймається на її установчому з'їзді (конференції, зборах). Це рішення має бути підтримано підписами **не менше 10 тисяч громадян України**, які відповідно до Конституції України мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у **двох третинах районів не менш як у двох третинах областей** України, міст Києва і Севастополя та **не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим**;

політична партія створюється групою громадян України у складі не менш як 100 осіб;

держава гарантує політичним партіям право на кошти та інше майно для здійснення своїх статутних завдань. Політичні партії є **неприбутковими організаціями**;

Державний контроль за діяльністю політичних партій здійснюють: 1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань; 2) центральна виборча комісія, окружні виборчі комісії, територіальні виборчі комісії на відповідних місцевих виборах; 3) Рахункова палата; 4) Національне агентство з питань запобігання корупції;

політична партія може бути за адміністративним позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань заборонена в судовому порядку у випадку порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених Конституцією України та іншими законами України.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених законом, як основну мету її діяльності (ст. 1 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»).

ОЗНАКИ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ:

засновниками благодійних організацій можуть бути дієздатні фізичні та юридичні особи, крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права;

благодійна організація може бути створена як благодійне товариство, благодійна установа чи благодійний фонд;

благодійним товариством визнається благодійна організація, яка створена не менше ніж двома засновниками та діє на підставі статуту;

благодійною установою визнається благодійна організація, установчий акт якої визначає активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів;

благодійним фондом визнається благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності;

установчим документом благодійного товариства та благодійного фонду є **статут**. Установчим документом благодійної установи є **установчий акт**;

благодійні організації набувають прав та обов'язків юридичної особи з моменту їх **державної реєстрації**;

органами управління благодійних товариств та благодійних фондів є загальні збори учасників, виконавчий орган і наглядова рада;

державний контроль у сфері благодійної діяльності здійснюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень, визначених законом;

суб'єкти благодійної діяльності і посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування **несуть** цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями) (ст. 7 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»).

ОЗНАКИ РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ:

церква (релігійні організації) в Україні **відокремлена** від держави. Релігійні організації не виконують державних функцій;

релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями);

релігійна громада є місцевою релігійною організацією віруючих громадян одного й того самого культу, віросповідання, напрямку, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб;

статут (положення) релігійної організації, який відповідно до цивільного законодавства визначає її правоздатність, підлягає реєстрації;

релігійна організація визнається юридичною особою з дня її **державної реєстрації**. Релігійна організація як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення);

для **реєстрації статуту (положення)** релігійної громади громадяни в кількості **не менше десяти чоловік**, які утворили її і досягли 18-річного віку, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію;

діяльність релігійної організації може бути **припинено** у зв'язку з її реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією;

релігійні організації у порядку, визначеному чинним законодавством, мають право для виконання своїх статутних завдань **засновувати** видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), які мають право юридичної особи;

релігійні організації мають право засновувати і утримувати вільно доступні місця богослужінь або релігійних зібрань, а також місця, шановані в тій чи іншій релігії (місця паломництва);

особи, винні в порушенні законодавства про свободу совісті та релігійні організації, несуть відповідальність, встановлену законодавством України.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ

Недержавний пенсійний фонд (далі – пенсійний фонд) – юридична особа, створена відповідно до закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку (ст. 1 ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення»).

ОЗНАКИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ:

пенсійні фонди створюються на підставі рішення засновника (зборів засновників) та не мають на меті одержання прибутку на користь одноосібного засновника або для його подальшого розподілу між засновниками;

за видами пенсійні фонди можуть утворюватися як відкриті пенсійні фонди, корпоративні пенсійні фонди та професійні пенсійні фонди;

пенсійні фонди створюються на підставі рішення засновника (зборів засновників) та не мають на меті одержання прибутку на користь одноосібного засновника або для його подальшого розподілу між засновниками;

активи пенсійного фонду формуються за рахунок внесків до пенсійного фонду (пенсійних внесків) та інших надходжень до пенсійного фонду;

засновником відкритого пенсійного фонду можуть бути будь-які одна чи декілька юридичних осіб. **Учасниками фонду** можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства;

пенсійний фонд діє на підставі **статуту**. Пенсійний фонд набуває право на провадження діяльності з недержавного пенсійного забезпечення з моменту включення його до Державного реєстру фінансових установ;

для забезпечення управління та здійснення контролю за поточною діяльністю пенсійного фонду утворюється **рада пенсійного фонду**. Рада фонду утворюється у кількості **не менше п'яти осіб**;

управління активами пенсійного фонду здійснюється на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності з управління активами, яка видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку;

пенсійні внески до пенсійного фонду сплачуються у розмірах та у порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних пенсійних схем. Зазначені в пенсійному контракті розміри сплачуваних до пенсійного фонду пенсійних внесків можуть змінюватися відповідно до умов обраних пенсійних схем.

держава гарантує дотримання законодавства з метою захисту майнових прав і законних інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення шляхом здійснення нагляду та контролю відповідними державними органами.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – об'єднання) – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна (ст. 1 ЗУ «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»).

ОЗНАКИ ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ:

об'єднання створюється для забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами;

в одному багатоквартирному будинку може бути створено тільки **одне об'єднання**. Власники квартир та нежитлових приміщень у двох і більше багатоквартирних будинках, об'єднаних спільною прибудинковою територією, елементами благоустрою, обладнанням, інженерною інфраструктурою, можуть створити **одне об'єднання**;

основна діяльність об'єднання полягає у здійсненні функцій, що забезпечують реалізацію прав співвласників на володіння та користування спільним майном співвласників, належне утримання багатоквартирного будинку та прибудинкової території, сприяння співвласникам в отриманні житлово-комунальних та інших послуг належної якості за обґрунтованими цінами та виконання ними своїх зобов'язань, пов'язаних з діяльністю об'єднання;

об'єднання є юридичною особою, що створюється відповідно до закону. **Об'єднання є неприбутковою організацією** і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між співвласниками. Об'єднання (асоціація) вважається утвореним з дня його **державної реєстрації**;

Органами управління об'єднання є загальні збори співвласників, правління, ревізійна комісія об'єднання. Для керівництва поточною діяльністю об'єднання обирається правління. Правління має право приймати рішення з питань діяльності об'єднання, визначених статутом. **Правління** є виконавчим органом об'єднання і підзвітне загальним зборам;

для фінансування самозабезпечення об'єднання співвласники сплачують відповідні **внески і платежі** в розмірах, установлених загальними зборами об'єднання. За згодою правління окремі співвласники можуть у рахунок сплати таких внесків і платежів виконувати окремі роботи;

об'єднання оплачує холодну та гарячу воду, теплову та електричну енергію, природний газ, комунальні послуги за цінами (тарифами), встановленими для населення, крім частини таких послуг, що оплачуються власниками нежитлових приміщень.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК

Професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) (ст. 1 ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»).

ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК:

первинна організація профспілки – добровільне об'єднання членів профспілки, які, як правило, працюють на одному підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності і виду господарювання або у фізичної особи, яка використовує найману працю, або забезпечують себе роботою самостійно, або навчаються в одному закладі освіти;

професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки;

громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок;

членами профспілок можуть бути особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форм власності і видів господарювання, у фізичної особи, яка використовує найману працю, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, особи, які навчаються в закладі освіти;

профспілки, їх об'єднання **захищають право громадян на працю**, беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту;

роботодавць зобов'язаний сприяти створенню належних умов для діяльності профспілкових організацій, що діють на підприємстві, в установі або організації;

за наявності письмових заяв працівників, які є членами профспілки, роботодавець щомісячно і безоплатно утримує із заробітної плати та перераховує на рахунок профспілки **членські профспілкові внески** працівників відповідно до укладеного колективного договору чи окремої угоди в терміни, визначені цим договором. Роботодавець не має права затримувати перерахування зазначених коштів;

особи, які чинять перешкоду здійсненню права громадян на об'єднання у профспілки, а також посадові та інші особи, винні в порушенні законодавства про профспілки, які своїми діями або бездіяльністю перешкоджають законній діяльності профспілок, їх об'єднань, **несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність** відповідно до законів.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТВОРЧИХ СПІЛОК

Творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту (ст. 1 ЗУ «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»).

ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК:

творчі спілки незалежні у своїй статутній діяльності від державних органів і органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших громадських організацій;

творча спілка діє на принципах добровільного об'єднання її членів, які належать до одного фахового напрямку культури та мистецтва, самоврядування, взаємодопомоги і співробітництва, невтручання у творчий процес, вільного вибору форм і методів творчої діяльності, визнання авторських прав. У кожному фаховому напрямку може бути створено одне або більше добровільних творчих об'єднань;

держава забезпечує підтримку і захист законних прав та інтересів творчих спілок, гарантує однакові умови для виконання ними статутних завдань і цілей;

творча спілка діє на підставі статуту, що приймається загальними зборами (з'їздом, конференцією). Статут творчої спілки не повинен суперечити законодавству України;

творча спілка створюється групою професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва (**всеукраїнська** – у складі не менш як 100 осіб, **регіональна (місцева)** – не менш як 20 осіб), що мають у своєму доробку завершені та оприлюднені твори культури і мистецтва чи їх інтерпретації;

державна реєстрація територіальних осередків всеукраїнських творчих спілок здійснюється після реєстрації всеукраїнської творчої спілки;

діяльністю творчої спілки керують загальні збори (з'їзд, конференція), правління, президія (рада тощо) та голова правління;

для координації діяльності та захисту інтересів творчих спілок може створюватися **Координаційна рада**. Координаційна рада формується з представників тих творчих спілок, що виявили бажання стати її членами. **До Координаційної ради за посадою входять** голови правлінь творчих спілок;

порушення законодавства України про професійних творчих працівників та творчі спілки тягне за собою **дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність** згідно із законодавством України.

ПРАВОВІ ФОРМИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ (ГЛ. 9 ЦК УКРАЇНИ)

ПРАВОВІ ФОРМИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Держава Україна, АРК, територіальні громади беруть участь у цивільних правовідносинах з іншими суб'єктами цих правовідносин.

Особливості участі держави, АРК, територіальних громад у цивільному обороті:

не використовують свої публічно-владні повноваження;

до відносин з їх участю застосовуються норми, що регулюють діяльність інших юридичних осіб, якщо інше не впливає із закону чи особливостей певного суб'єкта;

від імені вищевказаних суб'єктів права і обов'язки набувають органи чи спеціально уповноважені на це громадяни чи юридичні особи;

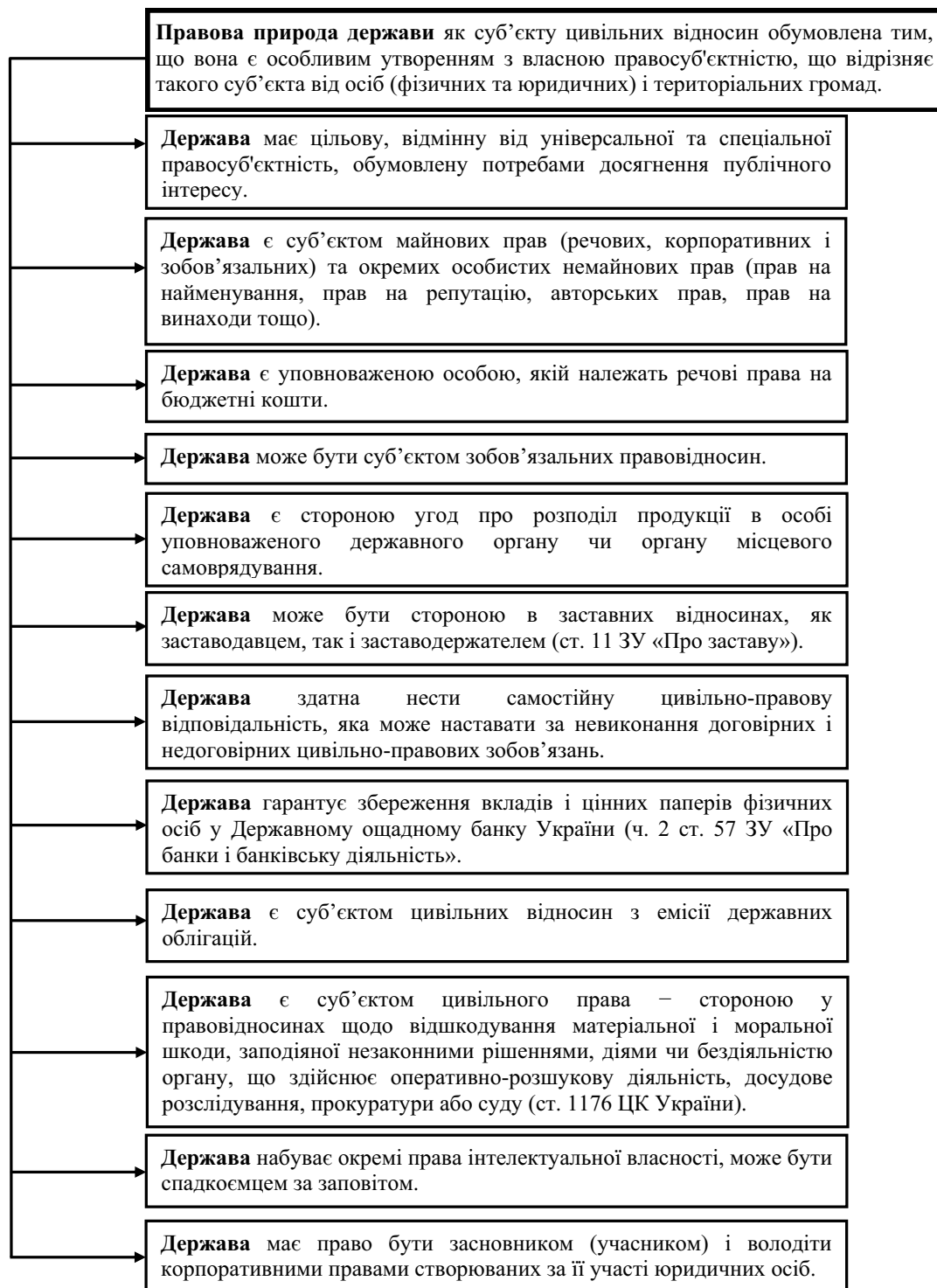
за всіма зобов'язаннями вони відповідають усім своїм майном, крім майна, яке вилучене з цивільного обороту;

за загальним правилом вказані суб'єкти не несуть відповідальності за зобов'язаннями один одного;

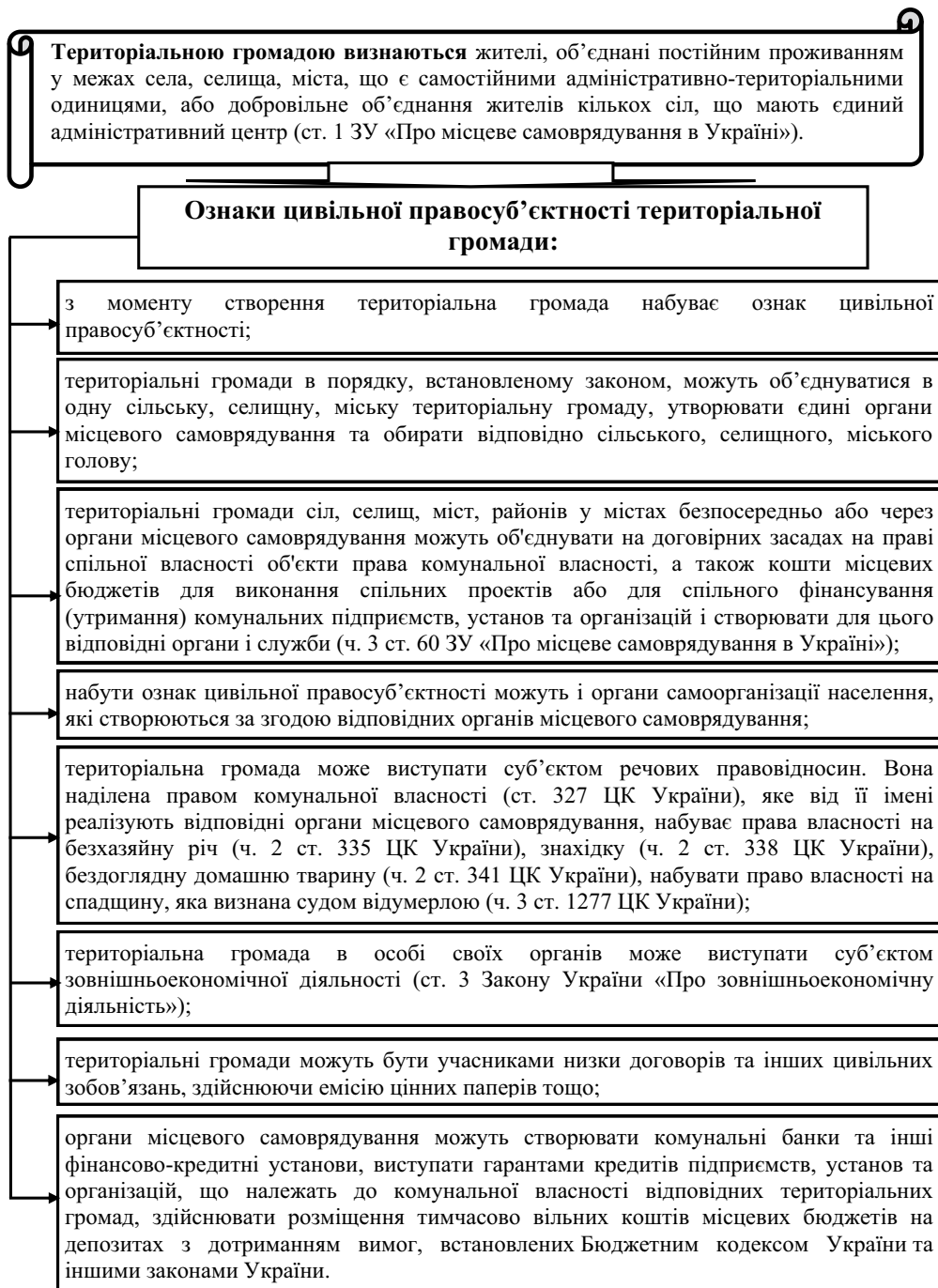
вони несуть відповідальність за незаконні дії їх органів та посадових осіб;

вказані суб'єкти несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями підприємств та установ, що ними фінансуються, якщо інше не передбачено законом.

ПРАВОВА ПРИРОДА ДЕРЖАВИ ЯК СУБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

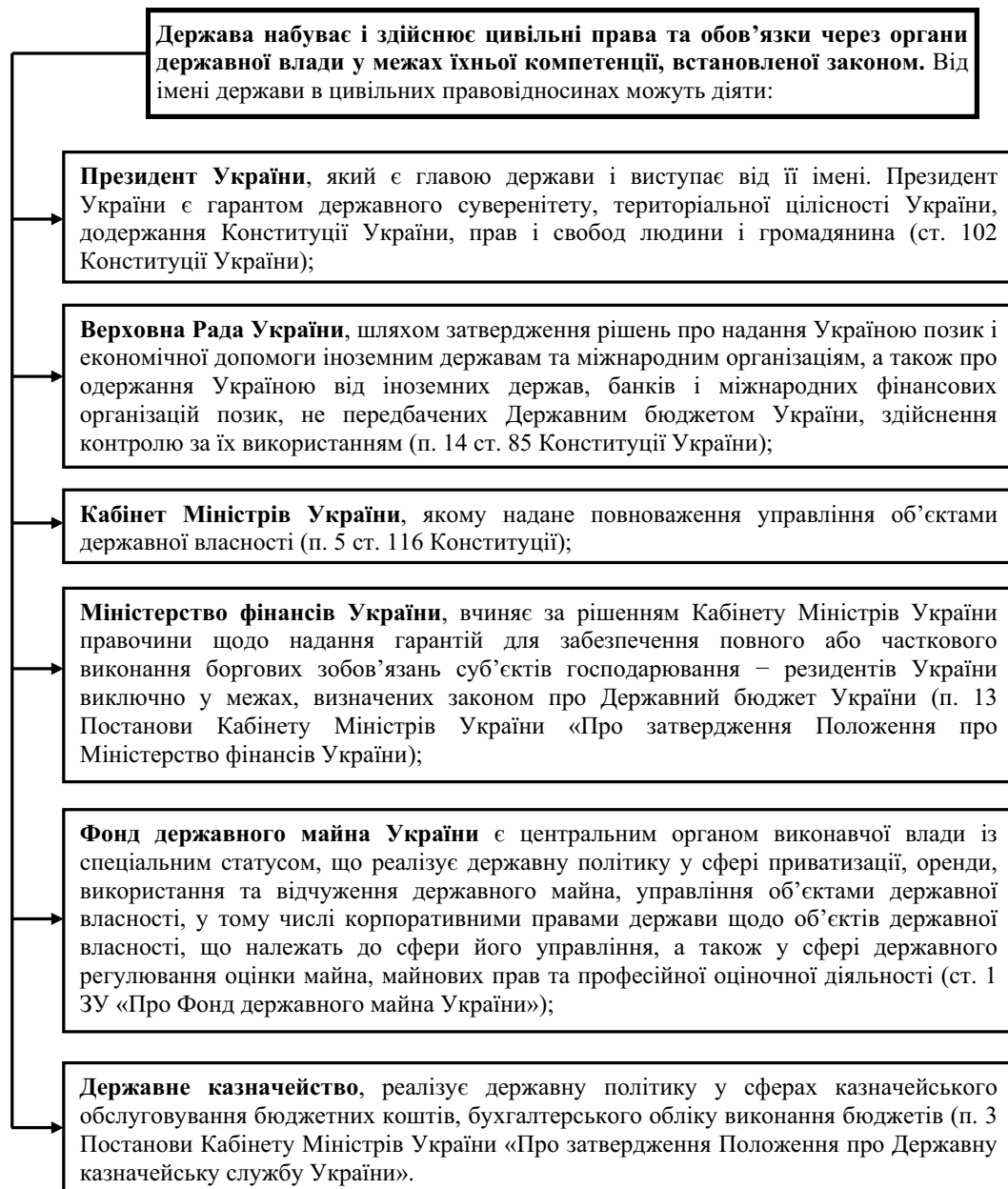

ПРАВОВІ ФОРМИ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

ОРГАНИ ТА ПРЕДСТАВНИКИ, ЧЕРЕЗ ЯКИХ ДІЮТЬ ДЕРЖАВА, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ (ГЛ. 10 ЦК УКРАЇНИ)

ОРГАНИ, ЧЕРЕЗ ЯКІ ДІЄ ДЕРЖАВА У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Управління об'єктами державної власності – здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб (ст. 1 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності»).

Об'єктами управління державної власності є:

→ майно, яке передане казенним підприємствам в оперативне управління;

→ майно, яке передане державним комерційним підприємствам, установам та організаціям;

→ майно, яке передане державним господарським об'єднанням;

→ корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (корпоративні права держави);

→ державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України;

→ державне майно, передане в оренду, лізинг;

→ державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (у тому числі концесійного договору);

→ державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій;

→ державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук;

→ безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду;

→ державне майно, надане суб'єкту господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства.

ОРГАНИ, ЧЕРЕЗ ЯКІ ДІЮТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через органи місцевого самоврядування у межах їхньої компетенції, встановленої законом (ст. 172 ЦК України).

Органи, через які діють територіальні громади у цивільних відносинах:

за своєю цивільно-правовою природою територіальна громада є колективним утворенням, що індивідуалізує правосуд'єтність певної самоорганізованої частини населення, визнається **особливим суб'єктом цивільного права**, не наділеним законом правами юридичної особи і відмінним від держави, інших публічно-правових утворень. Територіальна громада, як колективне утворення, здійснює цивільну правосуд'єтність не безпосередньо, а через свої органи чи представників;

відповідно до ст. 143 Конституції України територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції;

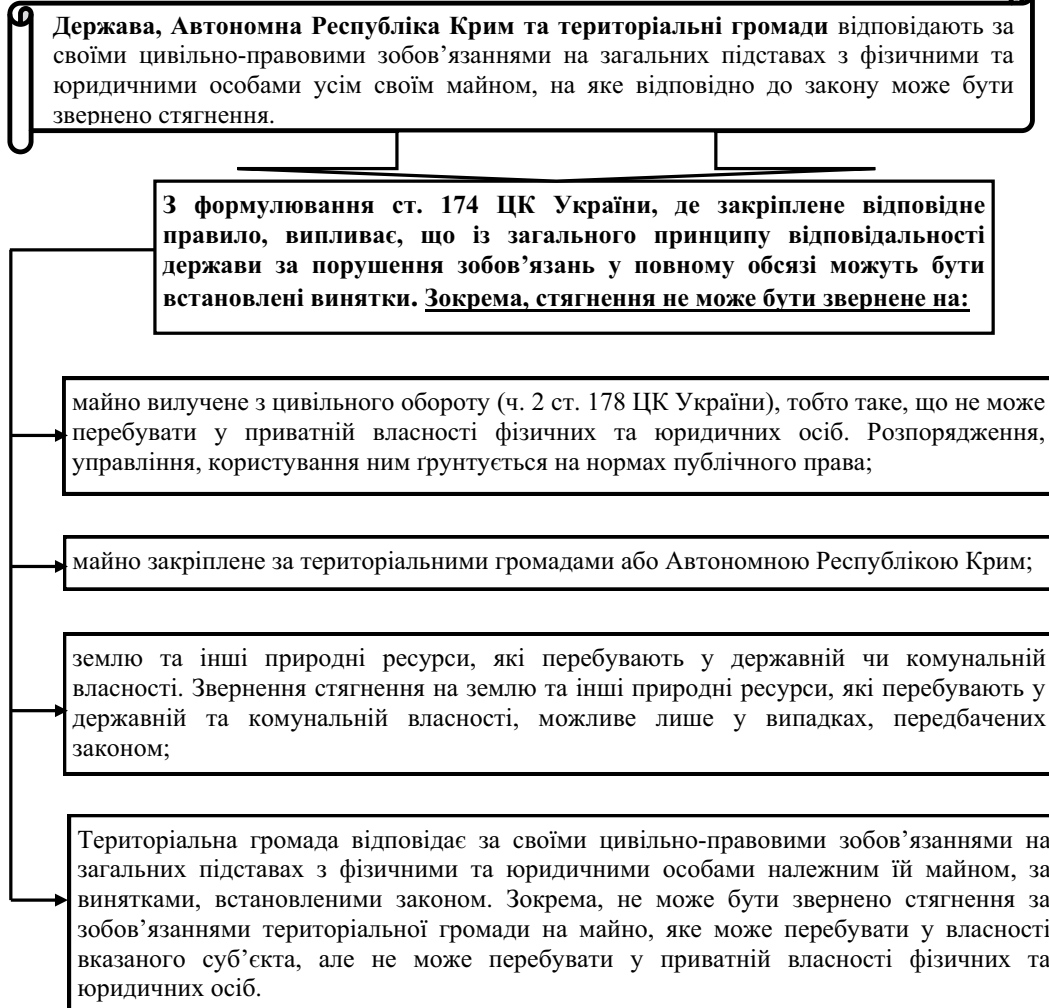
органи територіальних громад є суб'єктами здійснення правосуд'єтності територіальних громад і складовою місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення;

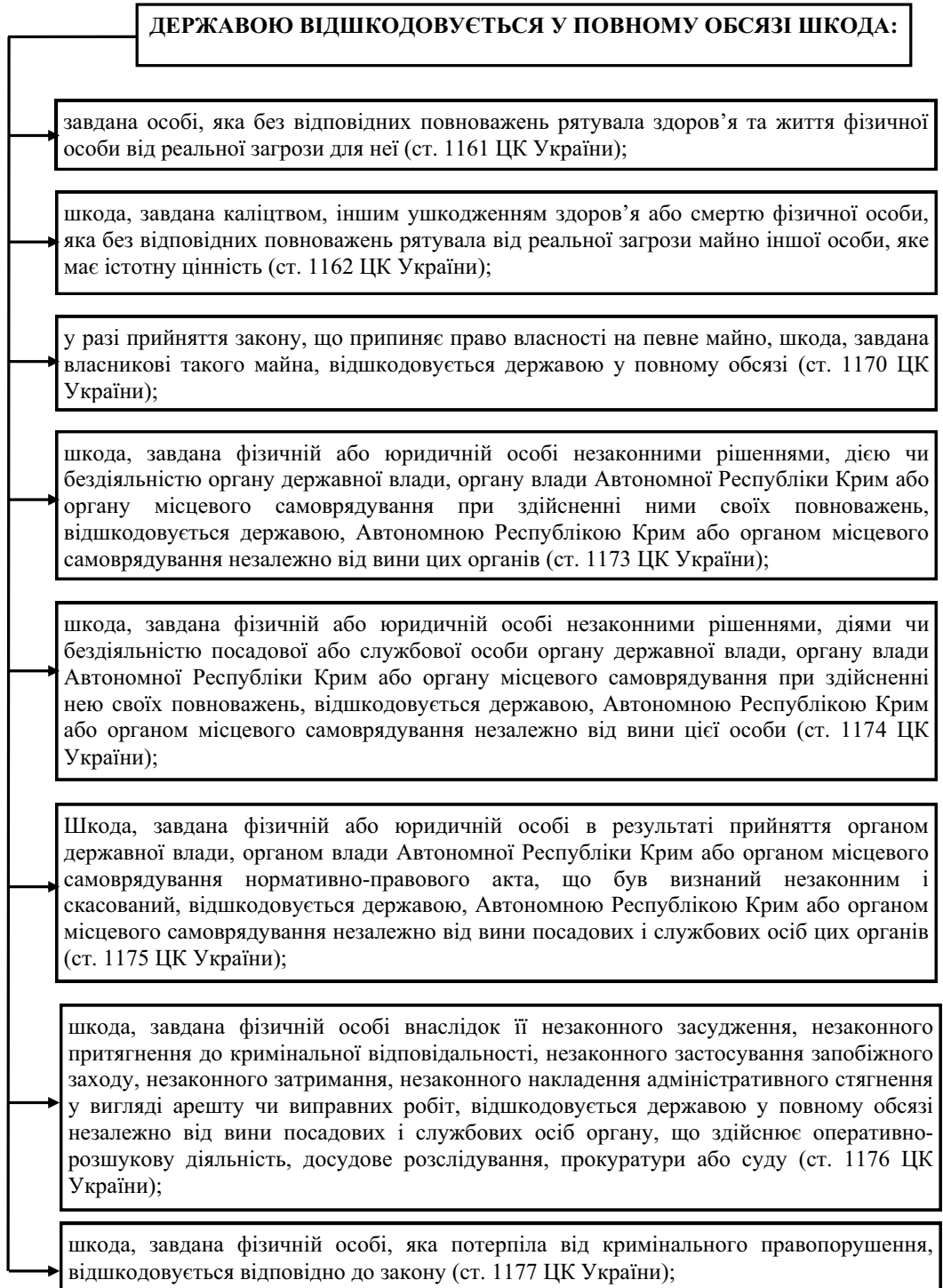
територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через сільські, селищні, міські ради (ч. 5 ст. 16 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»); сільський, селищний, міський голова (ст. 42 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»). Повноваження на набуття та здійснення цивільних прав та обов'язків територіальних громад також мають право виконавчі органи сільських, селищних, міських рад;

територіальні громади можуть приймати участь в цивільних правовідносинах через районні та обласні ради (ст. 43 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»), чи навіть органи самоорганізації населення на підставі і в межах делегованої їм частини власної компетенції відповідної ради згідно з законом (ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (ГЛ. 11 ЦК УКРАЇНИ)

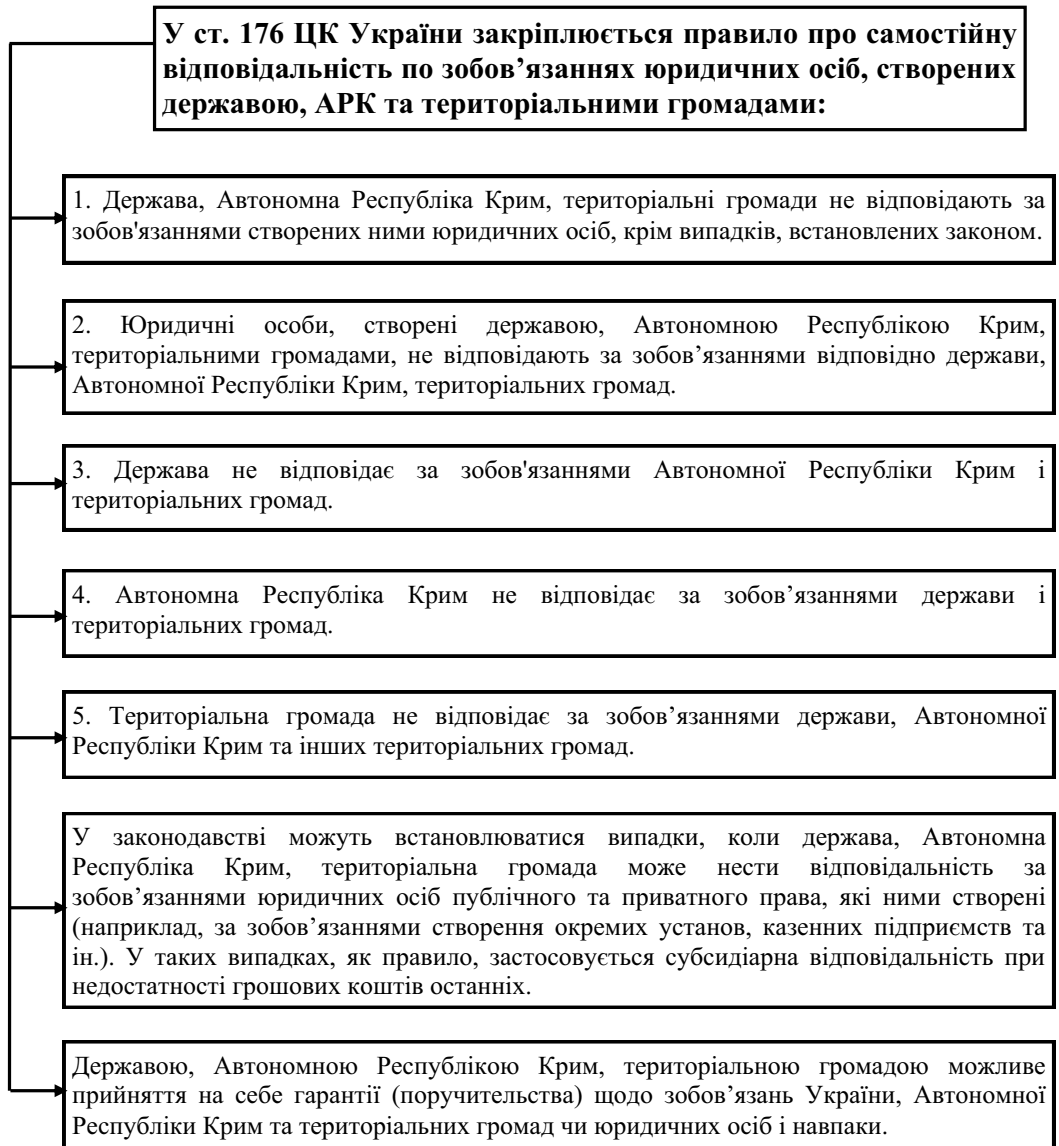
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ШКОДА, ЯКА ВІДШКОДОВУЄТЬСЯ ДЕРЖАВОЮ В ПОВНОМУ ОБСЯЗІ

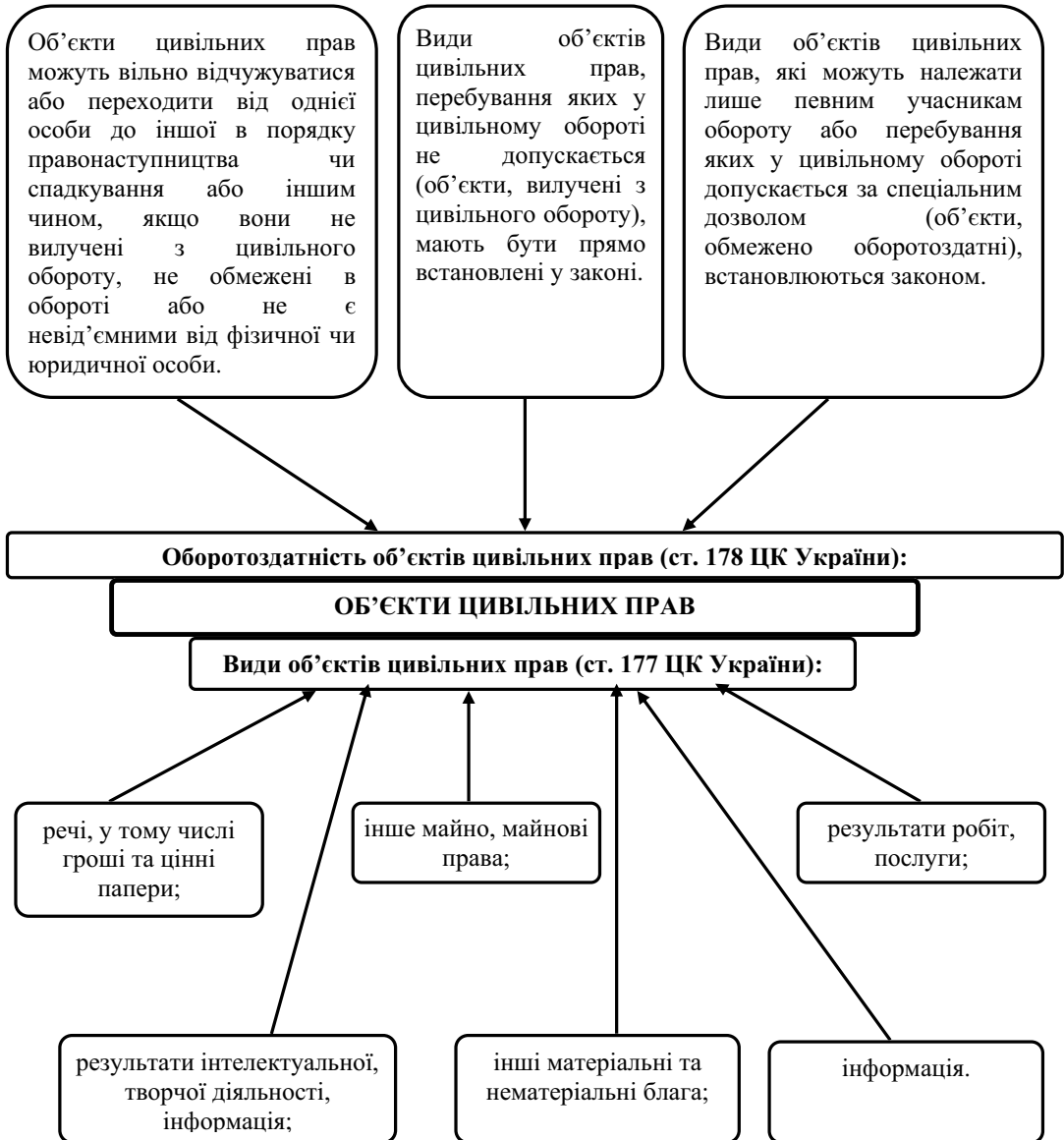
РОЗМЕЖУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА СТВОРЕНИХ НИМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (ГЛ. 12 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Об'єкти цивільних прав – це ті матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають і на що спрямовані цивільні права та обов'язки.

РОБОТА І ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Дії людей, з приводу яких можуть виникати цивільні права

Робота

Результат роботи для визнання його об'єктом цивільних прав має бути матеріалізований у створених, відремонтованих, поліпшених, відреставрованих тощо речах.

Фактичні послуги – це результат діяльності, споживча вартість (благо), яка створюється працею. Характерним є те, що уповноважена особа зацікавлена у здійсненні зобов'язаною особою конкретних фактичних дій, наприклад, у наданні майна в тимчасове користування за договором найму (ст. 759 ЦК України), перевезенні вантажу (ст. 909 ЦК України), зберіганні майна (ст. 936 ЦК України) та ін.

Юридичні послуги – це сама діяльність спрямована на задоволення інтересів інших осіб. Послуги складають дії зобов'язаної особи, що мають правовий характер, наприклад, дії представника (ст. 237 ЦК України) або комісіонера (ст. 1011 ЦК України).

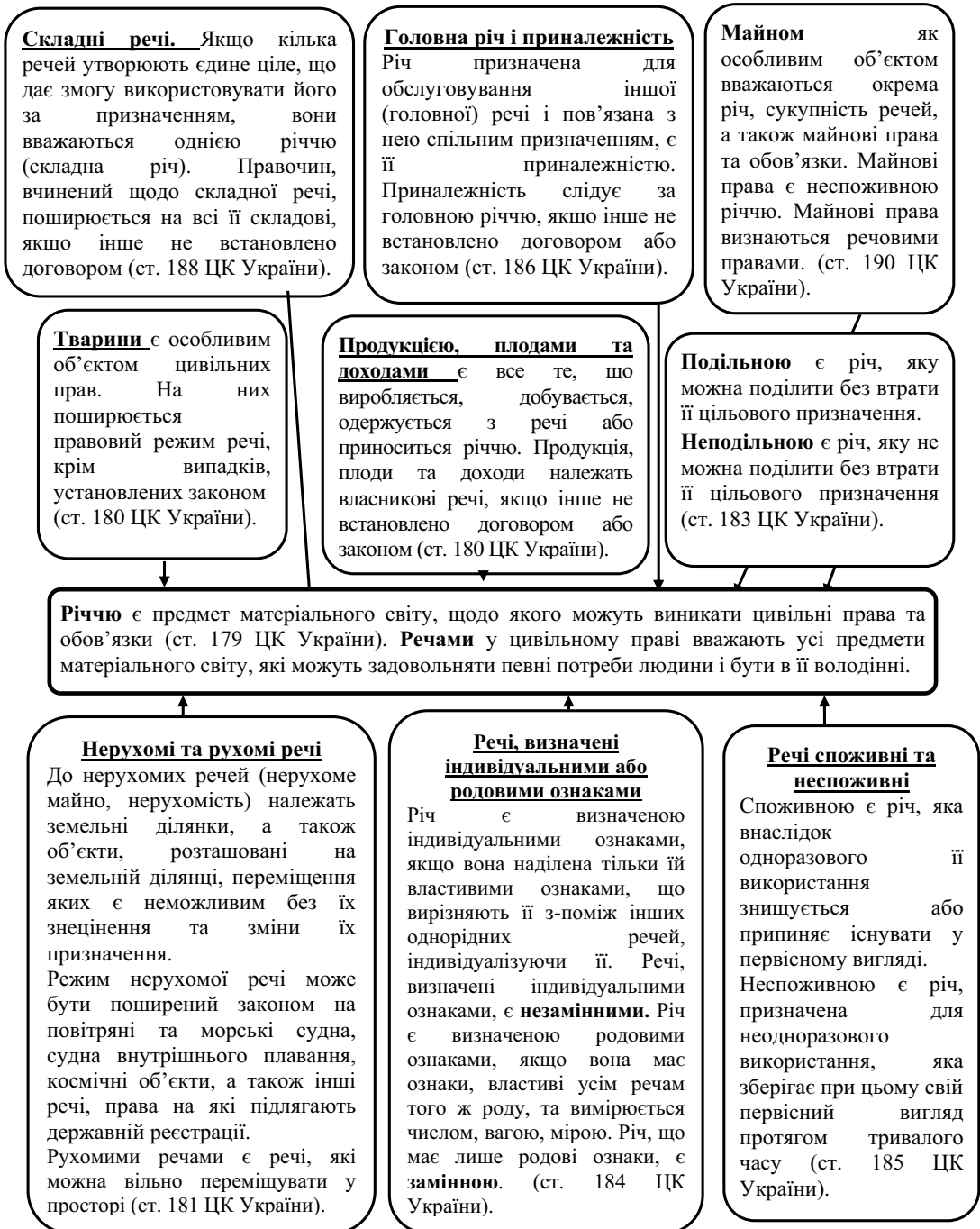
Надані послуги

Послугами у цивільному праві є дії суб'єктів цивільного права, унаслідок здійснення яких задовольняються відповідні потреби інших осіб. Послуги також характеризуються наявністю певного кінцевого результату, але останній завжди є немайновим. У певних випадках цей результат є наявним (наприклад, завантаження вантажу, перевезення пасажирів), у інших – ні. Послуги можуть також виражатися у діях, результати яких виявити не завжди можливо (наприклад, послуги няні-виховательки, репетитора тощо). Крім цього, суспільна корисність дій може полягати у них самих, незалежно від їх результату. Наприклад, консультація фахівця є корисною сама по собі незалежно від використання отриманої інформації в майбутньому. Зокрема, консультації та інші послуги адвоката незалежно від використання його порад особою, якій вони надавались, і кінцевого результату його професійної діяльності, визнаються об'єктом цивільного права. Таке ж значення мають інформаційні, розважальні, консультаційні, освітянські та інші послуги.

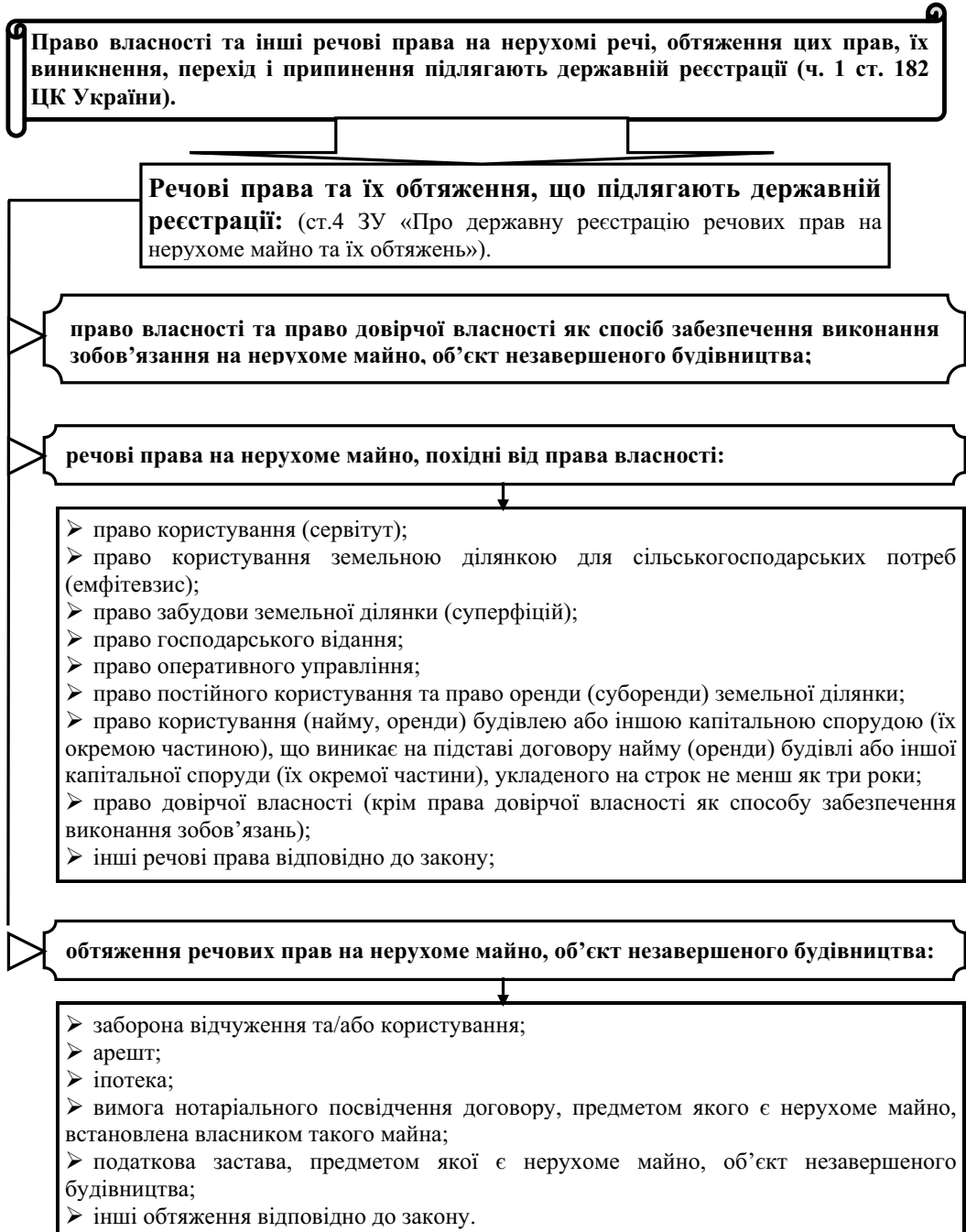
Чинне законодавство України передбачає також випадки, коли правового значення набувають дії зобов'язаної особи як юридичного, так і фактичного характеру (**змішані послуги**), наприклад, за договором транспортного експедирування експедитор зобов'язується не тільки супроводжувати вантаж, перевіряти кількість та стан вантажу (**фактичні дії**), а й оформляти відповідні документи, сплачувати мито, збори і витрати, покладені на клієнта тощо (**юридичні дії**).

РЕЧІ. МАЙНО (ГЛ. 13 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЧЕЙ

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА НЕРУХОМІСТЬ

ЦІННІ ПАПЕРИ (ГЛ. 14 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного паперу (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ст. 194 ЦК України, ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»).

ОСОБЛИВОСТІ:

тісний зв'язок цінного паперу і втіленого в ньому права

Цінний папір – це річ, на яку є право власності. Право, яке випливає із цінного паперу, має зобов'язальний або корпоративний характер. Зазвичай до особи, яка набула права власності на цінний папір, переходять усі права, які ним посвідчуються.

строго формальний характер

Цінний папір повинен містити обов'язкові формальні реквізити, відсутність яких або невідповідність цінного паперу встановленій формі тягне за собою його нікчемність.

необхідність пред'явлення цінного паперу

Пред'явити цінний папір, необхідність зобов'язаній особі для реалізації засвідченого нею права.

абстрактний характер

Право, що випливає з цінного паперу, не залежить від причин його виникнення, тому недійсність правочину, за яким видано цінний папір, не тягне за собою недійсність самого цінного паперу.

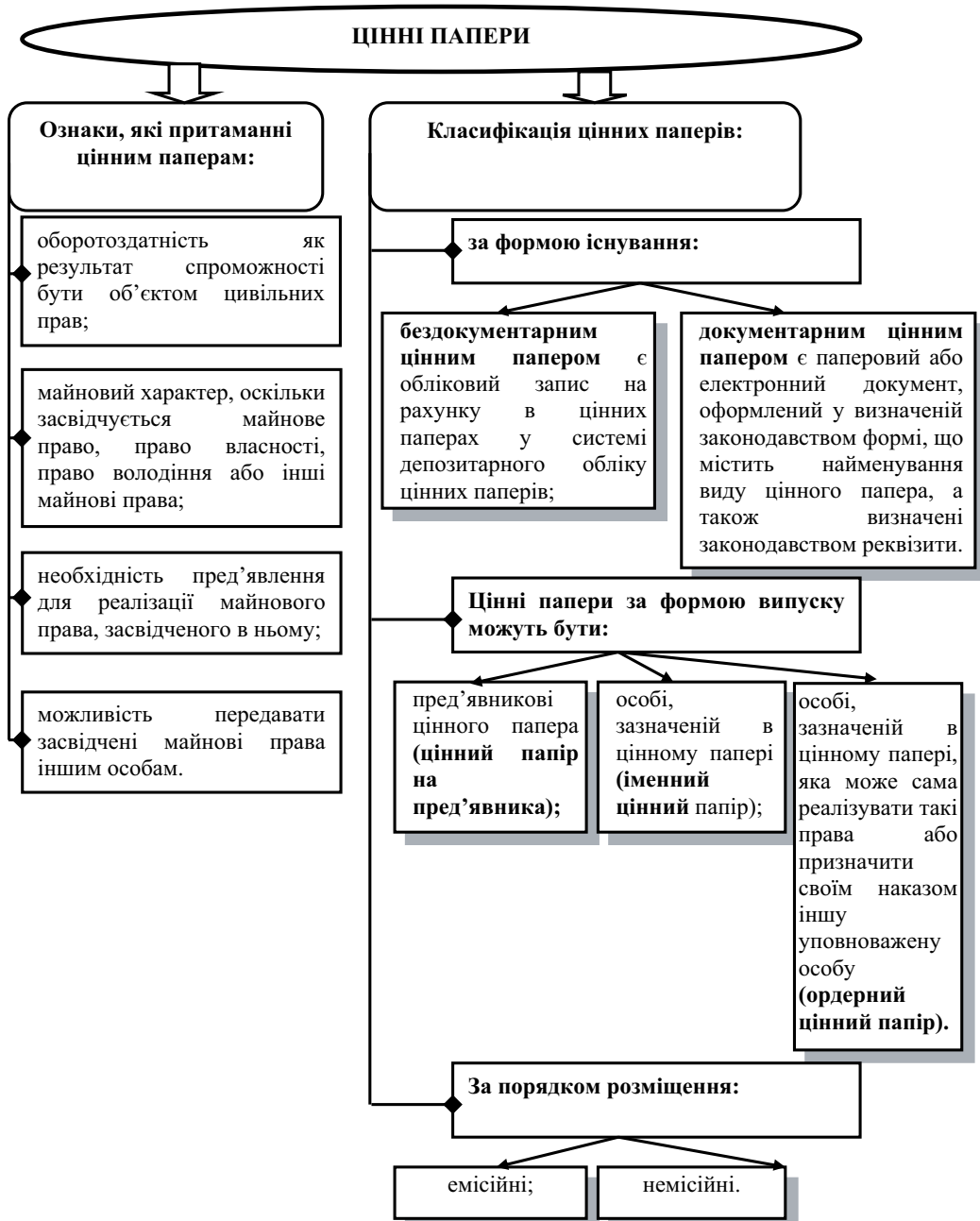
автономність права, яке містить цінний папір

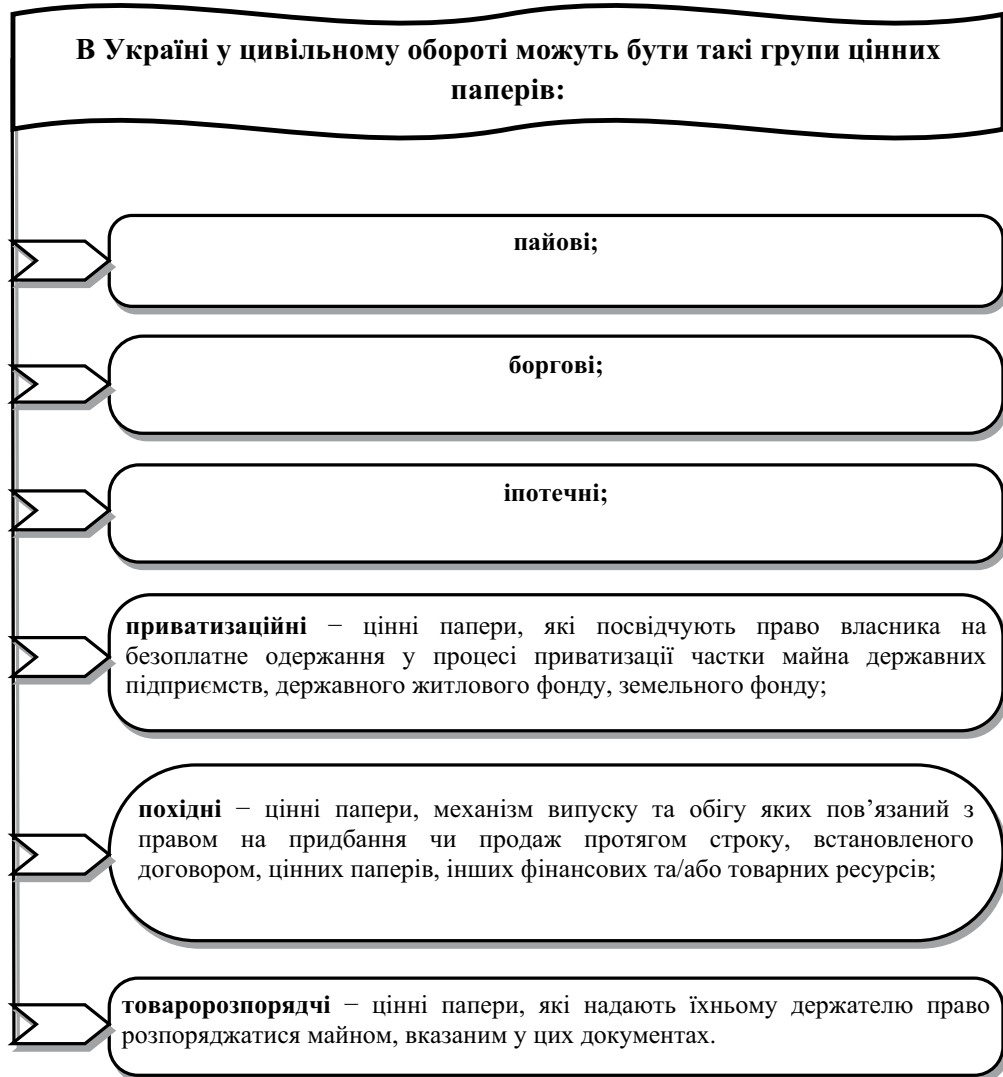
Воно не залежить від права попереднього володільця і переходить до набувача цінного паперу таким, яким воно визначене в цінному папері.

літеральність

Цінний папір повинен бути письмово оформлений (це право не поширюється на бездокументарні цінні папери).

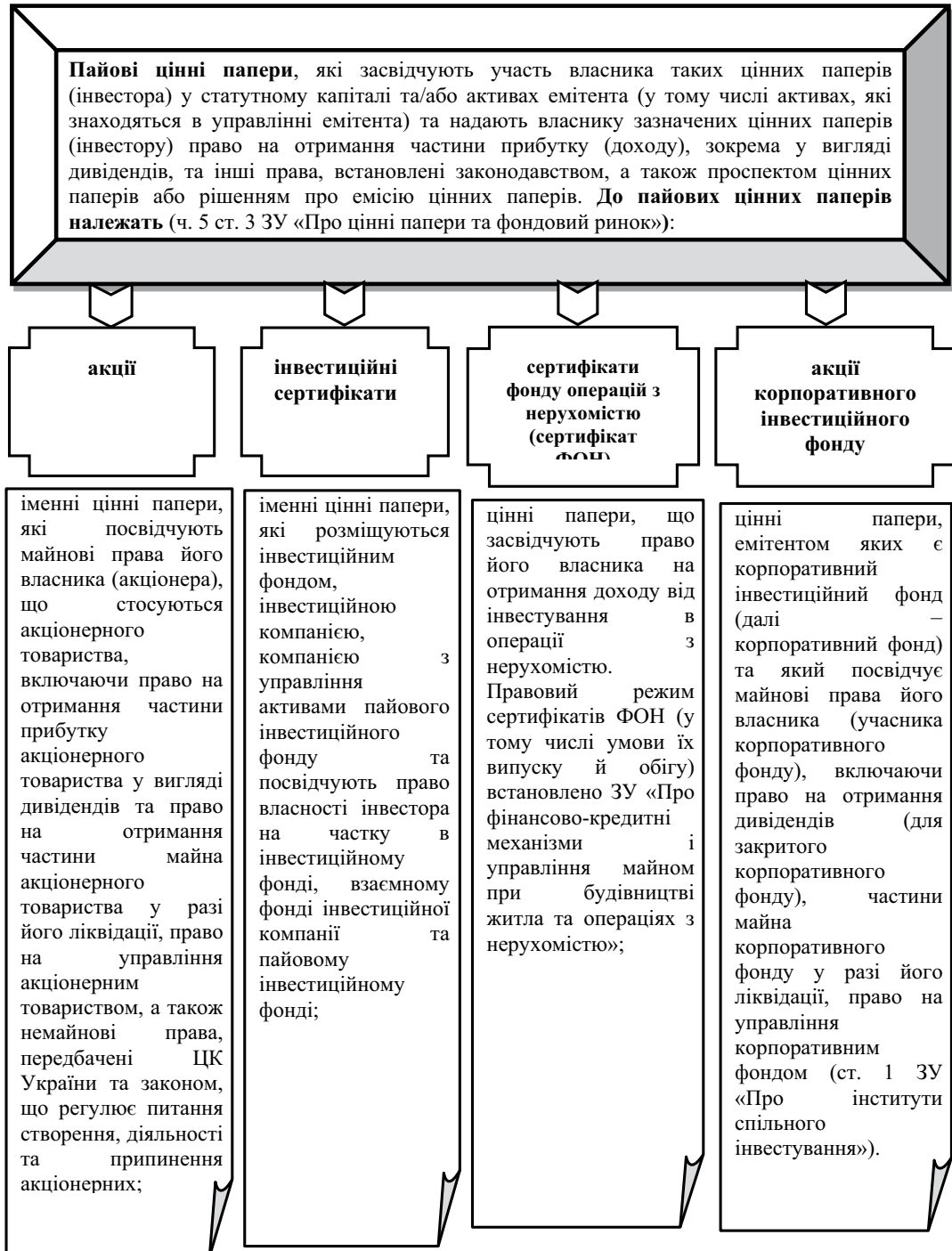
ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПАЙОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Боргові цінні папери – цінні папери, що засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання. **До боргових цінних паперів належать** (ч. 5 ст. 3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»):

облігації підприємств – облігації, емісійні цінні папери, що розміщуються юридичними особами та засвідчують правовідносини позики (звичайні облігації) або зобов'язання передати товари та/або надати послуги (цільові облігації). Облігації підприємств не дають права на участь в управлінні емітента;

державні облігації України є державними цінними паперами, що випускаються з метою покриття дефіциту бюджету виключно на підставі закону про бюджет на відповідний рік;

облігації місцевих позик є інструментом залучення грошових коштів для потреб місцевого розвитку;

казначейське зобов'язання України – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України;

ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав;

вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю);

облігації міжнародних фінансових організацій – міжнародна організація, яка на умовах, визначених своїм установчим актом та/або відповідно до міжнародного договору України здійснює емісію облігацій на території України;

облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

ОБЛІГАЦІЇ ТА ЇХ ВИДИ

Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію цінних паперів (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію цінних паперів (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) (ст. 7 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»).

Емітент може розміщувати три види облігацій:

відсоткові облігації – облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів або за якими відсоткова ставка дорівнює нулю;

цільові облігації – облігації, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг відповідно до вимог, встановлених проспектом або рішенням про емісію цінних паперів (для державних облігацій України – умовами їх розміщення), а також шляхом сплати коштів власнику таких облігацій у випадках та порядку, передбачених проспектом або рішенням про емісію цінних паперів, облігацій (для державних облігацій України – умовами їх розміщення);

дисконтні облігації, що розміщуються за ціною, нижчою, ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації виплачується власнику облігації під час її погашення і становить дохід (дисконт) за облігацією.

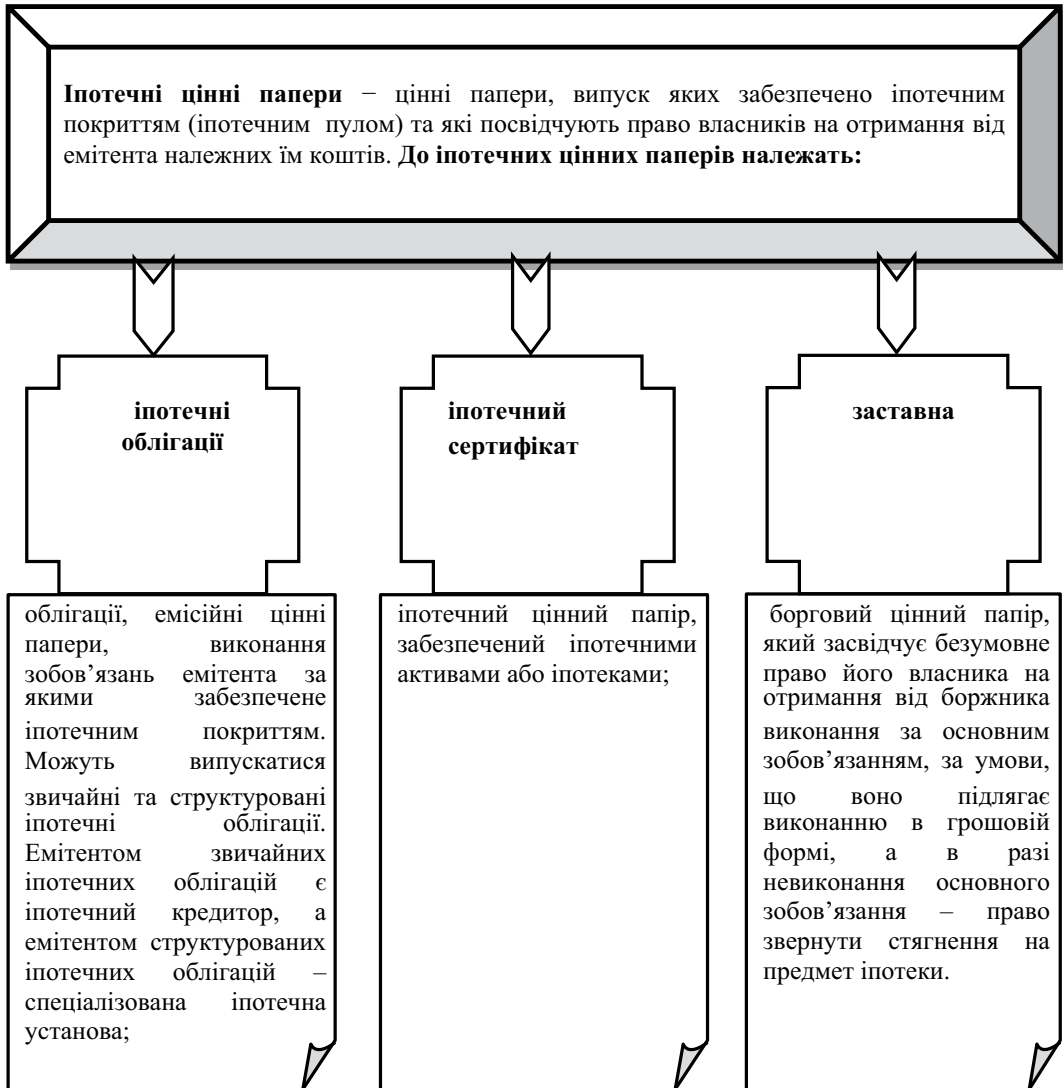
Державні облігації України поділяються на три види:

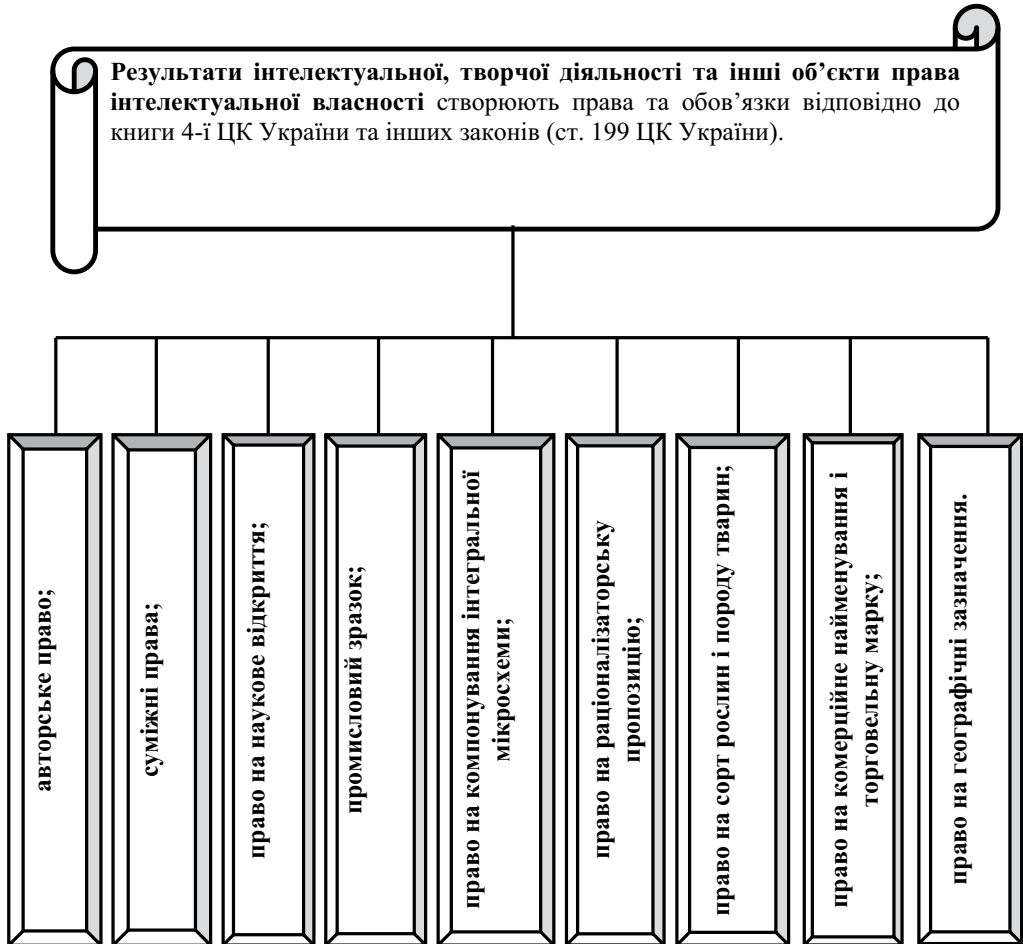
Облігації внутрішніх державних позик України – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій;

цільові облігації внутрішніх державних позик України – облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу;

облігації зовнішніх державних позик України – державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІПОТЕЧНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА (ГЛ. 15 ЦК УКРАЇНИ)**РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЇ

Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. (ст. 200 ЦКУ, ст. 1 ЗУ «Про інформацію»). Порядок використання інформації та захисту права на інформацію встановлюється ЗУ «Про інформацію».

Види інформації за змістом:

інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;

інформація довідково-енциклопедичного характеру – систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище;

інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);

інформація про товар (роботу, послугу) – відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги);

науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

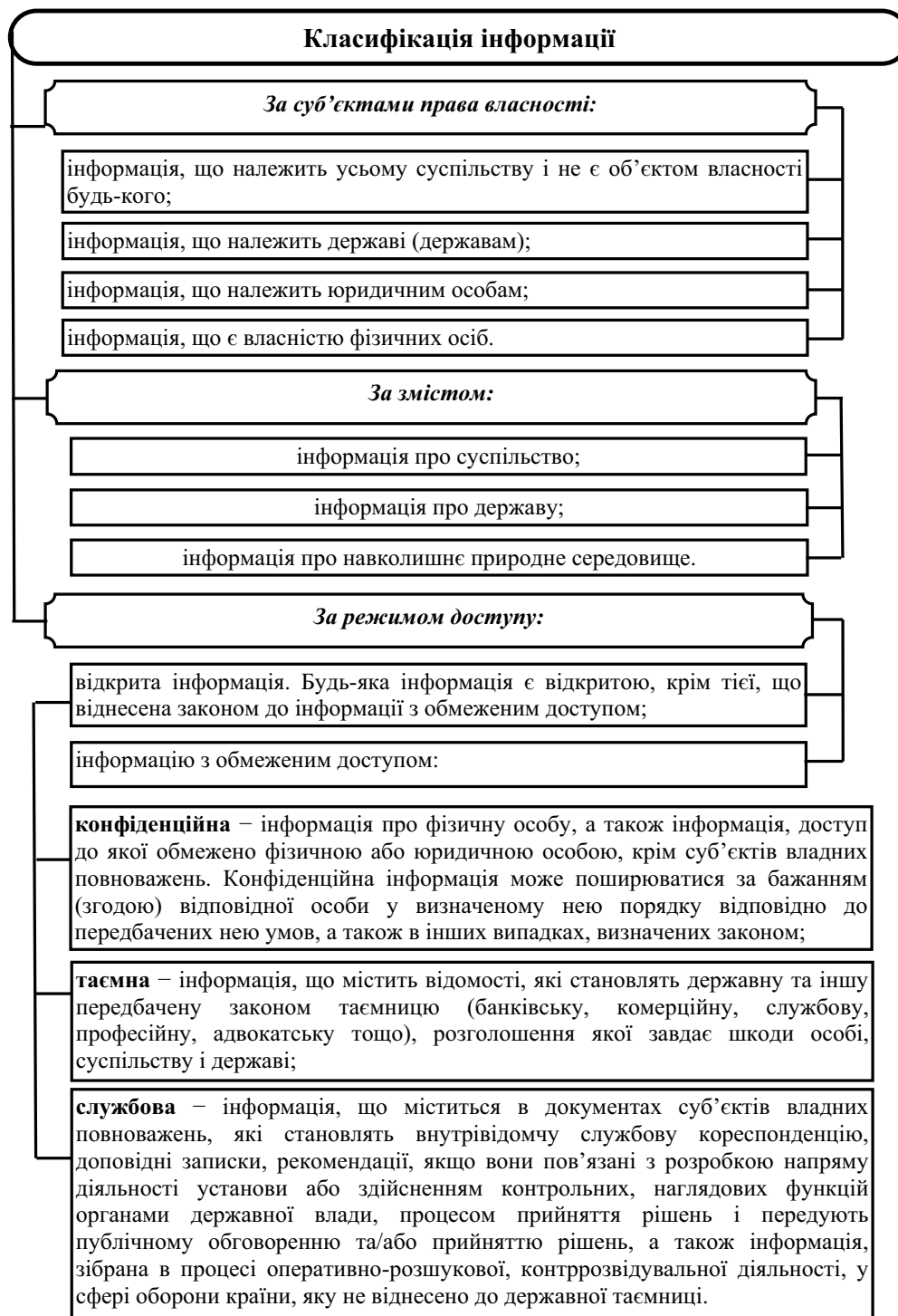
податкова інформація – сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України;

правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо;

статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства;

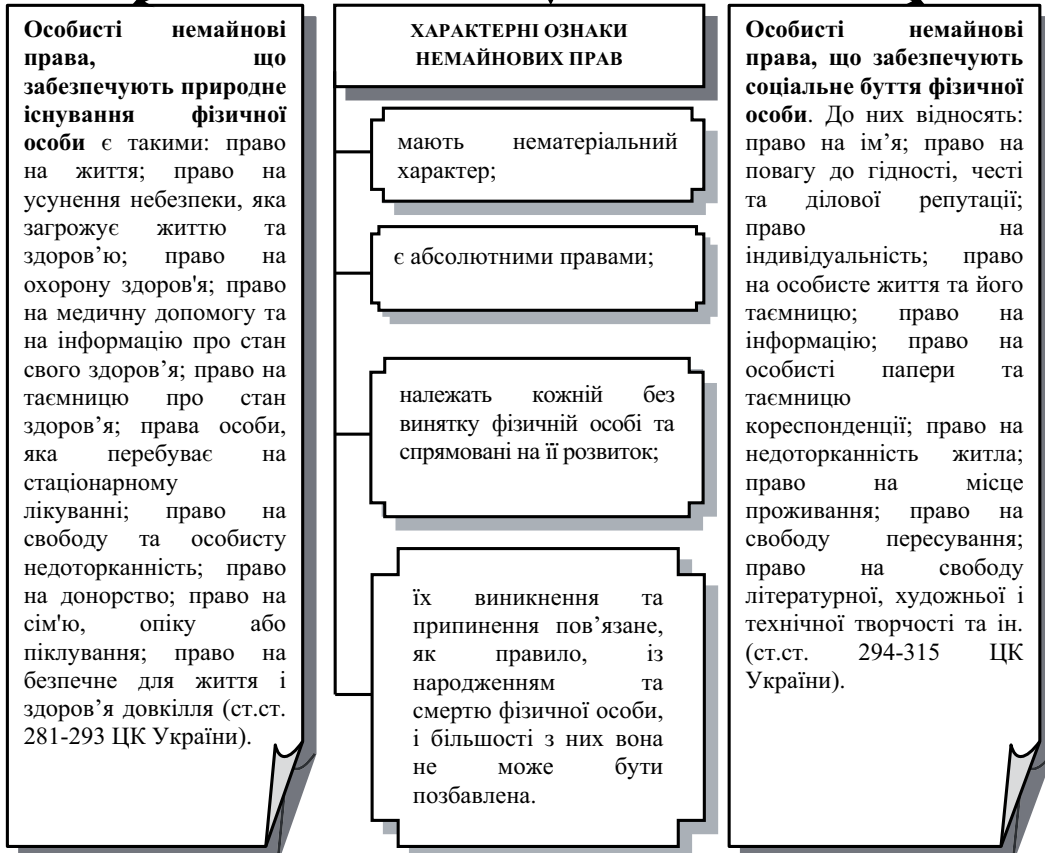
соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ БЛАГА

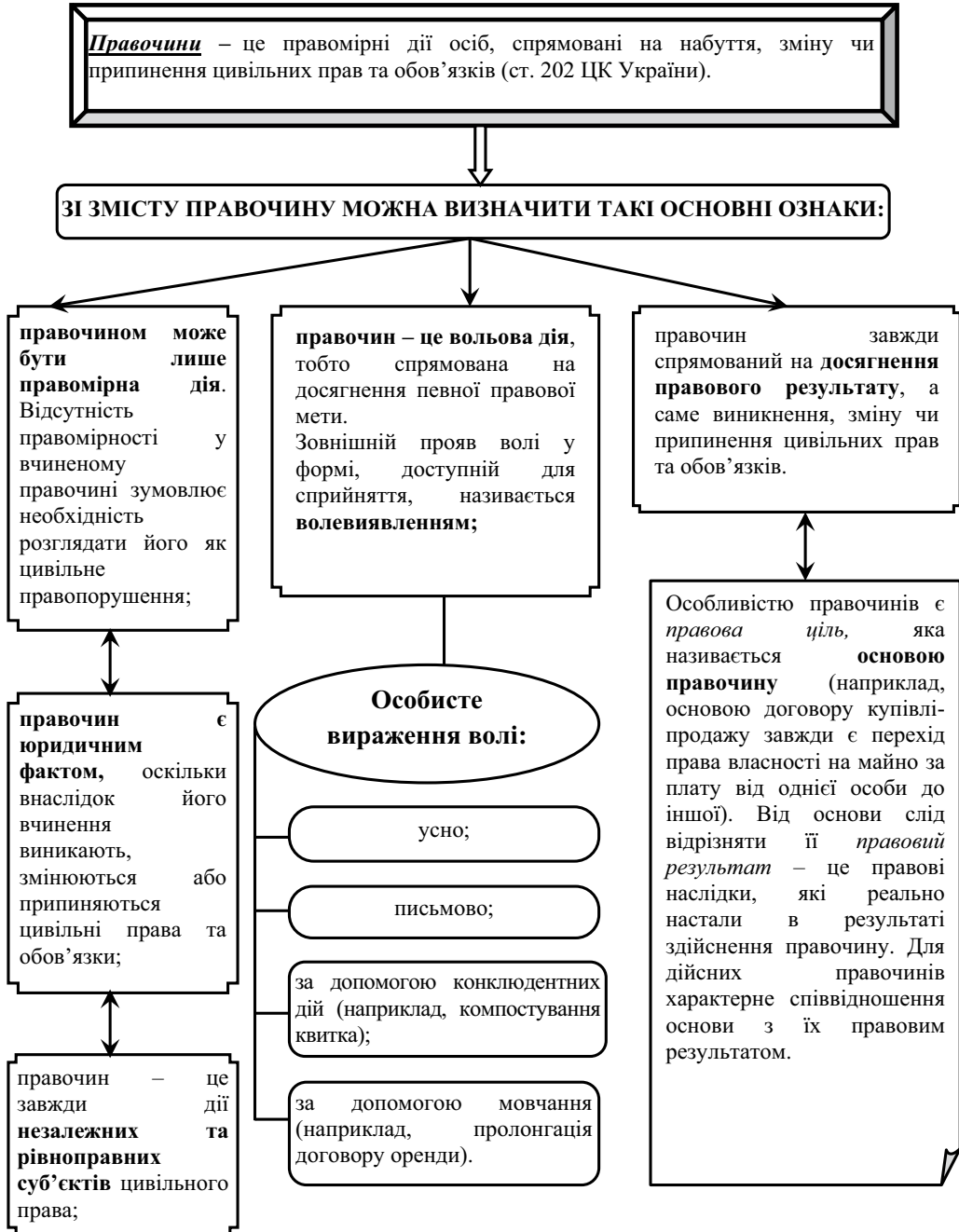
Особистими немайновими благами є невід'ємні від фізичної особи нематеріальні цінності, права на які визначають міру її можливої поведінки в особистій життєдіяльності, а також у соціальному та громадському бутті, можливість існування та здійснення яких забезпечується шляхом встановлення у цивільному законодавстві їх невичерпного переліку та комплексу засобів їх захисту на випадок порушення.

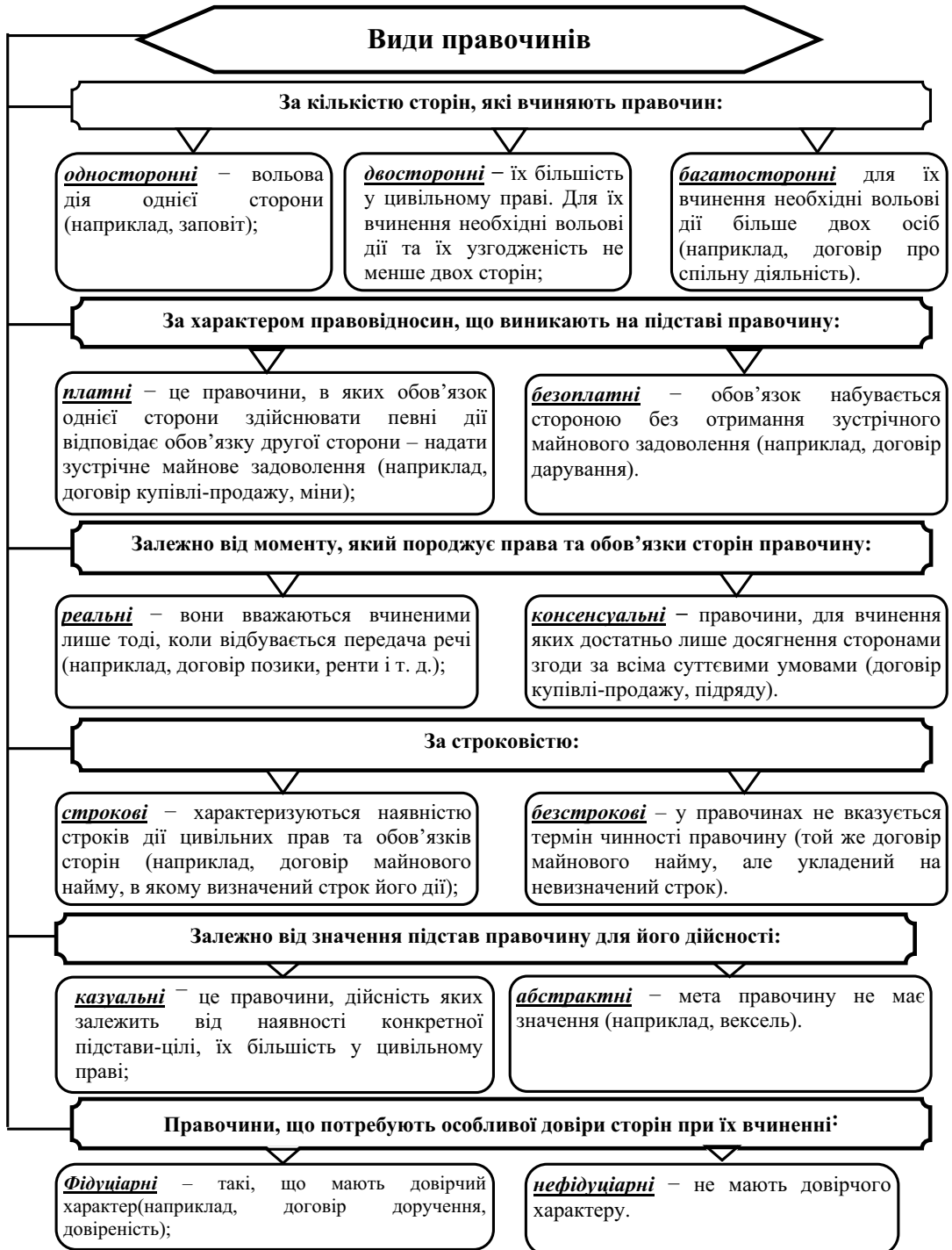

ПРАВОЧИНИ (ГЛ. 16 ЦК УКРАЇНИ)

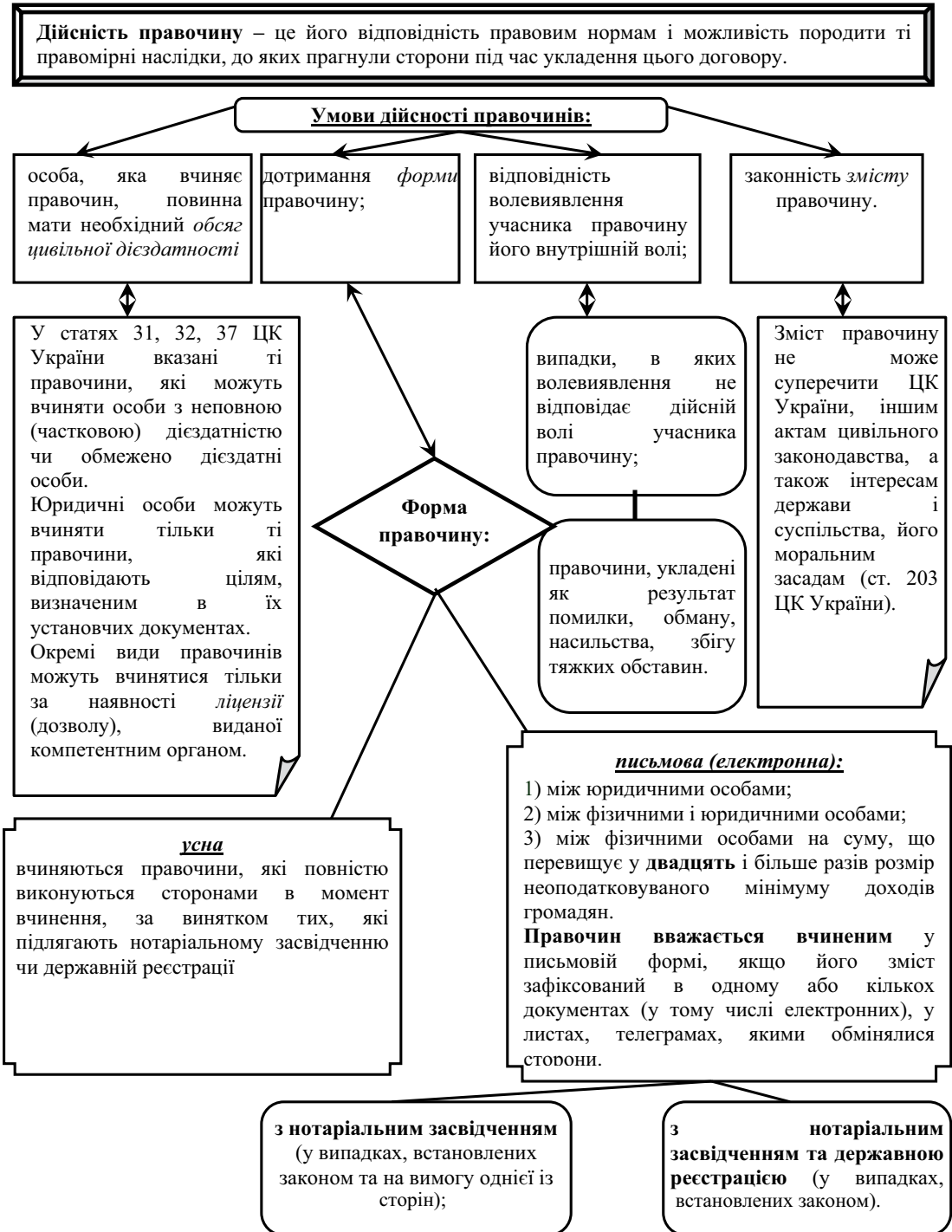
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОЧИНУ

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОЧИНІВ

УМОВИ ДІЙНОСТІ ПРАВОЧИНУ

НЕДІЙСНІ ПРАВОЧИНИ

Під недійсним правочином необхідно розуміти дію суб'єкта цивільного права, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, або вчинену без наміру створення правових наслідків, яка у зв'язку з порушенням умов чинності правочину не породжує правових наслідків з моменту вчинення.

Оспорювані
(заперечні)

відмінності

Нікчемні

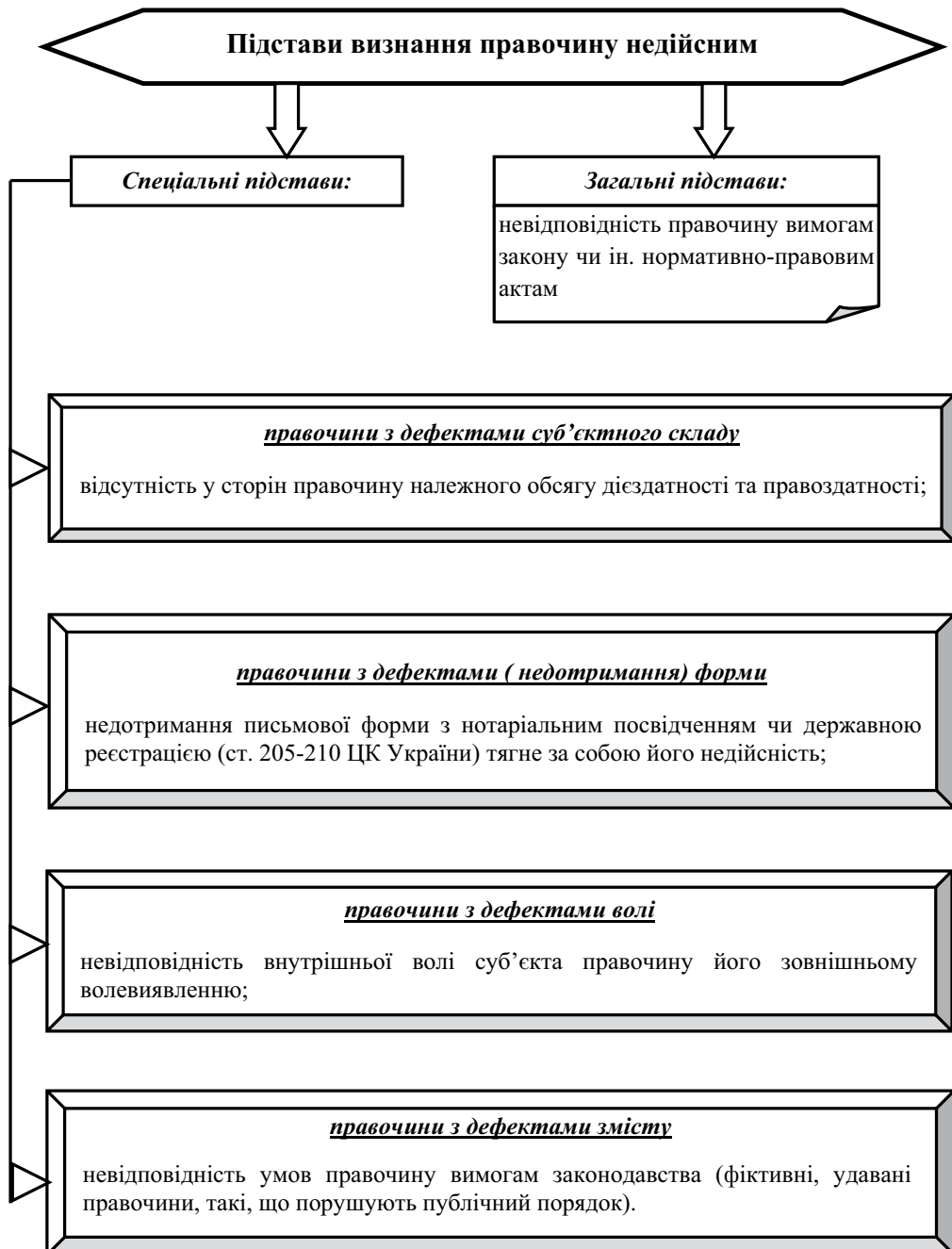
- 1) правочин, вчинений неповнолітньою особою (з 14 до 18 років) за межами її цивільної дієздатності;
- 2) правочин, вчинений обмежено дієздатною особою без згоди піклувальника;
- 3) правочин, вчинений під впливом помилки, збігу тяжких обставин, під впливом обману чи насильства;
- 4) правочин, вчинений дієздатною особою, яка в цей момент не усвідомлювала значення своїх дій;
- 5) правочин, вчинений юридичною особою, яка не мала на це дозволу (ліцензії);
- 6) фіктивні та удавані правочини.

оспорювані правочини є недійсними в силу визнання їх такими судом, а недійсність нікчемних встановлюється законом;

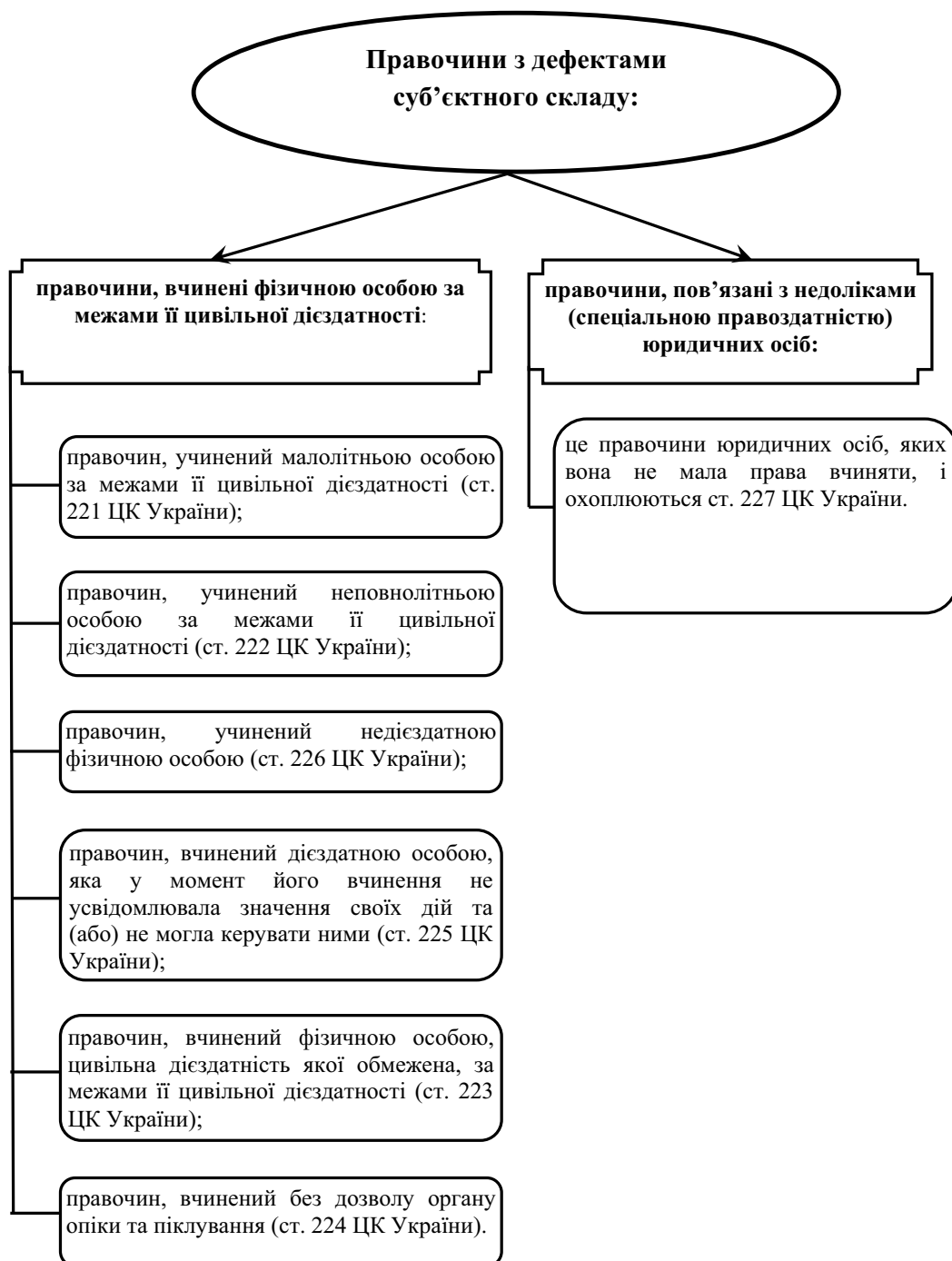
вимоги щодо визнання оспорюваного правочину недійсним можуть бути заявлені тільки особами, вказаними в ЦК України, а наслідки недійсності нікчемного правочину можуть бути застосовані за позовом будь-якої заінтересованої особи чи з ініціативи суду.

- 1) правочин з порушенням вимоги закону про письмову форму, якщо нікчемність такого правочину встановлена законом (ст. 218 ЦК України);
- 2) правочин, щодо якого не додержана вимога законодавства про нотаріальне посвідчення (ст. 219 ЦК України);
- 3) правочин, вчинений малолітньою особою (до 14 років) за межами її цивільної дієздатності(ст. 219 ЦК України);
- 4) правочин, учинений у визначених законом випадках без дозволу органу опіки та піклування (ст. 224 України);
- 5) правочин, учинений недієздатною фізичною особою (ст. 226 України);
- 6) правочин, який порушує публічний порядок (ч. 1 ст. 228 України) та інші.

ПІДСТАВИ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ

ПРАВОЧИНИ З ДЕФЕКТАМИ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ

ПРАВОЧИНИ З ДЕФЕКТАМИ (НЕДОТРИМАННЯ) ФОРМИ

Правочини з дефектами форми

ЦК України до правочинів з дефектами форми відносить правочини вчинені з порушенням обов'язкової письмової форми та нотаріальної форми.

Правові наслідки недодержання вимоги щодо письмової форми правочину (ст. 218 ЦК України).

Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом.

Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним.

Правові наслідки недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору (ст. 220 ЦК України).

У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що

підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.

Державна реєстрація правочину не належить до його форми. Правове значення державної реєстрації полягає в тому, що правочин, який підлягає державній реєстрації, є вчиненим з моменту її проведення. Тобто за відсутності державної реєстрації правочин вважатиметься невчиненим.

Цивільним законодавством передбачається правило, що державна реєстрація правочинів відбувається у випадках, установлених у законі (ст. 210ЦК України).

ПРАВОЧИНИ З ДЕФЕКТАМИ ВОЛІ

Правочини з дефектами волі:

правочини укладені під впливом помилки (ст. 229 ЦК України). Під помилкою слід розуміти таке неправильне сприйняття стороною суб'єкта, предмета або інших істотних умов правочину, яке вплинуло на її волевиявлення і за відсутності якого за обставинами справи можна вважати, що правочин не був би укладеним;

вчинення правочину під впливом обману (ст. 230 ЦК України). Обман має місце тоді, коли одна сторона умисно вводить в оману іншу сторону правочину стосовно природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням.
Якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним;

правочин, який вчинено під впливом насильства (ст. 231 ЦК України). Правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, визнається судом недійсним;

правочин, вчинений в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК України). Стаття 232 ЦК України розрахована на випадки, коли особа, яка вчиняє правочин від імені однієї зі сторін (як результат представництва), умисно вступає в зговір з іншою стороною і укладає договір всупереч інтересів сторони, від імені якої вона діє;

правочин, який вчинено під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України). Правочин, який вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на крайній не вигідних умовах може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був ініціатором такого правочину. При визнанні такого правочину недійсним застосовується двостороння реституція. Сторона, яка скористалася тяжкою обставиною, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки і моральну шкоду, що були завдані їй у зв'язку з вчиненням цього правочину.

ПРАВОЧИНИ З ДЕФЕКТАМИ ЗМІСТУ

До правочинів з дефектами змісту можна віднести:

Фіктивний правочин. Відповідно до ч. 1 ст. 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, що обумовлювалися цим правочином. **Фіктивний правочин характеризується такими ознаками:**

- 1) бажання сторін створити видимість правовідносин перед третіми особами. Правочин вчиняється «для вигляду»;
- 2) наявність зовнішньої форми правочину (волевиявлення). Зазвичай укладення фіктивного правочину передбачає складання письмового договору, досить часто – нотаріально посвідченого. При цьому зміст правочину, як правило, відповідає всім вимогам закону;
- 3) невиконання правочину його учасниками. Подальша поведінка сторін фіктивного правочину характеризується бездіяльністю (майно не передається, оплата не проводиться і т. ін.). Саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин;
- 4) відсутність у сторін дійсного наміру створити наслідки, які обумовлювалися у цьому правочині.

Удаваний правочин. Відповідно до ст. 235 ЦК України удаваним є правочин, який учинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. **До ознак удаваного правочину слід віднести:**

- 1) наявність зовнішньої форми удаваного правочину (волевиявлення). Як правило, удаваний правочин укладається у письмовій формі; доволі часто – нотаріально посвідчується. При цьому зміст правочину, як правило, відповідає всім вимогам закону;
- 2) приховання удаваним правочином іншого правочину (прихованого);
- 3) наявність у сторін наміру створити наслідки, які обумовлюються прихованим правочином. Відсутність хоча б у однієї особи умислу на вчинення прихованого правочину вказує на його дійсність або можливість визнання його недійсним з інших підстав;
- 4) бажання сторін створити видимість правовідносин перед третіми особами. Удаваний правочин як правило вчиняється із протизаконною метою. Мета такого правочину – це обійти вимоги закону, порушити права інших осіб, уникнути виконання обов'язків.

Правочин, що порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. Перелік правочинів, які є нікчемними як такі, що порушують публічний порядок, визначений статтею 228 ЦК. Це:

- 1) правочини, спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) правочини, спрямовані на знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, АРК, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСИМ

Правові наслідки визнання правочину недійсним:

юридичні наслідки

юридичні наслідки випливають з факту вчинення недійсного правочину і полягають у ненастанні юридичних наслідків, які прагнули досягнути сторони. Вони обмежуються лише постановкою питання про недійсність правочину. Це пов'язано з тим, що недійсний правочин не може породити інших правових наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ч. 1 ст. 216 ЦК України). Нікчемний правочин є недійсним з моменту вчинення і не породжує для його сторін цивільні права та обов'язки. Оспорюваний правочин хоча і породжує в момент вчинення правові наслідки, проте після його оспорення зацікавленою особою і визнання недійсним судом, є недійсним і нічим не відрізняється від нікчемного.

майнові наслідки
двостороння реституція

майнові наслідки недійсності правочинів породжують такі два юридичних факти, як вчинення недійсного правочину та виконання його хоча б однією стороною повністю чи частково. Такі правові наслідки називаються майновими, оскільки визначають юридичну долю переданого за недійсним правочином майна.

двостороння реституція

(від лат. *restituere* – відновлювати, відшкодувати).

Двосторонньою реституцією вважають повернення сторін правочину у той майновий стан, в якому вони перебували до його вчинення, відповідно з чим у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути одна одній в натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, і в разі неможливості такого повернення, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (ст. 218-222; 226; 227; 233 ЦК України).

додаткові майнові наслідки, відшкодування збитків та моральної шкоди

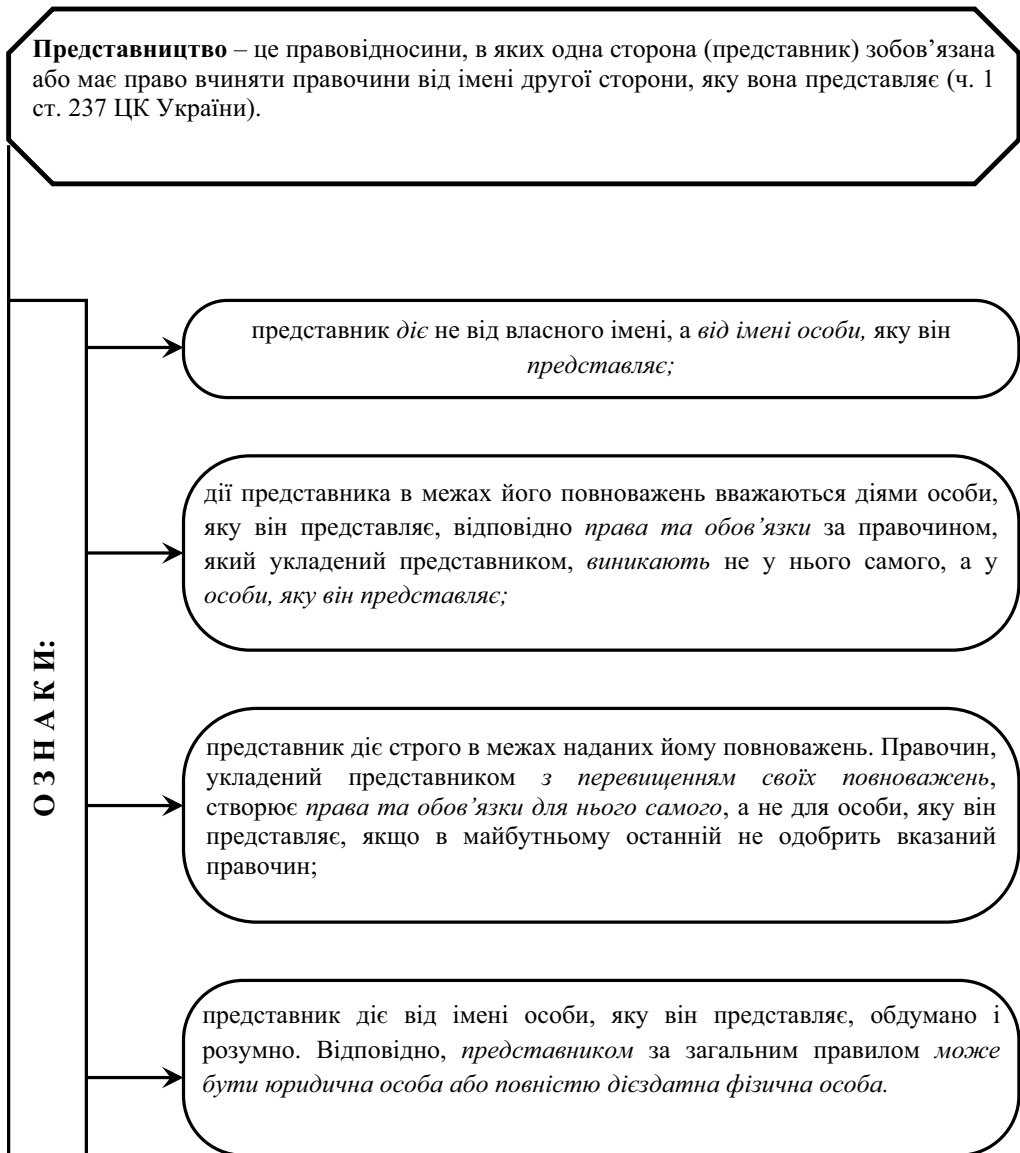
додаткові майнові наслідки сторін недійсного правочину полягають у обов'язку відшкодування винною стороною заподіяних збитків та моральної шкоди іншій стороні або третій особі (ч. 2 ст. 216 ЦК України). Згідно з ч. 2. ст. 216 ЦК України, якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною, при цьому закон в деяких випадках (ст. 230, 231 ЦК України) покладає на винну сторону обов'язок відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі.

ДВОСТОРОННЯ РЕСТИТУЦІЯ**Двостороння реституція застосовується у таких випадках, коли:**

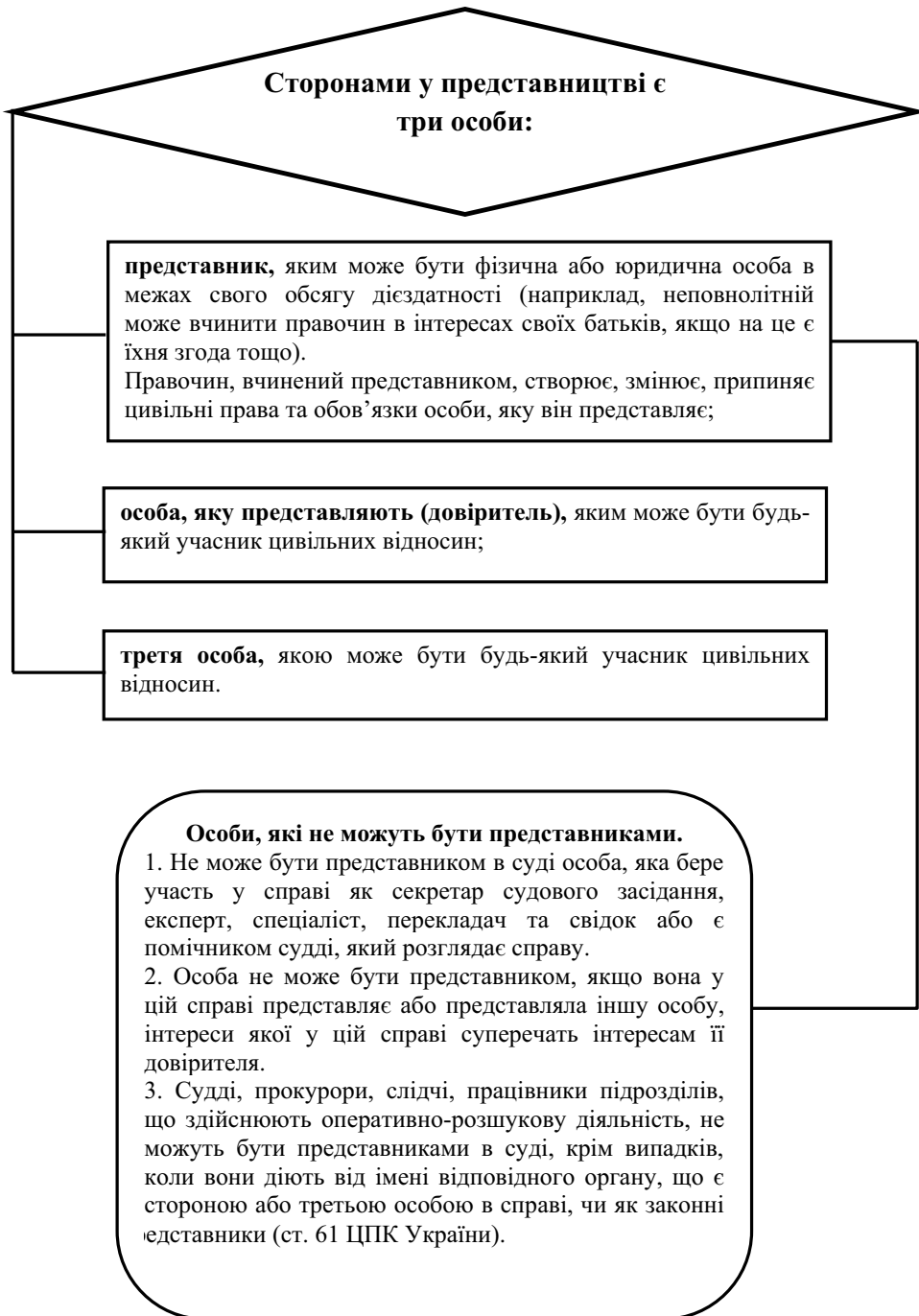
- 1) правочин визнаний недійсним внаслідок порушення його письмової форми (ст. 218 ЦК України);
- 2) правочин не відповідає вимогам закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину (ст. 219 ЦК України);
- 3) правочин не відповідає вимогам закону про нотаріальне посвідчення договору (ст. 220 ЦК України);
- 4) правочин вчинений недієздатною особою або ж особою з обмеженою дієздатністю внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, а також якщо особа не могла в момент його вчинення усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, тобто за межами своєї цивільної дієздатності (ст. 226, 223, 225 ЦК України);
- 5) правочин вчинений малолітнім, який не досяг 14 років або неповнолітнім віком від 14 до 18 років за межами їх цивільної дієздатності (ст. 221, 222 ЦК України);
- 6) правочин вчинений юридичною особою, яка не мала права його вчиняти (ст. 227 ЦК України);
- 7) правочин визнаний недійсним внаслідок помилки, обману, насильства та тяжкої обставини (ст. 229, 230, 231, 233 ЦК України);
- 8) правочин вчинений з порушенням публічного порядку та без дозволу органу опіки та піклування (ст. 228, 224 ЦК України);
- 9) правочин визнаний недійсним як такий, що вчинений у результаті зловмисної домовленості однієї сторони з іншою (ст. 232 ЦК України);
- 10) правочин визнаний судом фіктивним (ст. 234 ЦК України).

ПРЕДСТАВНИЦТВО (ГЛ. 17 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА

СТОРОНИ У ПРЕДСТАВНИЦТВІ

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА

Підставами виникнення представництва є:

1) **договір.** Представництво, яке виникає на підставі договору, називають добровільним (договірним), оскільки воно засноване на волевиявленні особи, яку представляють, яке виражене у відповідному правочині. **За договором доручення** одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії (ст. 1000 ЦК України);

2) **закон.** Представництво, яке виникає на підставі закону, називають обов'язковим (законним), оскільки його виникнення не залежить від волі особи, яку представляють, та представника, має для них обов'язковий характер і виникає у випадках та в межах, чітко передбачених законодавством (представництво батьками (усиновлювачами) своїх малолітніх та неповнолітніх дітей (ч. 1 ст. 242 ЦК України, представництво опікунами їхніх підопічних – малолітніх дітей та фізичних осіб, визнаних недієздатними ч. 2 ст. 242 ЦК України);

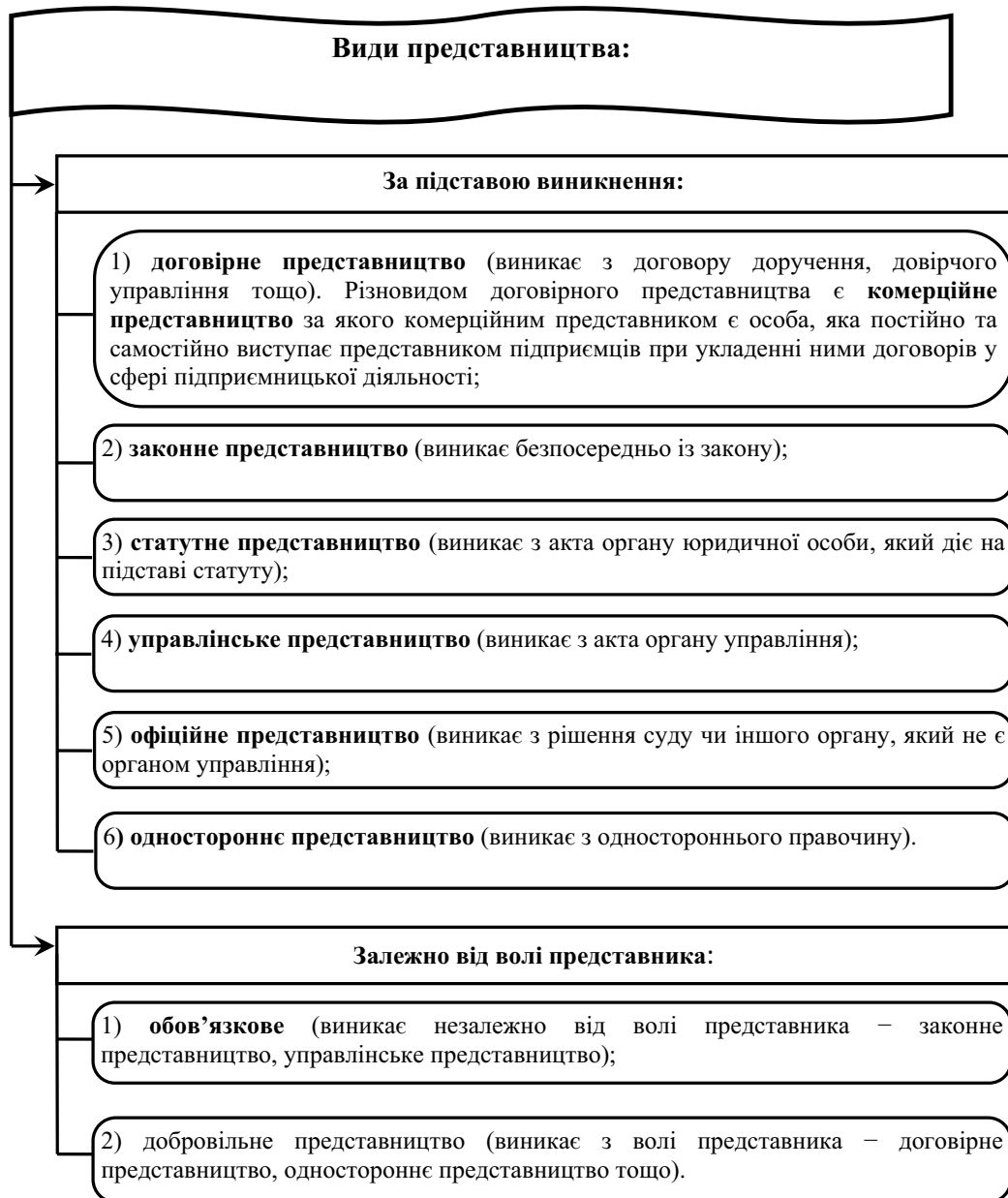
3) **акт органу юридичної особи** наприклад, призначення на певну посаду, пов'язану із здійсненням представницьких дій (ч. 4 ст. 95 ЦК України: керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності);

4) **акт управління** (акт органу державної влади чи місцевого самоврядування про визначення органу, уповноваженого управляти корпоративними правами; акт органу опіки і піклування про призначення опікуна);

5) **рішення суду та інших уповноважених органів**, які не є органами управління (рішення суду про встановлення опіки над майном безвісно відсутнього – ст. 44 ЦК України);

6) **односторонній правочин** (доручення виконання заповіту – ст. 1286 ЦК України).

ВИДИ ПРЕДСТАВНИЦТВА

КОМЕРЦІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

Комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності. Комерційне представництво одночасно кількох сторін правочину допускається за згодою цих сторін та в інших випадках, встановлених законом (ст. 243 ЦК України).

Ознаки комерційного представництва:

об'єктом комерційного представництва є вчинення договорів у сфері підприємницької діяльності;

комерційним представником та особою, яку представляють, може бути фізична особа – підприємець або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності;

комерційний представник, як правило, у межах цих правовідносин укладає договори неодноразово;

відносини комерційного представництва характеризуються тривалим характером;

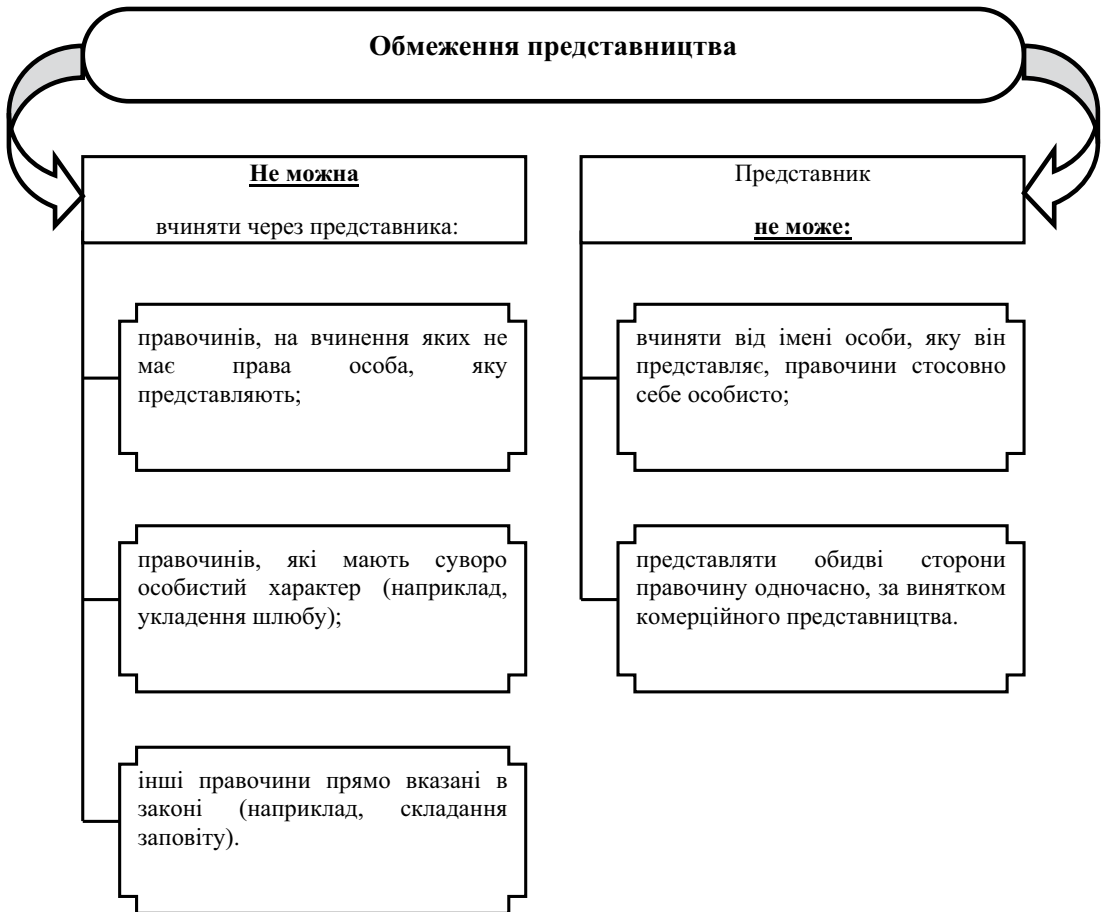
відплатний характер представницьких послуг комерційного представника, зумовлений особливостями сфери використання моделі комерційного представництва та суб'єктного складу правовідносин комерційного представництва;

комерційне представництво одночасно кількох сторін правочину допускається за згодою цих сторін та в інших випадках, встановлених законом;

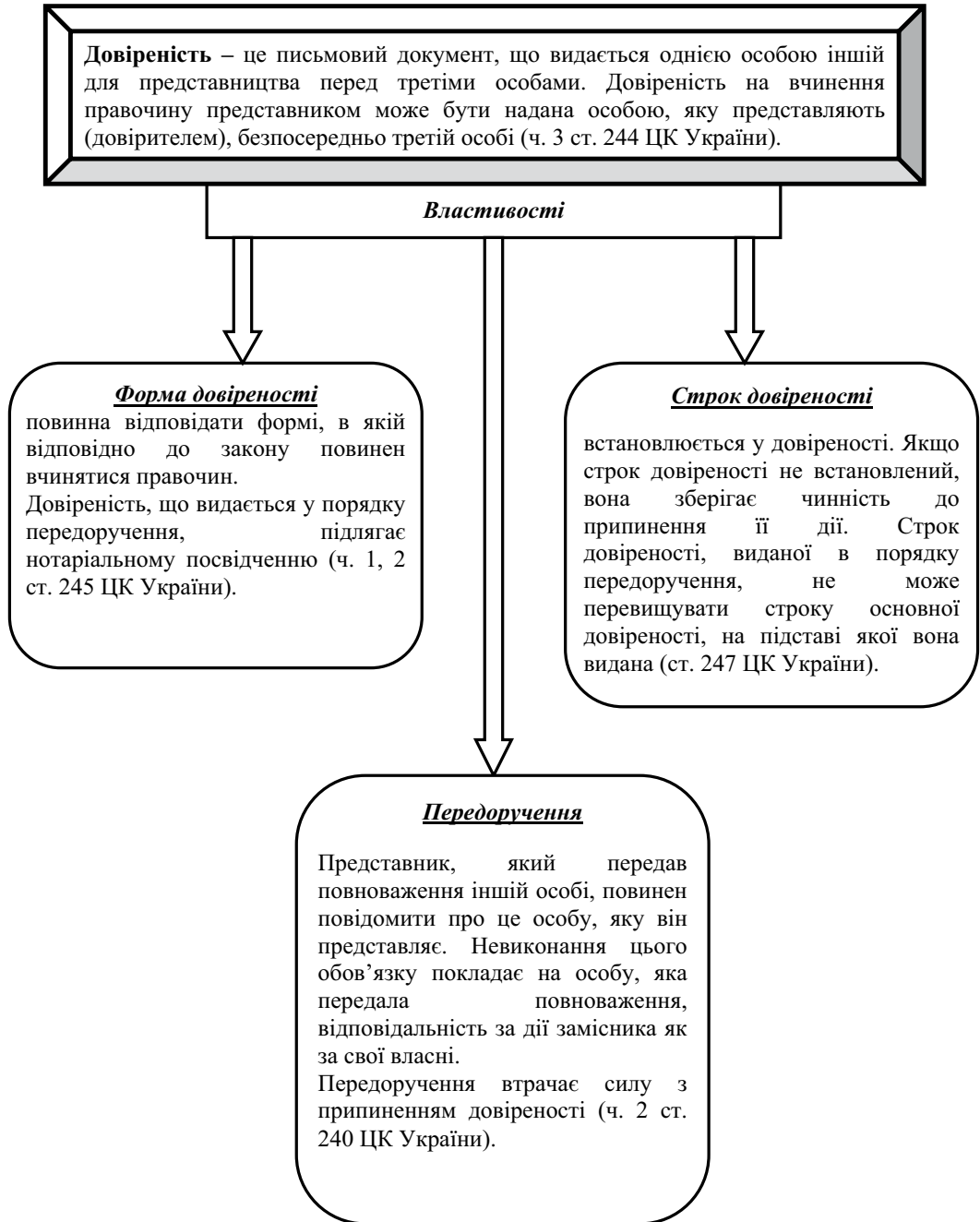
повноваження комерційного представника можуть бути підтвержені письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю.

ОБМЕЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА ДОВІРЕНІСТЮ

ПРАВИЛА НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОВІРНОСТЕЙ

Основні правила нотаріального посвідчення довіреностей передбачені наказом № 296/5 від 22 лютого 2012 року «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

До нотаріально посвідченої довіреності прирівнюються: (ч. 3-5 ст. 245 ЦК України)

довіреність військовослужбовця або іншої особи, яка перебуває на лікуванні у госпіталі, санаторії та іншому військово-лікувальному закладі, може бути посвідчена начальником цього закладу, його заступником з медичної частини, старшим або черговим лікарем;

довіреність військовослужбовця, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також довіреність працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчена командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу;

довіреність особи, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, може бути посвідчена начальником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора;

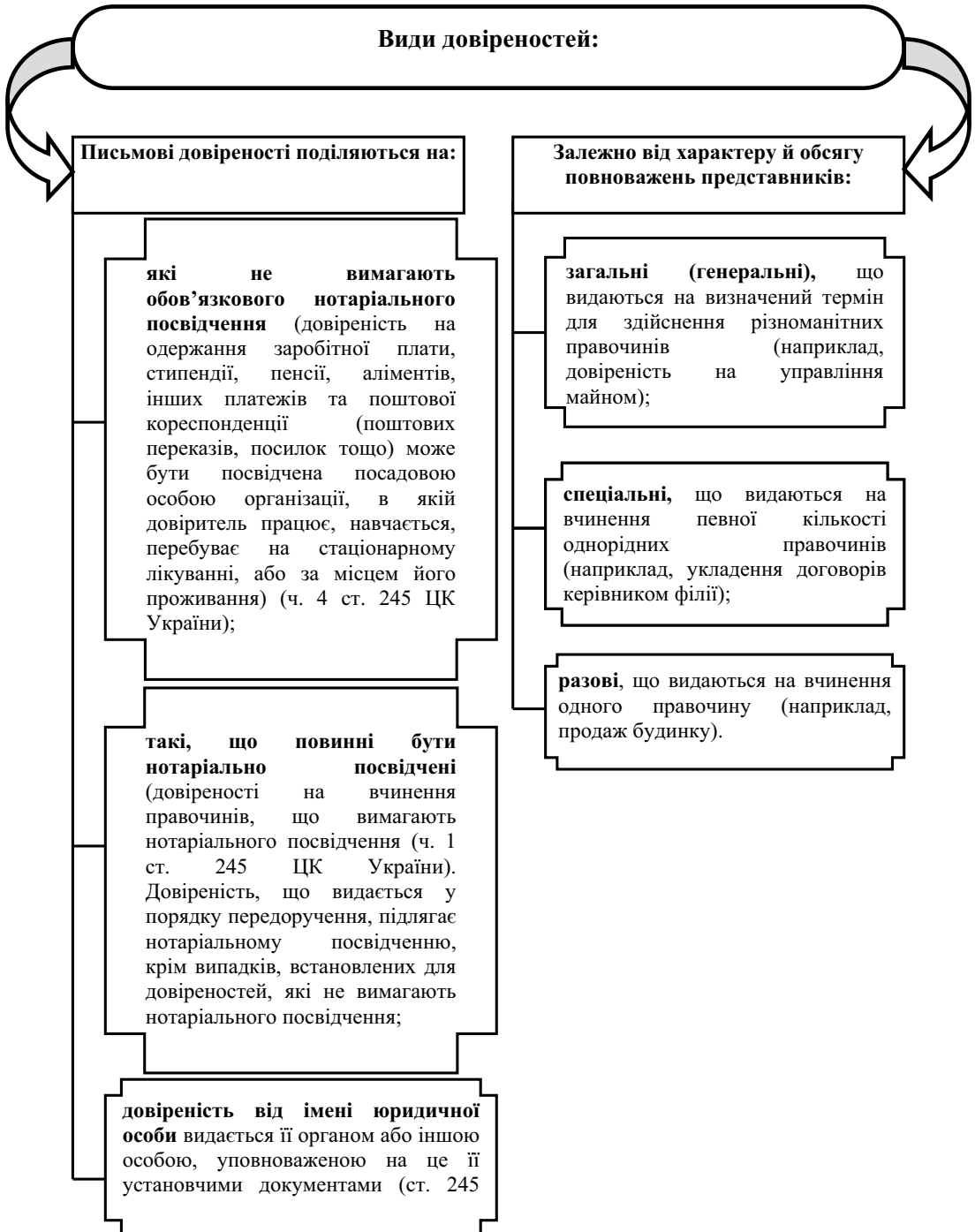
довіреність особи, яка проживає у населеному пункті, де немає нотаріусів, може бути посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування і розпорядження транспортними засобами;

довіреність суб'єкта права на безоплатну вторинну правову допомогу, за зверненням якого прийнято рішення про надання такої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги;

довіреність на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо) може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання;

довіреність на право участі та голосування на загальних зборах, видана фізичною особою, посвідчується у порядку, визначеному законодавством.

ВИДИ ДОВІРНОСТЕЙ

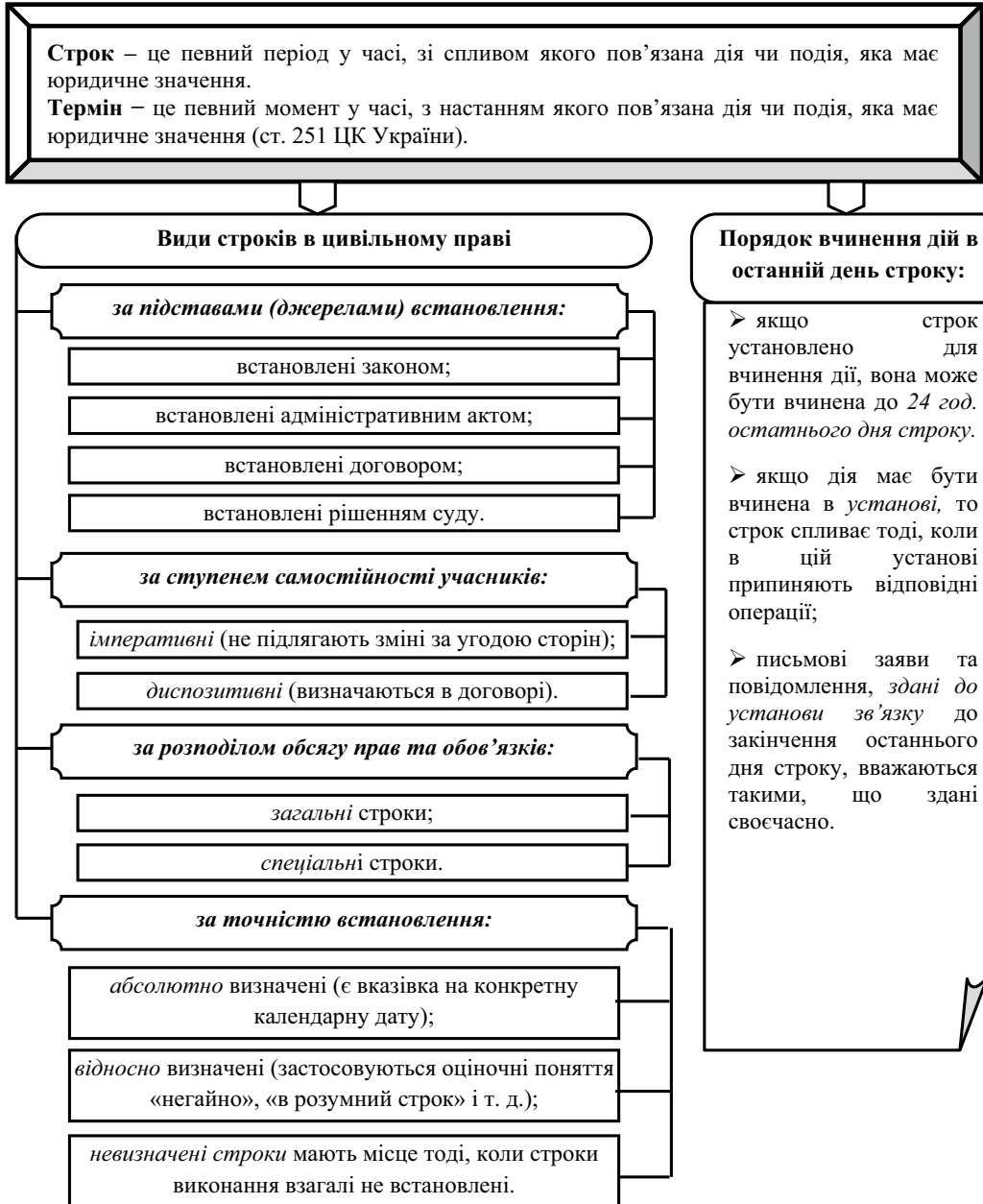

ПРИПИНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ДОВІРЕНІСТЮ

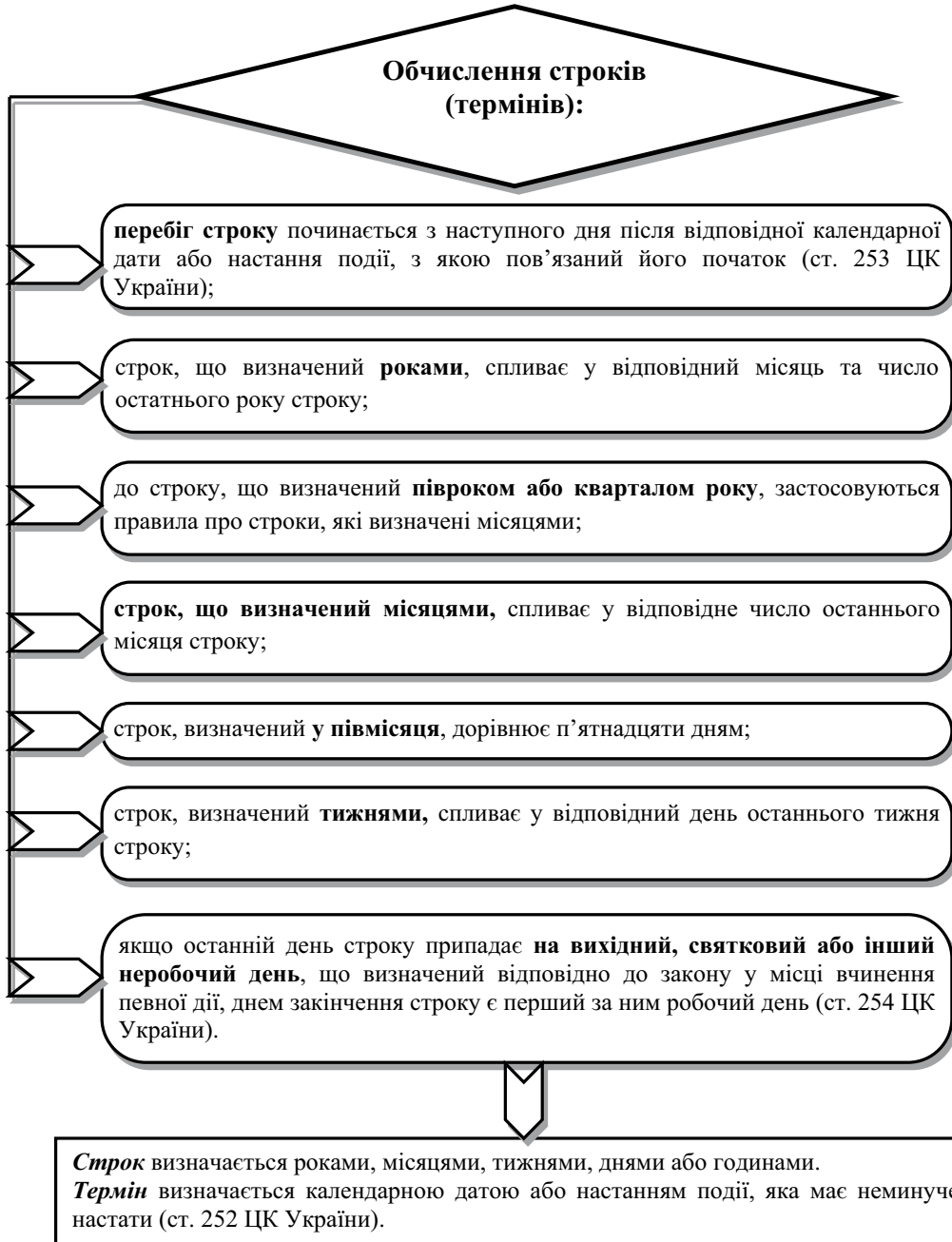

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ (ГЛ. 18 ЦК УКРАЇНИ)

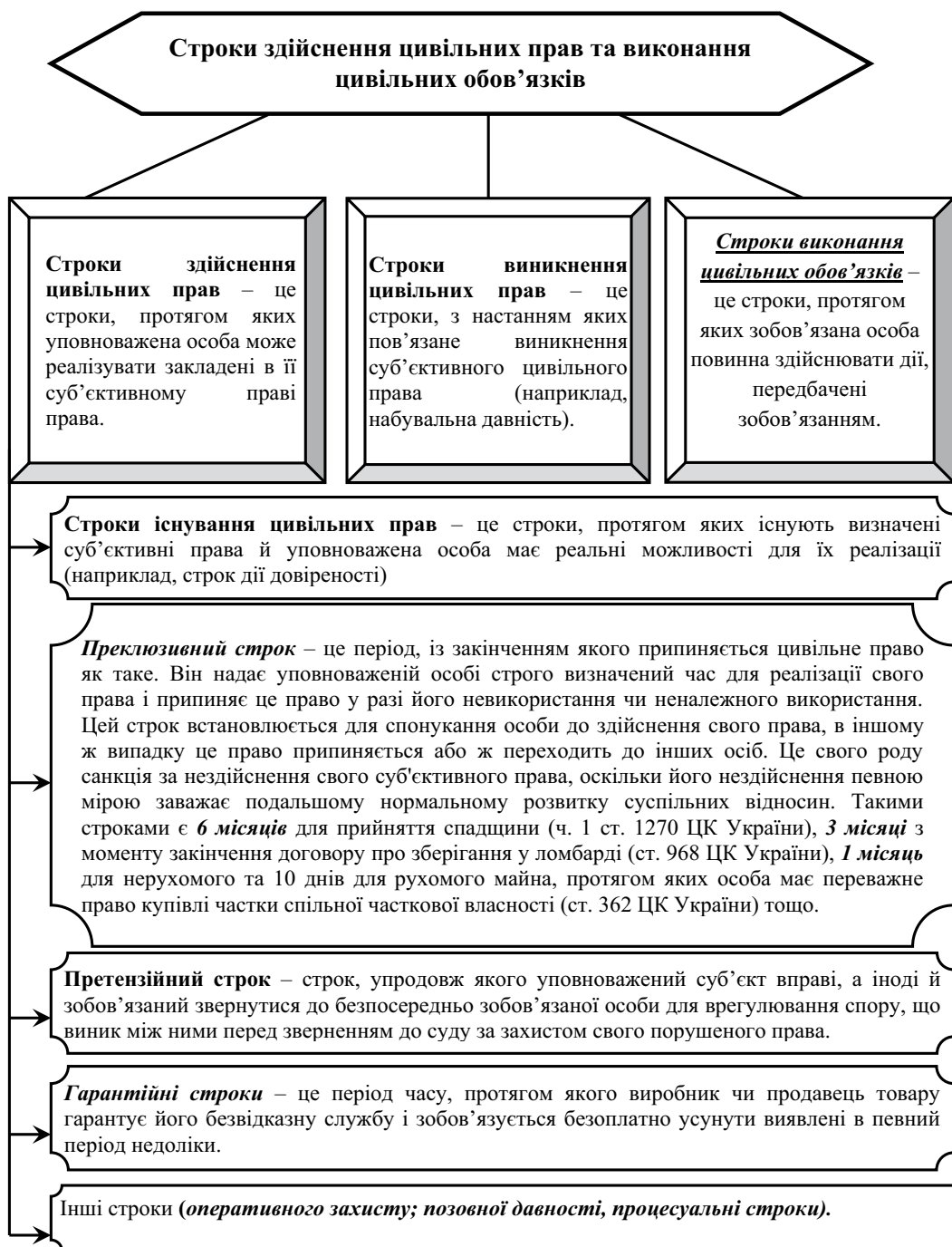
ПОНЯТТЯ, ВИДИ СТРОКІВ (ТЕРМІНІВ) У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ (ТЕРМІНІВ)

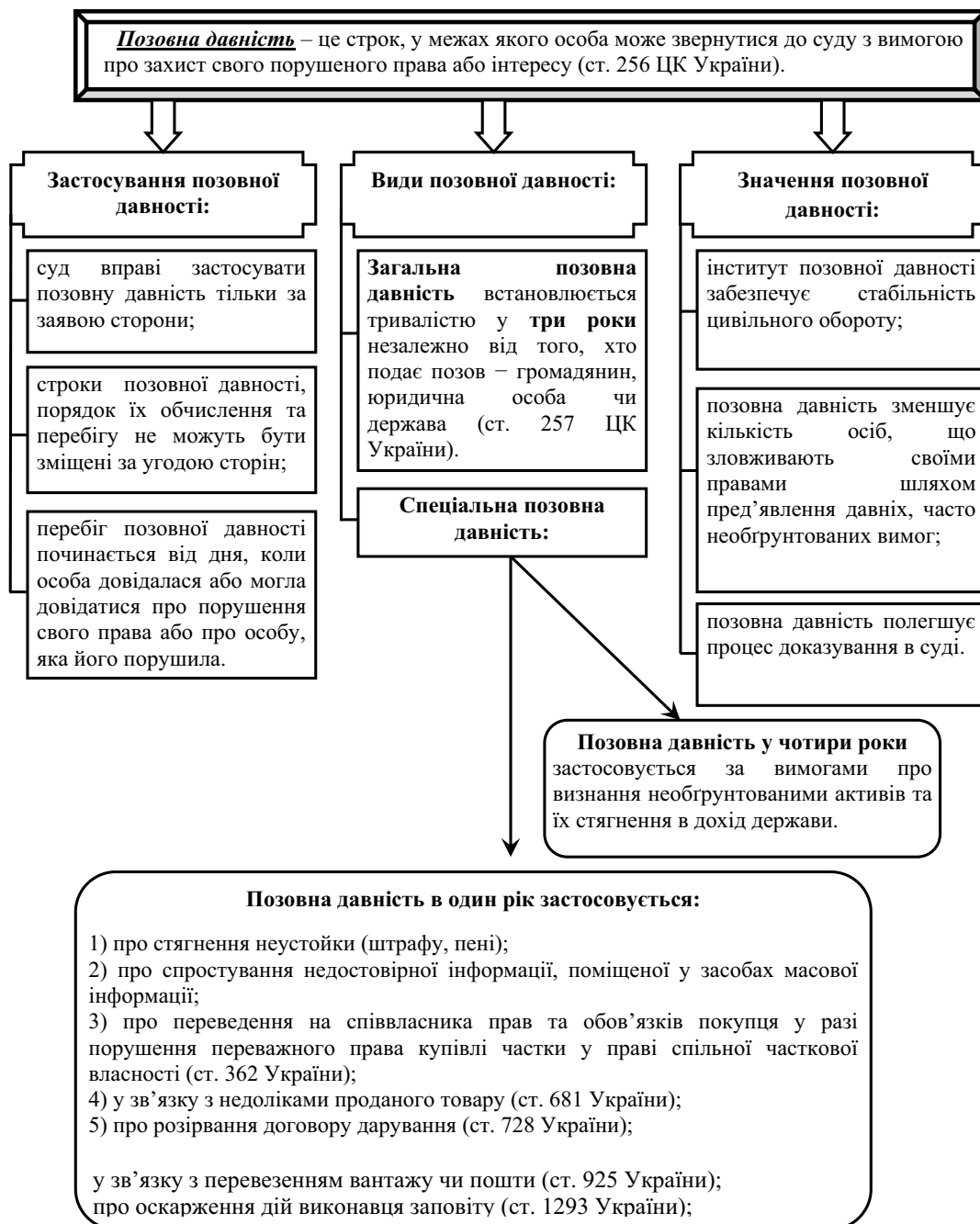
СТРОКИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

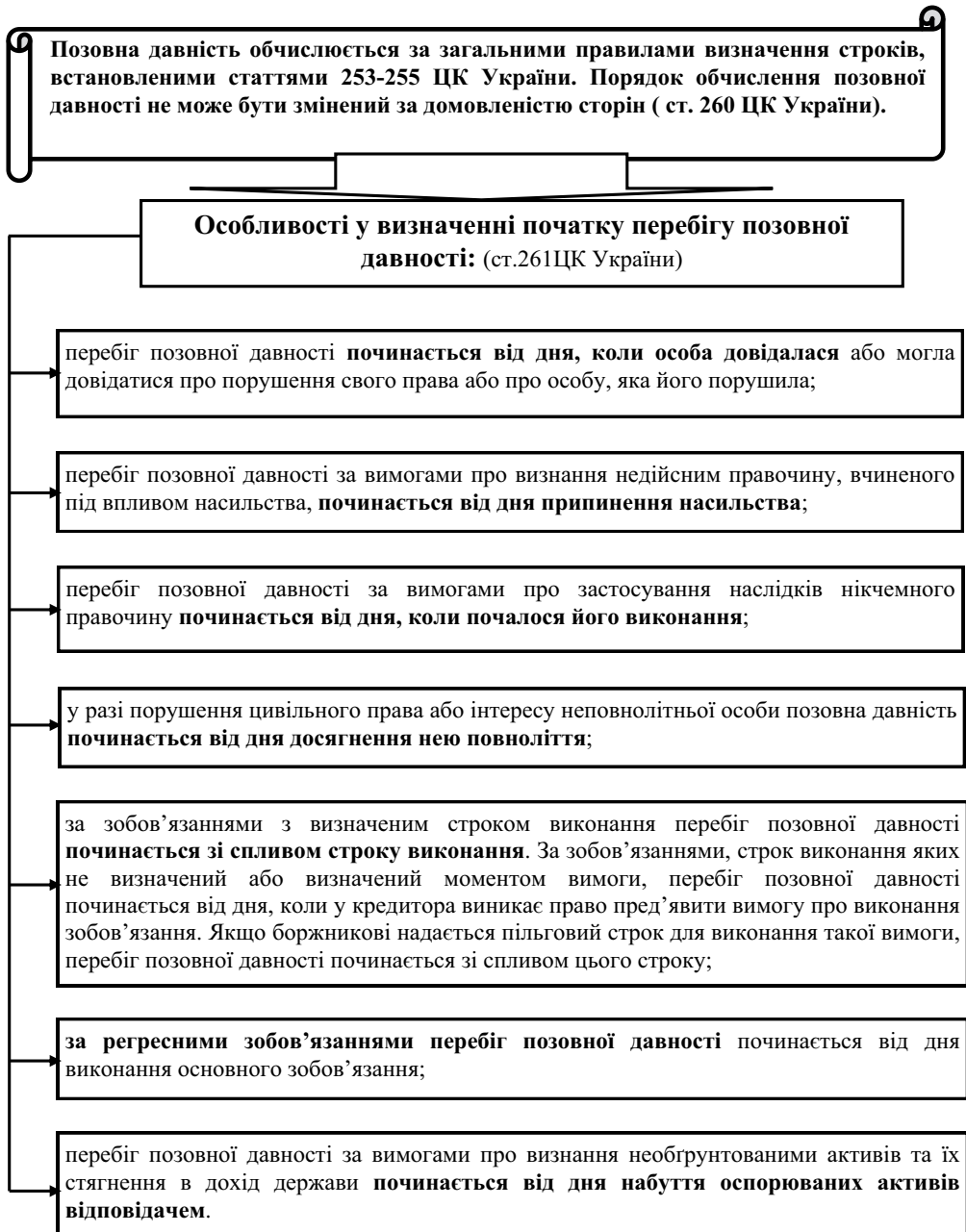

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ (ГЛ. 19 ЦК УКРАЇНИ)

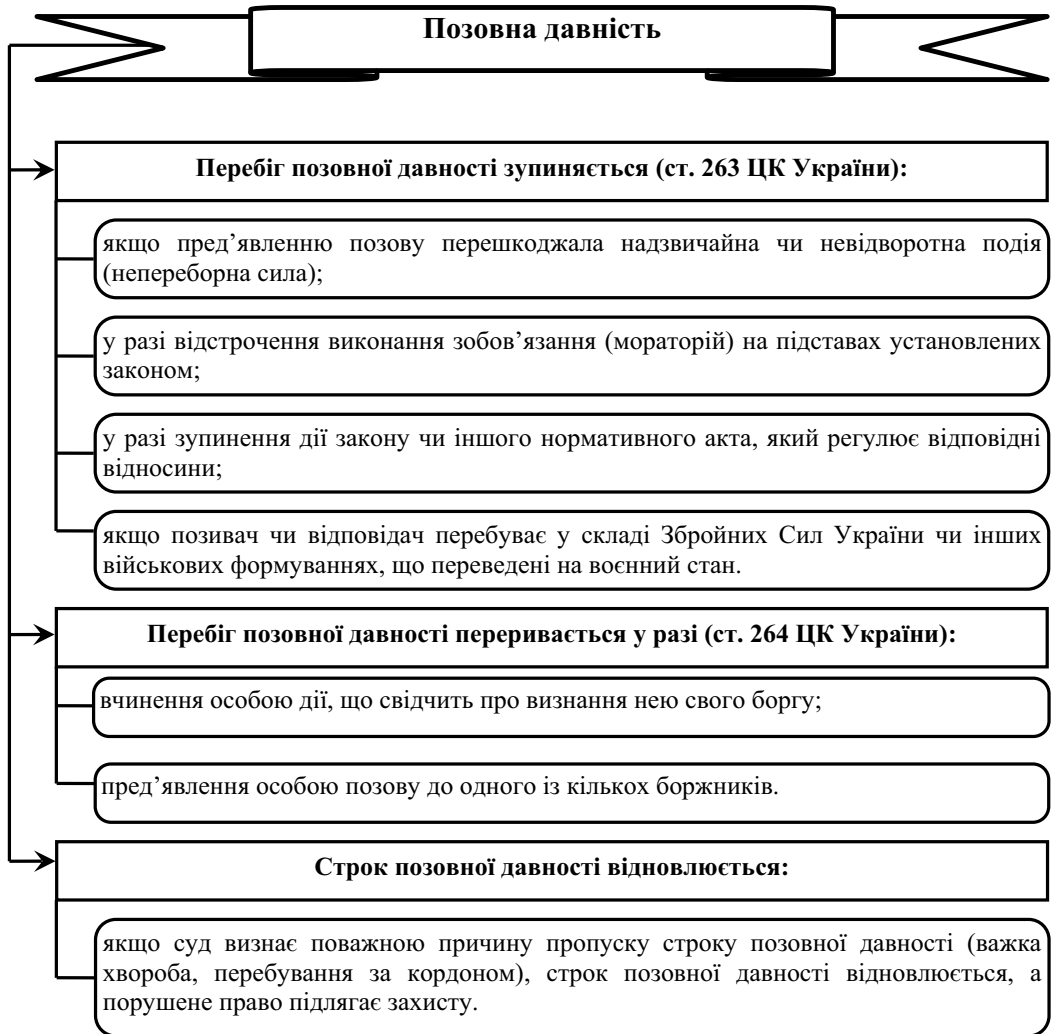
ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

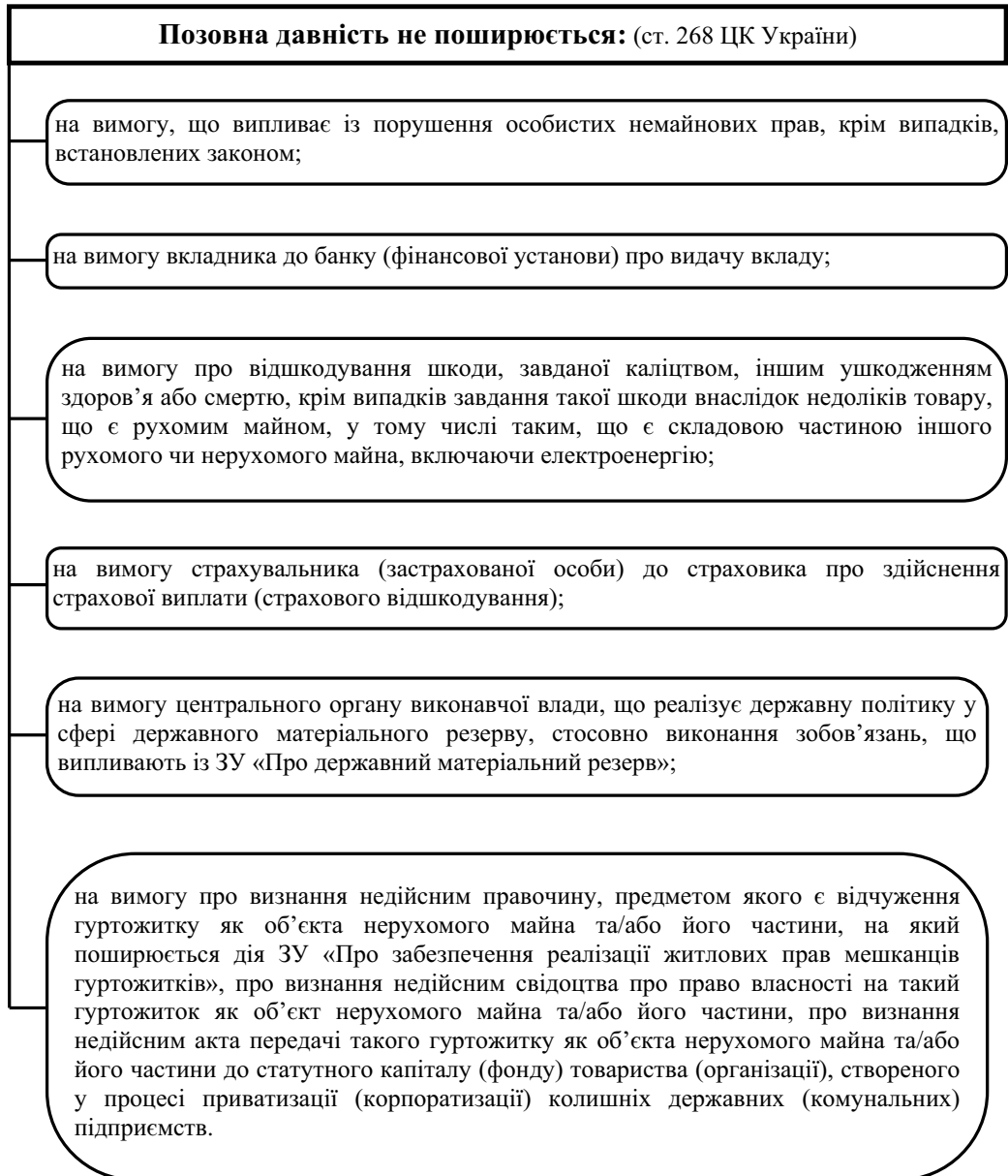

ОБЧИСЛЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

ЗУПИНЕННЯ ТА ПЕРЕРИВАННЯ ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

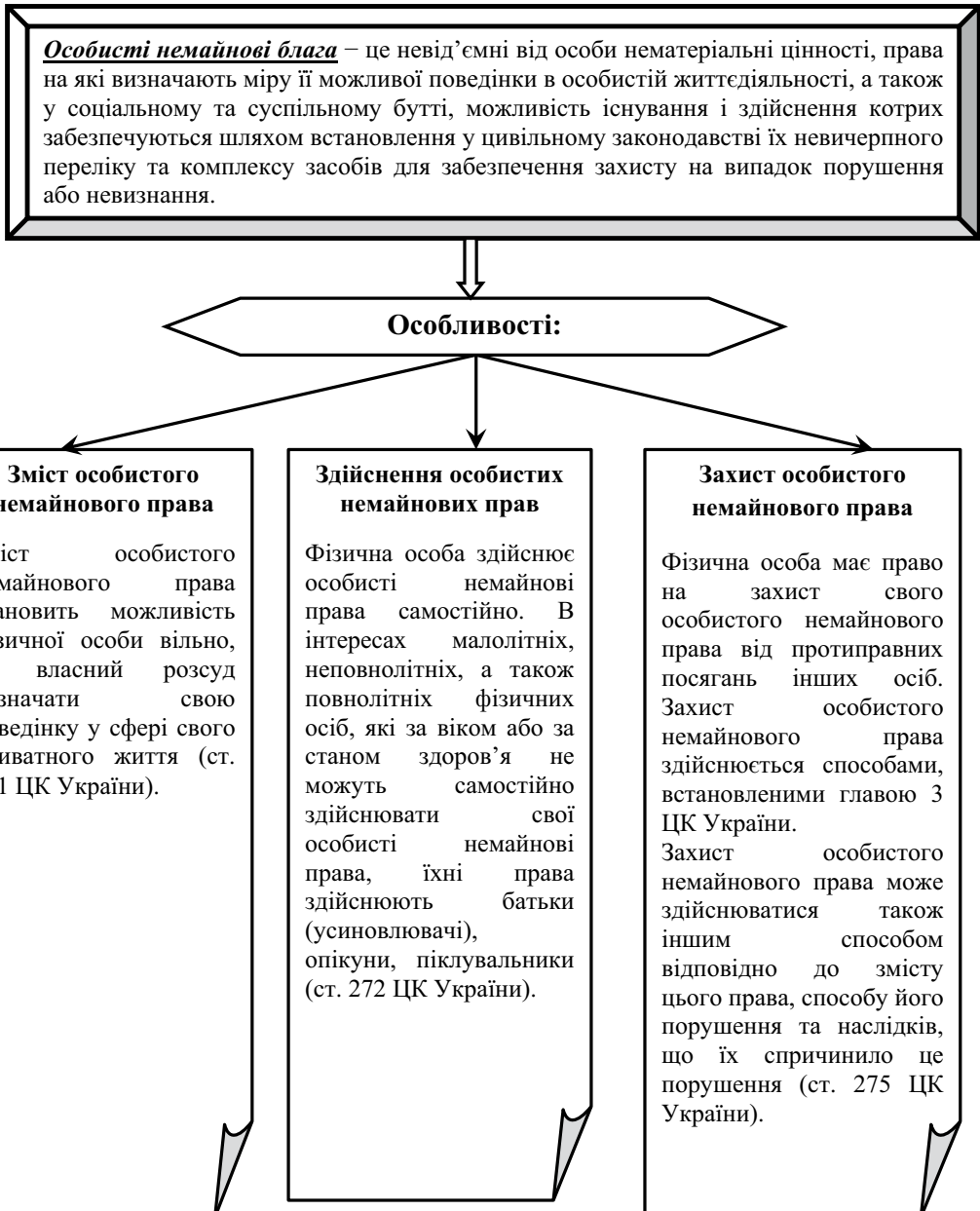

ВИМОГИ, НА ЯКІ ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ НЕ ПОШИРЮЄТЬСЯ

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ГЛ. 20 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО БЛАГА

ЗАГАЛЬНІ ОЗНАКИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Загальними ознаками особистих немайнових прав, закріпленими у ст. 269 ЦК України, є те, що:

ці права повинні належати кожній фізичній особі незалежно від обсягу її право – та дієздатності, кожен і всі рівні в можливості реалізації та охорони цих прав;

особисті немайнові права належать фізичній особі від народження або за законом. Це означає, що підставою їх виникнення є або факт народження, або юридичний факт (подія або дія), який передбачений у законі;

особисті немайнові права не мають економічного змісту. Це означає, що стосовно особистих немайнових прав, на відміну, наприклад, від майнових, фактично неможливо визначити їх вартість у грошовому еквіваленті;

особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою – носієм цього права. Це обумовлене тим, що дані права не можуть бути відчужені (як примусово, так і добровільно, як постійно, так і тимчасово) від фізичної особи – носія цих прав та/або передані іншим особам;

особисті немайнові права належать фізичній особі довічно, тобто з моменту народження або іншого моменту, що прямо передбачений законом, і до моменту смерті.

ВИДИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Особисті немайнові права фізичних осіб поділяють на такі види:

права, які індивідуалізують громадянина як особистість: право на ім'я, право на честь і гідність;

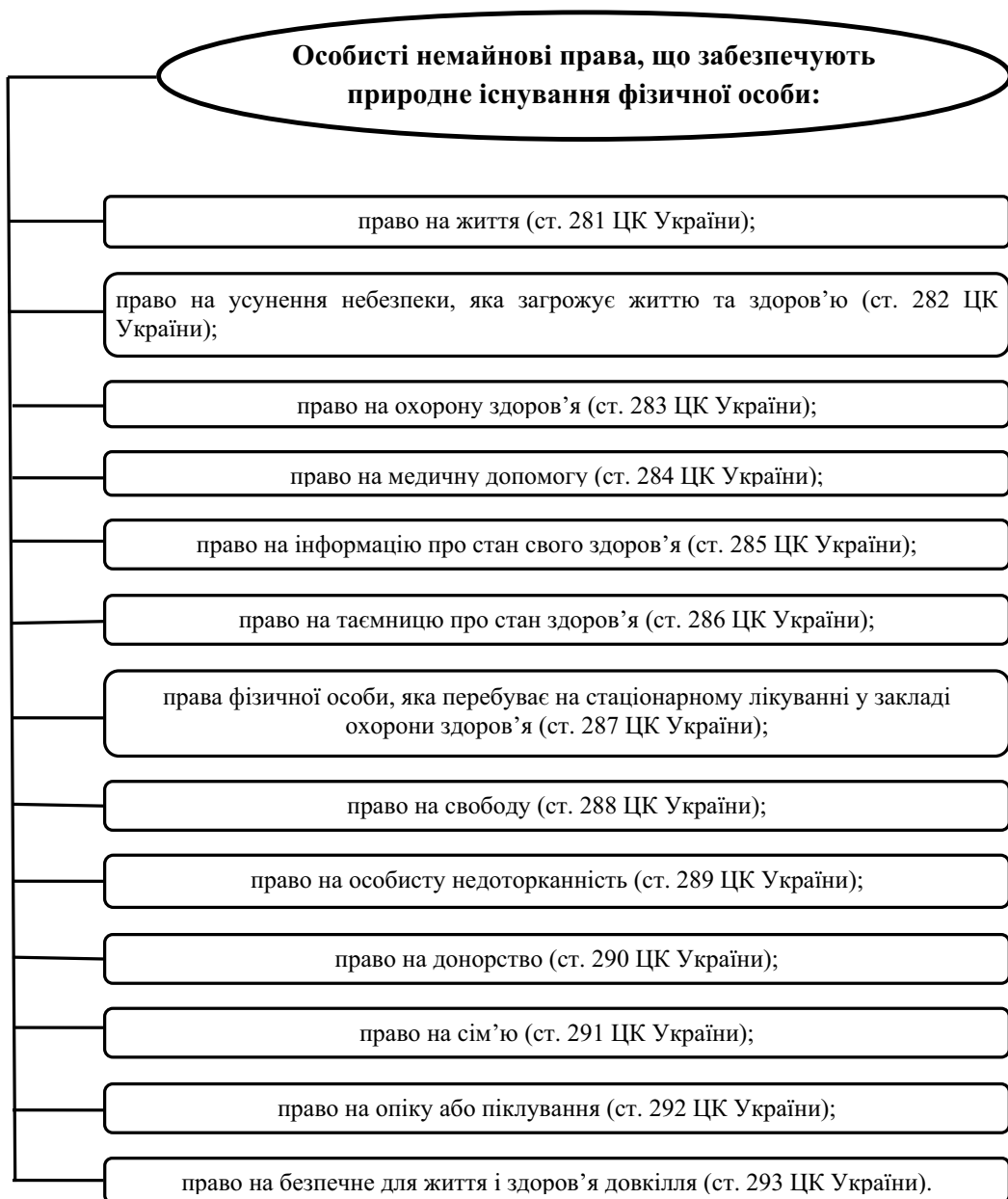
права, що забезпечують особисту свободу громадян: право на недоторканність особистості, право на недоторканність житла, право на вибір роду занять і місця проживання, право на свободу, на таємницю листування, право на таємницю особистого життя, а також права, що опосередковують свободу совісті в державі;

права, що виникають у результаті творчої інтелектуальної діяльності особи;

права, надані громадянам у зв'язку з вступом їх у сімейні правовідносини, тобто комплекс прав, які охоплюють право на укладення і розірвання шлюбу, на виховання дітей, усиновлення тощо.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ГЛ. 21 ЦК УКРАЇНИ)

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ПРАВО НА ЖИТТЯ

Життя людини згідно зі ст. 3 Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю. Життя є найважливішим особистим немайновим благом.
Під поняттям «життя людини» слід розуміти фізичне, психічне та соціальне функціонування людського організму як єдиного цілого.

Гарантії здійснення права на життя:

право на життя є природним та невід'ємним. Конституція України зазначає, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя (ст. 27), тобто, ніхто не може без відповідної правової підстави бути позбавлений життя;

право на життя, як елемент загальної цивільної правоздатності фізичної особи, виникає в особи з моменту народження (ч. 2 ст. 25 ЦК України), а припиняється в момент смерті особи;

гарантіями здійснення права на життя є право фізичної особи захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом. До таких засобів, наприклад, відносять способи самозахисту (необхідна оборона, крайня необхідність тощо);

гарантією права на життя є можливість проведення медичних, наукових та інших дослідів лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою;

забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя;

штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки;

право на життя охороняється також встановленням кримінальної відповідальності за вбивство (статті 115-119 КК України), доведення до самогубства (ст. 120 КК України), введенням заборон на використання вогнепальної зброї тощо;

пріоритетність життя та здоров'я людини як вищих соціальних благ (ст. 3 Конституції України) має галузевий розвиток також і у ст. 282 ЦК України. Змістом цього особистого немайнового права є сукупність повноважень, за якими особа має право вимагати усунення небезпеки, що загрожує її життю та здоров'ю.

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Охорона здоров'я – система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя (ст. 3 ЗУ «Основ законодавства України про охорону здоров'я»).

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: ст. 6 ЗУ «Основ законодавства України про охорону здоров'я».

життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;

безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку;

кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я;

достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;

участь в обговоренні проєктів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я;

участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я; правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я;

відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я;

можливість проведення незалежної медичної експертизи відповідного типу у разі незгоди громадянина з висновком державної медичної експертизи, застосування до нього запобіжного заходу як до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, примусових заходів медичного характеру, примусового лікування, примусової госпіталізації та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я порушуються права громадянина України на охорону здоров'я;

право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду; інформування про доступні медичні послуги із застосуванням телемедицини.

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами (ст. 3 ЗУ «Основ законодавства України про охорону здоров'я»).

Гарантії здійснення права на медичну допомогу:

порядок надання медичної допомоги лікарями та іншими медичними працівниками і порядок направлення пацієнтів до закладу охорони здоров'я, що надає медичну допомогу відповідного виду, встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, якщо інше не передбачено законом;

фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років і яка звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій;

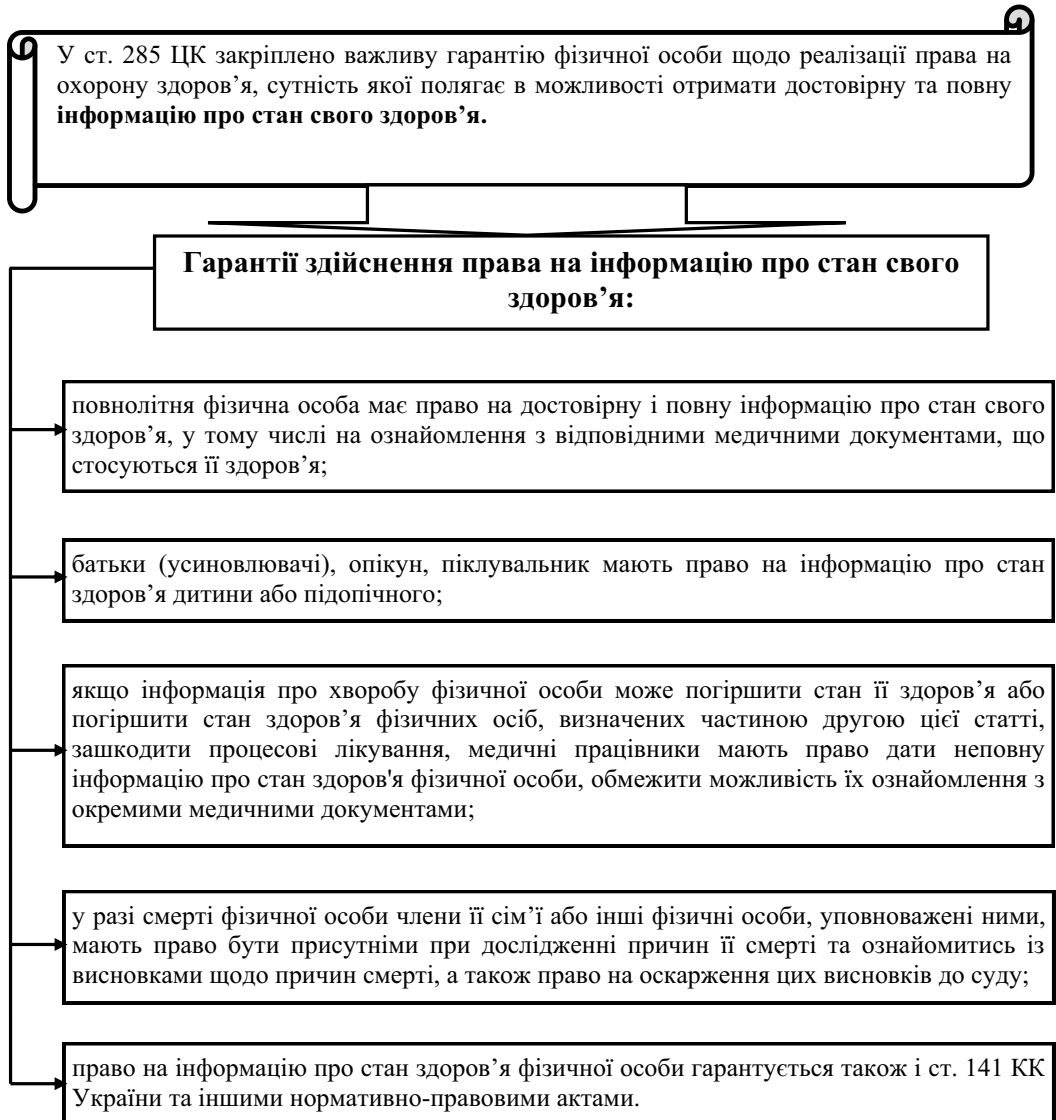
надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою;

повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування;

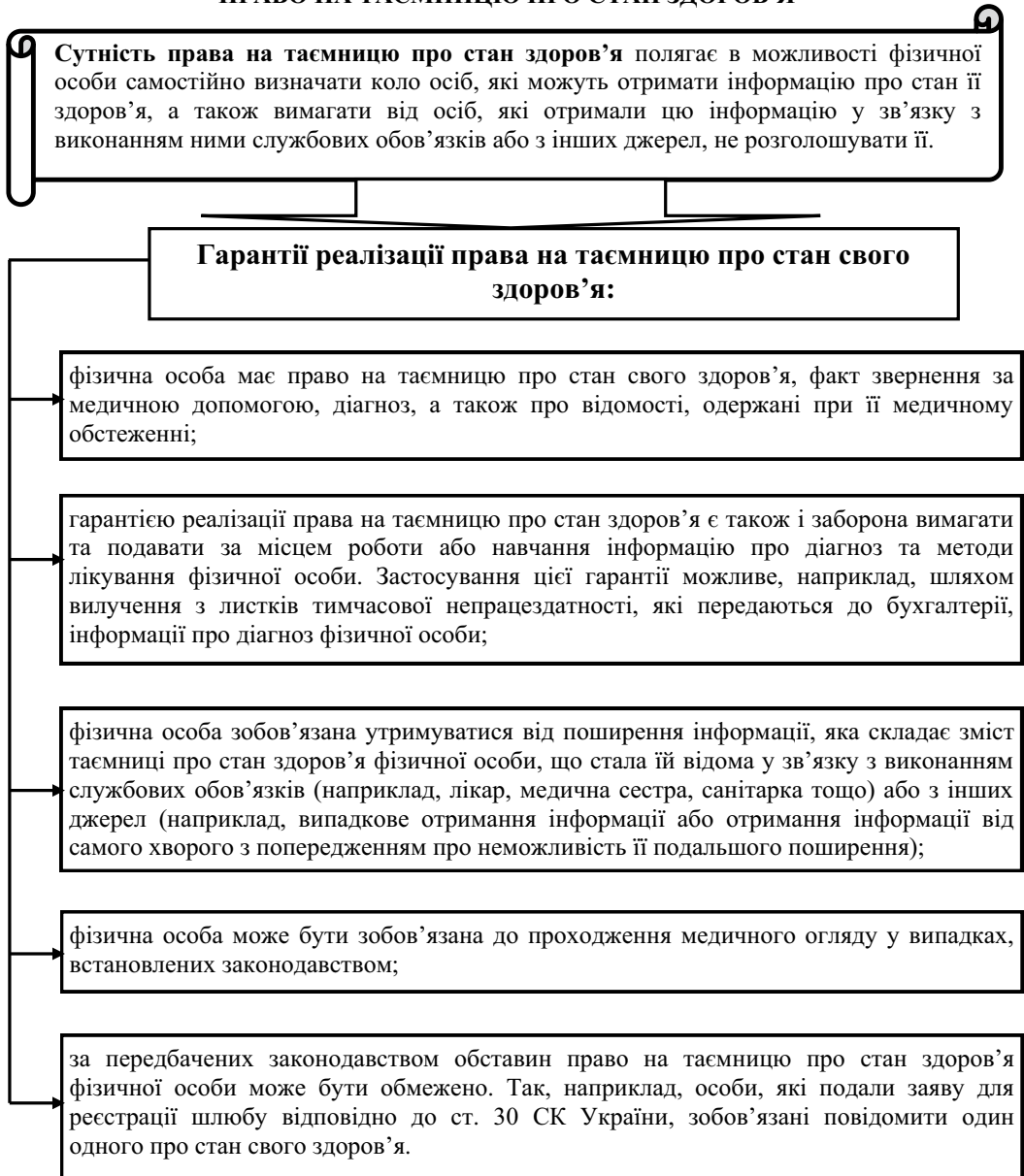
у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника. Організація та забезпечення надання екстреної медичної допомоги громадянам та іншим особам здійснюються відповідно до ЗУ «Про екстрену медичну допомогу»;

надання фізичній особі психіатричної допомоги здійснюється відповідно до закону. Під **психіатричною допомогою** слід розуміти комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених чинним законодавством, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

ПРАВО НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИТЬ

Свобода людини – це можливість особи діяти на власний розсуд відповідно до своїх інтересів та мети. Тому закріплене в ст. 288 ЦК України право на свободу є одним із найбільш важливих особистих немайнових прав фізичної особи.

Гарантії реалізації права на свободу та с особисту недоторканість:

особа має право вчиняти всі не заборонені законом дії, які спрямовані на реалізацію цього особистого немайнового права;

право на свободу в окремих випадках може бути обмеженим на законних підставах. Такою підставою, зокрема, може вважатися затримання фізичної особи, її арешт чи тримання під вартою за умови, що вони вчинені на підставах та в порядку, що передбачені чинним законодавством;

гарантіями реалізації права на свободу законодавець визнає заборону будь-яких форм фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу;

фізична особа має право на особисту недоторканість. Фізична особа **не може бути** піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню;

фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних не допускається;

у разі жорстокої, аморальної поведінки фізичної особи щодо іншої особи, яка є в безпорадному стані, застосовуються заходи, встановлені ЦК України та іншим законом;

фізична особа має право розпорядитися щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним або навчальним закладам.

ПРАВО НА СІМ'Ю

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (ст. 3 СК України).

Право на сім'ю як особисте немайнове право включає:

право на створення сім'ї (ч. 1 ст. 4 СК України), тобто передбачену законом можливість фізичних осіб, які досягли шлюбного віку), а в передбачених ч. 2 ст. 23 СК України випадках і фізичних осіб, які не досягли шлюбного віку, створювати сім'ю на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства;

право на вибір осіб, які утворюватимуть сім'ю, тобто можливість як вільного вибору партнера за шлюбом (ст. 24 СК України), так і можливість вибору батьками народжувати чи усиновлювати дітей та їх кількість, а також і інші повноваження;

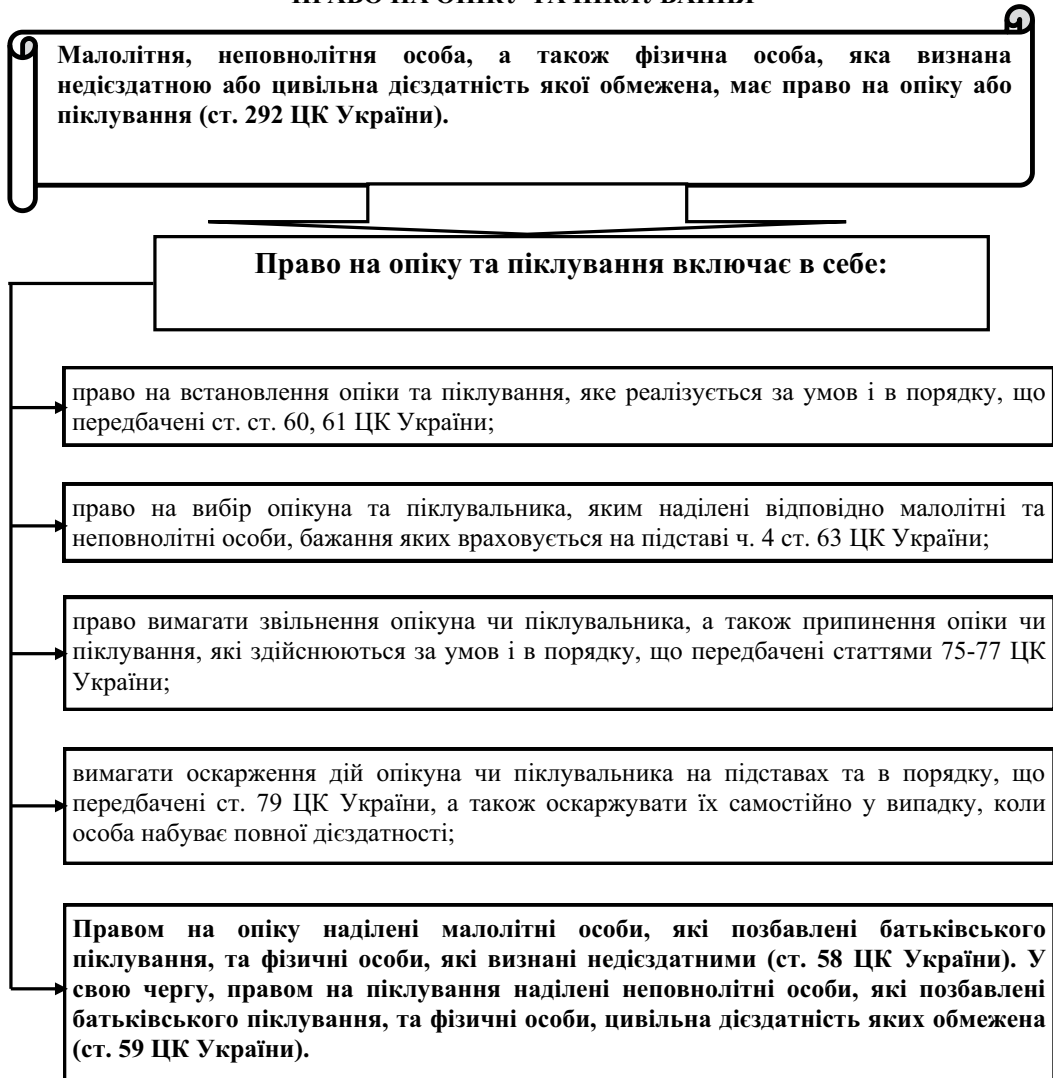
право на перебування в сім'ї, тобто передбачену законом можливість фізичних осіб, незалежно від віку, жити в сім'ї (ч. 3 ст. 4 СК України). З досягненням повноліття фізична особа сама вирішує чи перебувати їй у сім'ї, чи ні. Що ж стосується дітей, то вони перебувають у сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживають. Фізична особа може бути ізольована від сім'ї тільки за умов та в порядку, що передбачені законом, наприклад, у випадку арешту чи тримання під вартою. Однією з форм реалізації права на перебування в сім'ї є укладення договору патронату на підставах та в порядку, що передбачені статтями 252-256 СК України;

право на повагу до сімейного життя (ч. 4 ст. 4 СК України), яке може забезпечуватись заборонаю втручання з боку інших у сімейне життя фізичної особи, окрім випадків, що прямо встановлені в законі;

право на підтримання зв'язків із членами своєї сім'ї, тобто можливість усіма незабороненими законом способами підтримувати моральні, духовні, матеріальні та інші зв'язки з членами своєї сім'ї незалежно від того, де особа перебуває.

Реалізація права на сім'ю забезпечується цілою низкою гарантій. Однією з таких гарантій є заборона втручатися в сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України.

ПРАВО НА ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Право людини на безпечне навколишнє природне середовище являє собою юридичну можливість проживати в навколишньому природному середовищі, яке не заподіює шкоди її здоров'ю і життю, а у випадку порушення цього права – вимагати його захисту у встановленому законодавством порядку.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля складається з таких особистих немайнових прав:

право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;

участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;

участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;

здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;

об'єднання в громадські природоохоронні формування;

вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;

участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи;

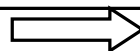
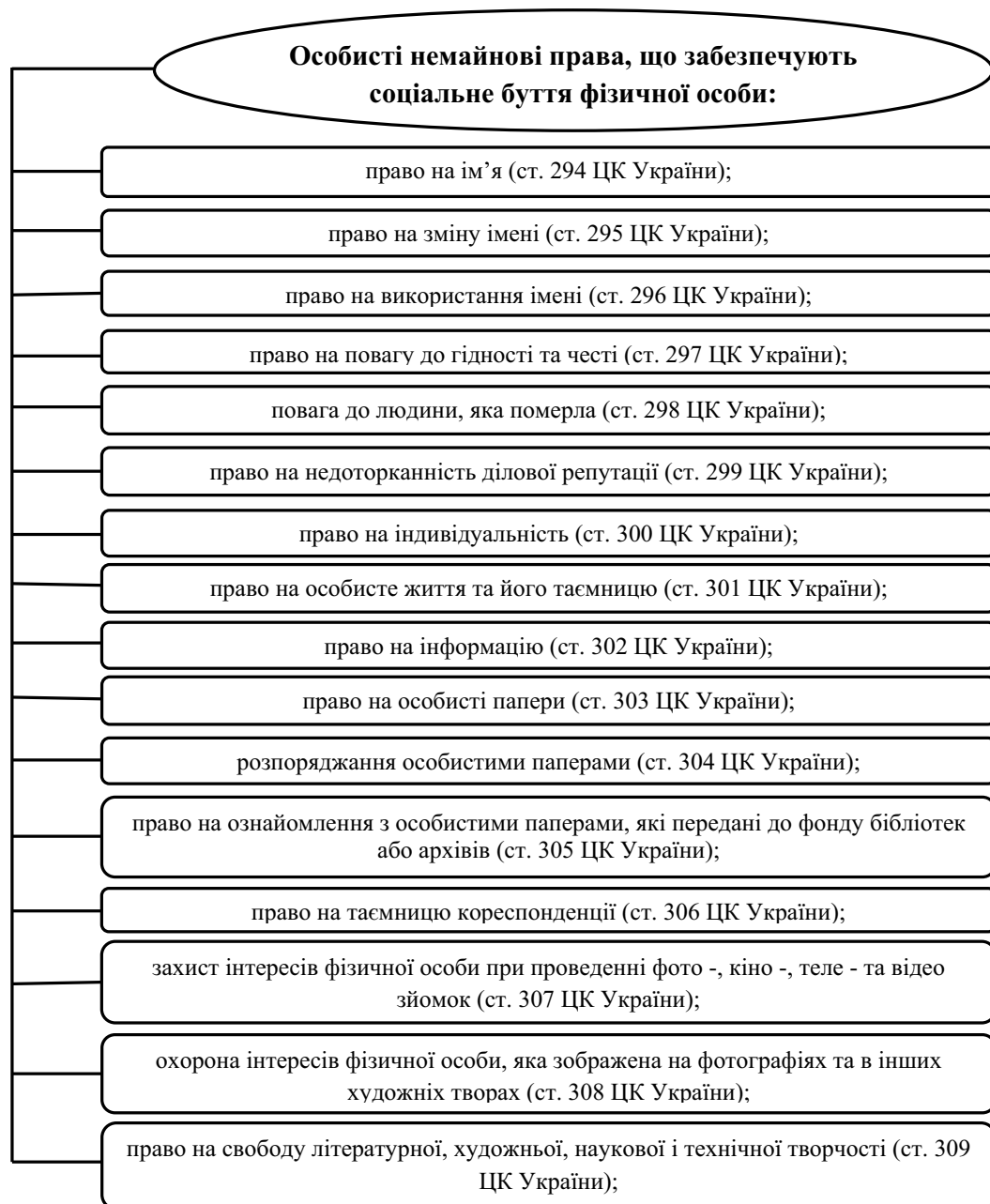
одержання екологічної освіти;

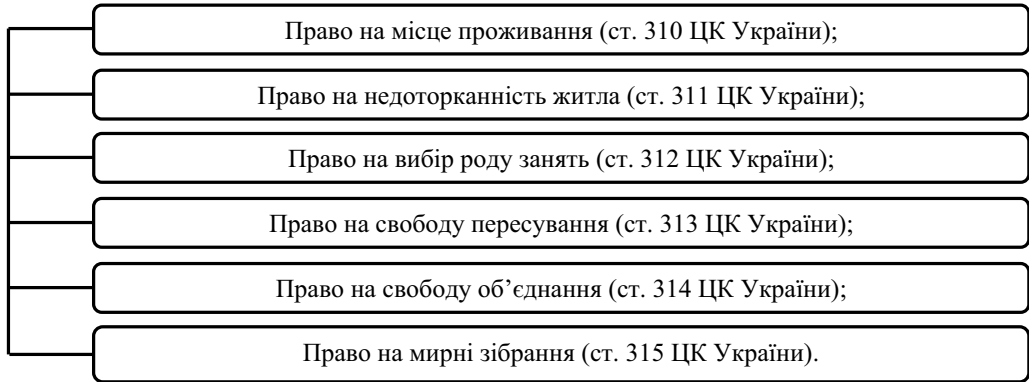
подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;

оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ГЛ. 22 ЦК УКРАЇНИ)

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ПРАВО НА ІМ'Я ТА ЗМІНУ ІМЕНІ

Ім'я визнається особистим немайновим благом фізичної особи (ч. 1 ст. 201 ЦК України). Значення цього особистого немайнового блага в цивільному обороті полягає в тому, що фізична особа набуває прав та створює для себе цивільні обов'язки, а також здійснює ці права та виконує цивільні обов'язки під своїм іменем (ч. 1 ст. 28 ЦК України). **За своєю структурою ім'я складається** з прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить.

Право на ім'я фізичної особи включає таку низку прав:

право володіти, користуватись і розпоряджатись своїм іменем, яке забезпечує особі можливість бути носієм імені (володіння), використовувати (платно чи безоплатно) своє ім'я в усіх сферах суспільних відносин, рівно як і розголошувати своє ім'я, давати дозвіл розголошувати своє ім'я, чи заборонити розголошувати своє ім'я (користування), а також вирішувати фактичну долю свого імені, наприклад, змінювати його у випадку одруження, розлучення тощо. Фізична особа має право використовувати своє ім'я у всіх сферах своєї діяльності (ст. 296 ЦК України);

право вимагати від інших осіб звертатись до особи відповідно до її імені;

право на псевдонім. Це право регламентується ЗУ «Про авторське право і суміжні права», яким передбачено можливість користування псевдонімом лише для авторів творів у галузі науки, літератури і мистецтва.

право вимагати зупинити незаконне використання свого імені. Під поняттям «незаконне використання імені» слід розуміти будь-яке порушення чи оспорення права на ім'я.

Чинне законодавство визначає, що фізичні особи можуть змінювати своє прізвище у випадках:

фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та (або) власне ім'я (ч. 1 ст. 295 ЦК України);

державної реєстрації шлюбу, шляхом зміни свого прізвища на прізвище подружжя, або приєднання до свого прізвища прізвище другого з подружжя (ст. 35 СК України);

коли особа змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією **недійсного шлюбу**, то вона повинна повернути своє попереднє прізвище, оскільки вважається такою, що іменується цим прізвищем без достатньої правової підстави (ч. 5 ст. 45 СК України);

розірвання шлюбу, при якому кожен із подружжя може повернути своє дошлюбне прізвище (ст. 113 СК України);

зміни прізвища обома батьками, що тягне за собою зміну прізвища дитини віком до семи років, а у випадках, коли дитині більше семи років, то за її згодою (ч. 1, 2 ст. 148 СК України);

у випадку зміни прізвища **одного з батьків**, питання про зміну прізвища дитини може бути вирішено за погодженням між батьками та за згодою дитини, яка досягла семи років, а за відсутності погодження між батьками – органом опіки і піклування або судом (ч. 3, 4 ст. 148 СК України).

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ, ЧЕСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Під **гідністю людини**, з одного боку, розуміють визнання за людиною зазначеної цінності (об'єктивний аспект), а з другого боку, – внутрішню самооцінку особою своїх якостей. Під **поняттям честь** слід розуміти зовнішню оцінку фізичної особи з боку суспільства чи соціальної групи, членом якої вона є.

Право на повагу до гідності та честі складається з таких частин:

право на гідність та честь; Право на гідність – це особисте немайнове право фізичної особи на власну цінність як особистості, право на усвідомлення цієї цінності та усвідомлення значимості себе як особи, яка відіграє певну соціальну роль у суспільному житті. **Право на честь** – це особисте немайнове право фізичної особи на об'єктивну, повну та своєчасну оцінку її та її діянь (поведінки) по дотриманню морально-етичних та правових норм з боку суспільства, певної соціальної групи та окремих громадян, а також право на формування цієї оцінки та користування нею;

право на недоторканність гідності та честі полягає в забороні здійснювати будь-які дії, якими можуть бути порушені дані особисті немайнові права. Найбільш часто честь та гідність можуть порушуватись шляхом поширення недостовірної інформації. **До інших способів слід відносити** вчинення певних незаконних насильницьких дій над особою, наприклад, катування, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність поводження та покарання, примусові медичні дослідження та експерименти тощо;

ділова репутація фізичної особи – це усталена оцінка фізичної особи, що ґрунтується на наявній інформації про її позитивні та негативні суспільно-значимі діяння (поведінку), як правило в певній сфері (професійній, підприємницькій, службовій та ін.), що відома оточуючим, і в силу цього відображена в суспільній свідомості як думка про особу з точки зору моралі даного суспільства чи соціальної групи;

право на недоторканність ділової репутації полягає у забороні здійснювати будь-які дії, якими може бути порушене дане особисте немайнове благо. Найбільш часто право на недоторканність ділової репутації фізичної особи може порушуватись шляхом поширення недостовірної інформації, наприклад, шляхом недобросовісної реклами, порушенням вимог законодавства про захист економічної конкуренції тощо;

право на захист гідності і честі здійснюється відповідно до вимог глави 3 та статей 275-280 ЦК України. Основним способом захисту при цьому законодавець визначає судовий.

ПРАВО НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Фізична особа має право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України), тобто право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. **Під поняттям індивідуальність**, як об'єкта вказаного права, слід розуміти особисте немайнове благо фізичної особи, яке складає собою сукупність психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідуумів.

Право на індивідуальність полягає в можливості особи:

володіти певною індивідуальністю, тобто бути визнаним носієм цього особистого немайнового блага. Доволі близьким до цього права є можливість зберігати свою національну, культурну, релігійну, мовну самобутність, яка гарантується ч. 2 ст. 300 ЦК України та ст. 11 Конституції України;

використовувати свою індивідуальність, тобто обирати будь-яку з можливих форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства (ч. 2 ст. 300 ЦК України);

створювати та змінювати свою індивідуальність, тобто можливість самостійно визначати її обсяг та зміст. При цьому слід зауважити, що останнім часом створення та зміна індивідуальності особи зазнають певної комерціалізації;

вимагати захисту у випадку будь-якого порушення права на індивідуальність. До даного повноваження належить можливість вимагати захисту у випадках, коли особі створюють перешкоди у реалізації даного права;

близьким до права на індивідуальність є **право на зображення та голос**, яке полягає в можливості визначати, використовувати і розпоряджатися своїм зображенням, голосом та його записом. Так, ст. 307 ЦК України передбачає захист інтересів фізичної особи при проведенні фото -, кіно -, теле - та відео зйомок – фізична особа може бути знята на фото -, кіно -, теле - чи відеоплівку лише за її згодою;

у ст. 308 ЦК України передбачено **охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях** та в інших художніх творах. Вони можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, а в разі її смерті – за згодою осіб, визначених ч. 4 ст. 303 ЦК України.

ПРАВО НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ТА ЙОГО ТАЄМНИЦЮ

Фізична особа має право на особисте життя. Фізична особа сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб. Фізична особа має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду (ст. 301 ЦК України).

Складові права на особисте життя:

право мати особисте життя включає в себе можливість фізичної особи бути носієм даного особистого немайнового блага;

право визначати своє особисте життя. При цьому, закон не визначає переліку можливих чи необхідних діянь, якими б особа могла здійснити своє право на визначення свого особистого життя;

право на ознайомлення з обставинами особистого життя означає, що особа самостійно визначає коло осіб, які можуть володіти інформацією про її особисте життя. При цьому це не означає, що таке повідомлення повинне проходити тільки особисто. Фізична особа може дати дозвіл на поширення цієї інформації іншими особами у визначених нею межах поширення. Однак у випадках, коли це прямо передбачено в законі, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, дане особисте немайнове право може бути обмежене;

право зберігати у таємниці обставини свого особистого життя означає, що фізична особа має можливість не розголошувати обставини свого особистого життя самостійно, а також вимагати такого нерозголошення від інших осіб, які володіють такою інформацією. Можливість поширення інформації про особисте життя фізичної особи попри її волю можливе лише на підставах та в порядку, що визначені законом, наприклад, коли обставини особистого життя фізичної особи містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, або ж у випадку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 302 ЦК України;

право вимагати захисту права на особисте життя, який здійснюється на підставах та в порядку, що передбачені главою 3 та статтями 275-280, 1166-1168 ЦК України. Право на особисте життя охороняється також ст. 182 КК України.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ

Право на інформацію (ст. 302 ЦК України) означає передбачену законом можливість фізичної особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Право на інформацію як особисте немайнове право фізичної особи включає в себе можливість вільного, та необхідного для реалізації нею своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Право на інформацію включає в себе:

збирання інформації, тобто надану законом можливість набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації фізичними особами;

використання інформації, тобто можливість задовольняти свої інформаційні потреби будь-яким незабороненим чинним законодавством способом;

поширення інформації, тобто можливість фізичної особи розповсюджувати, обнародувати, реалізувати у встановленому законом порядку документовану або публічно оголошену інформацію;

зберігання інформації, тобто забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

До гарантії повної та своєчасної реалізації фізичними особами права на інформацію відноситься:

обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також організацій інформаційні системи яких вміщують інформацію про фізичних осіб, надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом;

обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування вживати заходів щодо запобігання несанкціонованому доступу до інформації про фізичну особу;

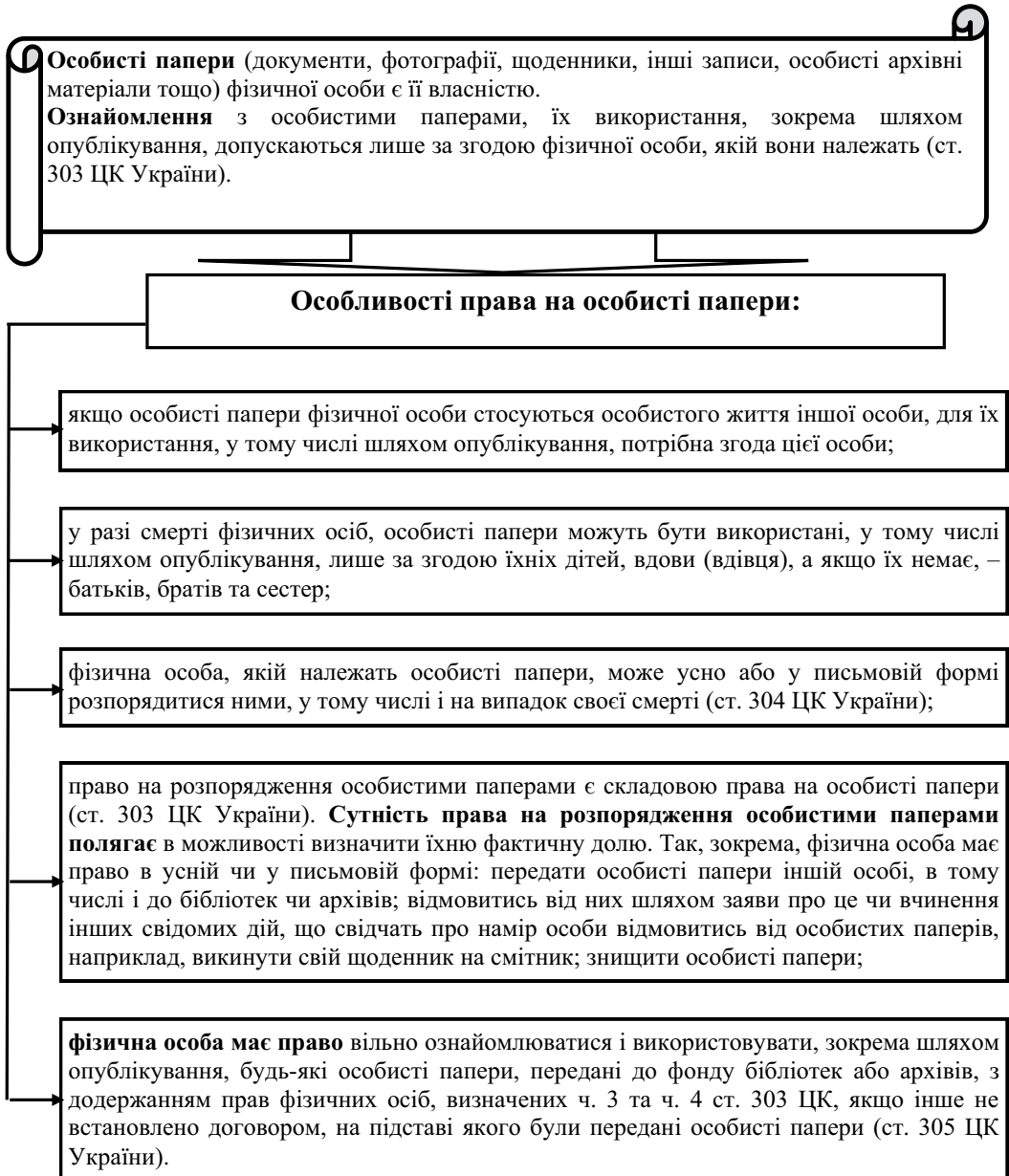
заборона доступу фізичних осіб до відомостей про іншу особу, зібраних відповідно до чинного законодавстві державними органами, організаціями і посадовими особами;

заборона зберігання інформації про громадян довше, ніж це необхідно законно встановленої мети;

вимога максимального обмеження необхідної кількості даних про фізичну особу, яку можна одержати законним способом, а також можливість її використовувати лише для законно встановленої мети.

ПРАВО НА ОСОБИСТІ ПАПЕРИ

ПРАВО НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Стаття 306 ЦК України зазначає, що **фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції**. Листи, телеграми тощо є власністю адресата. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата.

Особливості права на таємницю кореспонденції:

якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи;

у разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата використання кореспонденції, зокрема шляхом її опублікування, можливе лише за згодою фізичних осіб, визначених ч. 4 ст. 303 ЦК України;

у разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті фізичних осіб, визначених ч. 4 ст. 303 ЦК України, кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом;

кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню;

порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання злочинів чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

ПРАВО НА МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ТА НЕДОТОРКАНИСТЬ ЖИТЛА

Фізична особа має право на місце проживання (ст. 310 ЦК України) та на вільний вибір місця проживання, його зміну, крім випадків, встановлених законом. **Місцем проживання фізичної особи**, згідно зі ст. 29 ЦК України, є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово.

Вільний вибір місця проживання чи перебування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати (ст. 3 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»).

Право на місце проживання включає в себе такі основні повноваження:

володіння місцем проживання, тобто можливість особи мати одне чи декілька місць проживання;

використовувати своє місце проживання, тобто це гарантована законом можливість набувати цивільних прав та виконувати покладені на особу обов'язки за місцем проживання, якщо інше не передбачено законом чи домовленістю між сторонами. Окрім того особа використовує своє місце проживання, оскільки саме за цим місцем особі надходять усі офіційні звернення, повідомленням тощо;

вільно обирати та змінювати місце проживання, тобто передбачена можливість вільно обирати країну, населений пункт, де буде розташоване місце проживання, а також безпосереднє місце проживання;

житло фізичної особи є недоторканим. Проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбутися лише за вмотивованим рішенням суду (ст. 311 ЦК України);

у невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в них огляду та обшуку;

фізична особа **не може бути виселена** або іншим чином примусово позбавлена житла, крім випадків, встановлених законом.

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ

Свобода пересування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст. 3 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»).

Фізична особа має право на свободу пересування. Фізична особа, яка досягла **чотирнадцяти років**, має право на вільне самостійне пересування по території України і на вибір місця перебування (ст. 313 ЦК України).

Особливості права на свободу пересування:

фізична особа, **яка не досягла чотирнадцяти років**, має право пересуватися по території України лише за згодою батьків (усиновлювачів), опікунів та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними.

фізична особа, яка є громадянином України, **має право** на безперешкодне повернення в Україну;

фізична особа, **яка досягла шістнадцяти років**, має право на вільний самостійний виїзд за межі України;

фізична особа, **яка не досягла шістнадцяти років**, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними, крім випадків, передбачених законом;

фізична особа **може бути обмежена** у здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом;

фізична особа **не може бути** видворена з обраного нею місця перебування, доступ до якого не заборонений законом;

законом можуть бути встановлені **особливі правила** доступу на окремі території, якщо цього потребують інтереси державної безпеки, охорони громадського порядку, життя та здоров'я людей.

ПРАВО НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ ТА МИРНІ ЗІБРАННЯ

Свобода об'єднань – одне з ключових політичних прав людини, яке дає їй можливість вільно об'єднуватися з іншими людьми для реалізації своїх прав і свобод.

Свобода зібрань – право проводити мітинги, пікети, демонстрації, а також збиратися в приміщеннях. Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини (ст. 20), гарантується Конституцією України.

Особливості права на свободу пересування:

фізичні особи мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;

належність чи неналежність фізичної особи до політичної партії або громадської організації не є підставою для обмеження її прав, надання їй пільг чи переваг;

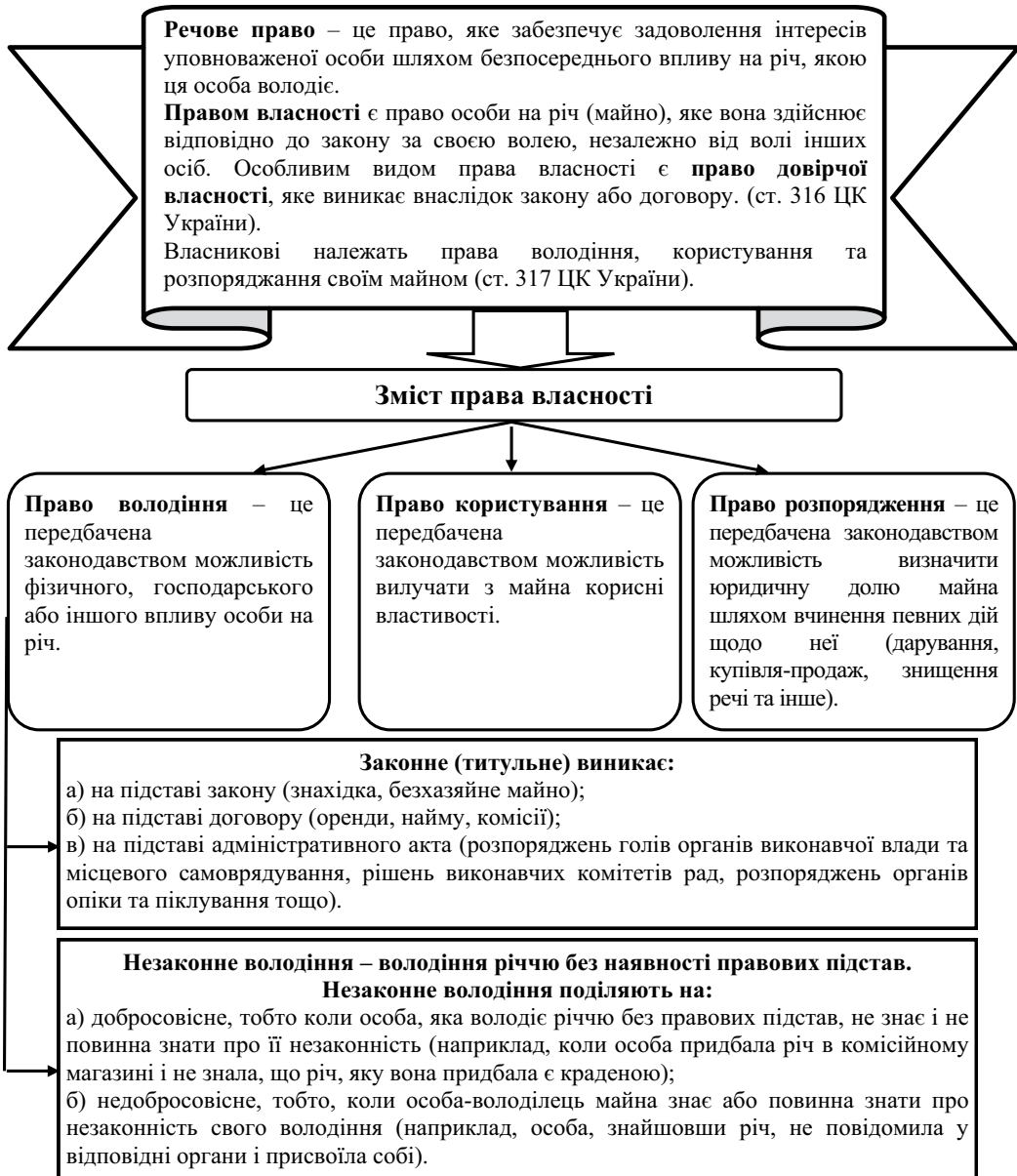
фізичні особи мають право вільно збиратися на мирні збори, конференції, засідання, фестивалі тощо;

обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону.

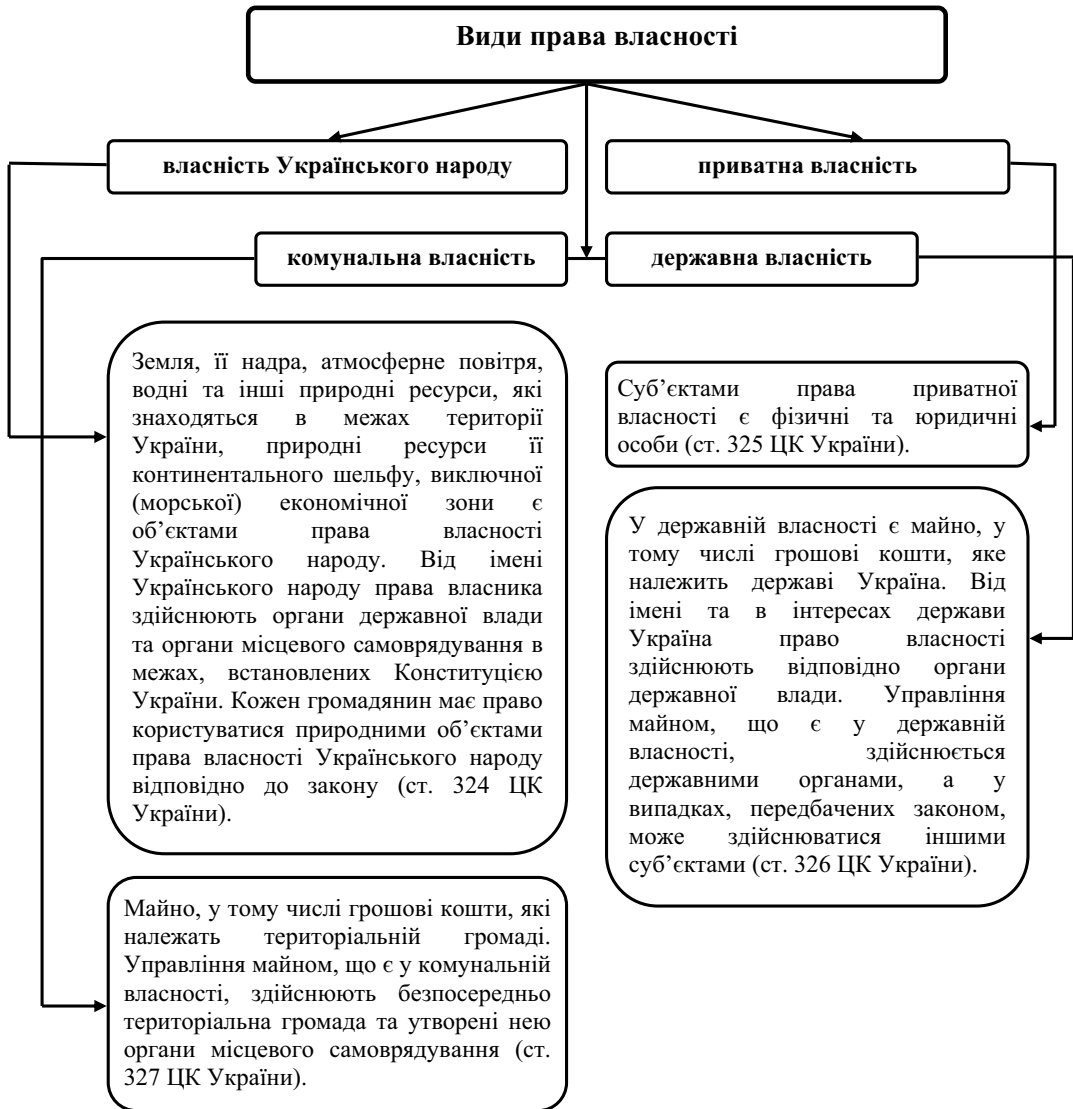
ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 23 ЦК УКРАЇНИ)

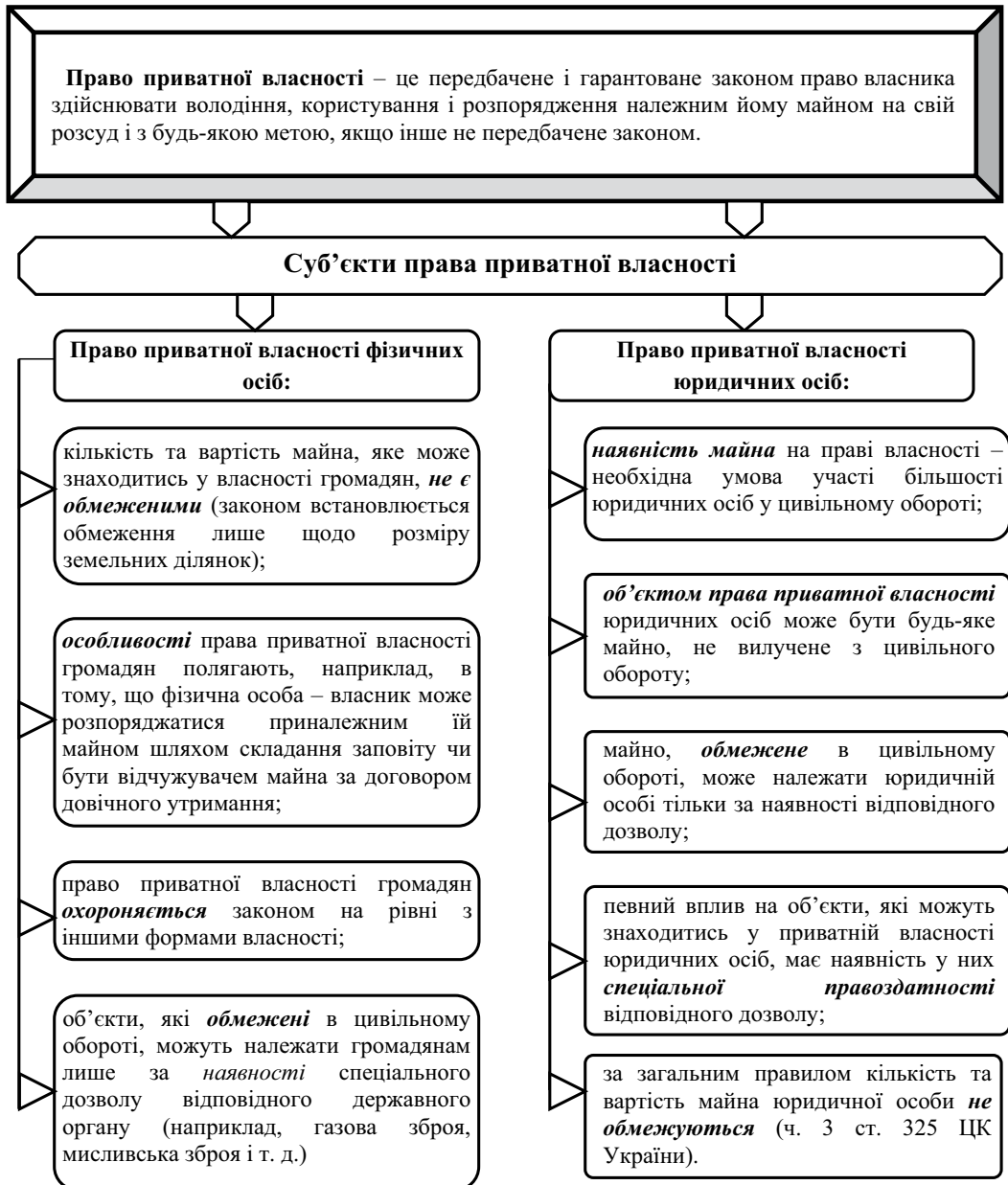
ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

ВИДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ВИДИ МАЙНА, ЩО НЕ МОЖЕ ПЕРЕБУВАТИ У ВЛАСНОСТІ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯНАМИ НА ОКРЕМІ ВИДИ МАЙНА

Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України та спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна передбачений постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 р. «Про право власності на окремі види майна»).

Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян:

зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в додатку № 2, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів поліції), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси;

вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва;

бойові отруйні речовини;

наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря);

протиградні установки;

державні еталони одиниць фізичних величин;

спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Зазначені засоби не можуть також перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності;

електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії.

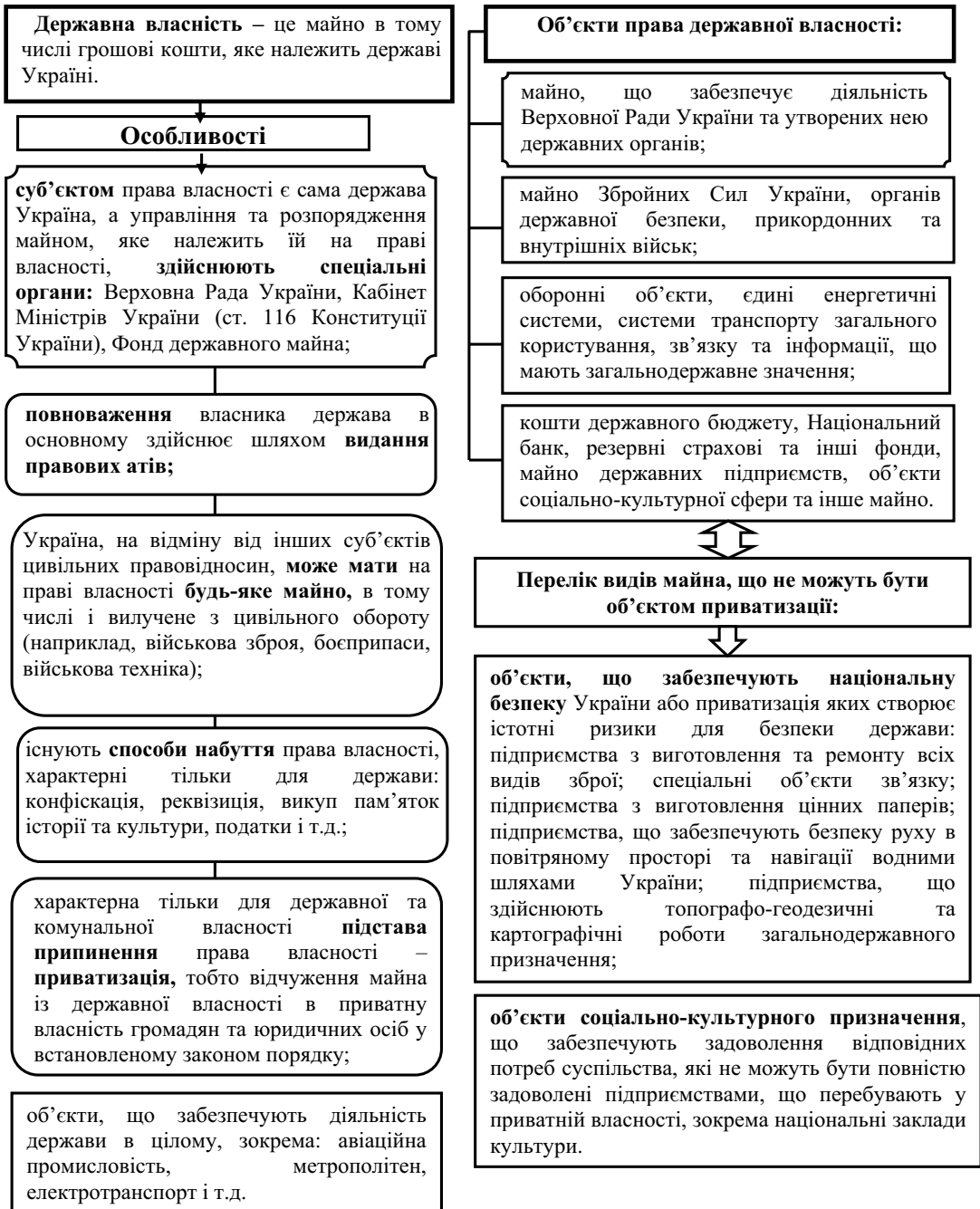
Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна:

на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю – органами поліції за місцем проживання особам, які досягли **21-річного віку**; **на вогнепальну мисливську нарізну зброю** (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – органами поліції за місцем проживання особам, які досягли **25-річного віку**; **на газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами слезоточивої та дратівної дії**, – органами поліції за місцем проживання особам, які досягли **18-річного віку**; **на холодну зброю та пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду** – органами поліції за місцем проживання особам, які досягли **18-річного віку**;

на об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, – спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України);

на радіоактивні речовини – Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

ПРАВО ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

ПРАВО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини (ч. 1 ст. 60 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Особливості:

управління майном, що є у комунальній власності, здійснює безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування;

суб'єкти комунальної власності – територіальні громади, які здійснюють свої повноваження через відповідні **органи місцевого самоврядування**. Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово їх підтримує. Витрати, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою;

об'єкти державної власності **можуть бути передані** у комунальну власність і навпаки – об'єкти комунальної власності можуть бути передані у власність держави (ЗУ «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»);

органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо **володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності**, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, укладати договори в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійні договори, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 24 ЦК УКРАЇНИ)

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Підстави набуття права власності – це передбачені законом юридичні факти, за наявності яких особа набуває майно, стає його власником. Відповідно до ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом. **Підстави набуття права власності в науці цивільного права традиційно поділяють на:**

загальні

можуть бути використані будь-якими суб'єктами цивільних правовідносин (наприклад, правочини);

спеціальні

приводять до виникнення права власності у строго визначених суб'єктів права (конфіскація, реквізиція і т.д.);

первісні (первинні)

за яких право власності на річ виникає у суб'єкта вперше або незалежно від права попереднього власника на цю річ;

похідні (вторинні)

такі, за яких право власності у суб'єкта виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника (купівля-продаж, поставка, контрактація, дарування, міна та інші договори щодо передачі майна у власність, а також спадкування за заповітом).

ПЕРВІСНІ (ПЕРВИННІ) ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Первинними підставами набуття права власності є:

виробництво – такий спосіб виникнення права власності, коли воно виникає у зв'язку з виготовленням або створенням якоїсь речі, що не існувала раніше (**новостворене майно**). Власником у цьому разі стає той, хто виготовив (створив) цю річ для себе, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі (ст. 331 ЦК України);

специфікація або переробка – створення нової речі шляхом переробки матеріалу, що належить іншій особі, а не тій, яка створила нову річ. Визначальною ознакою тут є не сам факт створення нової речі, а те, що нова річ створюється в результаті праці однієї особи з матеріалів, що належать іншій. Виникнення права власності на таку річ залежить від добросовісності чи недобросовісності специфікатора, тобто особи, яка використала чужий матеріал для створення нової речі;

привласнення загальнодоступних дарів природи. Особа, яка збирала ягоди, лікарські рослини, зловила рибу, є їх власником, якщо вона діяла відповідно до закону, місцевого звичаю чи загального дозволу власника земельної ділянки (ст. 333 ЦК України);

право власності на безхазяйну річ. Безхазяйною вважається річ, яка не має власника або власник якої невідомий. Така річ береться на облік державним органом і зі спливом **одного року передається** у комунальну власність (ст. 335 ЦК України);

набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився. Особа, яка заволоділа рухомою річчю, від якої власник відмовився, набуває право власності на цю річ з моменту заволодіння нею (ст. 336 ЦК України);

знахідка. Особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути знайдену річ цій особі (ст. 337 ЦК України). Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу **шести місяців** з моменту заявлення про знахідку Національній поліції або органів місцевого самоврядування (ст. 338 ЦК України);

особа, яка затримала **бездоглядну домашню тварину**, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана **протягом трьох днів** заявити про це органам місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника (ст. 340 ЦК України). Право власності на таку тварину переходить через **шість місяців** на робочу або велику рогату худобу і через 2 місяці на інших тварин до особи, що її знайшла (ст. 341 ЦК України);

скарбом є закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності. Особа, яка виявила скарб, набуває права власності на нього (ст. 343 ЦК України);

набуття права власності у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності. Фізична або юридична особа може набути право власності у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності. У результаті придбання єдиного майнового комплексу державного (комунального) підприємства у процесі приватизації до покупця переходять всі його права та обов'язки (ст. 345 ЦК України).

ПОХІДНІ (ВТОРИННІ) ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ**Похідні (вторинні) підстави набуття права власності:**

договір як узгоджене волевиявлення двох осіб є підставою виникнення права власності у тих випадках, коли в ньому присутній намір передавання такого права від відчужувача до набувача. Це може бути купівля-продаж, дарування, міна тощо. Якщо такого наміру у сторін немає, і йдеться про передання майна у тимчасове користування, на збереження тощо, то право власності до іншої особи не переходить;

спадкування. Перехід права власності в порядку спадкування можливий за заповітом або в силу прямої вказівки закону;

набуття права власності на майно юридичної особи при її **приспднанні, злитті, поділі, виділі** і т.д.;

набуття членом житлового, дачного чи гаражного кооперативу права власності на відповідне приміщення **після повного внеску свого паю.**

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ

Особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном **протягом десяти років** або рухомим майном **протягом п'яти років**, набуває право власності на це майно (**набувальна давність**), якщо інше не встановлено ЦК України (ст. 344 ЦК України).

Умовами виникнення права власності за давністю володіння є:

добросовісність означає, що підстави знаходження, заволодіння майном є законними. Набувальна давність не може застосовуватися щодо осіб, які здобули майно злочинним шляхом або є недобросовісними набувачами;

відкритість володіння означає, що особа не приховує свого статусу від інших осіб, факту, що вона не є власником майна, але володіє та користується таким майном як власник;

безперервність володіння як умова набувальної давності законодавчо чітко не визначається;

на **перебіг набувної давності** можуть впливати різні обставини, проте законодавець не визначає, які з них можуть зупиняти або переривати набувальну давність. Для виникнення права власності на нерухоме майно особа повинна ним провладіти протягом **10 років**, рухомим – протягом **5 років**;

набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю регулюється ЗК України. Згідно зі ст. 119 ЗК України громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом **15 років**, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до органу державної влади, Ради міністрів АРК або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування. Розмір цієї земельної ділянки встановлюється у межах норм, визначених ЗК України. Тобто стосовно земельних ділянок перебігу набувальної давності для виникнення права власності недостатньо.

право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 25 ЦК УКРАЇНИ)

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Підстави припинення права власності – це юридичні факти, які тягнуть за собою припинення права власності особи на певне майно. Зазвичай припинення права власності однієї особи тягне за собою виникнення права власності у іншої на це ж саме майно (за виключенням загибелі чи знищення майна).

Право власності припиняється у разі: (ст. 346 ЦК України)

відчуження власником свого майна;

відмови власника від права власності;

припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі;

знищення майна;

викупу пам'яток культурної спадщини;

примусового відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону;

звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;

реквізиції;

конфіскації;

припинення юридичної особи чи смерті власника;

визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

ЗНИЩЕННЯ МАЙНА ТА ПРИМУСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

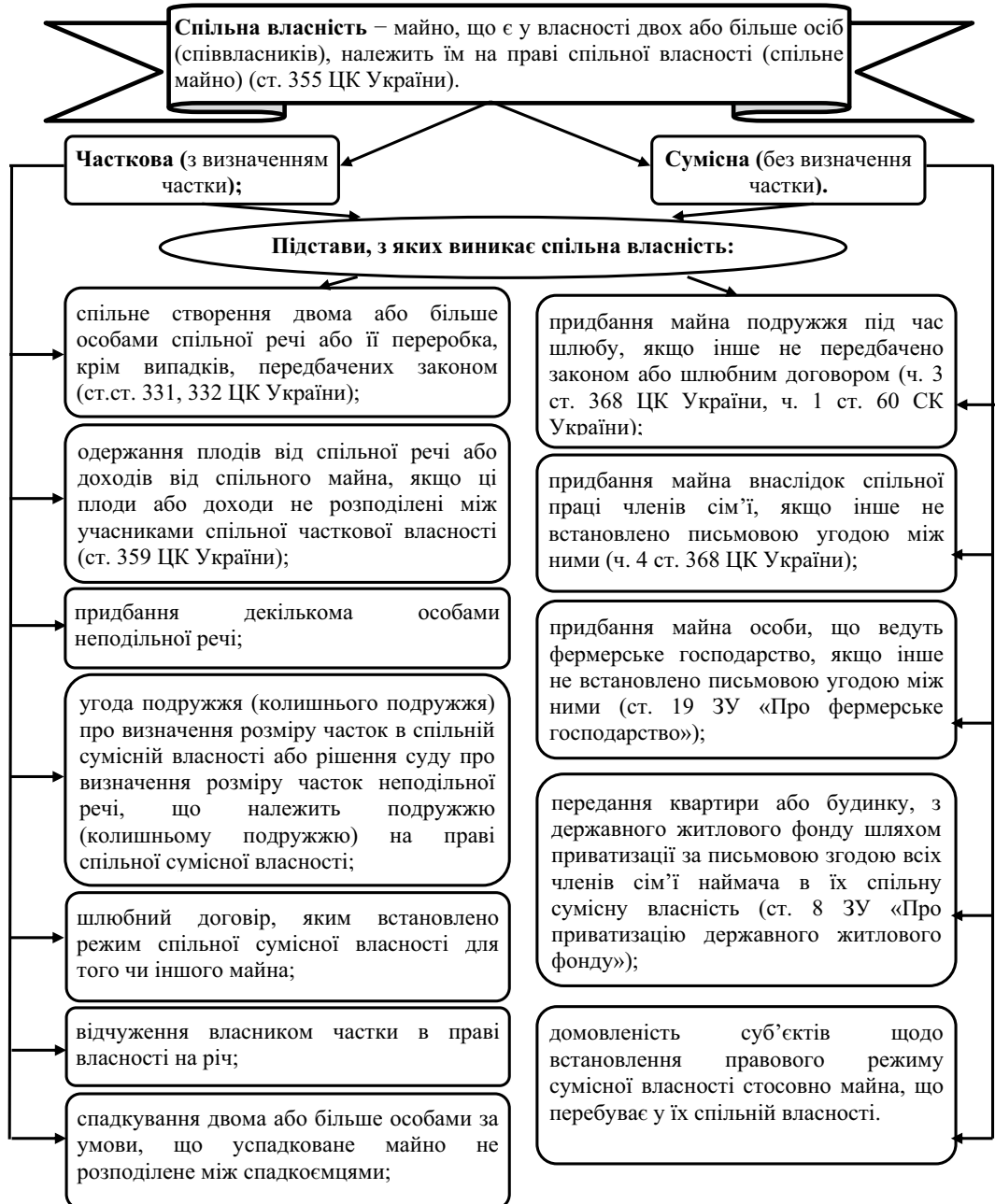

ВІДМОВА ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ

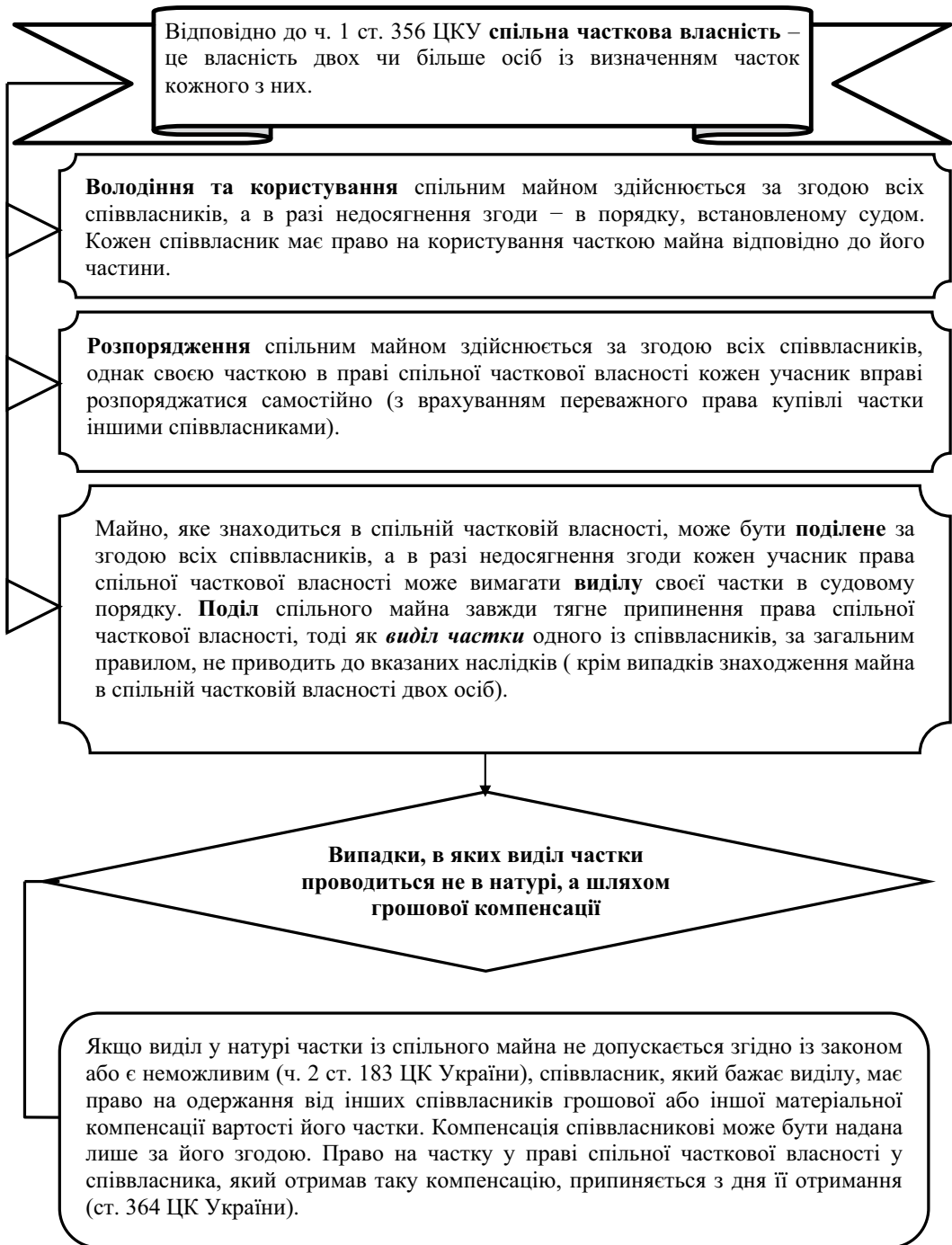

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 26 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

СПІЛЬНА ЧАСТКОВА ВЛАСНІСТЬ

ПРАВИЛА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСТОК У ПРАВІ СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Існує декілька правил щодо визначення часток у праві спільної часткової власності:

Перше. Частки співвласників визначаються арифметично ($1/2$, $1/3$ і т.д.). Це дає змогу конкретизувати обсяг прав кожного із них у процесі функціонування або припинення спільної часткової власності, а також у разі зміни суб'єктного складу спільної власності та відповідного зменшення або збільшення частки кожного із співвласників.

Друге. У ч. 1 ст. 357 ЦК України закріплено, що частки у праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом. Таким чином, рівність часток у праві спільної часткової власності є загальним правилом. Виняток з нього має бути спеціально передбачений або договором, або законом. Наприклад, співвласники за взаємною домовленістю можуть встановити нерівний розмір своїх часток у праві на майно. Підставою для цього можуть слугувати різні життєві обставини. Передусім нерівність часток виникає у зв'язку з різницею вкладів співвласників у придбання, виготовлення або спорудження спільного майна. Якщо особи зробили різні внески у придбання речі (будинку, садиби, автомобіля тощо), то відповідно до внеску кожного з них вони вправі встановити розмір часток у праві на річ. Проте може статися, що внески співвласників були нерівними, але вони заздалегідь не домовилися про встановлення різного розміру своїх часток у праві на майно, не визначили їх. Якщо у майбутньому виникне питання або спір щодо визначення часток одного або декількох із співвласників на майно, то воно має вирішуватися з урахуванням вкладу кожного з них у придбання (виготовлення, спорудження) майна (ч. 2 ст. 357 ЦК України).

Третє. Частка співвласника, який за згодою усіх інших співвласників і з додержанням встановленого порядку використання спільного майна поліпшив його своїм коштом, та зроблені ним поліпшення не можна відокремити від майна, може бути відповідним чином збільшена (ч. 3 ст. 357 ЦК України). Наприклад, один із співвласників житлового будинку зробив добудову, розширив приміщення, вклавши у це власні кошти. Відповідно до вартості поліпшення будинку частка такого співвласника має бути збільшена. Якщо поліпшення спільного майна можна відокремити, то частка співвласника у спільному майні не збільшується, а зроблені ним поліпшення вважаються власністю того із співвласників, який їх зробив, якщо інше не встановлено домовленістю співвласників (ч. 5 ст. 357 ЦК України).

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Підставами припинення права спільної часткової власності є:

поділ майна між співвласниками спільної часткової власності. Співвласники за домовленістю між ними можуть поділити майно, що є у спільній частковій власності між собою. Якщо предметом поділу є нерухоме майно то договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній частковій власності, повинен укладатися у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. У разі поділу майна між співвласниками право спільної часткової власності на нього припиняється;

виділ у натурі частки майна, що є у спільній частковій власності. Законодавство також наділяє співвласника правом на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності. Але не завжди такий виділ можна провести чи здійснити в натурі, зокрема, у випадку, коли річ є неподільна або частка цієї особи є незначною тощо. В такому випадку співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Така компенсація може надаватися лише за його згодою. Договір про виділ у натурі частки з нерухомого спільного майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню;

за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо:

- 1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі;
- 2) річ є неподільною;
- 3) спільне володіння і користування майном є неможливим;
- 4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Таке рішення суд постановляє за умови попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду.

СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ

Спільна сумісна власність – це власність двох і більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності на майно (ч. 1 ст. 368 ЦК України).

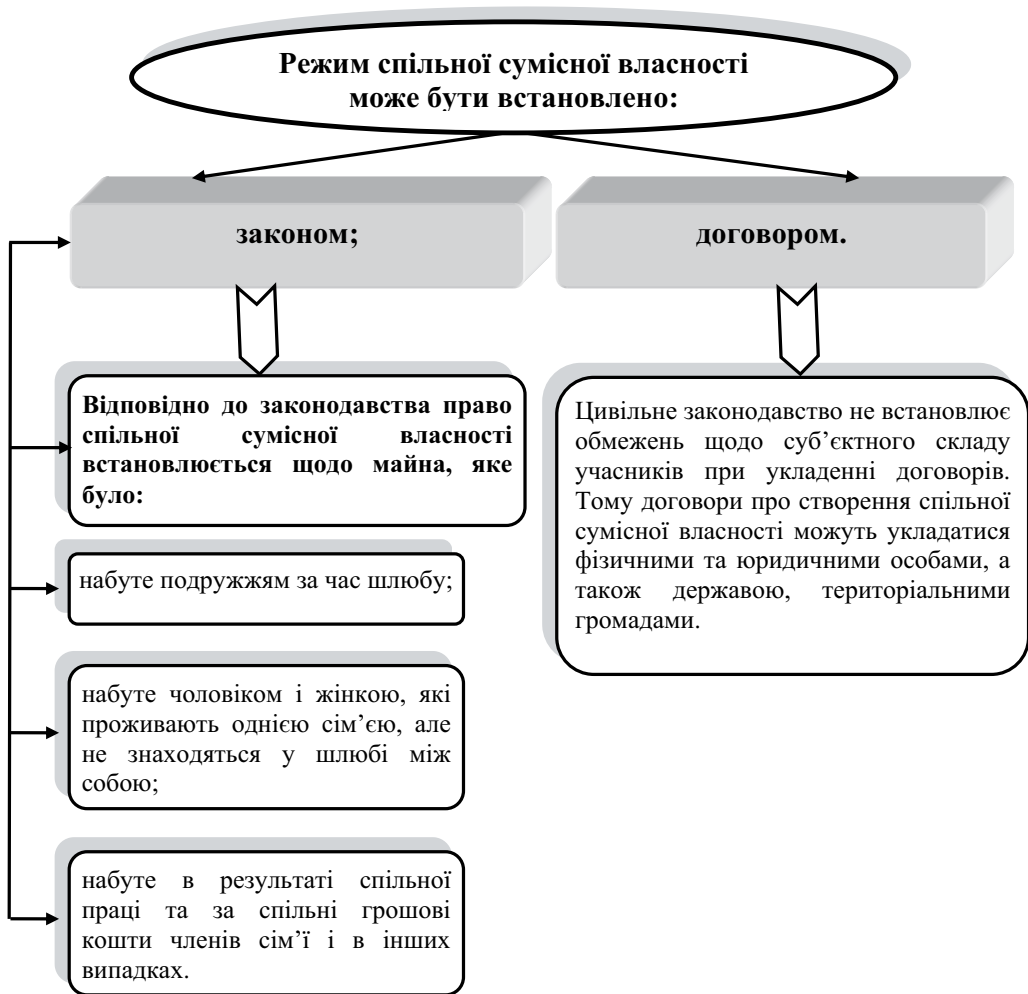
ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ:

частки співвласників не визначені. Вони визначаються тільки у разі припинення спільної власності (наприклад, при поділі майна);

співвласник не вправі розпоряджатися своєю часткою (продати, обміняти, подарувати);

вклад кожного із співвласників у придбання (виготовлення, спорудження) майна за загальним правилом не впливає на розмір його частки у праві спільної власності при її визначенні (при поділі майна та виділі з нього частки у разі припинення спільної власності).

РЕЖИМ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

ПРАВО ОСОБИСТОЇ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ДРУЖИНИ ТА ЧОЛОВІКА

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові **на праві спільної сумісної власності** незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ч. 1 ст. 60 СК України).

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:
(ч.1 ст. 57 СК України).

майно, набуте нею, ним до шлюбу;

майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;

майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто;

житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до ЗУ «Про приватизацію державного житлового фонду»;

земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених ЗК України.

Особистою приватною власністю дружини та чоловіка також є:
(ст. 57 СК України).

речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя;

премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги (за винятком випадку коли в судовому порядку буде встановлено, що другий з подружжя сприяв своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) їх одержанню);

кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди;

страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них;

суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин;

плоди, приплід або доходи (дивіденди) одержані від речі, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди) тощо.

ПРИПИНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

Припинення права спільної сумісної власності може відбуватися в таких випадках:

виділу в натурі частки із майна. Співвласники мають право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній сумісній власності, крім випадків, установлених законом. У разі виділу частки із майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними, законом або рішенням суду (ст. 370 ЦК України);

звернення стягнення кредитора на таке майно. Кредитор співвласника майна, що є у спільній сумісній власності, у разі недостатності у нього іншого майна, на яке може бути звернене стягнення, може пред'явити позов про виділ частки із спільного майна в натурі для звернення стягнення на неї, крім випадків, установлених законом (ст. 371 ЦК України);

за рішенням суду. За рішенням суду частка співвласника може бути збільшена або зменшена з урахуванням обставин, які мають істотне значення (ч 2. ст. 372 ЦК України);

у випадку смерті фізичної особи;

на підставі договору про поділ майна, що є у спільній сумісній власності. Договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній сумісній власності, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню (ч 4. ст. 372 ЦК України).

ВІДМІННОСТІ МІЖ СПІЛЬНОЮ ЧАСТКОВОЮ ТА СПІЛЬНОЮ СУМІСНОЮ ВЛАСНОСТЮ

Відмінності між спільною частковою та спільною сумісною власністю:

1) за визначеністю часток (у спільній частковій власності частки кожного із співвласників заздалегідь визначені, у спільній сумісній власності – ні, вони вважаються рівними);

2) за участю у розподілі доходів та витрат у спільному майні (у спільній частковій власності доходи і витрати розподіляються між співвласниками пропорційно до розміру їх часток, а у спільній сумісній власності – порівну);

3) за здійсненням права розпорядження (у спільній частковій власності кожен із співвласників розпоряджається належною йому часткою, а у спільній сумісній – правом власності у повному обсязі);

4) за відповідальністю (суб'єкти спільної часткової власності за своїми зобов'язаннями несуть часткову відповідальність, суб'єкти спільної сумісної – солідарну);

5) за підставами виникнення (право спільної часткової власності виникає з будь-яких підстав, які не суперечать закону: спільне будівництво, спадкування, договір про спільну діяльність тощо, спільна сумісна власність виникає лише у випадках, прямо передбачених законом або договором).

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ (ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ)

(ГЛ. 27 ЦК УКРАЇНИ)

ЗЕМЛЯ (ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА) ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ч. 1 ст. 373 ЦК України).

Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ч. 1 ст. 79 ЗК України).

Зміст права власності на землю:

право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками;

право власності на землю набувається та реалізується на підставі Конституції України, ЦК України, ЗК України, а також інших законів, що видаються відповідно до них;

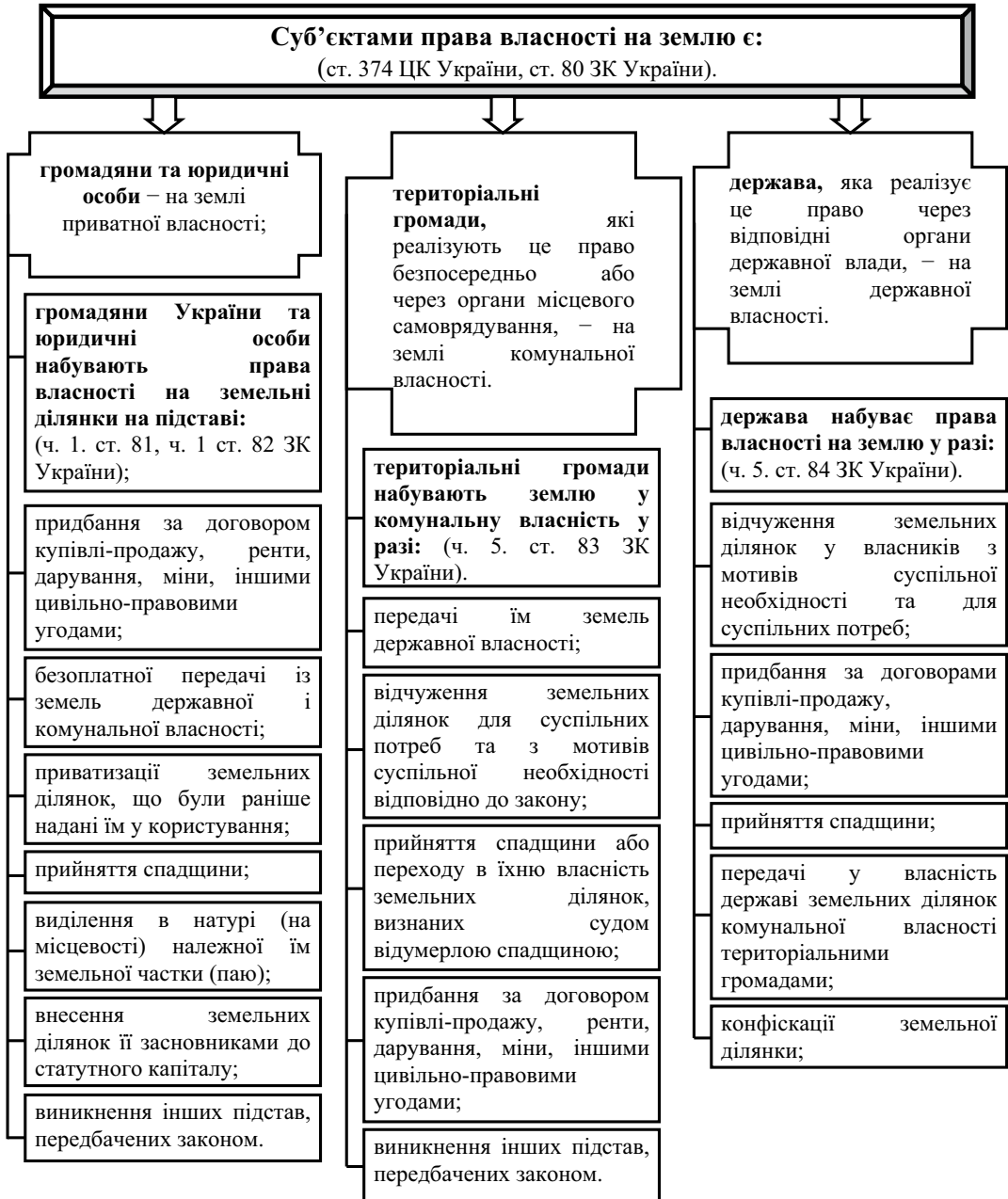
право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд;

власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення. Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб;

право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд;

формування земельної ділянки полягає у визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки передбачає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру.

СУБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності (ч. 2 ст. 81 ЗК України).

Іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки у разі: (ч. 3 ст. 81 ЗК України).

придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності;

прийняття спадщини.

Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню.

Іноземні юридичні особи можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення: (ч. 2 ст. 82 ЗК України).

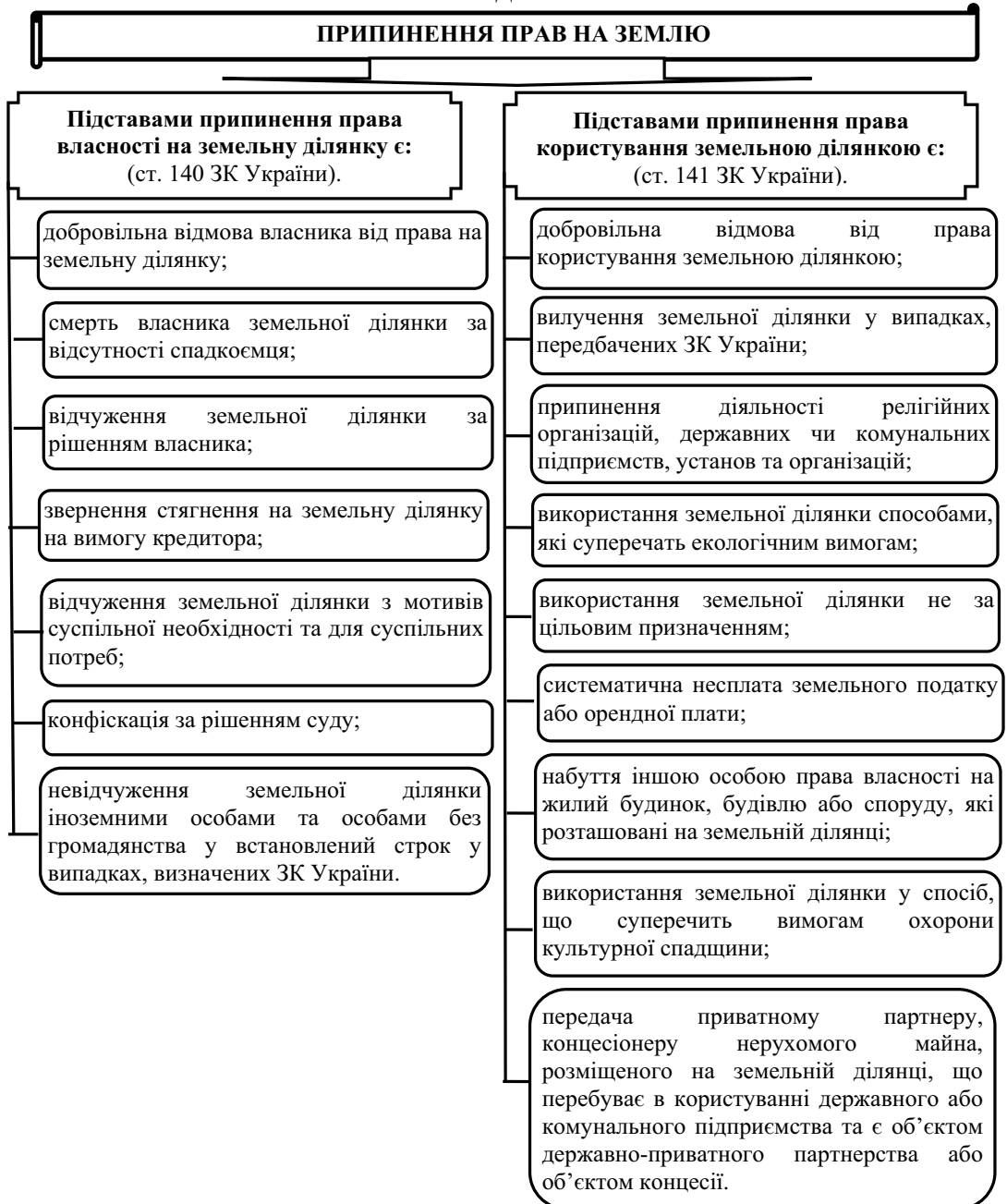
у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні;

за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна.

Спільні підприємства, засновані за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення у випадках, визначених частинами 1 та 2 ст. 82 ЗК України та в порядку, встановленому ЗК України для іноземних юридичних осіб.

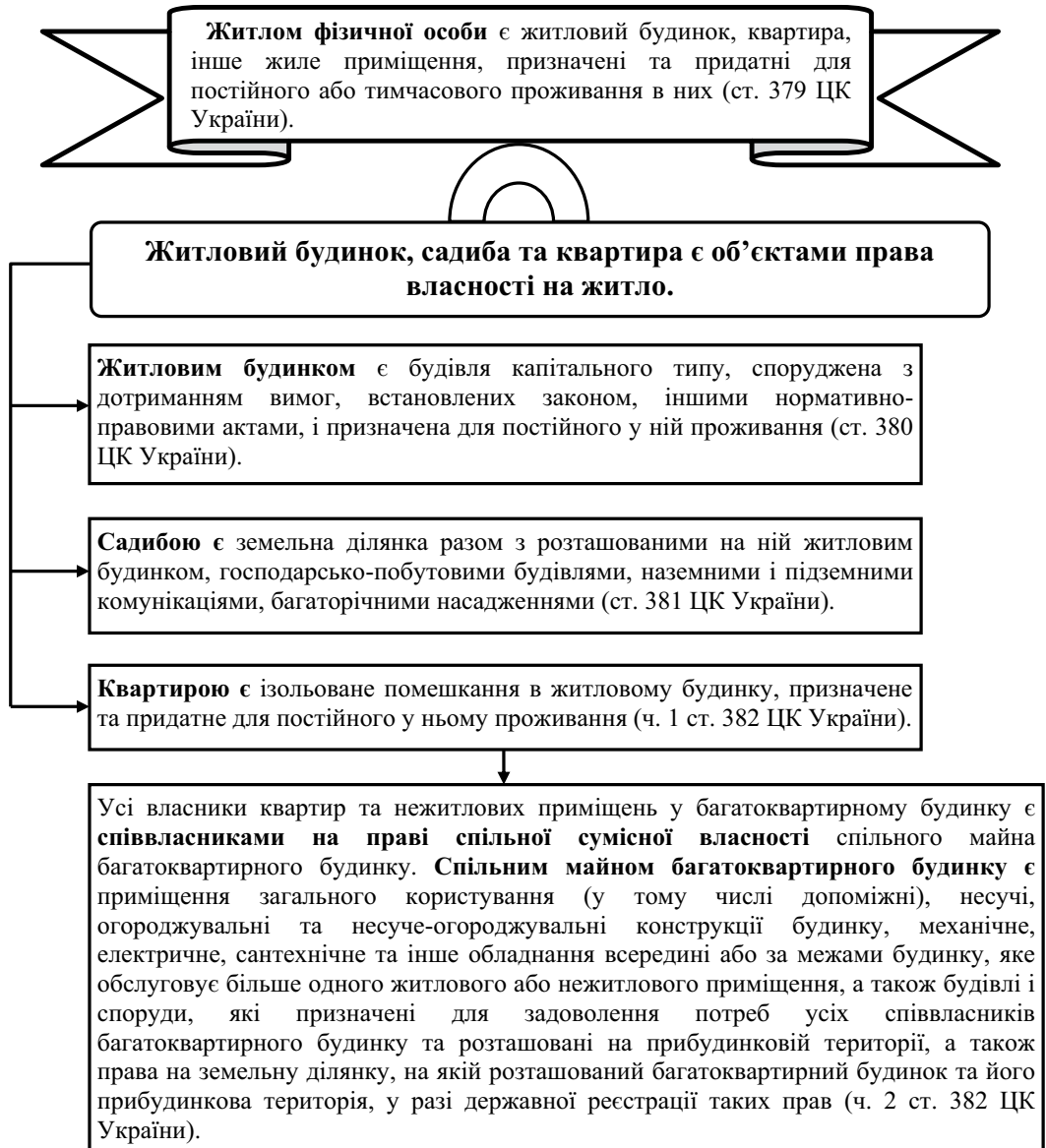
Землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року.

**ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА КОРИСТУВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ**

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО (ГЛ. 28 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО

ПРАВА ВЛАСНИКА ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ, КВАРТИРИ

Власник житлового будинку, квартири має право використовувати помешкання для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб і не має права використовувати його для промислового виробництва. Власник квартири може на свій розсуд здійснювати ремонт і зміни у квартирі, наданій йому для використання як єдиного цілого, – за умови, що ці зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку (ст. 383 ЦК України).

Окрему групу прав власників житла становлять їхні права як споживачів житлово-комунальних послуг. Відповідно до ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» споживач має право:

→ одержувати своєчасно та належної якості житлово-комунальні послуги згідно із законодавством і умовами укладених договорів;

→ без додаткової оплати одержувати від виконавця житлово-комунальних послуг інформацію про ціни/тарифи, загальну вартість місячного платежу, структуру ціни/тарифу, норми споживання та порядок надання відповідної послуги, а також про її споживчі властивості;

→ на відшкодування збитків, завданих його майну, шкоди, заподіяної його життю або здоров'ю внаслідок неналежного надання або ненадання житлово-комунальних послуг та незаконного проникнення в належне йому житло (інший об'єкт нерухомого майна);

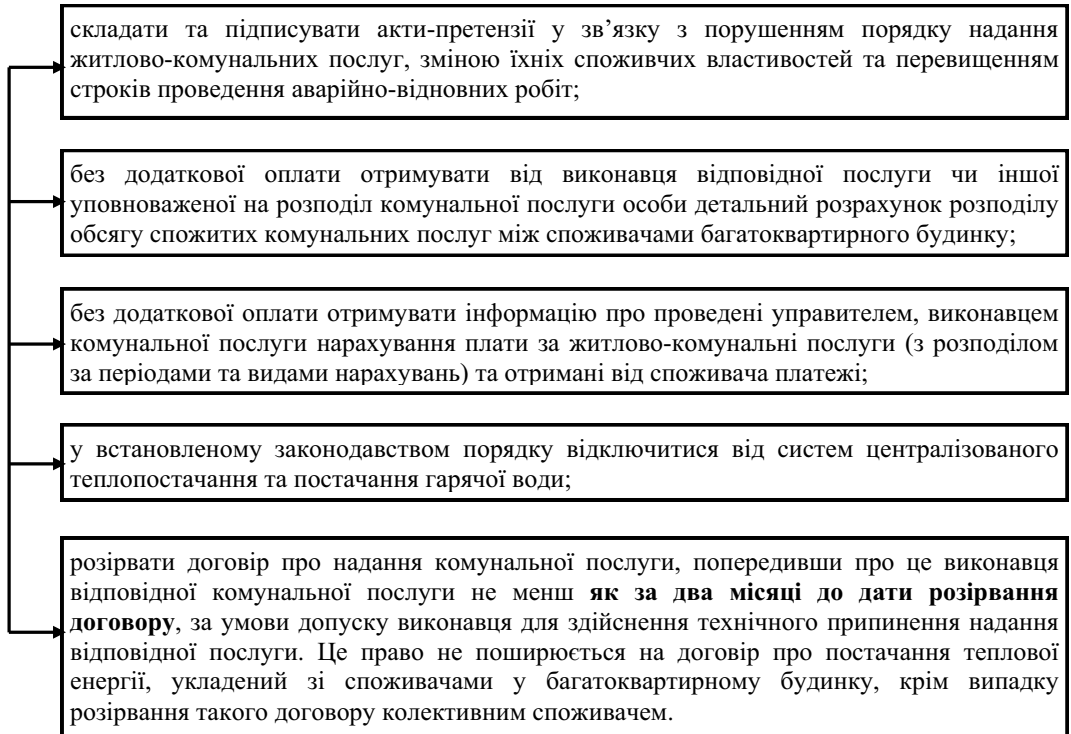
→ на усунення протягом строку, встановленого договорами про надання житлово-комунальних послуг або законодавством, виявлених недоліків у наданні житлово-комунальних послуг;

→ на зменшення у встановленому законодавством порядку розміру плати за житлово-комунальні послуги у разі їх ненадання, надання не в повному обсязі або зниження їхньої якості;

→ на неоплату вартості комунальних послуг (крім постачання теплової енергії) у разі їх невикористання (за відсутності приладів обліку) за період тимчасової відсутності в житловому приміщенні (іншому об'єкті нерухомого майна) споживача та інших осіб понад 30 календарних днів, за умови документального підтвердження відповідно до умов договорів про надання комунальних послуг;

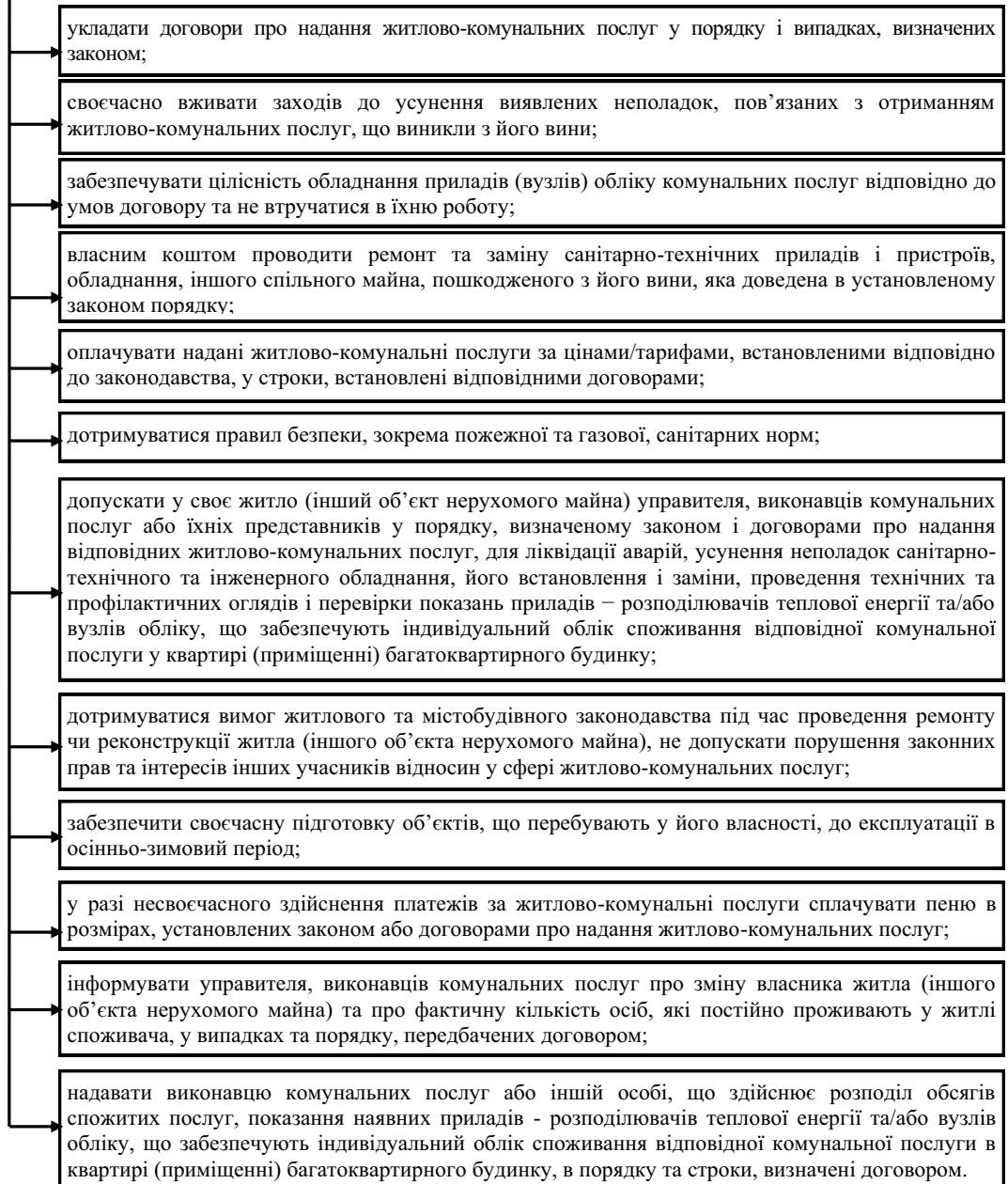
→ отримувати від управителя, виконавців комунальних послуг штраф у розмірі, визначеному договорами про надання відповідних житлово-комунальних послуг, за перевищення нормативних строків проведення аварійно-відновних робіт;

→ на перевірку кількості та якості житлово-комунальних послуг у встановленому законодавством порядку;

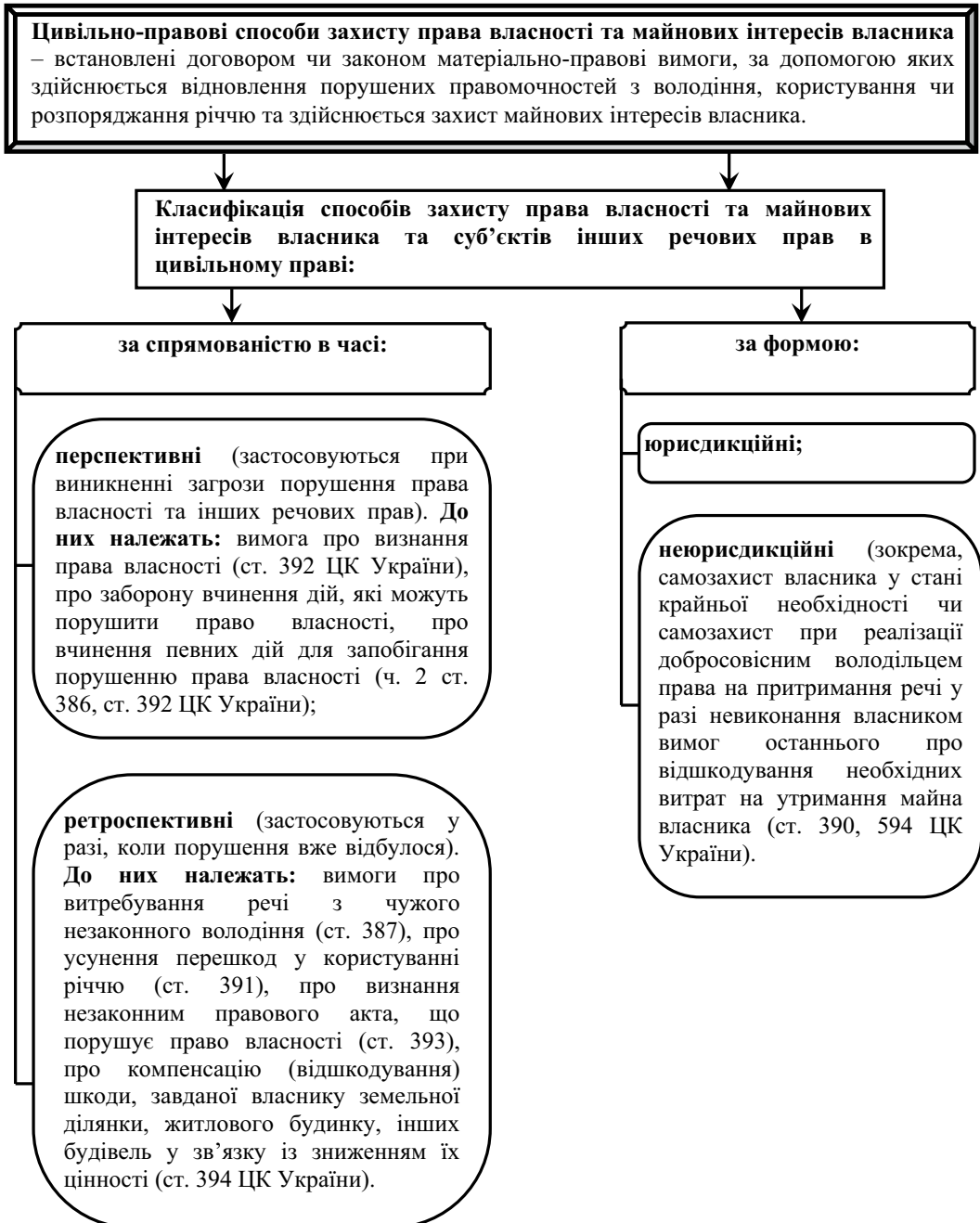
ОБОВ'ЯЗКИ ВЛАСНИКІВ ЖИТЛА ЯК СПОЖИВАЧІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Окрему групу обов'язків власників житла становлять їхні обов'язки як споживачів житлово-комунальних послуг. Відповідно до ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» індивідуальний споживач зобов'язаний:

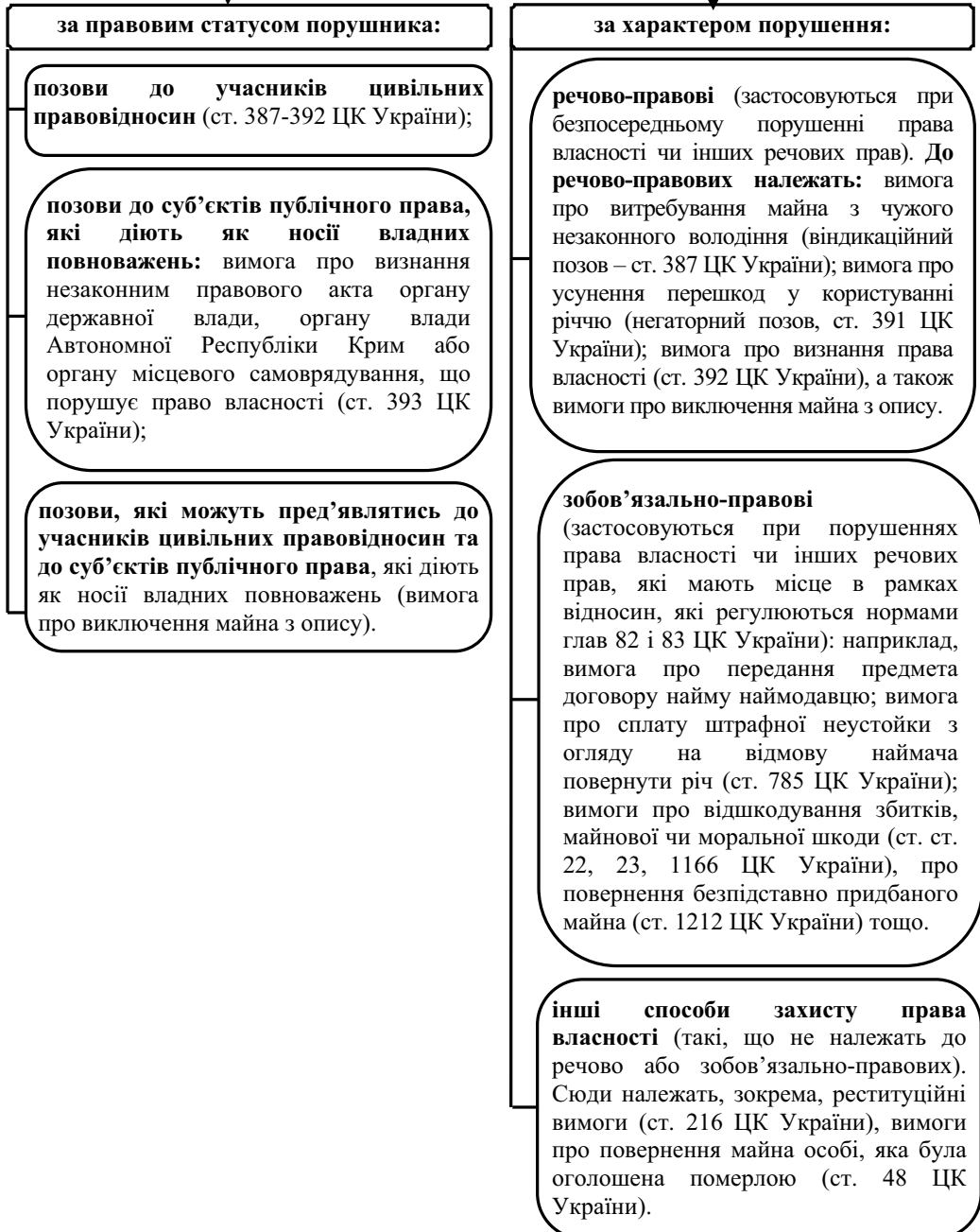
ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 29 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВЛАСНИКА

ЮРИСДИКЦІЙНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Юрисдикційні способи захисту, поділяються на підгрупи:

РЕЧОВО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Речово-правовими способами захисту права власності є:

Витребування речі з чужого незаконного володіння. Віндикаційний позов розглядається як вимога власника, який не володіє річчю, до невласника, який незаконно нею володіє (ст. 387 ЦК України).

Незаконним вважається таке володіння, яке не ґрунтується на дійсному правочині чи на законі.

Добросовісним є набувач, який в момент набуття речі не знав і не міг знати про те, що набуває річ в особи, яка не мала права її відчужувати.

Недобросовісним є набувач, який в момент набуття речі знав чи міг знати про те, що набуває річ в особи, яка не мала права її відчужувати (ч. 1 ст. 388 ЦК України).

Усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном власника. Негаторний позов (actio negatoria) – вимога, спрямована на захист права власності від порушень, не пов'язаних з позбавленням володіння (вимога про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном власника, ст. 391 ЦК України). **Підставою для вчинення позову** є особливий протиправний стан: перешкоджання власникові у користуванні та/або розпорядженні майном з боку іншої особи (ст. 391 ЦК України). Необхідною умовою задоволення негаторної вимоги є наявність вказаного порушення на момент розгляду справи.

Визнання права власності. Позов про визнання права власності слід відрізнити від вимог, які заявляються особами, які лише прагнуть набути право власності, але на момент вчинення позову власниками не є: вимоги про набуття права власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України), про визнання права власності на самочинне будівництво (ст. 376 ЦК України), про передання безхазяйної речі до комунальної власності (ст. 335 ЦК України). **Підстави пред'явлення вимоги про визнання права власності:** а) право власності оспорується іншою особою; б) право власності не визнається іншою особою; в) втрата власником документа, який засвідчує його право власності (правовстановлюючий документ).

Виключення майна з опису. У низці випадків виникає потреба захистити права власників чи інших титульних володільців у ситуаціях, коли належне їм майно неправомірно включено до акта опису (при накладенні арешту на майно, при вжитті заходів забезпечення позову, при описі спадкового майна тощо). Це можливо, зокрема, тоді, коли до опису включено майно, належне особі на праві спільної власності з боржником. **Підставою застосування цієї вимоги** є – неправомірне включення до акта опису індивідуально-визначених речей, які належать власнику чи іншому титульному володільцю.

ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМ ПРАВОВОГО АКТА, ЩО ПОРУШУЄ ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, який не відповідає законіві і порушує права власника, за позовом власника майна визнається судом незаконним та скасовується. (ч. 1 ст. 393 ЦК України).

Позови до органів державної влади та місцевого самоврядування

позов про визнання незаконним правового акту органів державної влади, АРК, органу місцевого самоврядування, що порушує право власності.

Підставою для визнання такого акта незаконним є його невідповідність законіві чи іншим нормативно-правовим актам;

позов про неправомірне припинення права власності на підставі ненормативного акта органів державної влади чи місцевого самоврядування (наприклад, у випадку незаконного вилучення земельної ділянки для державних потреб);

позов про відшкодування шкоди, завданої власникові незаконним вилученням майна.

Особливості:

позови подаються до вказаних органів не як до суб'єктів цивільного права, а як до органів публічної влади, які наділені відповідними владними повноваженнями;

вказані позови спрямовані на стабілізацію цивільно-правових відносин і недопущення свавільного втручання публічної влади у приватне життя фізичних та юридичних осіб.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО РЕЧОВІ ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО (ГЛ. 30 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЧУЖЕ МАЙНО

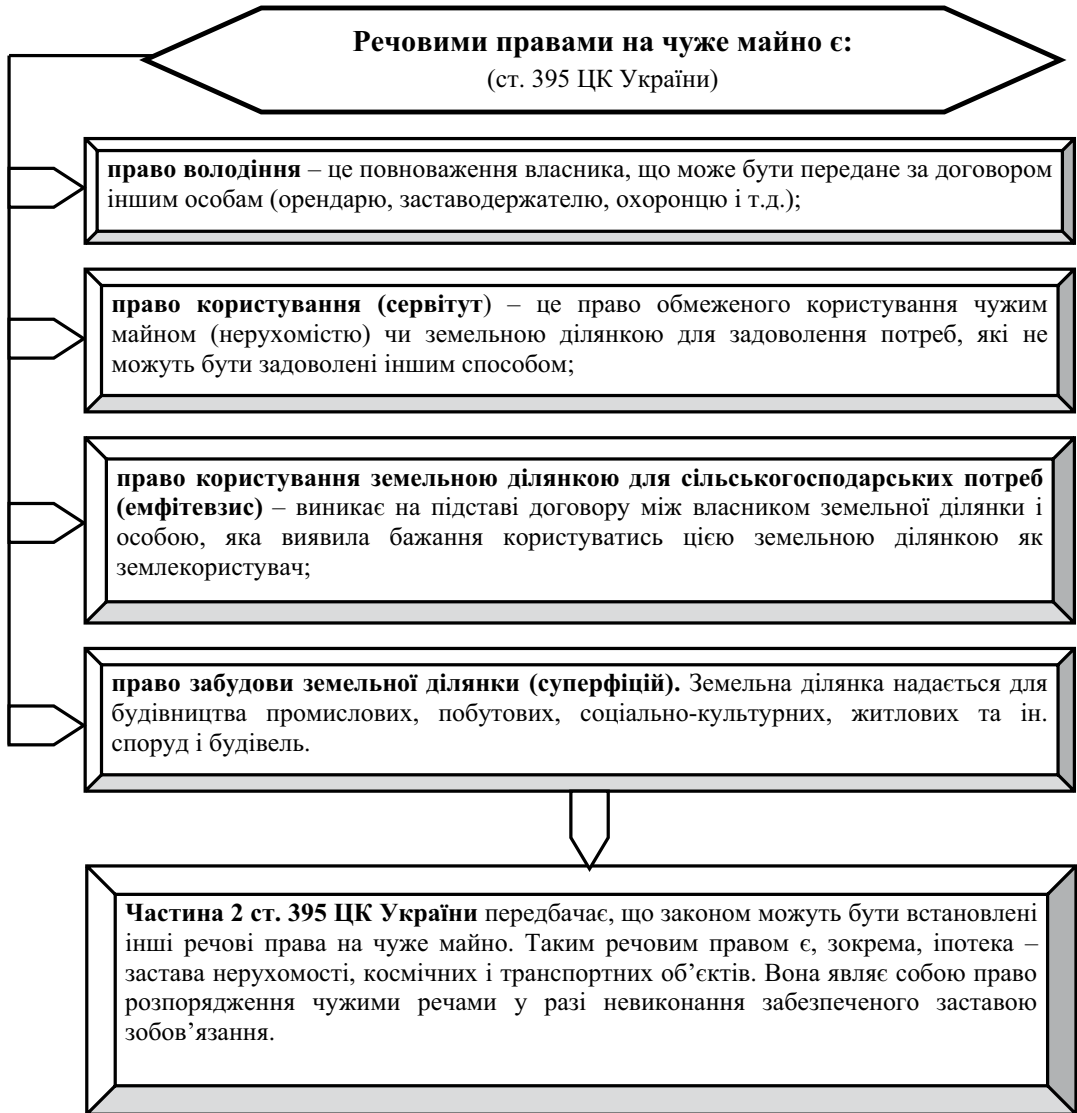
Речові права на чуже майно – це сукупність прав на майно (рiч), що є власністю iншої особи, можливість її використовувати з метою задоволення певних потреб, зокрема особистих, господарських тощо.

Речовим правам притаманні такі ознаки:

- похідний від права власності характер;
- такі права обтяжують майно власника та покладають на нього обов'язок не вчиняти дій, які можуть перешкоджати здійсненню права уповноваженою особою;
- слiдування «права за речами» (тобто, право на чужу рiч пов'язане з певною рiччю і без неї не iснує). Зміна власника не є підставою для припинення суміжних речових прав;
- речові права, які обтяжують певне майно (рiч) є непорушними і переходять від одного власника до iншого;
- такі права слугують задоволенню особистих господарських та iнших потреб особи щодо якої таке право встановлено;
- користування такими правами може мати строковий чи безстроковий характер, може бути оплатним чи безоплатним;
- абсолютний захист права на чужі речі. Права та iнтереси особи, яка має речове право на чуже майно, захищаються в тому ж порядку (в тому числі й від власника майна), що й права власника цієї речі (ст. 396 ЦК України).
- такі права виникають з підстав визначених законом.

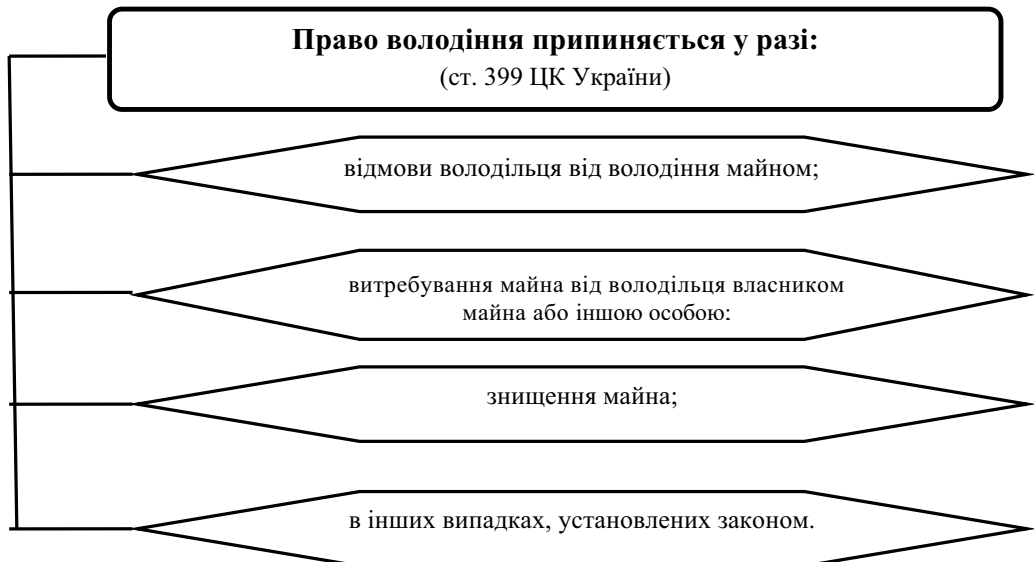
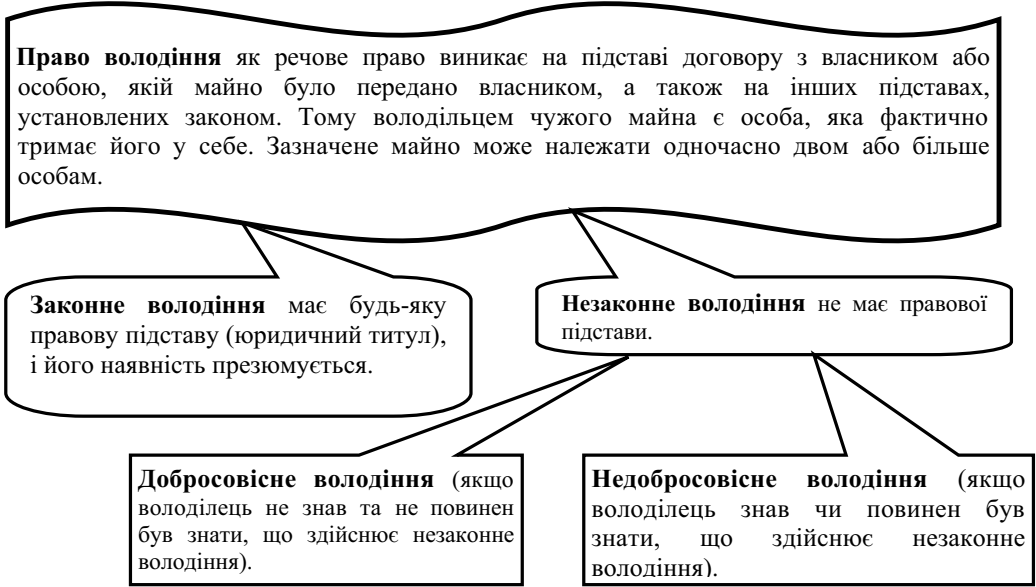

ВИДИ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЧУЖЕ МАЙНО

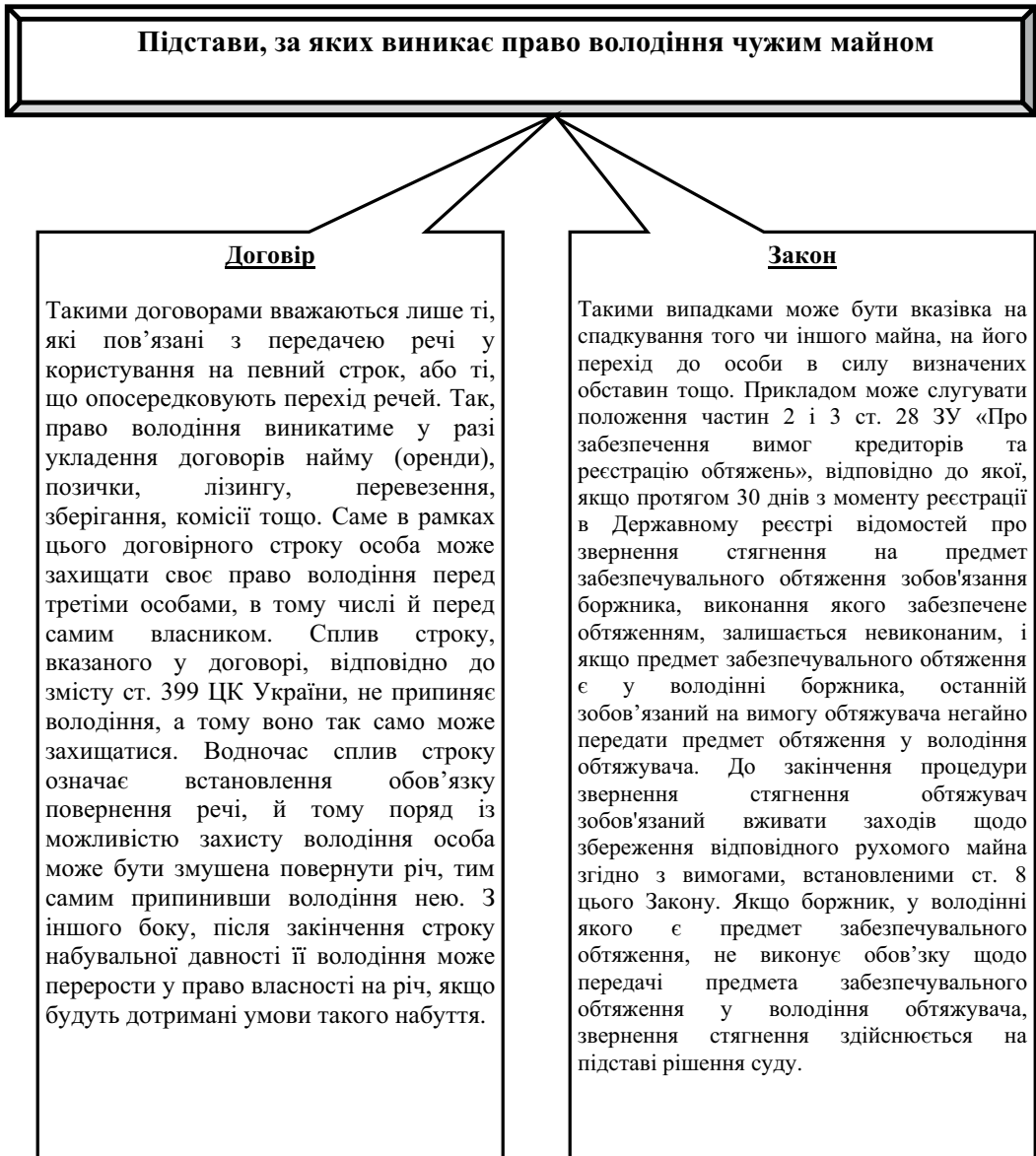

ПРАВО ВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ (ГЛ. 31 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВА ВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ

ВИДИ ПІДСТАВ, ЗА ЯКИХ ВИНИКАЄ ПРАВО ВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ (ГЛ. 32 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СЕРВІТУТУ

Право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду щодо земельної ділянки та інших природних ресурсів (*земельний сервітут*) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб (*особистий сервітут*).

ВИДИ СЕРВІТУТІВ

Земельний сервітут (ст. 401 ЦК України)

Право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки чи іншої заінтересованої особи на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками). **Земельні сервітуты можуть бути постійними і строковими.** Строк дії земельного сервітуту, що встановлюється договором між особою, яка вимагає його встановлення, та землекористувачем, не може бути **більшим за строк, на який така земельна ділянка передана у користування землекористувачу.** Встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею. **Земельний сервітут здійснюється** способом, найменш обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої він встановлений (ст. 98 ЗК України). Більш детально земельний сервітут регулюється гл. 16 ЗК України

Особистий сервітут (ст. 405 ЦК України)

Особисті сервітуты встановлюються на користь певної особи (право проживання), а їх об'єктом може бути будь-яка річ, не лише земельна ділянка. Типовим особистим сервітутом, встановленим вітчизняним цивільним законодавством, є право членів сім'ї власника житла на користування ним. Згідно зі ст. 405 ЦК України члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону. Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником. Член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин **понад один рік**, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

ОЗНАКИ СЕРВІТУТУ

Х
А
Р
А
К
Т
Е
Р
Н
І
О
З
Н
А
К
И
С
Е
Р
В
І
Т
У
Т
У

1) сервітут – це право однієї особи користуватися майном іншої особи в обмеженому обсязі (право проїжджати, брати воду, прокладати трубопровід тощо);

2) сервітути можуть встановлюватися на будь-яке майно – рухоме і нерухоме, але завжди на індивідуально визначене. Родові речі не можуть бути об'єктом сервітуту;

3) сервітутне право може бути встановлене на конкретно визначений строк або без чіткого визначення;

4) право обмеженого користування чужим майном може бути встановлено за певну винагороду або без такої;

5) сервітут – це право, яке встановлюється в інтересах однієї особи за рахунок власника майна або іншої особи, котра володіє ним на законній підставі;

6) сервітут встановлюється в тих випадках, коли особа, яка заінтересована в установленні сервітуту (суб'єкт сервітутного права), не може задовольнити свої потреби за рахунок власного майна;

7) за загальним правилом сервітути встановлюються на сусідню земельну ділянку, на інше майно сусіда, але об'єктом сервітутів може бути й інше майно;

8) сервітут обмежує право власності особи, на майно якої встановлено сервітут. Власник майна має право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном, але в межах, не обтяжених сервітутом. Це означає, що спочатку майном скористається суб'єкт сервітутного права, а потім власник майна;

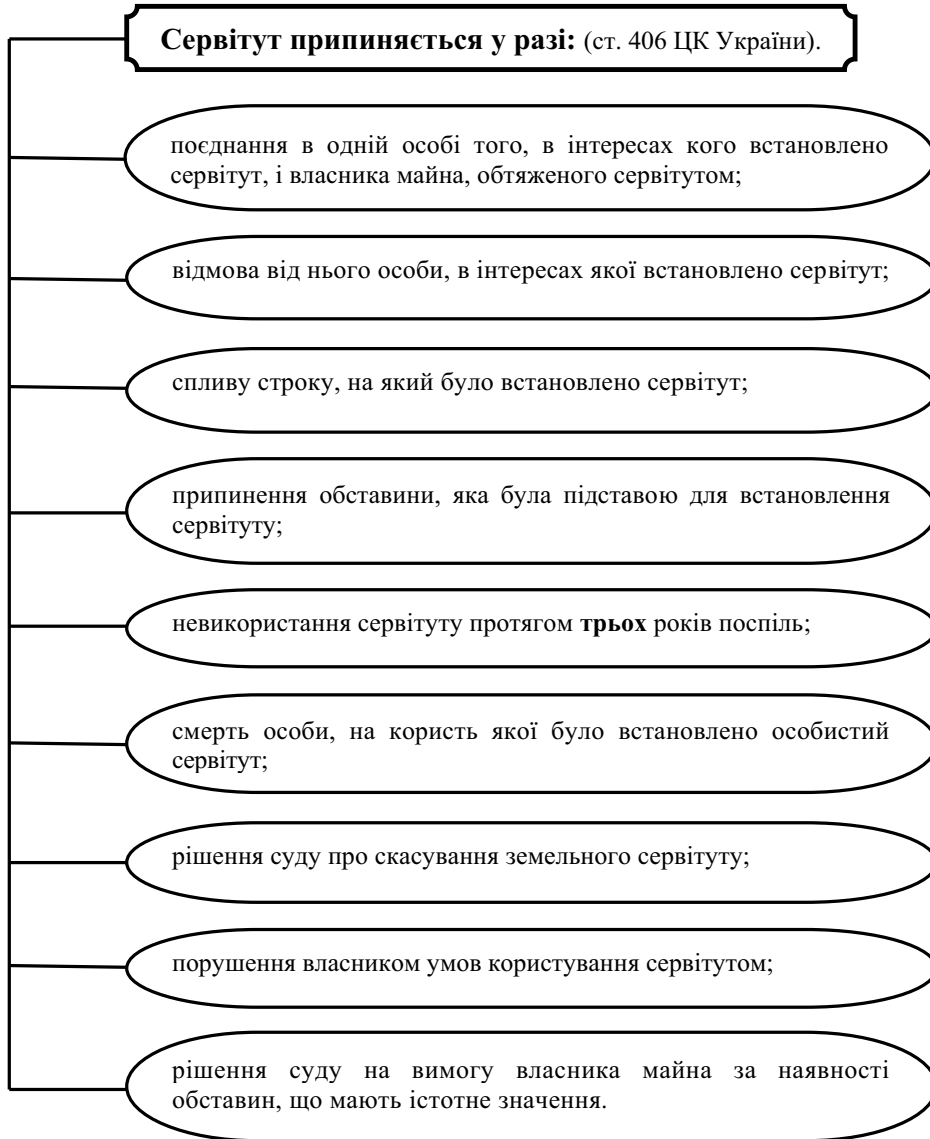
9) власник майна, обтяженого сервітутом, чи інша особа, яка ним володіє на законній підставі, не може змінити обсяг і зміст сервітутних прав чи скасувати їх;

10) сервітут (сервітутне право), хоча і може бути встановлений договором, за своєю юридичною природою не є договором і породжує не договірні відносини, які можуть бути припинені в будь-який час. Сервітут – це речове право, суб'єктом якого є особа, в інтересах котрої встановлено сервітут.

ВИДИ ПРАВА ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ СЕРВІТУТУ

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ (ГЛ. 33 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ЕМФІТЕВЗИСУ

Емфітевзис як право користування чужою земельною ділянкою полягає у тому, що воно виникає за договором між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (землекористувач). Його може бути надано фізичним та юридичним особам на підставі відповідного рішення органів державної влади, які мають право надавати земельні ділянки у користування на умовах, визначених земельним законодавством.

Власник земельної ділянки, яку обтяжено емфітевзисом, має право:

- 1) вимагати від землекористувача використання її за призначенням, встановленим у договорі. При цьому в самому договорі має бути враховане цільове призначення ділянки (ст. 409 ЦК України);
- 2) переважне перед іншими особами право на його придбання, за ціною, що оголошена для продажу, та на інших рівних умовах (ч. 2 ст. 411 ЦК України);
- 3) одержувати плату за користування ділянкою. Плата за користування, що підлягає сплаті землекористувачем власникові землі, не охоплює інші обов'язкові платежі, які встановлюються окремим законом (ч. 2 ст. 410 ЦК України). ЦК України не встановлює розміри плати за користування, її форми, умови, порядок та строки виплати: ці питання вирішуються на розсуд сторін та мають бути закріплені в договорі про емфітевзис;
- 4) одержувати відсотки від ціни продажу (вартості права), встановлених договором, у разі продажу землекористувачем права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб іншій особі (ч. 5 ст. 411 ЦК України).

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧА**Права землекористувача:**

- 1) користуватися земельною ділянкою в повному обсязі відповідно до договору та утримувати її за собою (ч. 1 ст. 410 ЦК України);
- 2) набувати право власності на плоди і доходи від експлуатації наданої у користування ділянки. Це право впливає з права користування земельною ділянкою для власних потреб;
- 3) відчужувати право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб, якщо інше не встановлено законом (ст. 411 ЦК України).

Обов'язки землекористувача:

- 1) вносити плату за користування земельною ділянкою, а також інші платежі, встановлені законом;
- 2) ефективно використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення;
- 3) підвищувати родючість земель;
- 4) застосовувати природоохоронні технології виробництва;
- 5) утримуватися від дій, які можуть призвести до погіршення екологічної ситуації на земельній ділянці;
- 6) письмово повідомити власника земельної ділянки про продаж права користування нею. Якщо протягом **одного місяця** власник не надішле письмової згоди на купівлю, право користування земельною ділянкою може бути продано іншій особі.

ОЗНАКИ ЕМФІТЕВЗИСУ

О
З
Н
А
К
И
Е
М
Ф
І
Т
Е
В
З
И
С
У

1) це речове право користування чужою земельною ділянкою. Суб'єкт емфітевзису може розпоряджатися цим правом на свій розсуд – може відчужувати його будь-яким цивільно-правовим способом: продавати, дарувати, здавати в оренду тощо. При цьому слід мати на увазі – суб'єкт емфітевзису (емфітевта) може відчужувати не земельну ділянку (він не має на неї права власності, а отже, не може її відчужувати), а лише право користування нею;

2) об'єктом емфітевзису може бути лише земельна ділянка сільськогосподарського призначення, яке емфітевт не може змінювати;

3) за загальним правилом емфітевзис встановлюється на невизначений строк, але допускається визначення конкретного строку користування;

4) надання земельної ділянки в емфітевзис може бути платним і безплатним. У більшості випадків емфітевзис встановлюється за певну плату. Розмір, характер, порядок виплати передбачаються угодою між сторонами;

5) право користування чужою ділянкою сільськогосподарського призначення (емфітевзис) є успадковуваним, тобто це право переходить у спадщину як за законом, так і за заповітом;

6) право користування чужою земельною ділянкою сільськогосподарського призначення (емфітевзис) встановлюється договором між власником ділянки й особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (землекористувач). Але цим договором встановлюється речове право на чужу ділянку;

7) емфітевзис, як і сервітут, обмежує право власності – він позбавляє власника земельної ділянки права користуватися нею. Власник обмежений також і в розпорядженні цією ділянкою, він є лише номінальним власником;

8) власник земельної ділянки не може обмежити права емфітевта чи відмінити їх;

9) на відміну від сервітутів, які найчастіше встановлюються на безплатній основі, емфітевзис надає однакову вигоду від використання земельної ділянки обох сторонам: власник одержує відповідну плату, а землекористувач – доходи від використання цієї ділянки;

10) істотною відмінністю між сервітутом й емфітевзисом є те, що сервітут – це право обмеженого користування чужою земельною ділянкою однією чи кількома особами. Емфітевзис – право користування чужою земельною ділянкою в повному обсязі без будь-яких обмежень, але в межах прав, визначених договором.

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ЕМФІТЕВЗИСУ**Підстави припинення емфітевзису:**

1) поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача. У цьому випадку суб'єкти права власності і речового права на чужу річ збігаються, а відтак діє правило про перевагу більш повного права, тобто, права власності;

2) спливу строку, на який було надано емфітевзис, якщо строк було зазначено в договорі про встановлення цього права. У ЦК України не встановлений обов'язок власника ділянки продовжити на вимогу землекористувача строк дії емфітевзису. Такий обов'язок може бути закріплений у договорі про встановлення емфітевзису. В разі досягнення сторонами домовленості про продовження строку відбувається встановлення нового емфітевзису;

3) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. У цьому випадку йдеться про викуп саме земельної ділянки, а не права користування нею (ст. 350 ЦК України);

4) знищення земельної ділянки або такого її пошкодження, що виключає можливість використання для задоволення сільськогосподарських потреб;

5) визнання недійсним правочину, що є підставою встановлення емфітевзису;

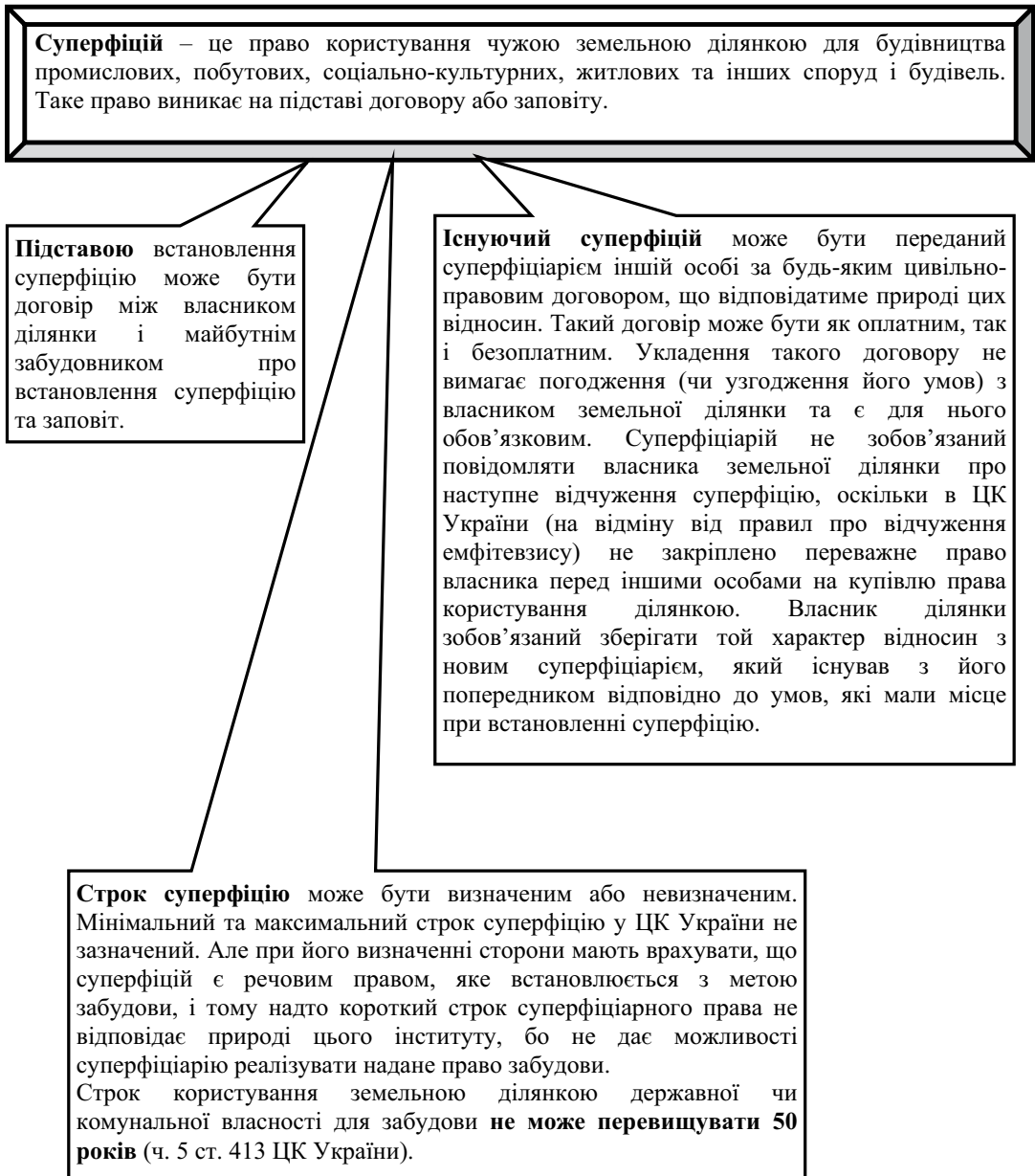
6) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням (ст. 143 ЗК України);

7) домовленості власника ділянки та землекористувача про припинення емфітевзису. Така домовленість має вчинятися у такій самій формі, як і договір про встановлення емфітевзису;

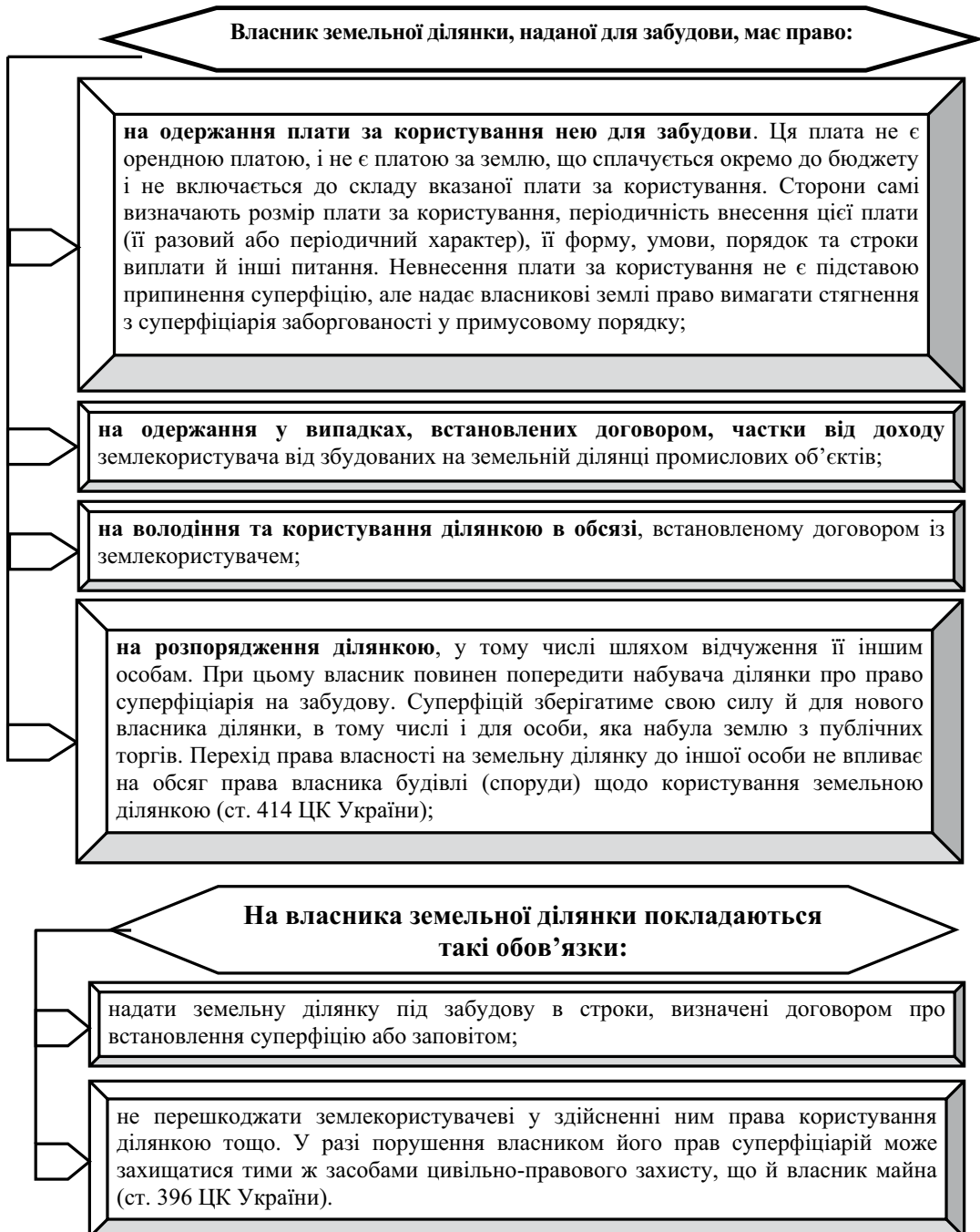
8) за рішенням суду емфітевзис може бути припинений також в інших випадках, установлених законом (ст. 412 ЦК України).

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ (ГЛ. 34 ЦК УКРАЇНИ)

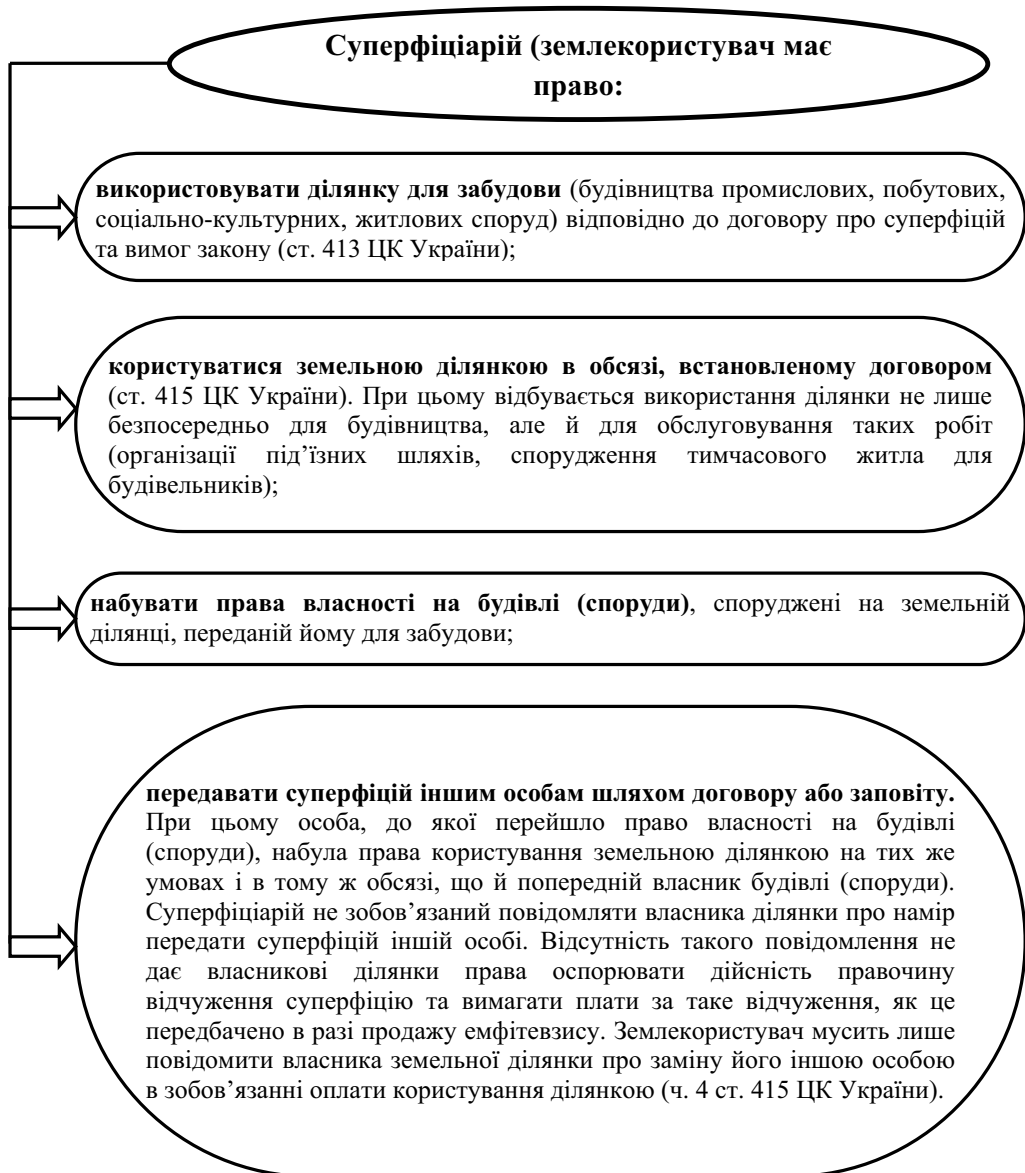
ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА СТРОК СУПЕРФІЦІЮ

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ВЛАСНИКА ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, НАДАНОЇ ДЛЯ ЗАБУДОВИ

ПРАВА СУПЕРФІЦІАРІЯ

ОБОВ'ЯЗКИ СУПЕРФІЦІАРІЯ

Суперфіціарій (землекористувач) зобов'язаний:

вносити плату за користування земельною ділянкою, наданою йому для забудови. Оскільки ЦК України не встановлює порядок внесення зазначеної плати, її періодичність та розміри, ці питання мають вирішуватися за домовленістю сторін при встановленні суперфіцію. Плата, її розміри та строки внесення є істотними умовами договору про суперфіцію. Зі змісту ст. 415 ЦК України, де йдеться про обов'язок «вносити плату», а не «внести плату», випливає, що платежі власникові ділянки мають бути скоріше не разовими, а періодичними;

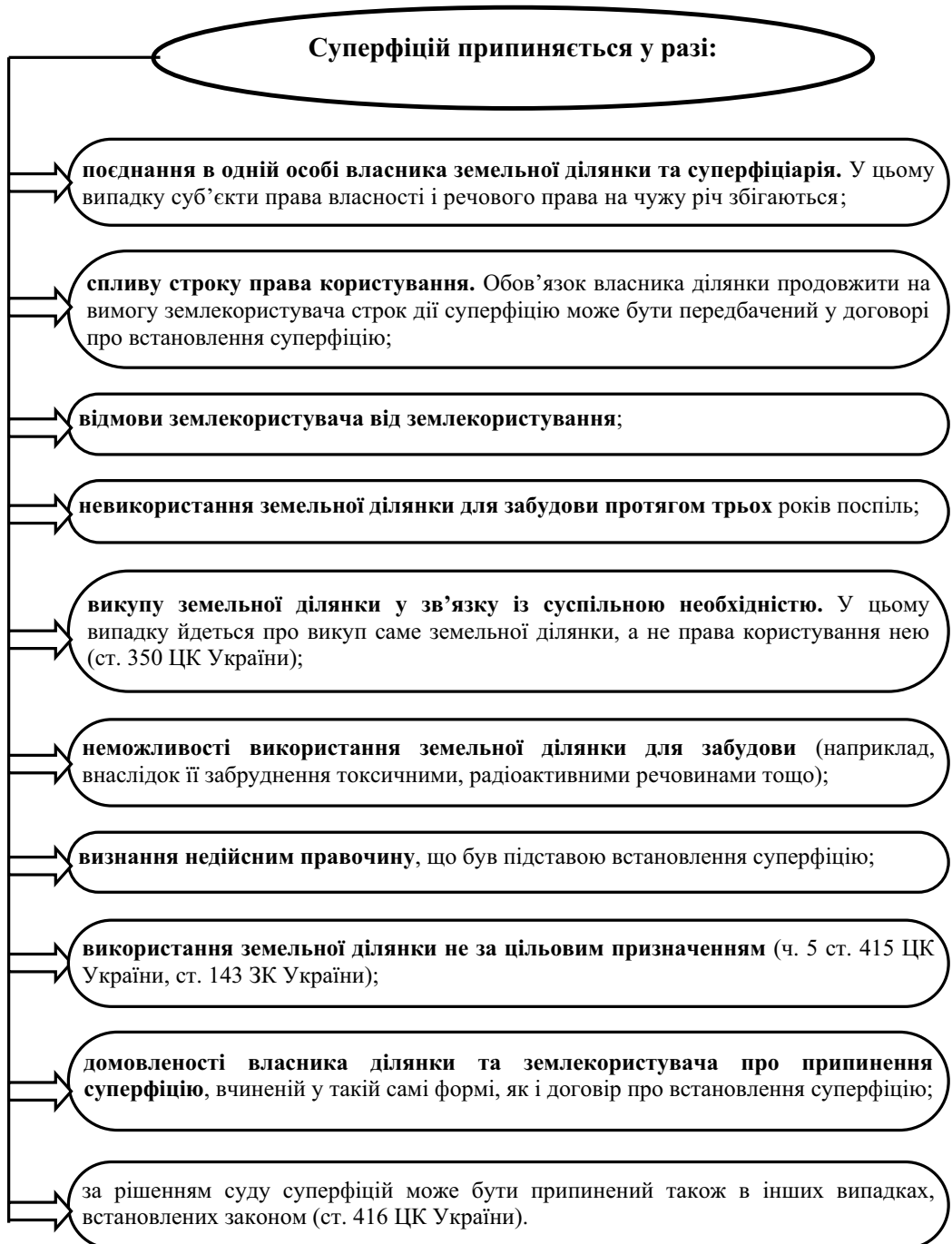
вносити інші платежі, встановлені законом. Зазначені обов'язкові платежі визначаються окремими актами законодавства і не включаються до сум плати за користування, яка належить власнику ділянки. Види, розміри та періодичність зазначених обов'язкових платежів встановлюються спеціальним законом (ст. 415 ЦК України);

почати використовувати земельну ділянку для забудови до спливу 3-річного строку з моменту встановлення суперфіцію. В іншому разі можливе припинення суперфіцію (ст. 416 ЦК України);

використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення (ч. 5 ст. 415 ЦК України). Призначення земельної ділянки визначається відповідно до норм земельного законодавства та договору про надання суперфіцію, що містить мету, з якою вона йому надана. Порушенням цієї вимоги, наприклад, буде будівництво споруд промислового призначення, якщо суперфіцію надавався для житлового будівництва;

у разі припинення суперфіцію на вимогу власника земельної ділянки знести будівлі та привести ділянку до стану, в якому вона була до надання її в користування (ч. 1 ст. 417 ЦК України).

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ СУПЕРФІЦІЮ

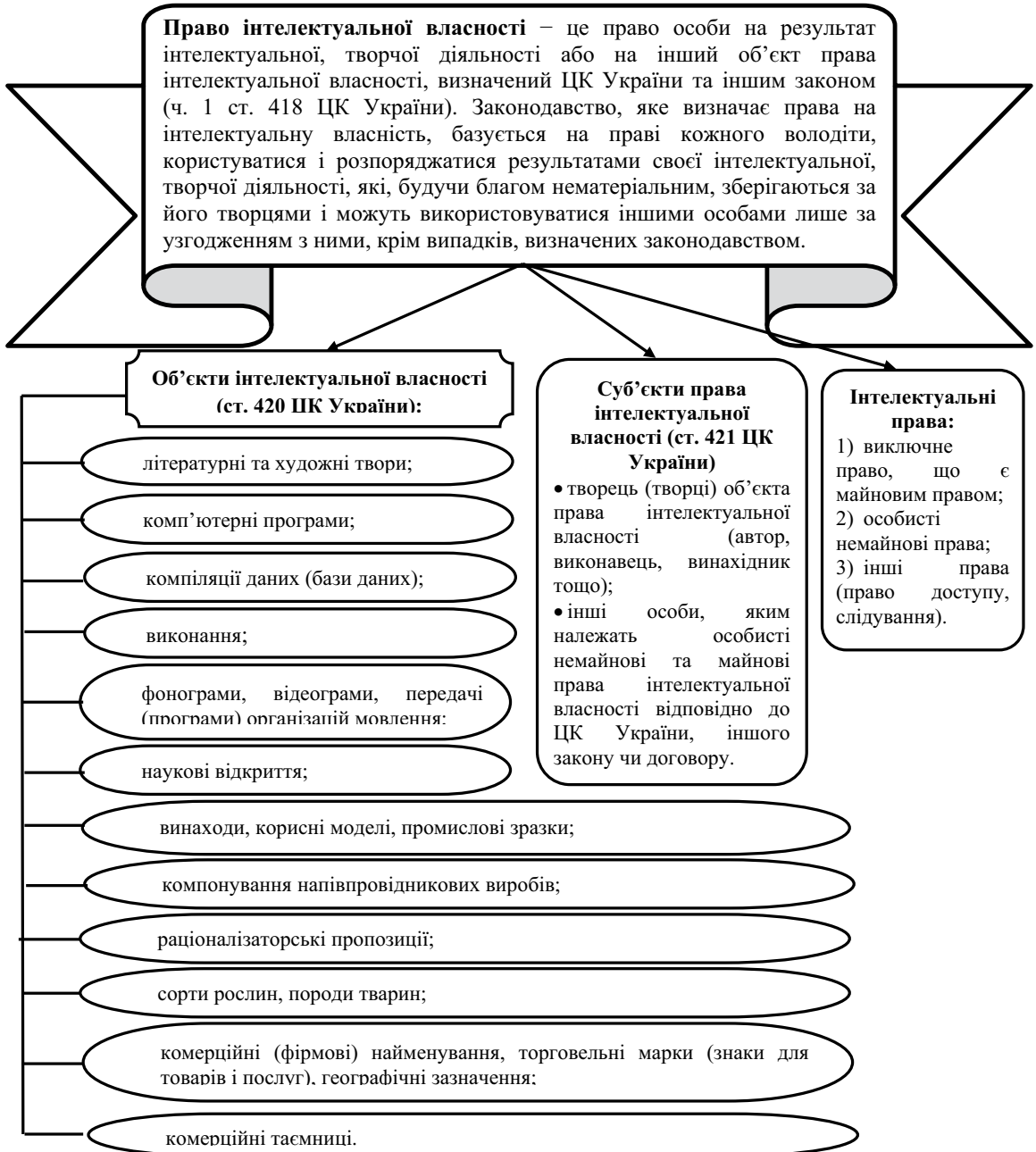

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ГЛ. 35 ЦК УКРАЇНИ)

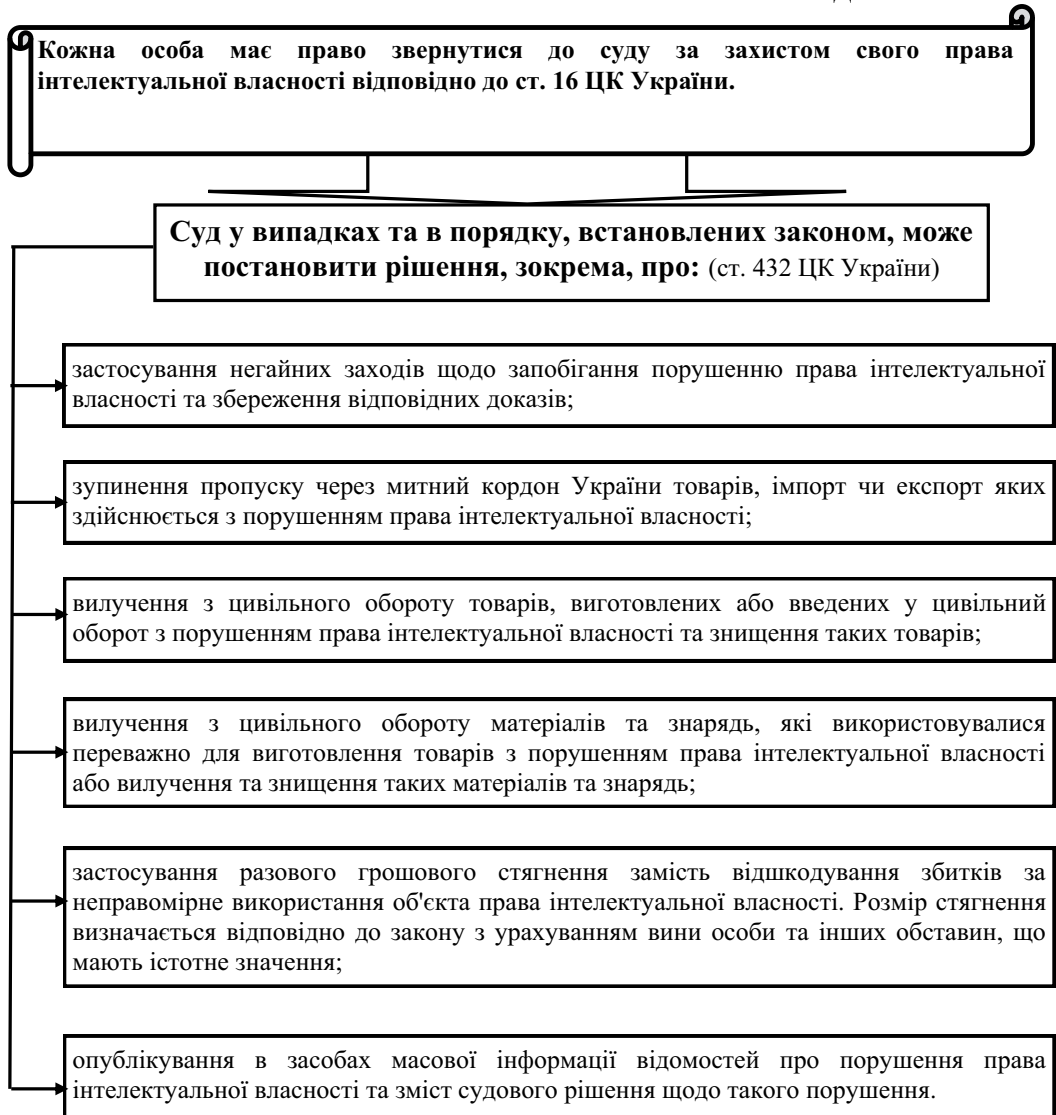
ПОНЯТТЯ, ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

МАЙНОВІ ТА ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СУДОМ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІТЕРАТУРНИЙ, ХУДОЖНІЙ ТА ІНШИЙ ТВІР (АВТОРСЬКЕ ПРАВО) (ГЛ.36 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Авторське право – це особисті немайнові та майнові права, які виникають у автора у зв'язку зі створенням ним твору і охороняються законом.

В об'єктивному розумінні – сукупність правових норм, що регулюють коло суспільних відносин пов'язаних зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

В суб'єктивному розумінні – визначені права на твори науки, літератури і мистецтва, що належать визначеній особі – автору або його правонаступнику.

Принципи авторського права:

- свобода творчості;
- територіального і національного характеру виключного права на твір;
- охорона авторським правом форми твору як результату творчої праці;
- балансу інтересів автора і суспільства;
- виникнення авторського права в силу його створення;
- обмеження у часі виключного авторського права;
- найбільша повнота авторських прав.

Функції авторського права:

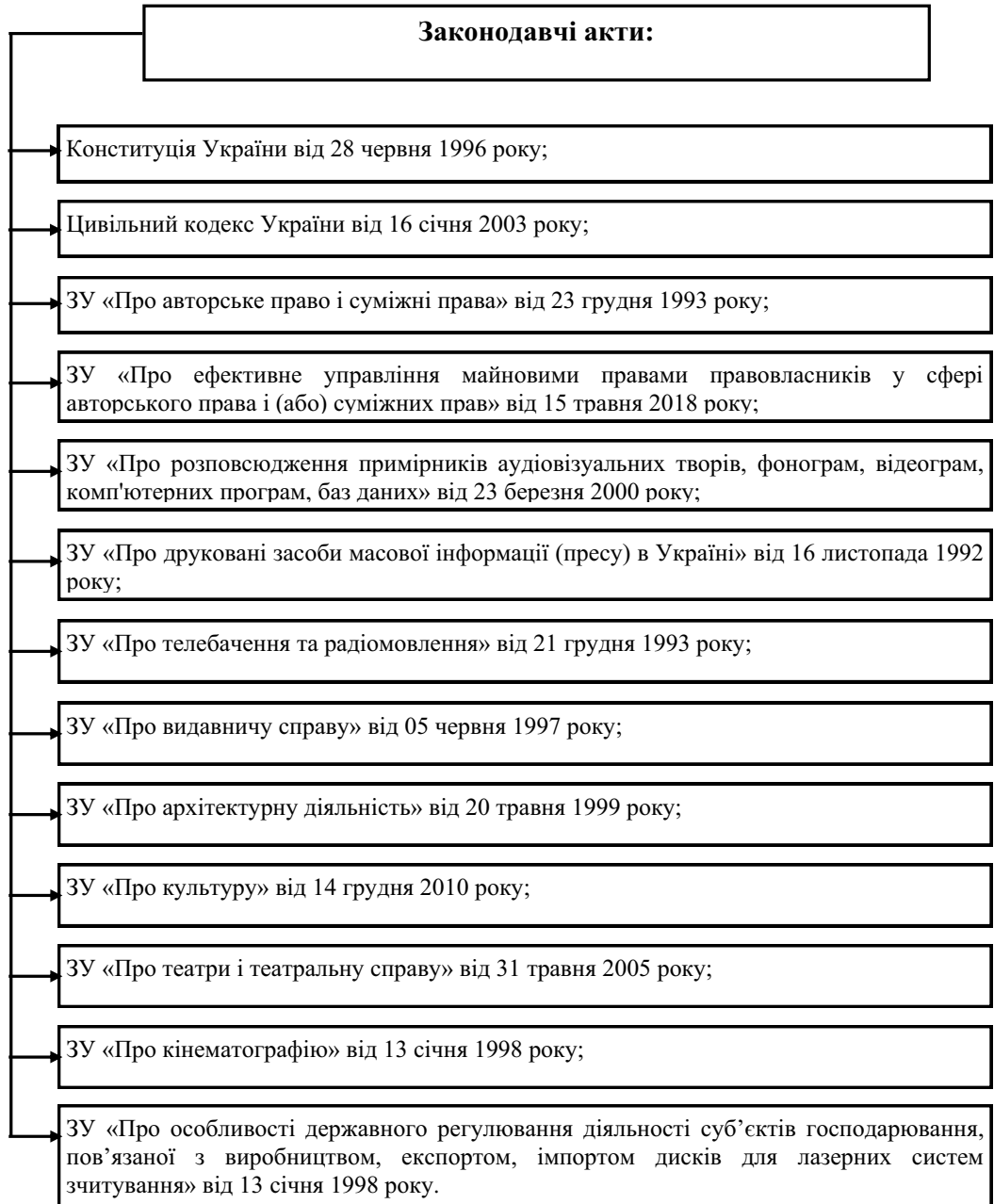
- визнання авторства й охорона творів науки, літератури і мистецтва;
- встановлення режиму використання творів;
- наділення авторів творів науки, літератури і мистецтва та інших правовласників комплексом особистих і майнових прав;
- захист указаних прав.

Знак охорони авторського права

розміщується на кожному екземплярі твору і складається з наступних елементів:

- латинська буква «С» в колі (©);
- ім'я або назва правовласника;
- рік першого опублікування твору.

**АКТИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКИМИ РЕГУЛЮЄТЬСЯ СФЕРА ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА**

ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Об'єкти авторського права та твори, які не є об'єктами авторського права

Об'єктами авторського права є твори, а саме: (ст. 433 ЦК України, ст. 8 ЗУ «Про авторське право і суміжні права).

літературні та художні твори;

романи, поеми, статті та інші письмові твори;

лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;

музичні твори (з текстом або без тексту);

аудіовізуальні твори;

твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;

фотографічні твори;

твори ужиткового мистецтва;

ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;

переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;

збірники творів, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

комп'ютерні програми;

компіляції даних (бази даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

інші твори.

Не є об'єктами авторського права: (ст. 434 ЦК України, ст. 10 ЗУ «Про авторське право і суміжні права).

акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;

державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;

повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;

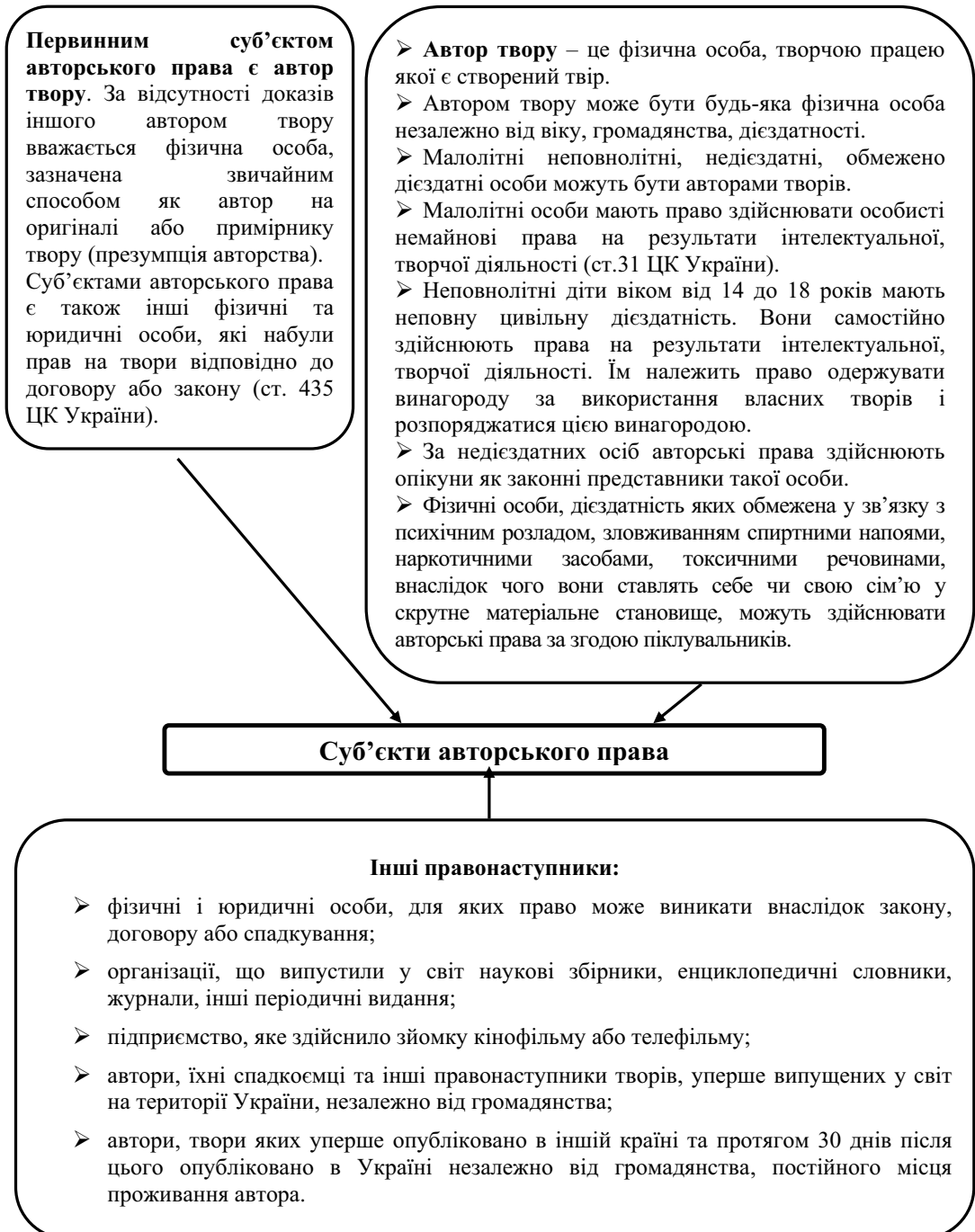
твори народної творчості (фольклор);

грошові знаки;

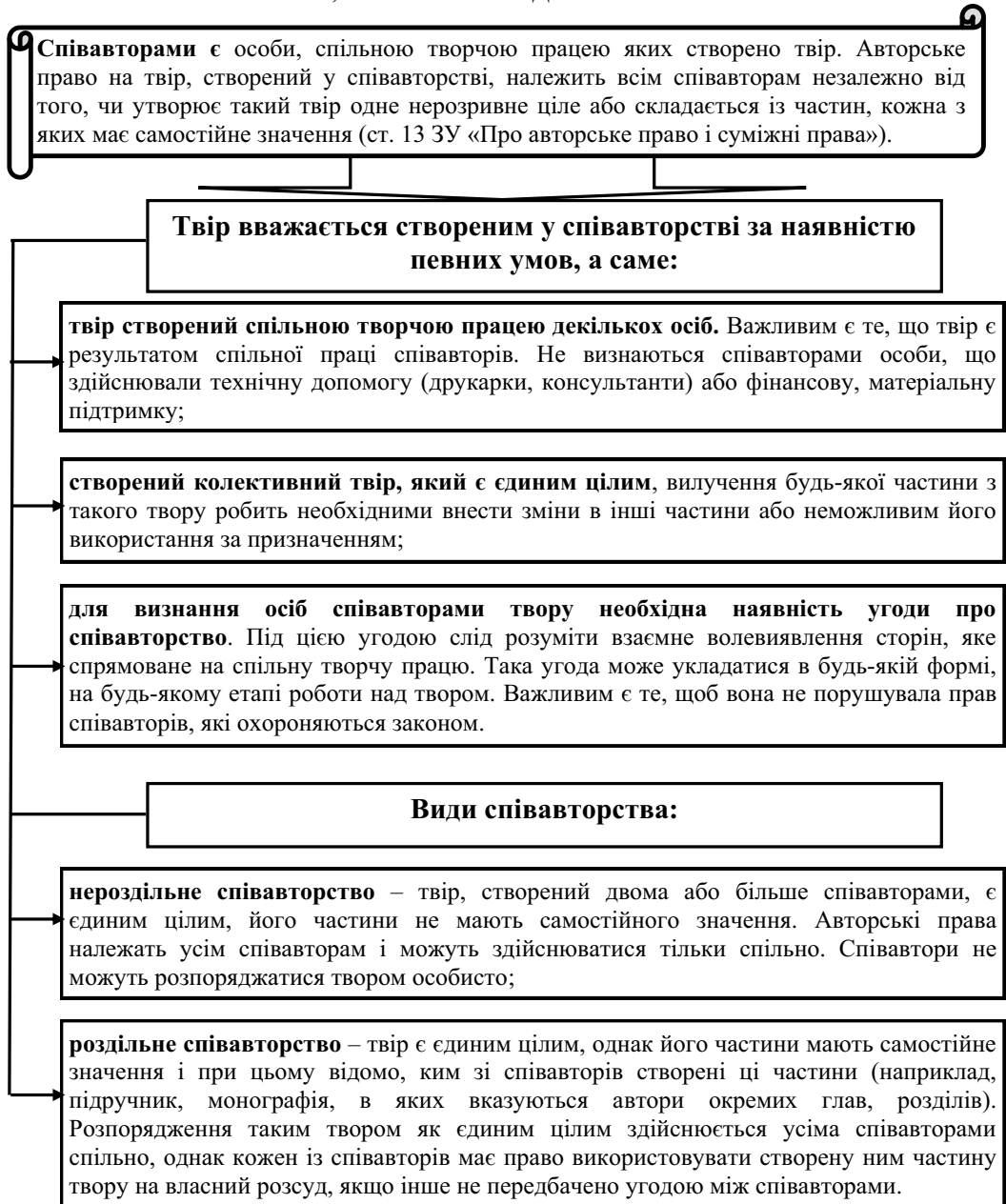
розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право sui-generis (своєрідне право, право особливого роду);

інші твори, встановлені законом.

СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ СПІВАВТОРСТВА

СТРОК ДІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Відповідно до ст. 28 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. **Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті**, крім випадків, передбачених цією статтею.

Із загального правила ст. 28 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» передбачено такі винятки:

для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується **через 70 років після того, як твір було оприлюднено**. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через 70 років після оприлюднення твору, застосовується строк, передбачений частиною другою цієї статті;

авторське право на твори, створені у співавторстві, діє **протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора**;

у разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору;

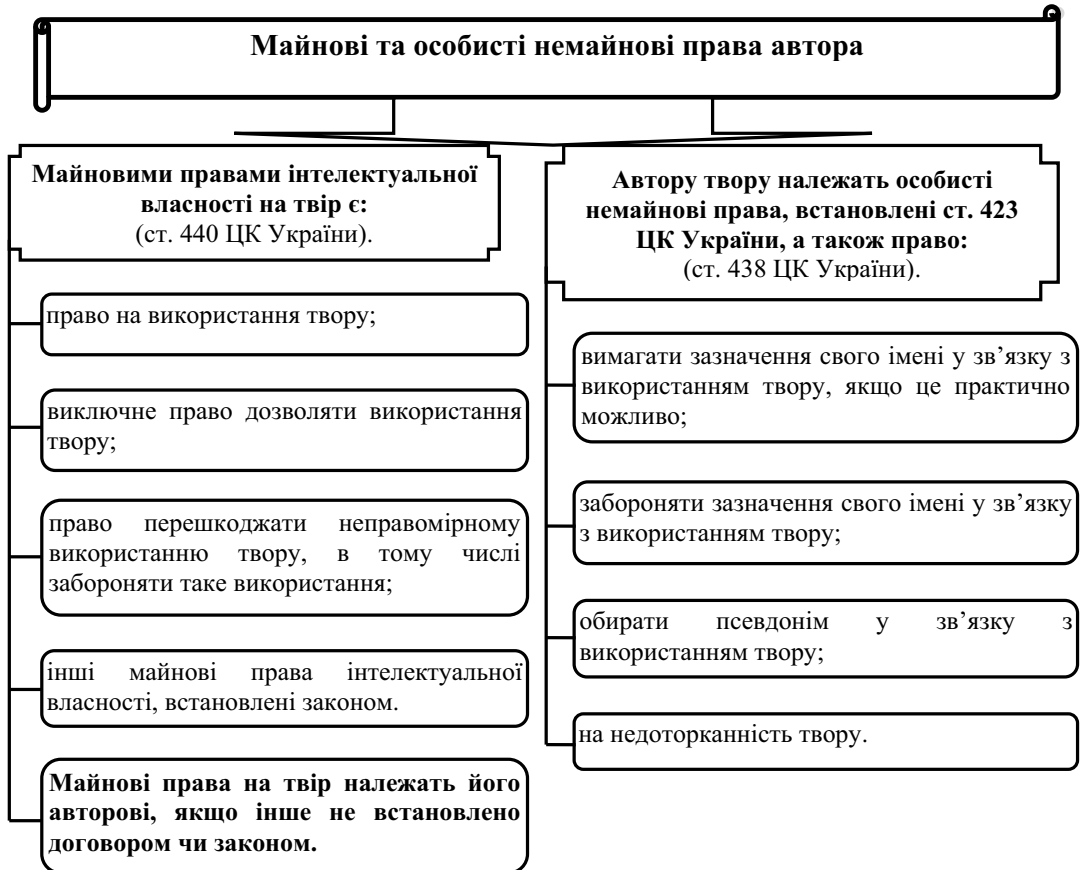
авторське право на твори посмертно реабілітованих авторів діє **протягом 70 років після їх реабілітації**;

авторське право на твір, вперше опублікований **протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років** від дати його правомірного опублікування.

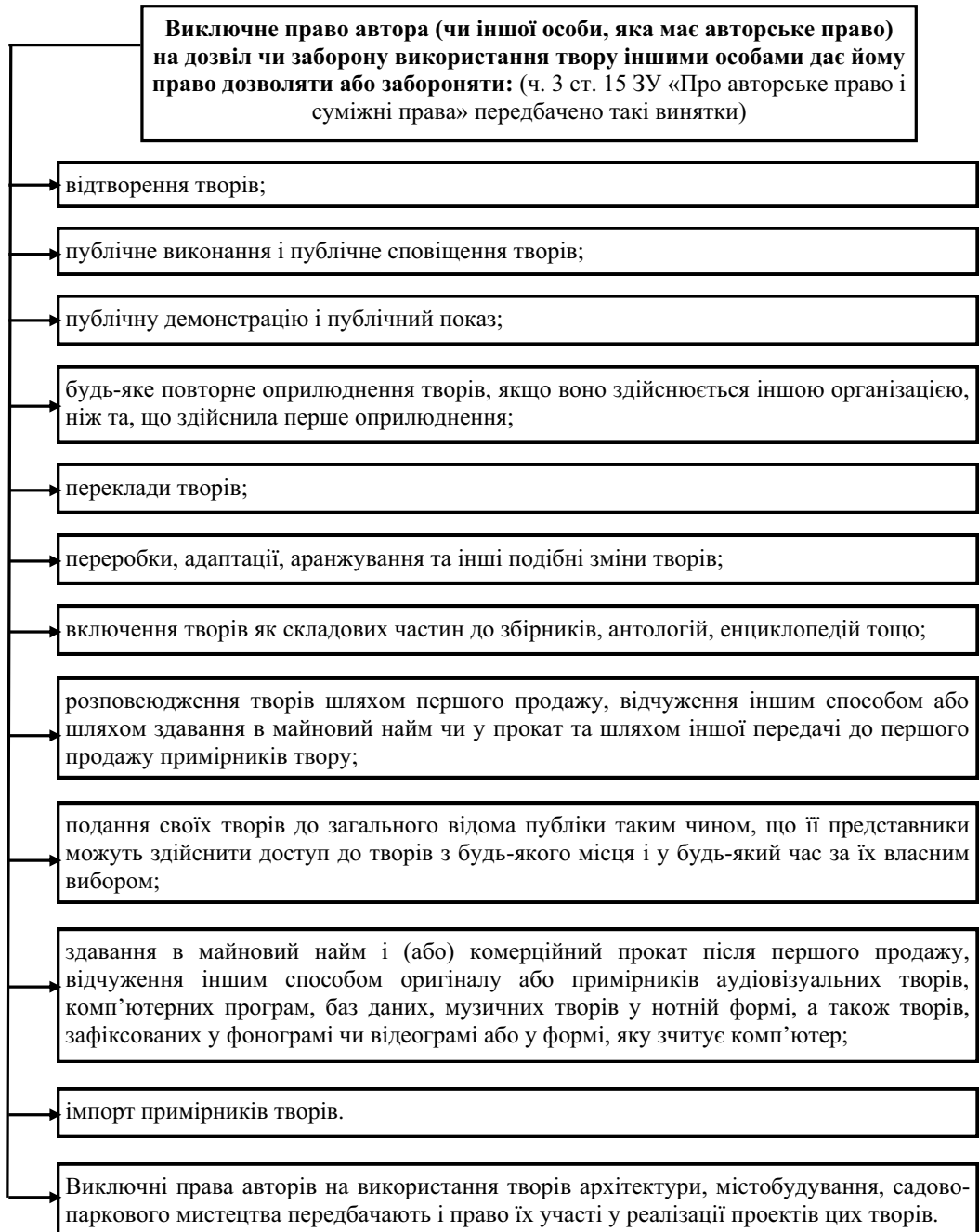
Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Строк охорони цих прав становить **25 років** від часу, коли твір був вперше оприлюднений.

Строк дії авторського права після смерті автора і строки, встановлені частинами третьою – сьомою цієї статті, починаються від дня смерті автора чи з дня настання подій, передбачених у зазначених частинах, але відліковуються з **1 січня року**, наступного за роком смерті чи роком, в якому відбулася зазначена подія.

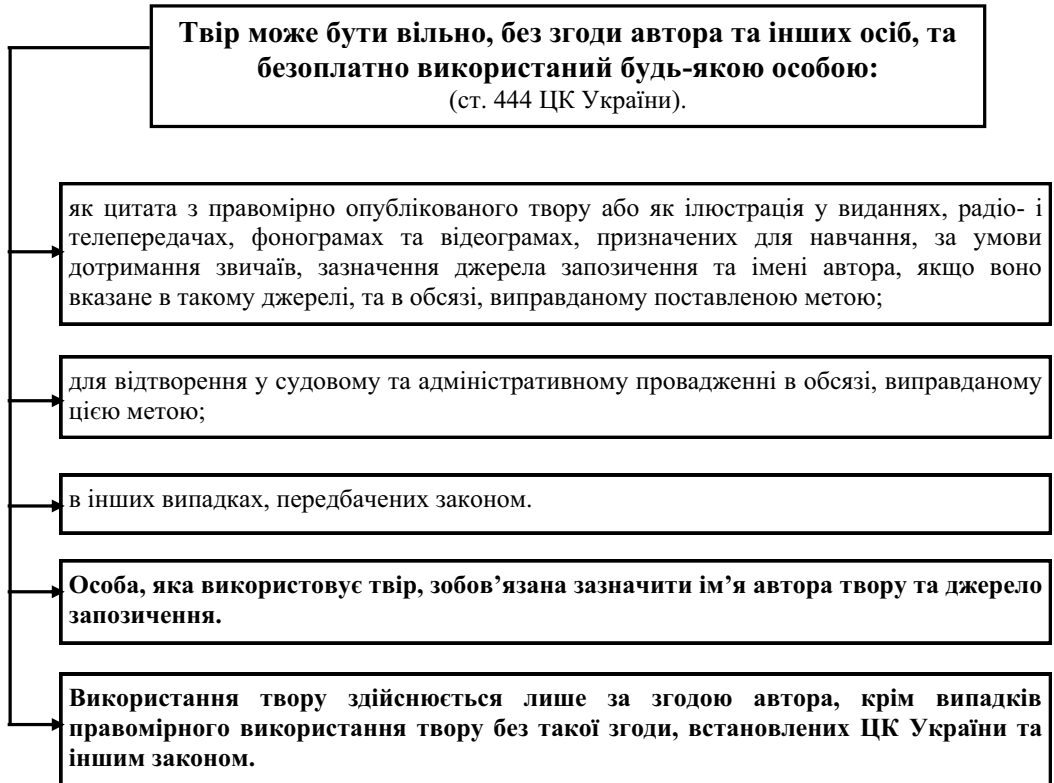
МАЙНОВІ ТА ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА АВТОРА

ВИКЛЮЧНІ ПРАВА АВТОРІВ НА ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ

ВИПАДКИ ПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРУ БЕЗ ЗГОДИ АВТОРА

ВІЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРУ ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ ІМЕНІ АВТОРА

Без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається: (ст. 21 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»).

використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення;

використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру;

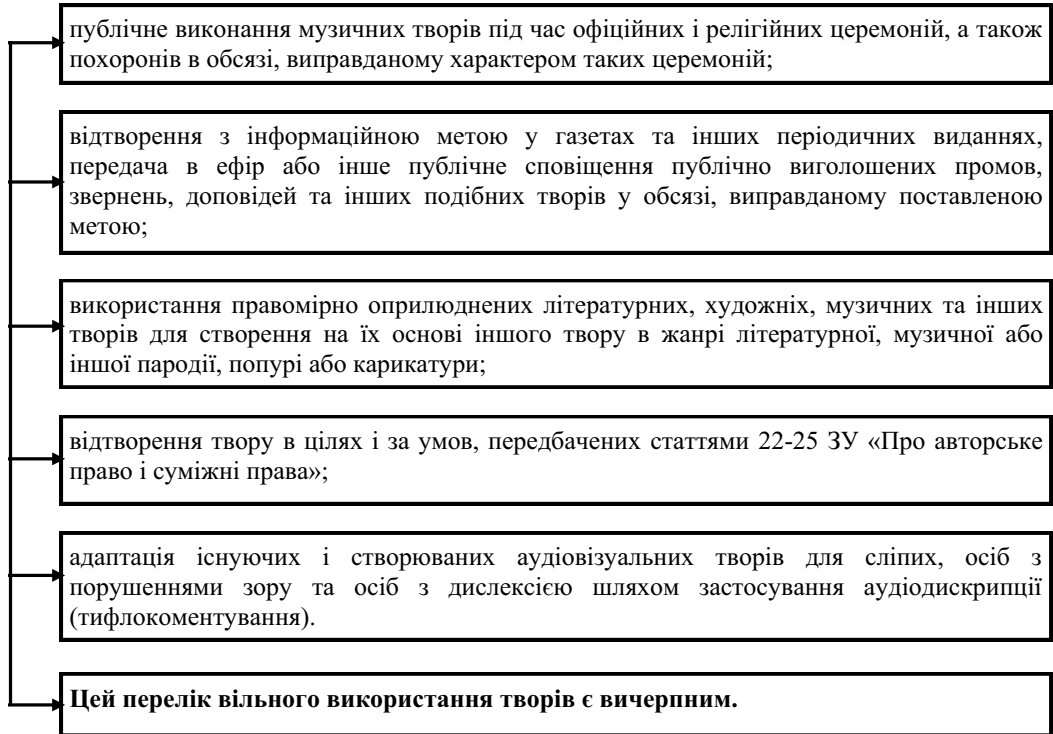
відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором;

відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою;

відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях;

видання та відтворення випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та аудіотворів (аудіодокументів, аудіокниг) з нанесенням спеціального цифрового формату для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією, розмітки для зручної навігації з метою розповсюдження між особами з інвалідністю по зору та осіб з дислексією, а також поповнення бібліотечних фондів спеціалізованих бібліотек, бібліотек навчальних закладів та центрів реабілітації для осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю по зору, громадських організацій сліпих, підприємств, установ, організацій, де працюють особи з інвалідністю по зору, крім випадків прямого чи опосередкованого використання цих творів з комерційною метою;

відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою;

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для захисту таких прав, у тому числі судового, є: (ст. 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»).

вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначені статтями 14 і 38 цього Закону, та їхні майнові права, визначені статтями 15, 17, 27, 39-41 цього Закону, з урахуванням умов використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, передбачених статтями 21-25, 42, 43 цього Закону, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиконання або неналежних розподілу і виплати винагороди правовласникам;

піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організації мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет;

плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і (або) суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав;

будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі;

камкординг, кардшейрінг.

СПОСОБИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

При порушеннях будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав, передбачених ст. 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», недотриманні передбачених договором умов використання творів і (або) об'єктів суміжних прав, використанні творів і об'єктів суміжних прав з обходом технічних засобів захисту чи з підробленням інформації і (або) документів про управління правами чи створенні загрози неправомірного використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав та інших порушеннях особистих немайнових прав і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав **суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав мають право:**

вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

подавати позови до суду про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

подавати позови до суду про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій;

вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України;

брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права і (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

вимагати від осіб, які порушують авторське право і (або) суміжні права позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження;

вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав;

здійснювати захист авторського права і (або) суміжних прав у порядку, визначеному ст.52-1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права».

**ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИКОНАННЯ,
ФОНОГРАМУ, ВІДЕОГРАМУ ТА ПРОГРАМУ (ПЕРЕДАЧУ)
ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ (СУМІЖНІ ПРАВА) (ГЛ. 37 ЦК УКРАЇНИ)**

СУМІЖНІ ПРАВА

Суміжні права – це особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на виконання, фонограми, відеограми, а також програми (передачі) організацій мовлення.

Об'єктами суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:
(ст. 449 ЦК України, ст. 35 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»).

виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;

фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій);

відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (зі звуковим супроводом чи без нього). крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій;

програми (передачі) організацій мовлення.

Знак правової охорони суміжних прав

Розміщується на кожному оригіналі або екземплярі фонограми й на кожному її футлярі і складається з 3 елементів:

- латинської букви «R» в колі (®);
- імені або найменування власника виключного права;
- року першої публікації фонограми.

СУБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ

С
У
Б
,
Є
К
Т
И
С
У
М
І
Ж
Н
И
Х
П
Р
А
В

виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань.

Виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права;

виробники фонограм, відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм, відеограм.

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

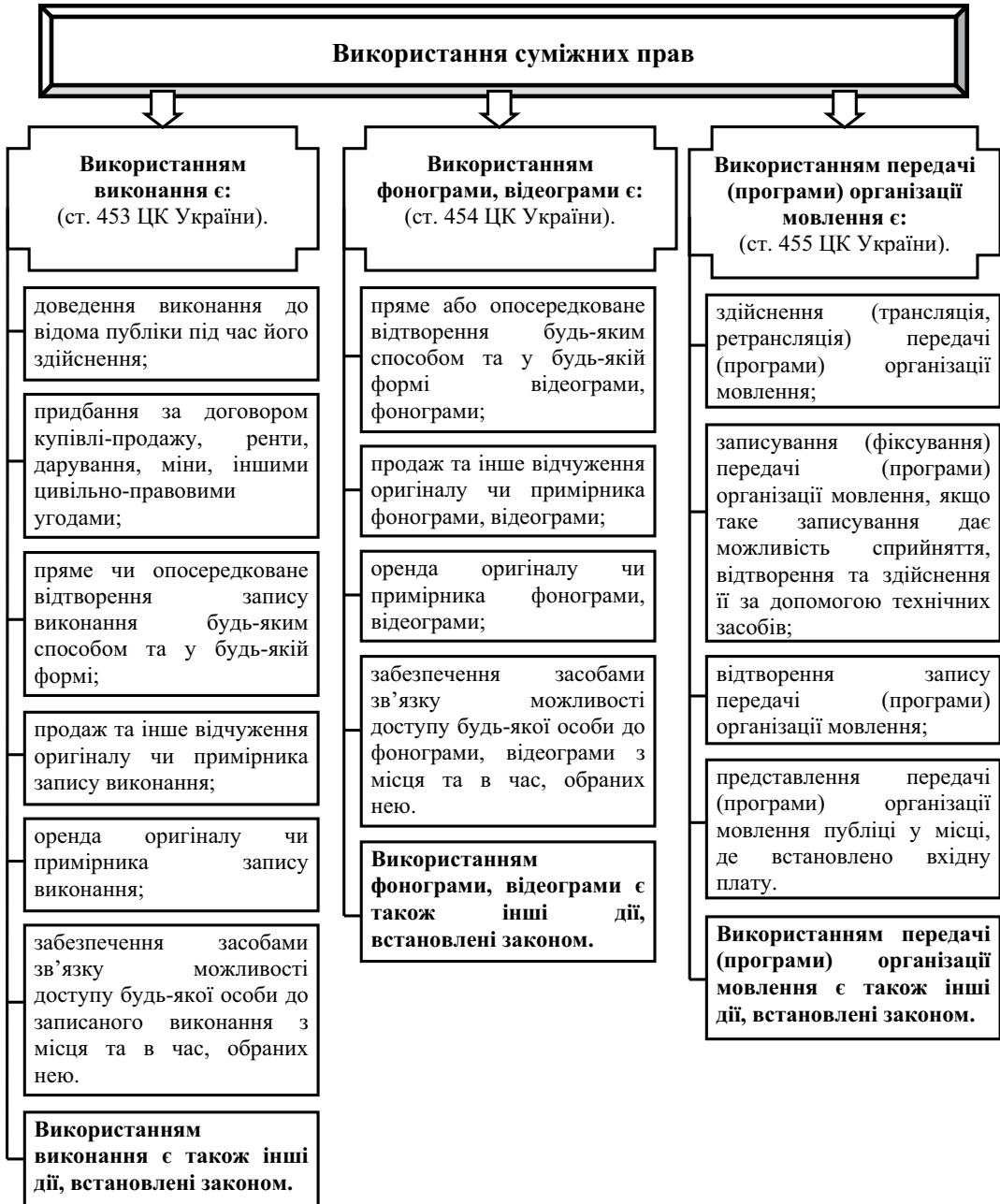
Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього);

Організація мовлення – юридична особа, організація ефірного чи кабельного мовлення (телерадіоорганізація). Вона має виключне право щодо використання своїх програм у будь-якій формі, вирішує дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом їх ретрансляції, фіксації на матеріальному носії, відтворення своїх передач в ефір і по проводах, публічного сповіщення передач у місцях з платним входом, а також забороняти поширення на території України чи з території України сигналу, що несе програми, органом, який поширював цей сигнал і для якого він не призначався.

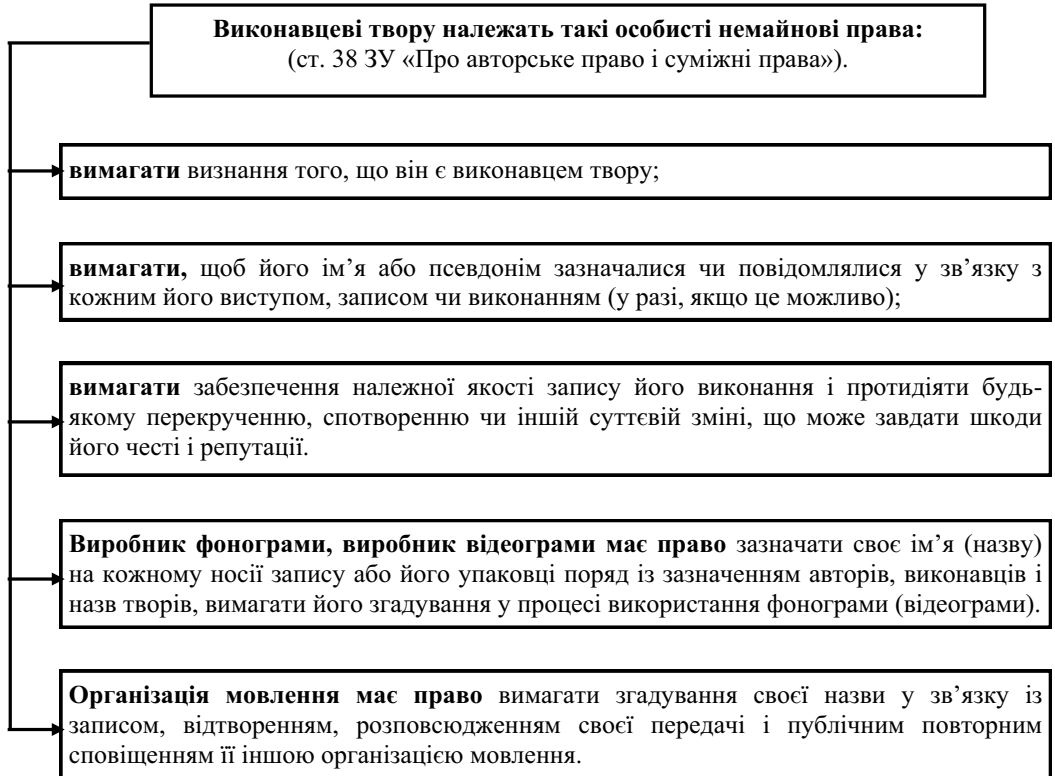
Організація ефірного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо – чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо – чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

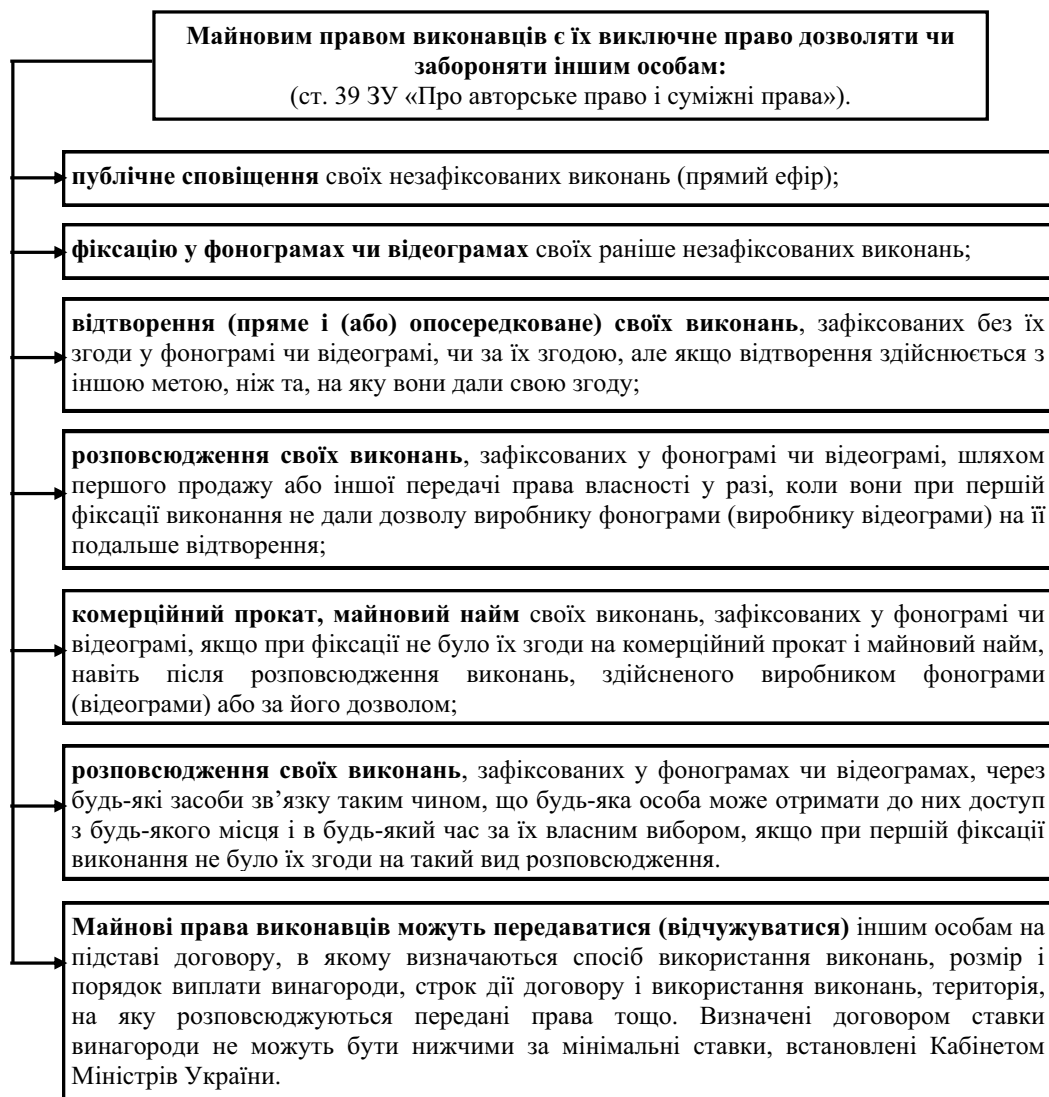
ВИКОРИСТАННЯ СУМІЖНИХ ПРАВ

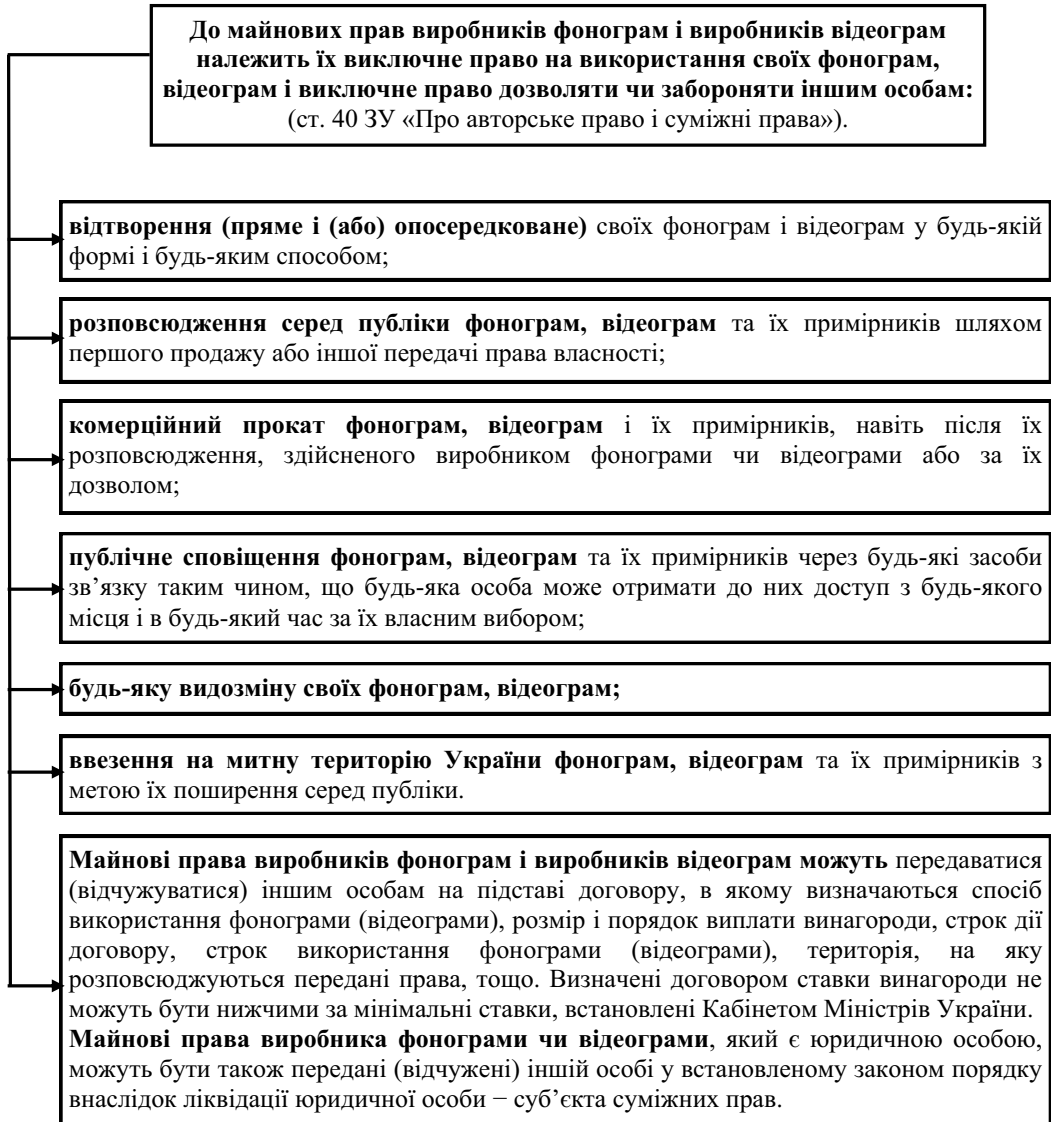
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВИКОНАВЦІВ ТА ПРАВА НА ІМ'Я (НАЗВУ) ВИРОБНИКІВ ФОНОГРАМ, ВІДЕОГРАМ І ОРГАНІЗАЦІЙ МОВЛЕННЯ

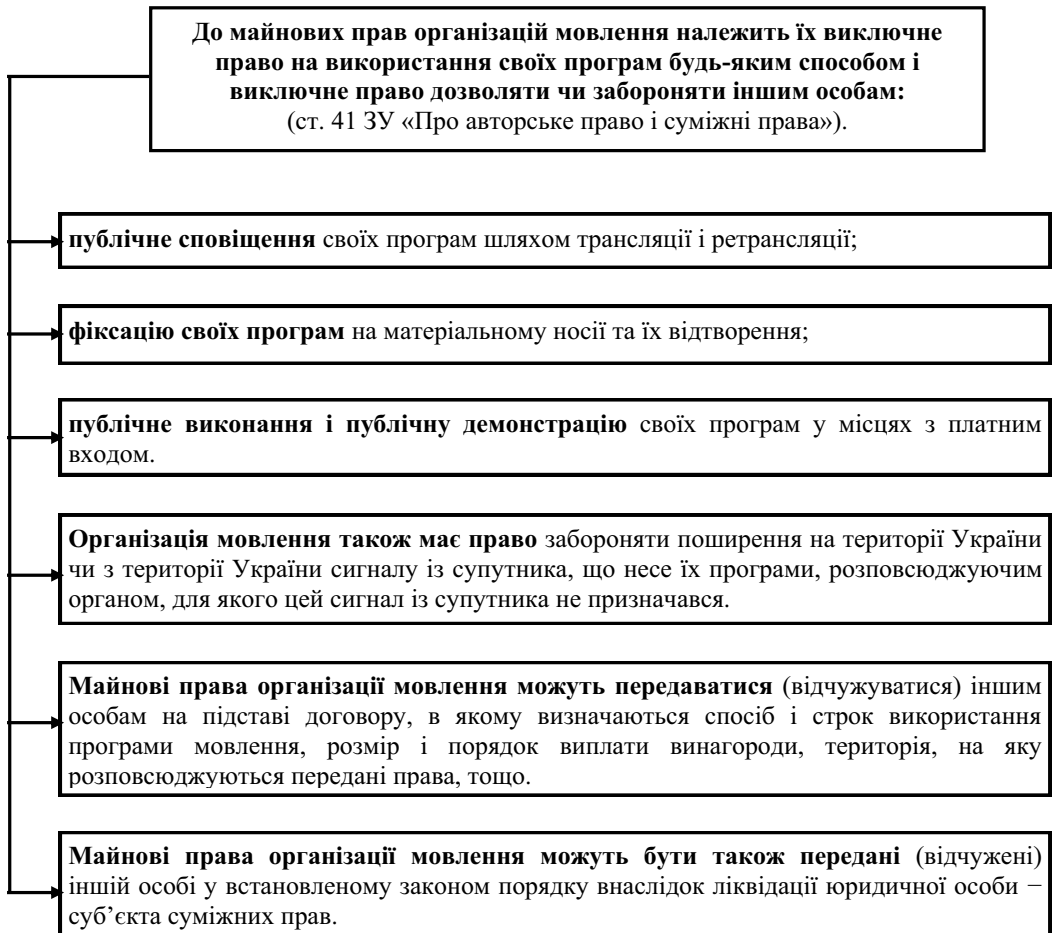
МАЙНОВІ ПРАВА ВИКОНАВЦІВ

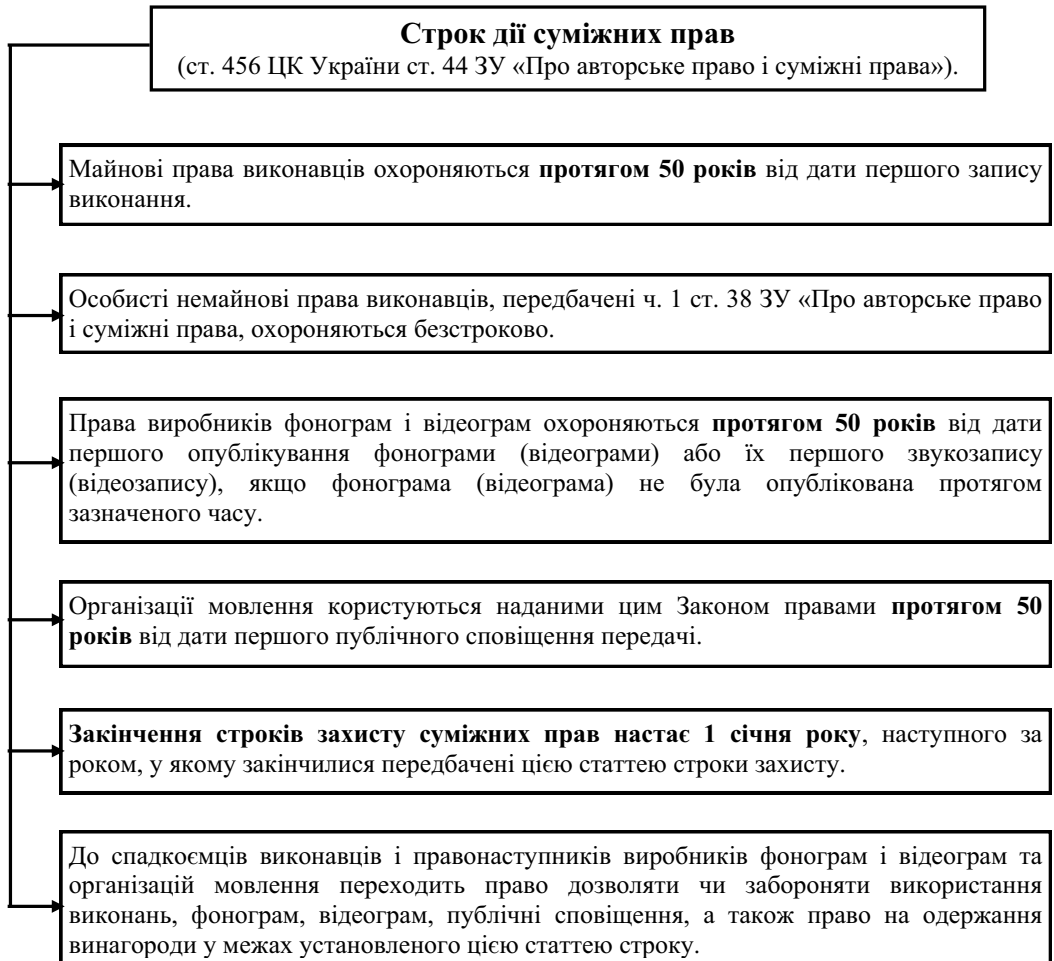

МАЙНОВІ ПРАВА ВИРОБНИКІВ ФОНОГРАМ І ВИРОБНИКІВ ВІДЕОГРАМ

МАЙНОВІ ПРАВА ОРГАНІЗАЦІЙ МОВЛЕННЯ

СТРОКИ ЧИННОСТІ СУМІЖНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ (ГЛ. 38 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ НАУКОВОГО ВІДКРИТТЯ

Науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання (ст. 457 ЦК України).

Об'єктами відкриттів є закономірності, властивості та явища матеріального світу. Кожен із названих об'єктів відкриттів може бути визнаний відкриттям окремо. Проте закономірність, явище чи властивість можуть бути визнаними відкриттям лише за умови, що зазначені закономірність, властивість чи явище не були відомі раніше – вони виявлені вперше у світі.

Закономірність матеріального світу як об'єкт відкриття – це невідомий раніше, але об'єктивно існуючий і такий, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, істотний і стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу. Більш повно такий зв'язок характеризується такими особливостями: це істотний, внутрішньо притаманний явищам або властивостям зв'язок та їх взаємна обумовленість. Зазначена закономірність стає об'єктом відкриття з моменту, коли її вперше було сформульовано.

Властивість матеріального світу як об'єкт відкриття – це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу. Кожний об'єкт має багато різноманітних властивостей, як істотних, так і неістотних. Сукупність істотних властивостей об'єкта становить його якісну визначеність, яка відрізняє його в цілому від інших об'єктів. Саме вона виражає те спільне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів. Які властивості проявляють даний об'єкт, залежить від того, з якими об'єктами він вступає у взаємодію. Тому встановлення існування раніше невідомої властивості – необхідний, але недостатній елемент змісту відкриття. При цьому повинно бути доведено, чим викликана виявлена властивість, що вона за собою тягне і коли проявляється. Вимагається науково обгрунтована інтерпретація, яка полягає у встановленні сутності даної властивості і її закономірного характеру.

Явище матеріального світу як об'єкт відкриття – це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, форма прояву сутності об'єкта матеріального світу (природи). Явище і сутність перебувають в органічній єдності. Проте єдність сутності та явища не означає їх збігу, сутність зазвичай прихована за явищем. З розкриттям сутності стає можливим наукове пояснення самого явища. Сутність і явище об'єктивні, тобто вони існують незалежно від волі й свідомості людини. Немає такої сутності, яка б не проявилася зовні і була непізнаною, як немає і явища, яке не охоплювало б яку-небудь інформацію про сутність.

ПРАВО НА НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ

Автор наукового відкриття має право дати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву.

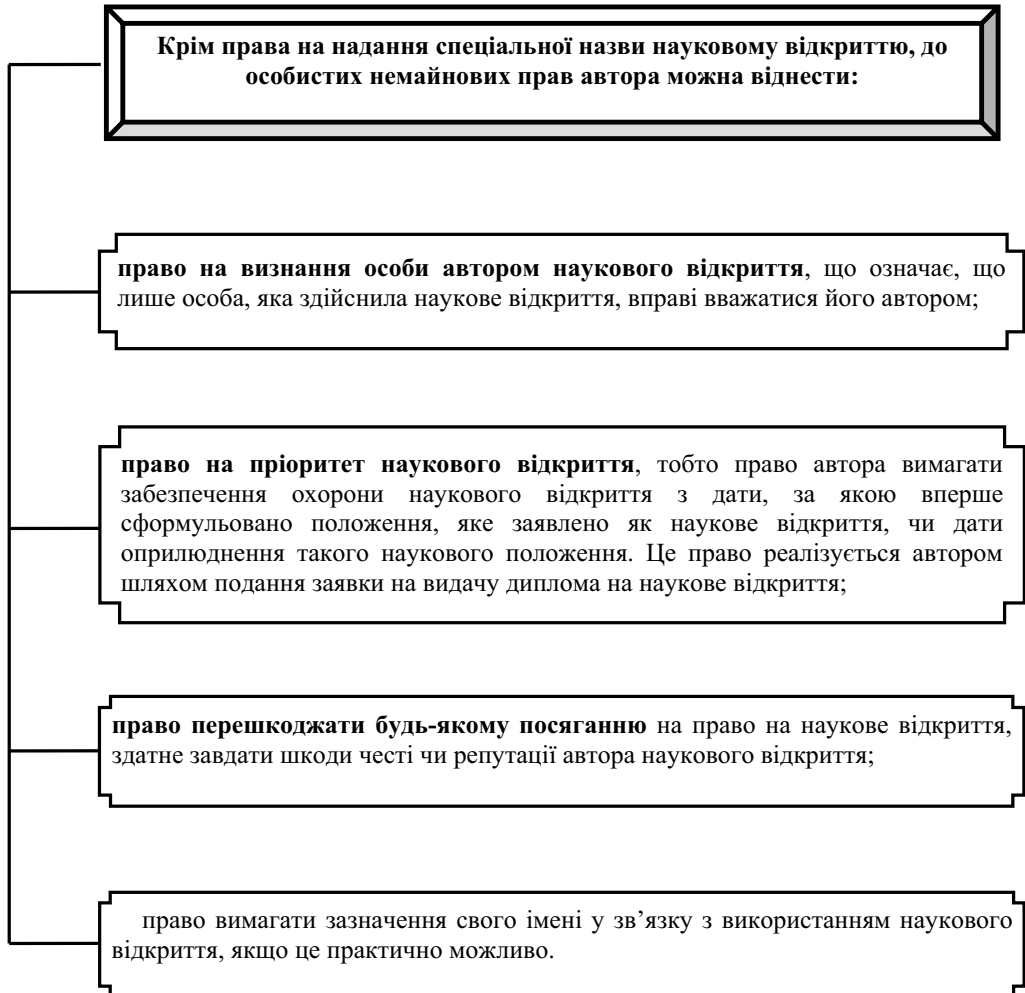
Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом (ст. 458 ЦК України).

Права суб'єктів на наукове відкриття щодо результатів їхньої наукової творчості виникають лише на підставі **державної реєстрації**. Остання визнає заявлений результат об'єктом правової охорони і стверджує цей юридичний факт виданням охоронного документа – диплома. Саме охоронний документ визнає за заявником пріоритет заявленій пропозиції, авторство особи, що її розробила, і право власності на об'єкт правової охорони. Права, визначені охоронним документом, виникають у його власника саме від дати публікації про видачу охоронного документа.

Відкриття не може бути об'єктом виключного права, воно визнається надбанням людства і може використовуватися кожним, хто забажає, без будь-якого дозволу і без виплати винагороди. Отже, саме відкриття не може бути чіткою власністю – це власність усього людства. Проте це не означає, що правовій охороні не підлягає авторство на відкриття, його авторський і державний пріоритет, назва відкриття та інші майнові та особисті немайнові права.

Саме відкриття не може бути об'єктом будь-якого виключного права будь-яких осіб чи держав. Проте права на пріоритет відкриття, право авторства, назви тощо підлягають правовій охороні. Цей висновок ґрунтується на міжнародному визнанні відкриттів. Відповідно до Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ст. 2 Визначення, п. VIII), наукові відкриття включено до об'єктів інтелектуальної власності.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА АВТОРА НА НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ, ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК (ГЛ. 39 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

Патентне право – це сукупність норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, оформленням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків.

Патентне право в об'єктивному розумінні – цивільно-правовий інститут, що регулює виключні й інші майнові та особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку з визнанням авторства й охороною винаходів, корисних моделей і промислових зразків, установленням режиму їх використання, матеріальним і моральним стимулюванням та захистом прав їх авторів і патентовласників.

В суб'єктивному розумінні патентне право – виключне та інше майнове або особисте немайнове право конкретного суб'єкта, що пов'язане з певним винаходом, корисною моделлю або промисловим зразком.

Принципи патентного права:

визнання за патентом власника виключного права на запатентований об'єкт;

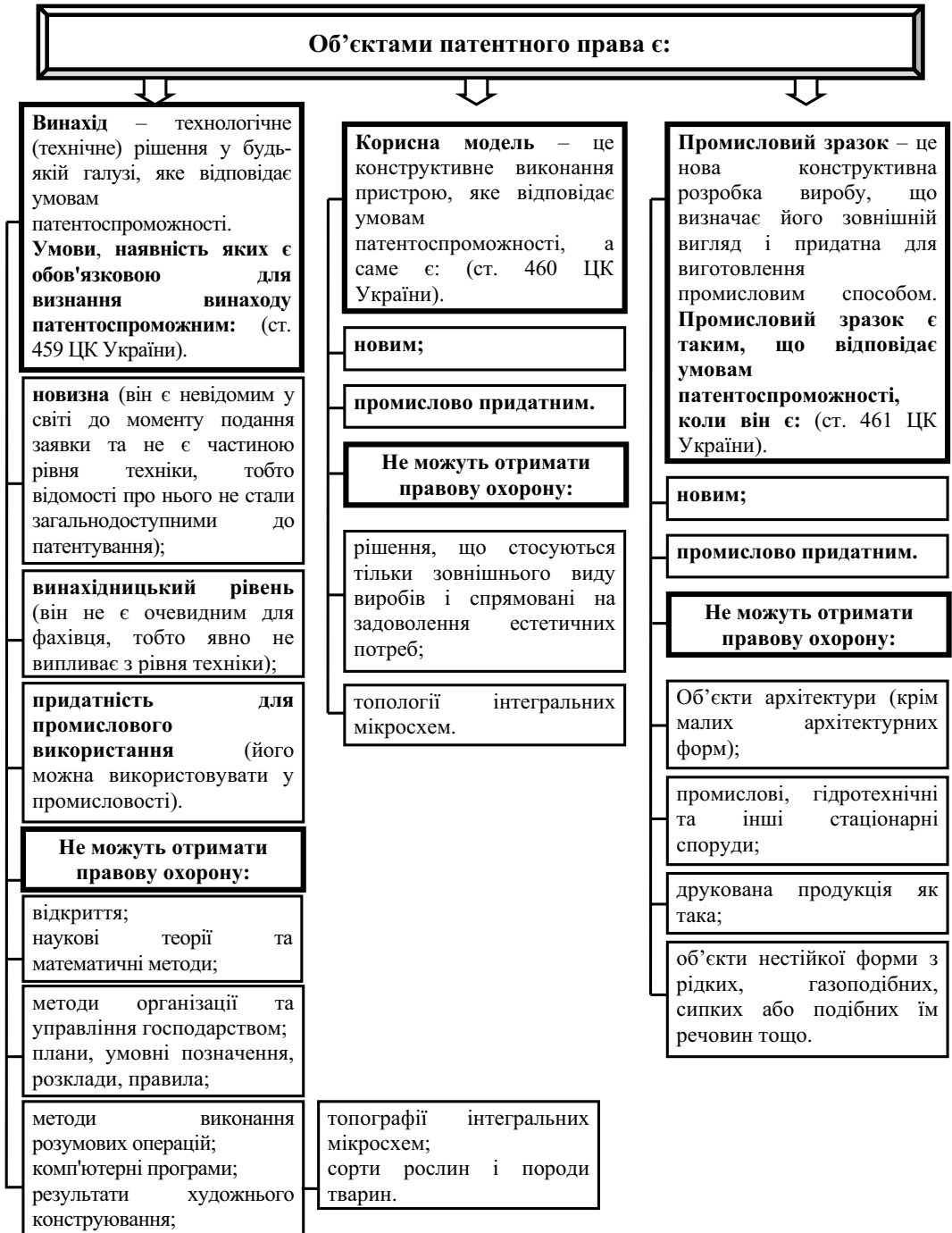
надання правової охорони тільки тим об'єктам, які у встановленому законом порядку визнані такими, що володіють патентоздатністю;

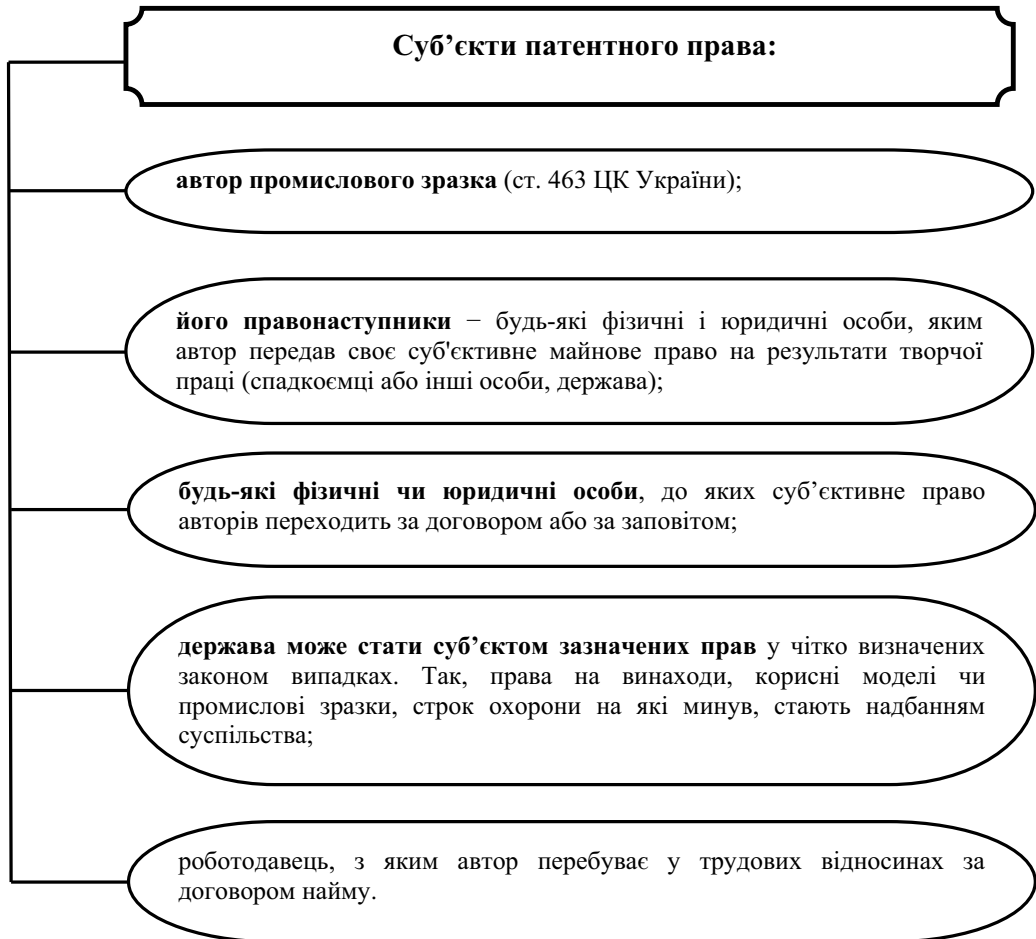
співвідношення балансу індивідуальних інтересів патентовласника і публічних інтересів суспільства;

надання правової охорони тільки в обсязі, що визначається формулою поданої заявки;

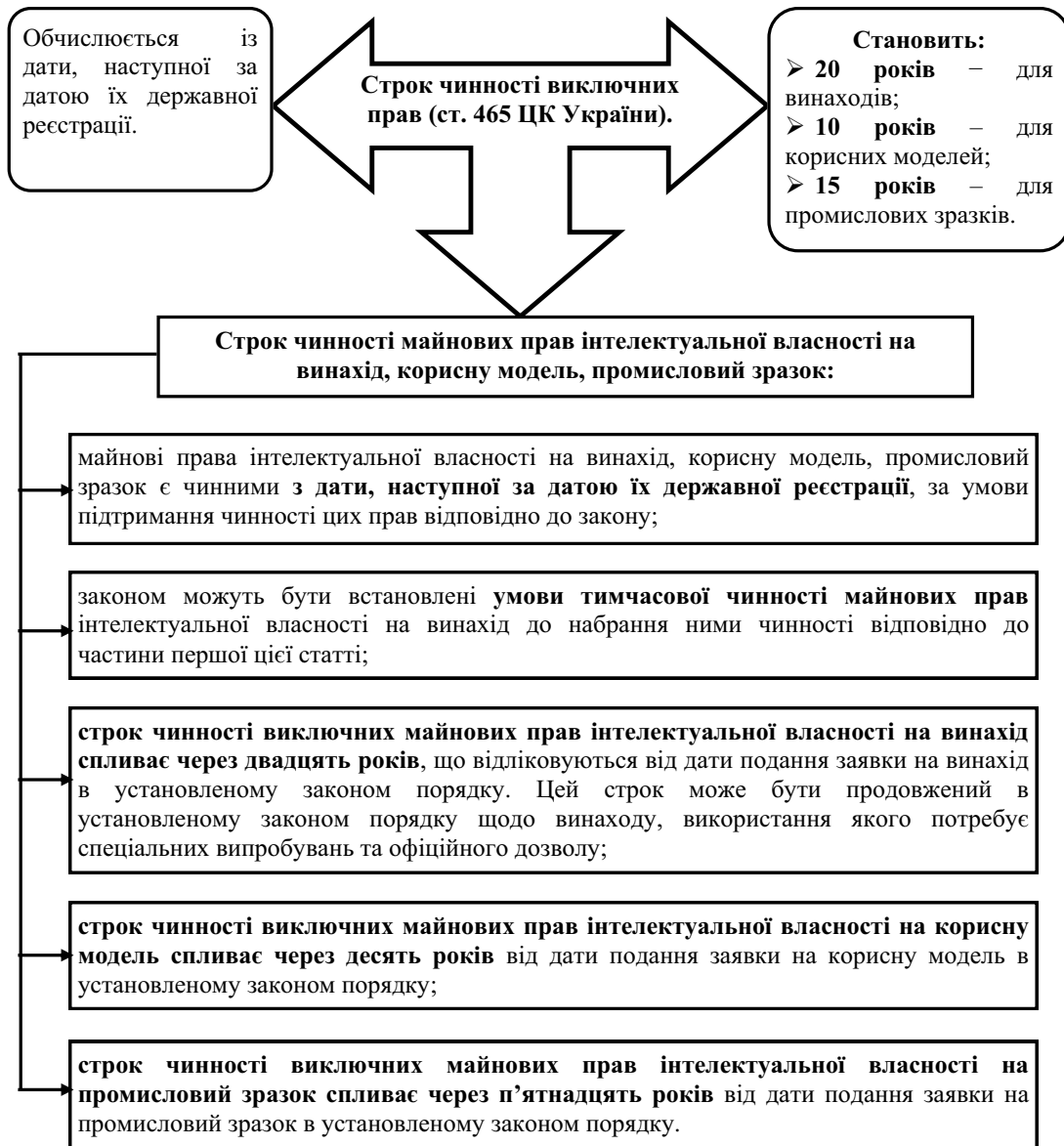
наділення авторів запатентованих об'єктів особистими немайновими, а в деяких випадках і майновими правами незалежно від того, чи є вони патентовласниками.

ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

СУБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

СТРОК ЧИННОСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ, ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ПАТЕНТУ

Етапи патентування:

проведення патентного дослідження. Патентний пошук – це важливий етап патентування для попередньої перевірки відповідності заявленого об'єкта критеріям для отримання патенту з метою визначення новизни технічного рішення;

оформлення і подача заявки. Особа, яка бажає одержати патент (деклараційний патент) і має на це право, подає до Установи заявку. **Заявка на винахід** повинна стосуватися одного або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдиності винаходу). **Заявка на корисну модель** повинна стосуватися однієї корисної моделі (вимога єдиності корисної моделі). **Заявка складається українською мовою і повинна містити:** заяву про видачу патенту на винахід чи деклараційного патенту на винахід (корисну модель); опис винаходу (корисної моделі); формулу винаходу (корисної моделі); креслення (якщо на них є посилання в описі); реферат;

Заявка подається до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства на адресу Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності»: вул. Глазунова, 1, м. Київ-42, 01601, Україна.

формальна експертиза заявки. Формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) – експертиза, у ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам;

кваліфікаційна експертиза. Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) – експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності). Кваліфікаційна експертиза проводиться після одержання закладом експертизи відповідної заяви будь-якої особи та документа про сплату збору за її проведення;

кваліфікаційна експертиза. Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) – експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності). Кваліфікаційна експертиза проводиться після одержання закладом експертизи відповідної заяви будь-якої особи та документа про сплату збору за її проведення;

державна реєстрація та видача патенту. На підставі рішення про видачу патенту здійснюється державна реєстрація патенту, для чого вносяться відповідні відомості до Реєстру. Форма Реєстру та порядок його ведення визначаються в установленому порядку. Державна реєстрація патенту (деклараційного патенту) на винахід та деклараційного патенту на корисну модель здійснюється за наявності документів про сплату державного мита за його видачу і збору за публікації про видачу патенту. Зазначені мито та збір сплачуються після надходження до заявника рішення про видачу патенту;

Публікації про видачу патенту. Одночасно з державною реєстрацією патенту (деклараційного патенту) на винахід чи деклараційного патенту на корисну модель Установа публікує у своєму офіційному бюлетені визначені в установленому порядку відомості про видачу патенту (деклараційного патенту);

Видача патенту. Видача патенту здійснюється Установою у місячний строк після його державної реєстрації.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ПАТЕНТУ

Права, що випливають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу. Права, що випливають з патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід чи з деклараційного патенту на секретну корисну модель, діють від дати внесення інформації про нього до відповідного Реєстру (ст. 28 ЗУ «Про охорону прав та винаходи і корисні моделі»).

Патент надає його власнику виключне право використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів. Використання секретного винаходу (корисної моделі) власником патенту має здійснюватися з додержанням вимог ЗУ «Про державну таємницю» та за погодженням із Державним експертом.

Використанням винаходу (корисної моделі) визнається:

- виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;
- застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Будь-який продукт, процес виготовлення якого охороняється патентом, за відсутністю доказів протилежного вважається виготовленим із застосуванням цього процесу за умови **виконання принаймні однієї з двох вимог:**

- продукт, виготовлений із застосуванням процесу, що охороняється патентом, є новим;
- існують підстави вважати, що зазначений продукт виготовлено із застосуванням даного процесу і власник патенту не в змозі шляхом прийнятних зусиль визначити процес, що застосовувався при виготовленні цього продукту.

Власник патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід чи деклараційного патенту на секретну корисну модель має право на одержання від державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів.

Власник патенту може використовувати попереджувальне маркування із зазначенням номера патенту на продукті чи на упаковці продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу.

Власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) – тільки за погодженням із Державним експертом.

Власник патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) такий дозвіл надається тільки за погодженням із Державним експертом.

Обов'язки, що випливають з патенту. Власник патенту повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту і добросовісно користуватися виключним правом, що випливає з патенту (ст. 29 ЗУ «Про охорону прав та винаходи і корисні моделі»).

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНИКА ПАТЕНТУ

Будь-яке посягання на права власника патенту, передбачені ст. 28 ЗУ «Про охорону прав та винаходи і корисні моделі» вважається порушенням прав власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника патенту таке порушення повинно бути припинено, а порушник **зобов'язаний відшкодувати власнику патенту** заподіяні збитки. Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію.

Суди відповідно до їх компетенції розглядають спори про:
ст. 35 ЗУ «Про охорону прав та винаходи і корисні моделі»

визнання патенту недійсним;

авторство на винахід (корисну модель);

встановлення власника патенту;

порушення майнових прав власника патенту;

укладання та виконання ліцензійних договорів;

надання примусової ліцензії;

право попереднього користування;

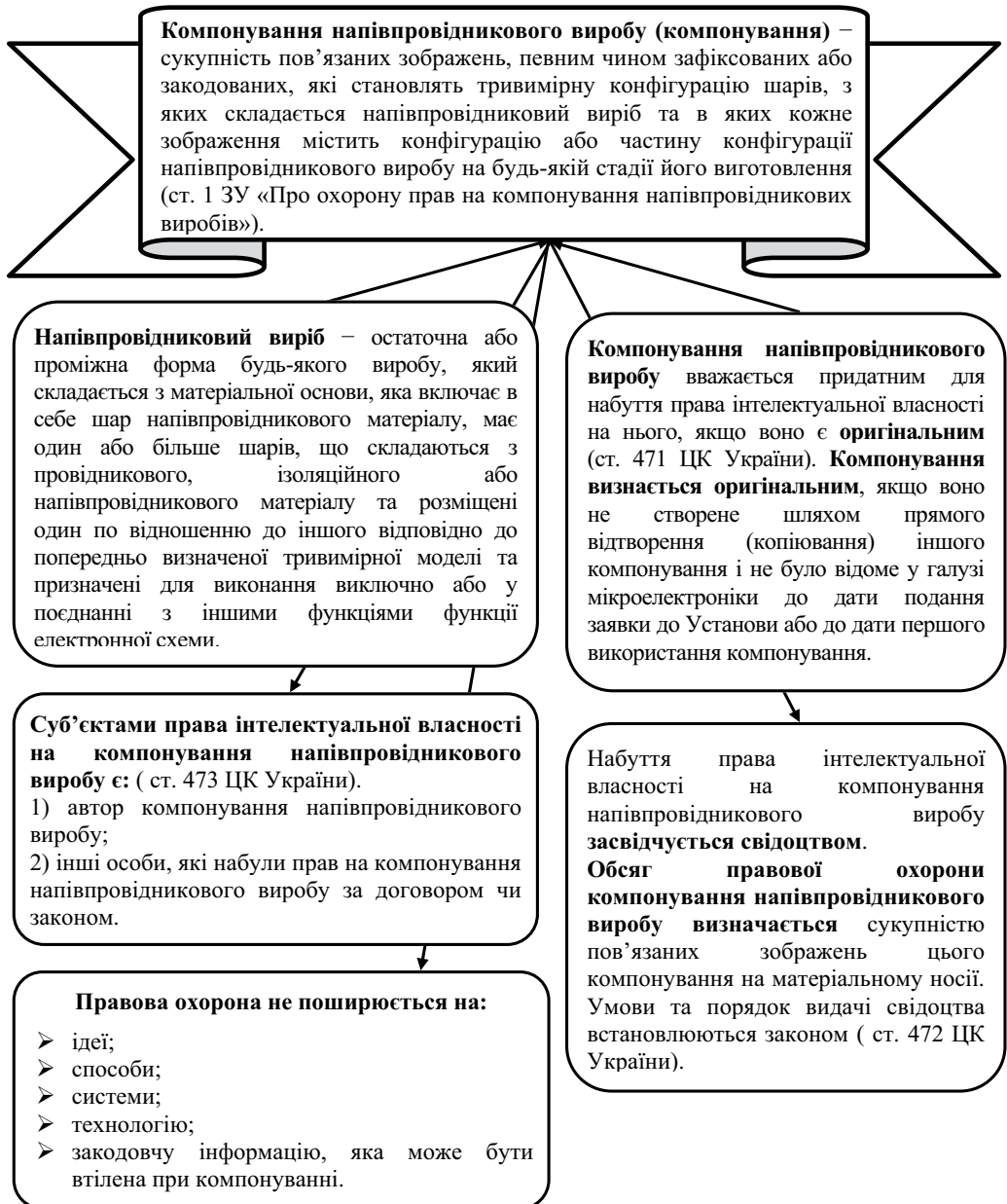
винагороду винахіднику;

компенсації;

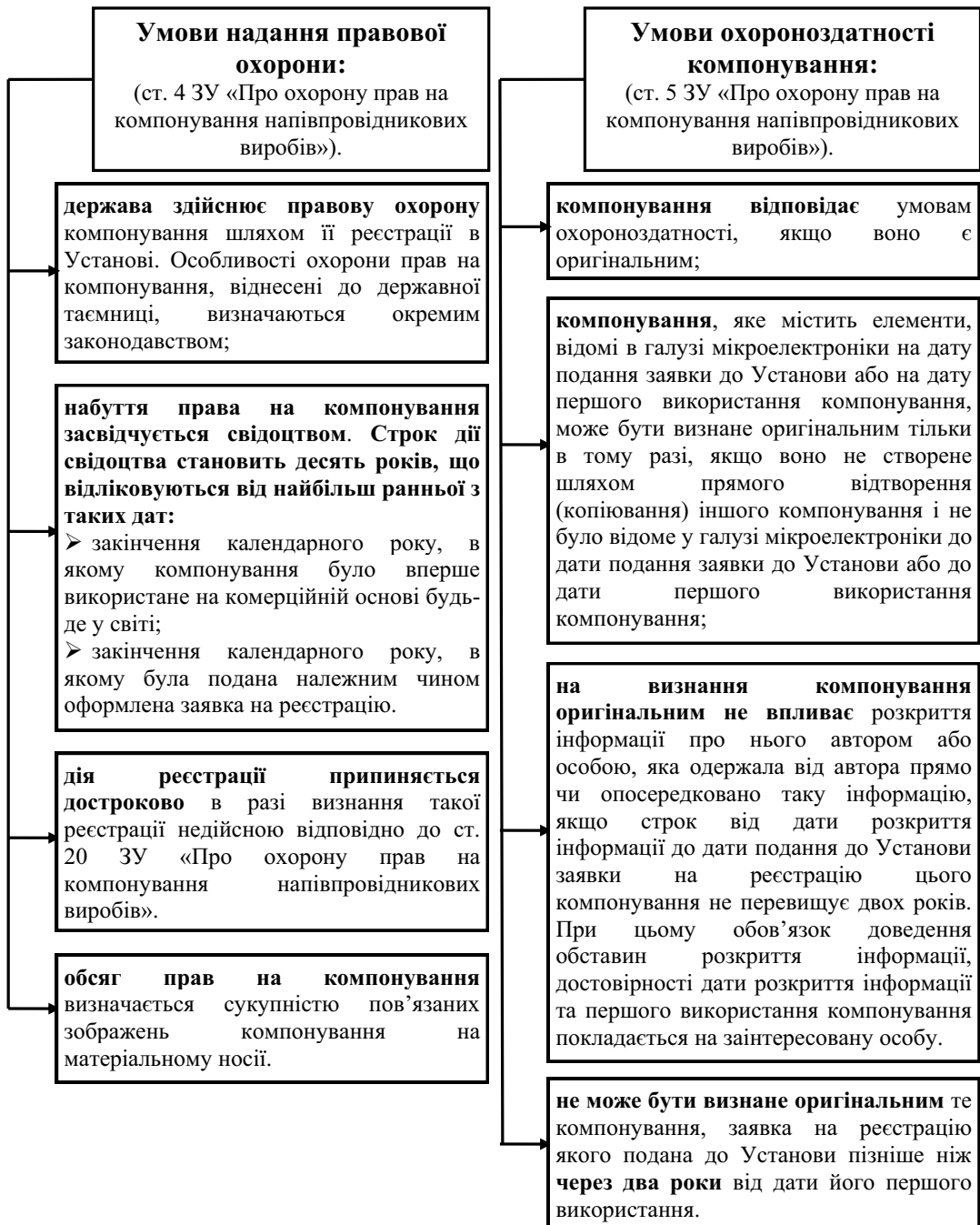
інші спори, пов'язані з охороною прав.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМПОНУВАННЯ НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ВИРОБУ (ГЛ. 40 ЦК УКРАЇНИ)

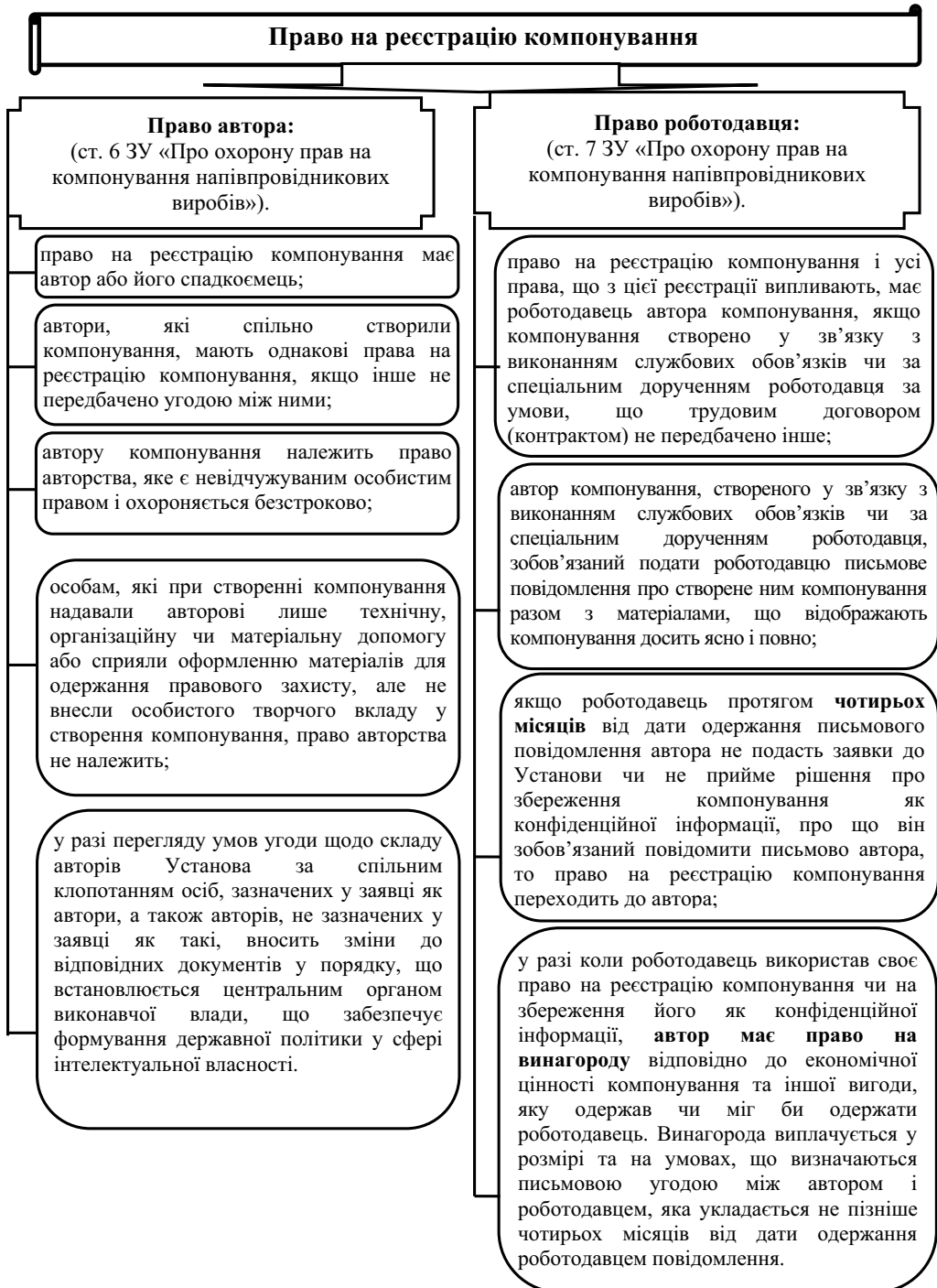
ПОНЯТТЯ ТА СУБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ КОМПОНУВАННЯ НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ВИРОБУ

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМПОНУВАННЯ НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ВИРОБУ

ПРАВО НА РЕЄСТРАЦІЮ КОМПОНУВАННЯ

ПОРЯДОК РЕЄСТРАЦІЇ КОМПОНУВАННЯ

Етапи реєстрації компонування:

подання заявки на реєстрацію компонування. Особа, яка бажає зареєструвати компонування і має на це право, подає до Установи заявку на реєстрацію. Заявка на реєстрацію компонування може бути подана двома і більше особами. Заявка на реєстрацію компонування повинна стосуватися тільки одного компонування. Заявка може подаватися у паперовій або електронній формі;

експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до ЗУ «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. Заявка може подаватися у паперовій або електронній формі.

Під час проведення експертизи:

- встановлюється дата подання заявки;
- визначається, чи є об'єкт, що заявляється, компонуванням;
- заявка перевіряється на відповідність формальним вимогам ст. 9 ЗУ «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» та правилам, встановленим на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- сплачений збір за подання заявки перевіряється на відповідність встановленим вимогам;

реєстрація компонування. Після прийняття рішення про реєстрацію заявленого компонування Установа здійснює реєстрацію заявленого компонування, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості. Порядок ведення Реєстру і склад відомостей, що містяться в Реєстрі, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності;

публікація відомостей про реєстрацію. Одночасно з державною реєстрацією компонування здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про реєстрацію компонування, визначених в установленому порядку;

видача свідоцтва. Установа видає заявнику свідоцтво у **місячний строк** після реєстрації компонування. Якщо заявка подана кількома заявниками, їм видається одне свідоцтво і надсилається тому заявникові, адреса якого з цією метою зазначена у заяві, а при відсутності такого зазначення – першому заявникові за списком вказаних у заяві заявників. Форма свідоцтва і зміст зазначених у ньому відомостей визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. Текст у свідоцтві наводиться українською мовою;

оскарження рішення за заявкою. Заявник може оскаржити рішення Установи за заявкою у судовому порядку, а також до Апеляційної палати протягом **двох місяців** від дати одержання рішення.

ПРАВА, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З РЕЄСТРАЦІЇ КОМПОНУВАННЯ

Права, що випливають із реєстрації компонування, набирають чинності з дати, наступної за датою його державної реєстрації. Реєстрація компонування надає власнику зареєстрованого компонування право використовувати компонування на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників зареєстрованого компонування.

Реєстрація надає власнику зареєстрованого компонування виключне право: (ст. 16 ЗУ «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»)

забороняти іншим особам комерційне використання чи імпорт із цією метою компонування без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається;

передавати на підставі договору права на компонування будь-якій особі, яка стає правонаступником власника зареєстрованого компонування;

видавати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання зареєстрованого компонування на підставі ліцензійного договору.

Під використанням компонування слід розуміти:
(ст. 16 ЗУ «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»)

відтворення компонування;

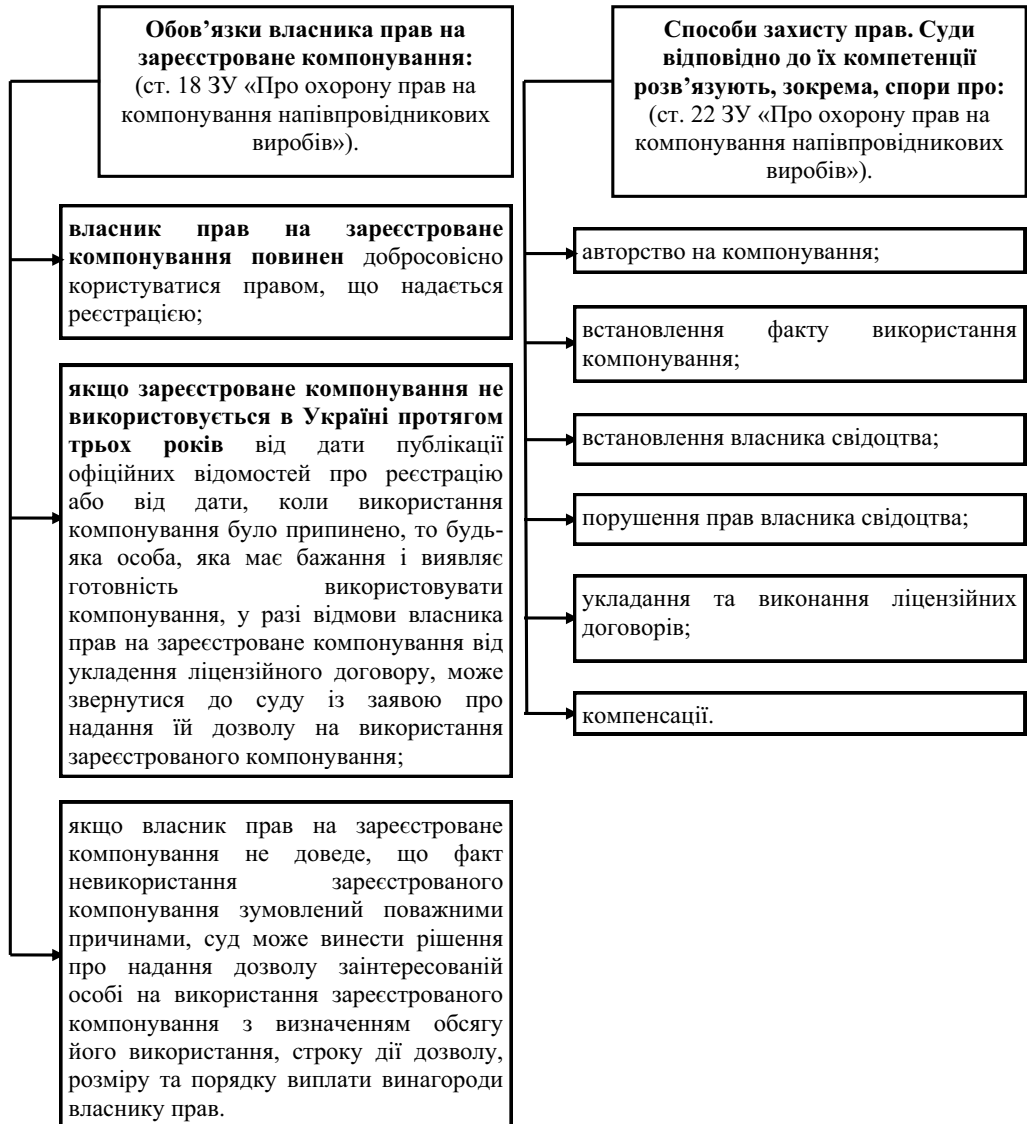
виготовлення напівпровідникових виробів із застосуванням даного компонування;

виготовлення будь-яких виробів, що містять такі напівпровідникові вироби;

ввезення таких напівпровідникових виробів та виробів, що їх містять, на митну територію України;

пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж та інше введення в цивільний оборот або зберігання в зазначених цілях напівпровідникових виробів, виготовлених із застосуванням компонування, та будь-яких виробів, що містять такі напівпровідникові вироби.

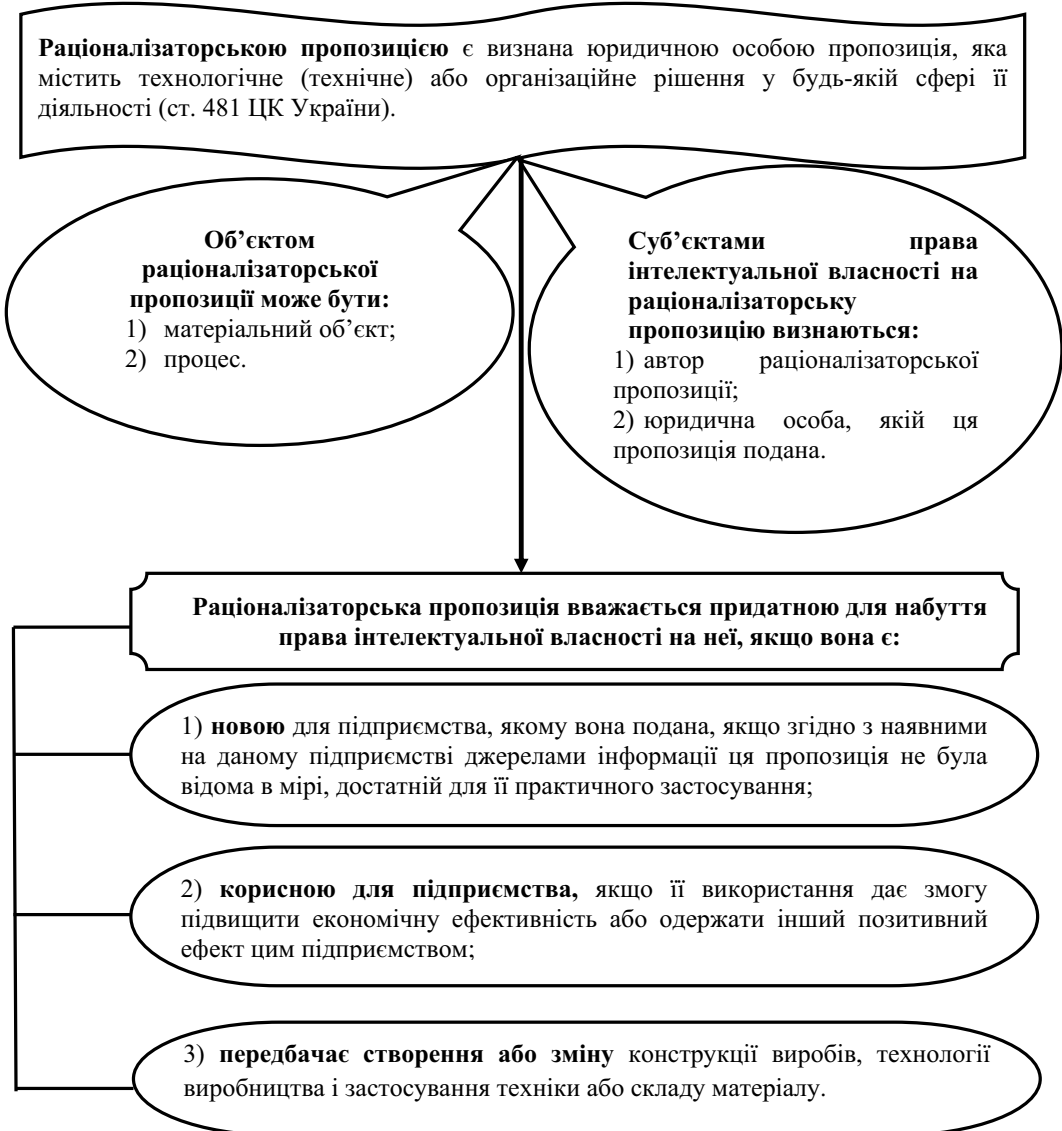
ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНИКА НА ЗАРЕЄСТРОВАНЕ КОМПУНУВАННЯ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКУ ПРОПОЗИЦІЮ (ГЛ. 41 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ, ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКОЇ ПРОПОЗИЦІЇ

ПРОПОЗИЦІЇ, ЯКІ НЕ Є РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИМИ

Не визнається раціоналізаторською пропозиція, яка:

(п 5. Методичних рекомендацій про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію – далі Методичних рекомендацій).

1) знижує надійність та інші показники якості продукції;

2) погіршує умови праці, якість робіт;

3) викликає або збільшує рівень забруднення навколишнього природного середовища;

4) ставить лише завдання або тільки визначає ефект, що може бути одержаний від застосування пропозиції, без конкретного рішення;

5) забезпечує досягнення позитивного ефекту шляхом заходів організаційного, а не технічного характеру (поліпшення стану робочих місць, упорядкування системи матеріально-технічного забезпечення виробництва, обліку і звітності, зміна графіків роботи і ремонту устаткування чи транспортних засобів, скорочення часу доставки вантажів тощо);

6) відноситься до засобів організації та управління господарством (планування, фінансування), виконання, викладання, дослідження, проектування, розрахунку, а також до систем інформації;

7) відноситься до умовних позначень, розкладів, правил гри, дорожнього руху, судноплавства, складання шкал, таблиць, діаграм, графіків, якщо вони не приводять до зміни конструкції приладів, що їх містять, або технології виробництва;

8) передбачає зміну розміщення устаткування в приміщеннях, будинках, спорудах, якщо воно не призводить до удосконалення технологічного процесу;

9) пов'язана зі змінами проектних рішень, якщо Заяву на нього подано після узгодження цих змін із замовником, крім випадків, коли пропозиція використовувалась з ініціативи автора **протягом не більше 3-х місяців** до подачі Заяви;

10) зроблена працівником проектної організації, що здійснює авторський нагляд в процесі будівництва, по зміні проектних рішень.

ПРАВА СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКУ ПРОПОЗИЦІЮ

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію затверджується свідоцтвом, що видається юридичною особою, яка визнала пропозицію раціоналізаторською.

Автору раціоналізаторської пропозиції належать такі права:

право авторства на раціоналізаторську пропозицію (п. 6 Методичних рекомендацій);

право на подання заяви на раціоналізаторську пропозицію;

право знати причини відмови у розгляді заяви та подання заперечення керівнику юридичної особи в разі такої відмови (п. 19 Методичних рекомендацій);

право доповнювати або змінювати опис пропозиції, креслення, схеми чи ескізи, не змінюючи суті пропозиції після реєстрації заяви, але до винесення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською, або про її відхилення (п. 21 Методичних рекомендацій);

право, у випадку незгоди з рішенням про відмову у визнанні пропозиції раціоналізаторською або у прийнятті її до використання, в місячний термін від дати одержання рішення подати заперечення керівнику підприємства, який прийняв це рішення (п. 28 Методичних рекомендацій);

право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана (ч. 1 ст. 484 ЦК України);

право на винагороду **протягом 2 років від дати** початку використання раціоналізаторської пропозиції юридичною особою, яка видала автору свідоцтво на неї.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством й не може становити менше:

- 10 відсотків доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;
- 2 відсотки від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу. Винагорода сплачується автору відповідно до договору, але не пізніше 3-х місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН, ПОРОДУ ТВАРИН (ГЛ. 42 ЦК УКРАЇНИ)

ВИДИ ТА СУБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН, ПОРОДУ ТВАРИН

Під селекцією слід розуміти виведення нових або поліпшення існуючих порід свійських тварин та видів рослин штучним відбором і схрещенням. Селекційне досягнення – це біологічне рішення задачі з виведення нового сорту рослин чи породи тварин, відмінних від загальновідомих сортів та порід, що мають достатню однорідність та стабільність, й відносяться до ботанічних та біологічних родів і видів.

Види прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин:

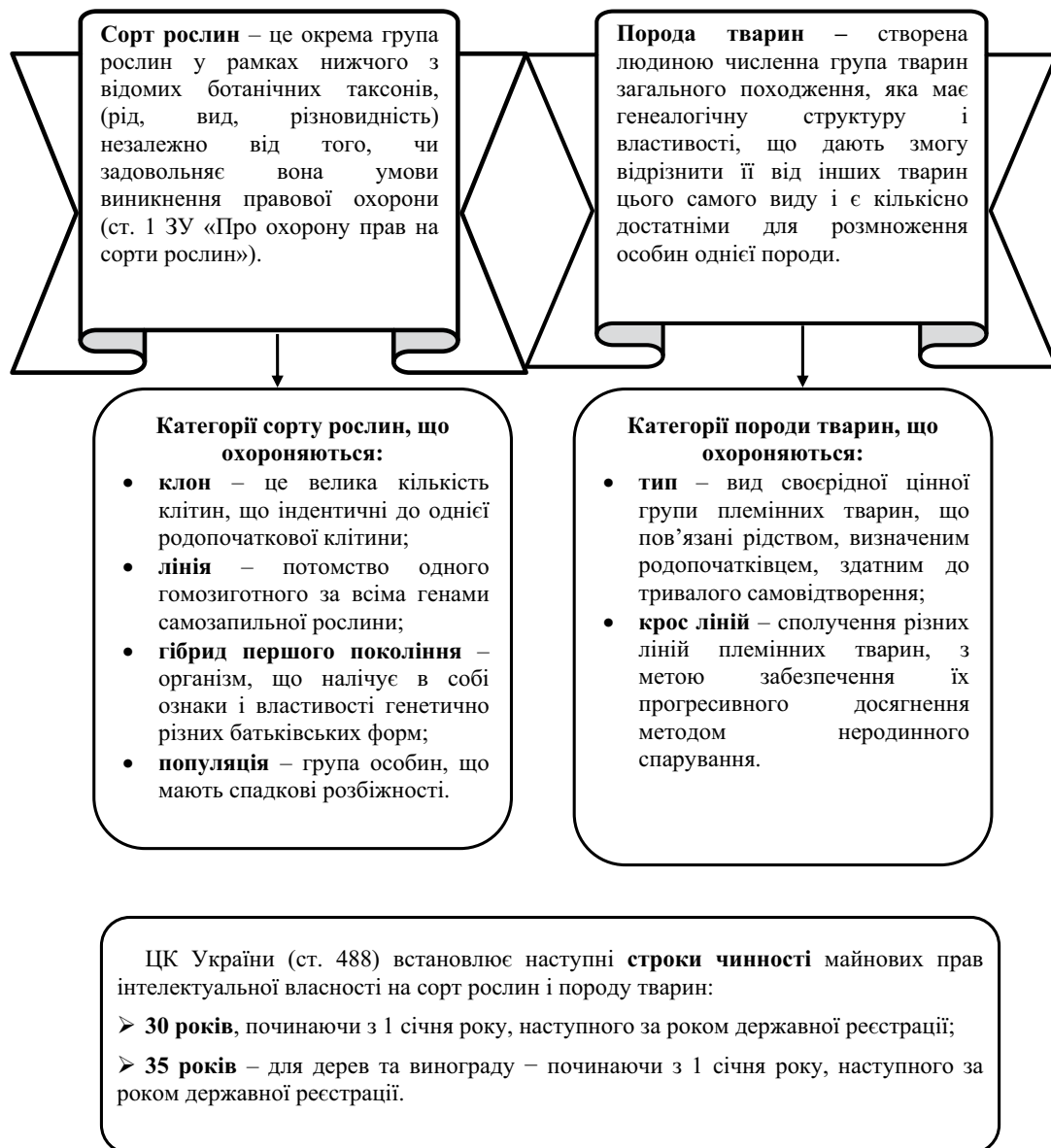
- 1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені державною реєстрацією;
- 2) майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом;
- 3) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією (ст. 485 ЦК України).

Суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (ст. 486 ЦК України):

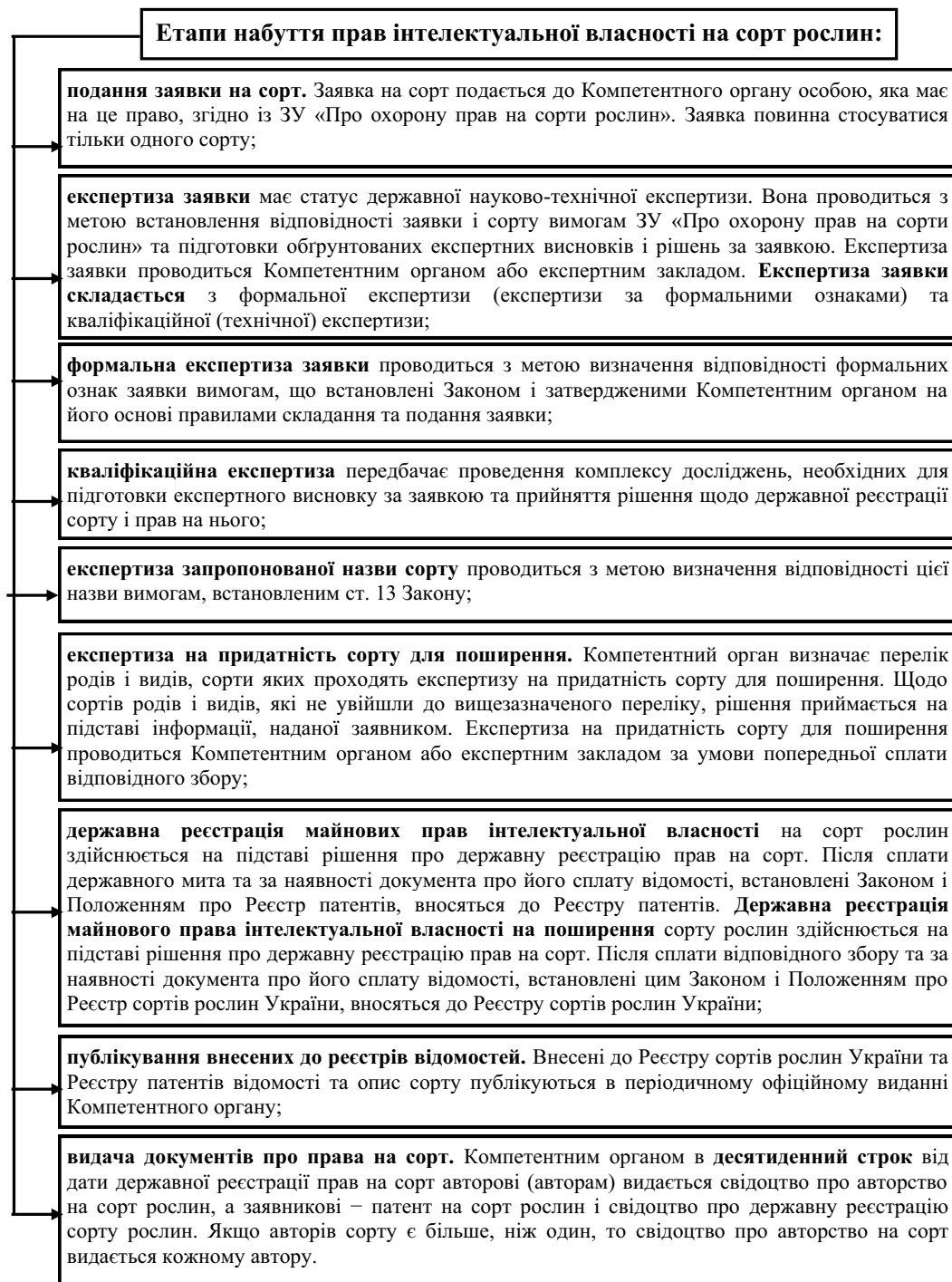
- 1) автор сорту рослин, породи тварин;
- 2) інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом:
  - іноземні громадяни та юридичні особи можуть бути суб'єктами прав на сорти рослин в Україні за принципом взаємності;
  - суб'єктом права на сорт рослини може бути особа без громадянства, якщо вона постійно проживає в Україні;
  - суб'єктами прав на сорт рослини можуть бути спадкоємці та інші правонаступники автора сорту;
  - держава.

Автором сорту визнається фізична особа, творчою працею якого створено (виявлено і виведено, поліпшено) сорт. Якщо сорт створено спільною творчою працею кількох осіб, усі вони визнаються співавторами виведеного нового сорту. Проте не вважаються співавторами ті особи, які не внесли особистого творчого вкладу у створення сорту. Особи, які надавали авторові (співавторам) лише технічну допомогу, матеріально чи організаційно сприяли виведенню сорту, оформленню матеріалів для одержання права на сорт, **не визнаються співавторами**. Але якщо кілька осіб вивели сорт незалежно одна від одної, то право на одержання патенту на сорт належить тій особі, чия заявка надійшла раніше до Установи України.

ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРАВ НА СОРТ РОСЛИН, ПОРОДУ ТВАРИН

ПОРЯДОК НАБУТТЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН

ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО АВТОРСТВА НА СОРТ

Особа, яка створила сорт, визнається автором сорту. Вона набуває особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин від дати державної реєстрації прав на сорт.

Особисте немайнове право авторства на сорт: (ст. 37 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»)

не визнаються авторами сорту фізичні особи, які не внесли особистого творчого внеску у створення сорту, а тільки надали автору (авторам) технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при створенні сорту і/або оформленні заявки;

особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин не відчужуються, не передаються і діють безстроково;

автор сорту має право за своєю вимогою одержати свідоцтво про авторство на сорт рослин;

автор сорту має право пропонувати назву створеного ним сорту і включати до назви своє ім'я.

автори сорту, який є результатом їх спільної творчої праці, мають однакові права за Законом, якщо інше не передбачено письмовим договором між ними;

Особа, визнана автором сорту, має право:

перешкоджати іншим особам привласнювати та спотворювати його авторство;

вимагати не розголошувати його ім'я як автора сорту і не зазначати його у публікаціях;

вимагати зазначення свого імені під час використання сорту, якщо це практично можливо;

перелік особистих немайнових прав автора не є вичерпним.

МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН

Майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин є право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами.

Виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту полягає в тому, що ніхто без дозволу володільця патенту не може здійснювати щодо посадкового матеріалу сорту такі дії:
(ст. 39 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин».

а) виробництво або відтворення (з метою розмноження);

б) доведення до кондиції з метою розмноження;

в) пропонування до продажу;

г) продаж або інший комерційний обіг;

д) вивезення за межі митної території України;

е) ввезення на митну територію України;

є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах «а» – «е».

Майнові права володільця патенту можуть бути предметом застави і використовуватись у спільній діяльності, зокрема, бути внеском до статутного фонду чи майна юридичної особи, та бути предметом іншого комерційного обігу, що не заборонений законом.

Свої майнові права володільць патенту реалізує на власний розсуд, але при цьому не повинні порушуватися майнові права володільців патентів на інші сорти.

Права інтелектуальної власності на сорт рослин, які належать кільком особам спільно, здійснюються за договором між ними. У разі відсутності такого договору права інтелектуальної власності на сорт рослин, які належать кільком особам, здійснюються ними спільно.

ОБОВ'ЯЗКИ ВОЛОДІЛЬЦЯ ПАТЕНТУ ТА ВЛАСНИКА МАЙНОВОГО ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПОШИРЕННЯ СОРТУ

Володілець патенту та власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту повинні добросовісно користуватися своїми майновими правами.

Обов'язки володільця патенту та власника майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту: (ст. 48 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»).

володілець патенту протягом усього терміну чинності патенту або за відсутності володільця патенту – власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту забезпечує збереженість сорту чи його вихідних компонентів;

на запит Компетентного органу або експертного закладу володілець патенту або за відсутності володільця патенту – власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту **зобов'язаний надати інформацію**, документи, матеріал, зразки сорту, що охороняється (у тому числі батьківські компоненти сорту), з метою: а) перевірки збереженості сорту; б) визначення та оновлення офіційного зразка сорту; в) проведення порівняльної експертизи між сортами; г) визначення відповідності сорту морфологічним ознакам, визначеним при його реєстрації.

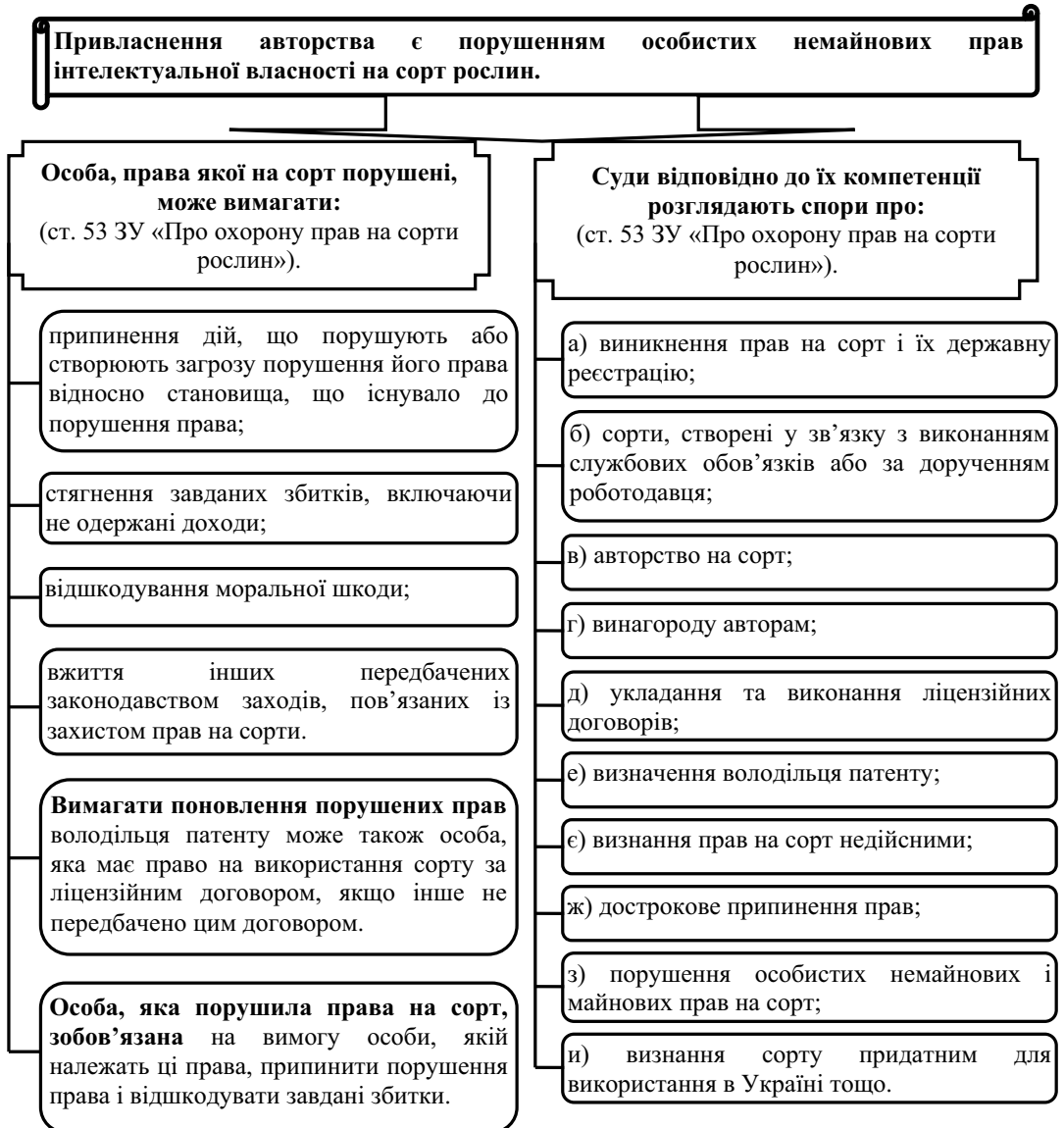
компетентний орган може зобов'язати володільця патенту зберігати офіційний зразок об'єкта заявки.

Обов'язки щодо використання назви сорту: (ст. 49 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»).

будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, **повинна застосовувати** назву цього сорту навіть після закінчення строку дії правової охорони на нього;

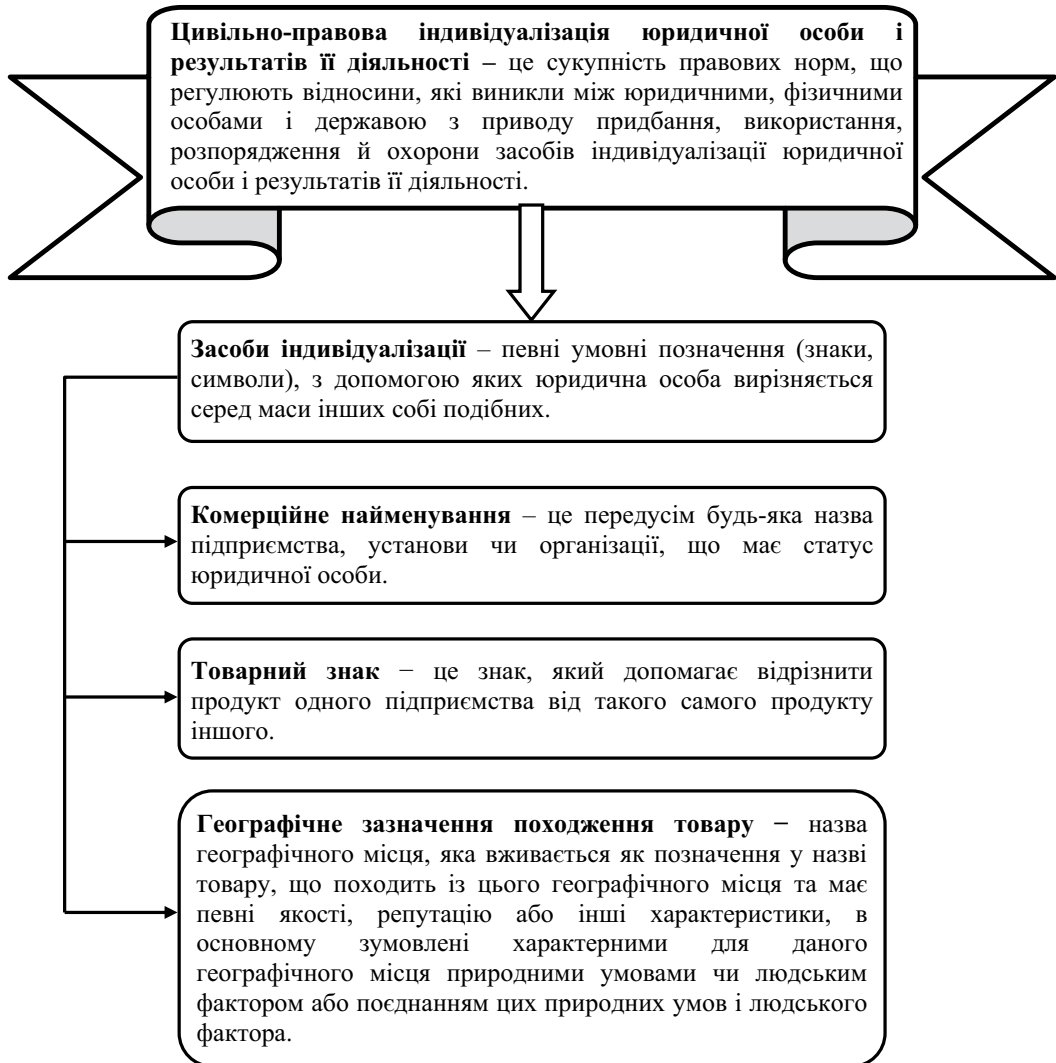
при використанні сорту дозволяється поєднувати його назву зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів. У цьому разі назва сорту повинна бути легко пізною.

ЗАХИСТ ПРАВ НА СОРТ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНЕ НАЙМЕНУВАННЯ (ГЛ. 43 ЦК УКРАЇНИ)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ТОВАРНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ

Спеціальними засобами індивідуалізації є:

Логотип є постійний словесний візуальний знак, що є відмінним засобом юридичної особи чи її структурного підрозділу і використовується для позначення її товару, майна чи документів. **До юридичних ознак логотипу відносять:**

розрізняльну здатність, що проявляється в асоціативності з власником прав на логотип;

охоронну здатність, яка повинна виникати з моменту першого використання, але надалі не виключати реєстрації права на логотип за процедурою прав на торговельні марки;

допустимість логотипа, яка визначається за вимогами права та не суперечить нормам моралі.

Бренд (клеймо, тавро) є сукупністю об'єктів авторського права, товарного знаку та фірмового найменування. Зазвичай він включає в себе назву, логотип та інші візуальні елементи (шрифти, схеми кольорів, символи тощо). **Юридичні ознаки бренду:**

складний правовий режим бренду, який обумовлений поєднанням різноманітних об'єктів інтелектуальної власності, представлених у візуальній, звуковій, ароматичній, тактильній та смаковій формах;

єдина мета використання об'єктів інтелектуальної власності – структурних елементів бренду. Створення чи використання кожного з таких різноманітних об'єктів відбувається саме для товарів, робіт та послуг певної юридичної особи;

рівнозначність окремих додаткових елементів бренду щодо інших, тобто кожен зі складових не є головним щодо інших;

самостійне значення складових бренду, що можуть використовуватися як разом, так і окремо від інших елементів;

стабільність та незмінність у структурі основних елементів та можливість оновлення додаткових елементів бренду, що обумовлено конкуренцією на ринку, запровадженням нових промо-акцій та іншими факторами.

Доменне ім'я – спеціальне реєстраційне позначення, яке засобами логічних операцій у системі зареєстрованих інших позначень дозволяє встановити користувача.

Юридичні ознаки бренду:

нематеріальний характер;

виключний характер;

міжнародний характер використання, що не може бути обмежений кордонами певної країни.

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМЕНУВАННЯ

Комерційне найменування – це індивідуальна назва, що дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо її справжньої діяльності (ч.1 ст. 489 ЦК України).

Комерційне найменування – це передусім будь-яка назва підприємства, установи чи організації, що має статус юридичної особи. Назва має бути чіткою, короткою, такою, що легко сприймається і запам'ятовується (благозвучною). Однією з необхідних умов такого комерційного найменування має бути відповідність назви характерові діяльності фірми. Ця вимога в законодавстві зарубіжних країн дістала назву «принцип істинності фірми».

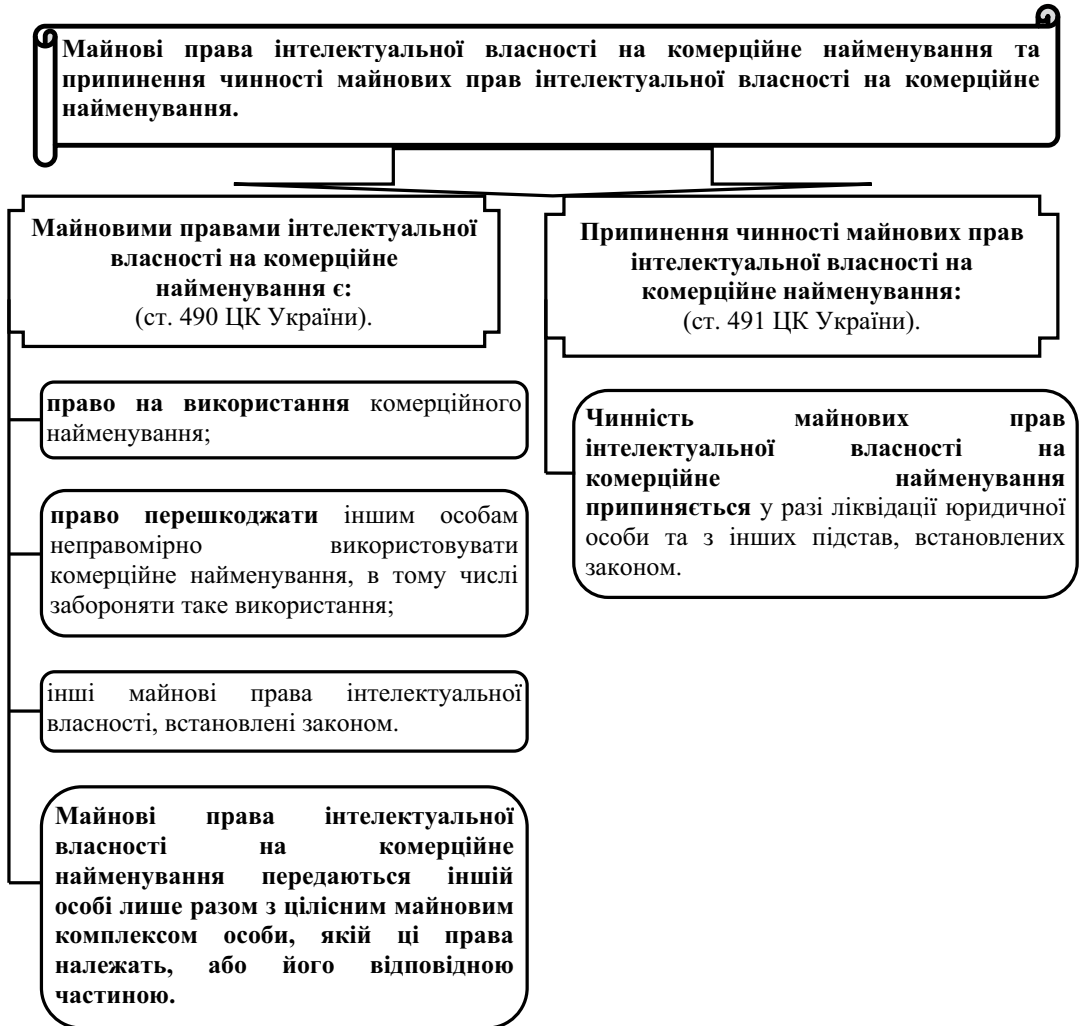
Принципи комерційного найменування:

принцип істинності полягає в тому, що комерційне найменування не має вводити споживачів в оману щодо справжньої діяльності особи (ст. 489 ЦК України). Цей принцип потрібно тлумачити з урахуванням принципу свободи підприємницької діяльності (ст. 3 ЦК України) і положень про правоздатність юридичної особи (ст. 91 ЦК України);

принцип виключності означає, що комерційне найменування має давати можливість відрізнити цю особу з-поміж інших (ст. 489 ЦК України). Основне призначення комерційного найменування – індивідуалізація певної особи. Як правило, це забезпечується завдяки оригінальності комерційного найменування, яке має відрізнитися від вже існуючих комерційних найменувань інших осіб;

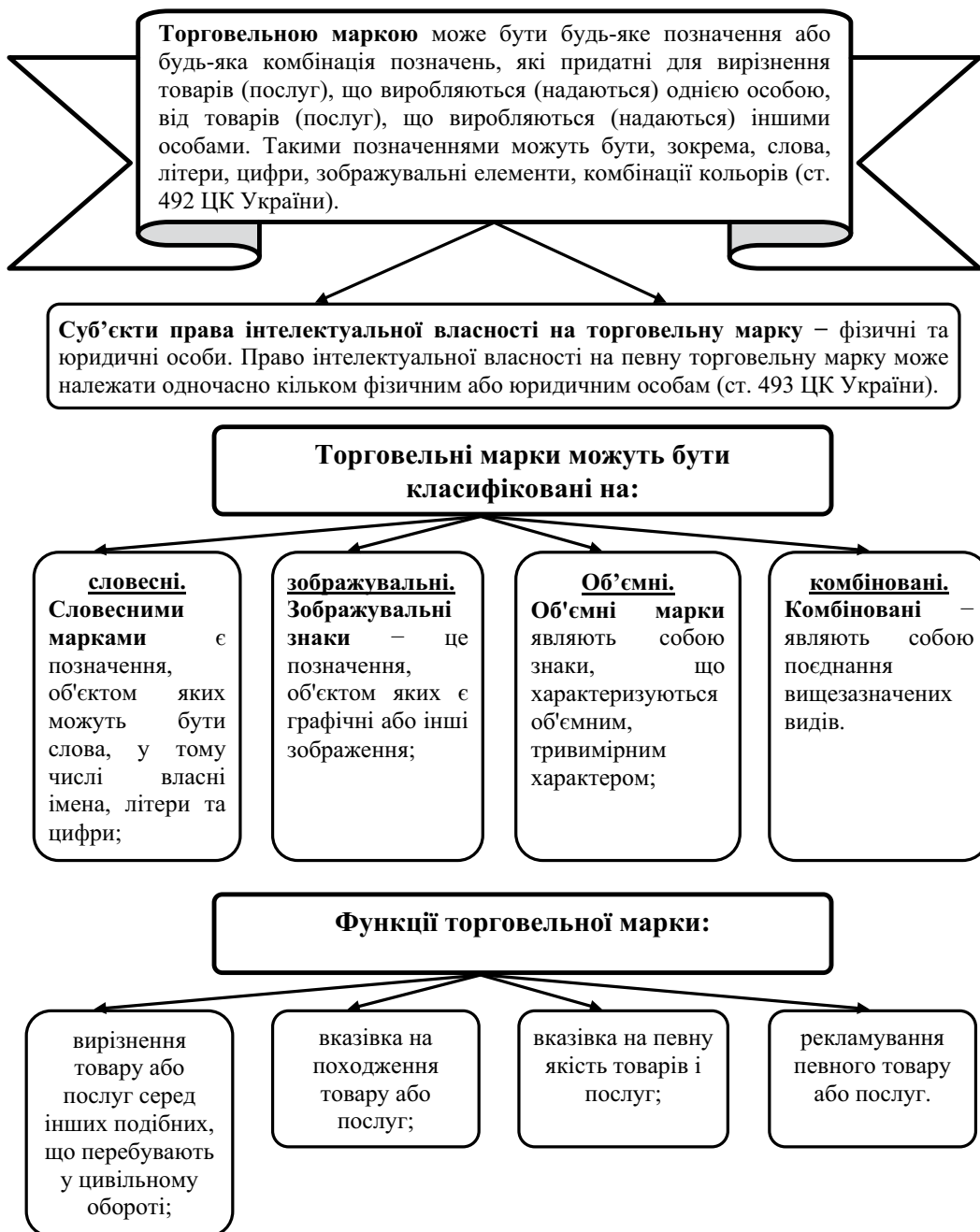
сталості комерційного найменування. Належний ступінь індивідуалізації учасників цивільного обороту може бути забезпечений комерційним найменуванням тоді, коли воно залишається незмінним протягом усього часу, поки юридична особа зберігає свій організаційно-правовий статус. Ця вимога має вияв у зазначеному принципі постійності комерційного найменування.

МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНЕ НАЙМЕНУВАННЯ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ (ГЛ. 44 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ, СУБ'ЄКТИ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК

МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ**Майновими правами інтелектуальної власності на торговельну марку є: (ст. 495 ЦК України).**

право на використання торговельної марки. Згідно з ЦК України, право використання є не виключним. Законодавець підкреслив, що використовувати торгову марку можуть кілька осіб, наприклад – її співвласники, якщо договором між ними не передбачено інше. Також використання торговельної марки може бути ліцензіатом або ліцензіатами згідно з ліцензійним договором;

виключне право дозволяти використання торговельної марки. Це право треба розуміти так, що тільки сам власник знака або особа, якій він делегує таке право згідно Ліцензії або Ліцензійним договором, можуть дозволяти її використання третім особам. При цьому, якщо у Свідоцтва є співвласники, то дозволити її використання можуть тільки всі співвласники. Без згоди когось із них ніхто не може дозволити використання знака;

виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, в тому числі забороняти таке використання. Це право розуміється як право власника знака вживати всіх законних заходів для захисту прав за знаком. Це можуть бути найрізноманітніші способи захисту прав на торговельну марку: досудові, захист прав в суді. Тільки сам власник Свідоцтва або особа, якій він делегує таке право згідно з дорученням або договором, може забороняти використання цієї торговельної марки.

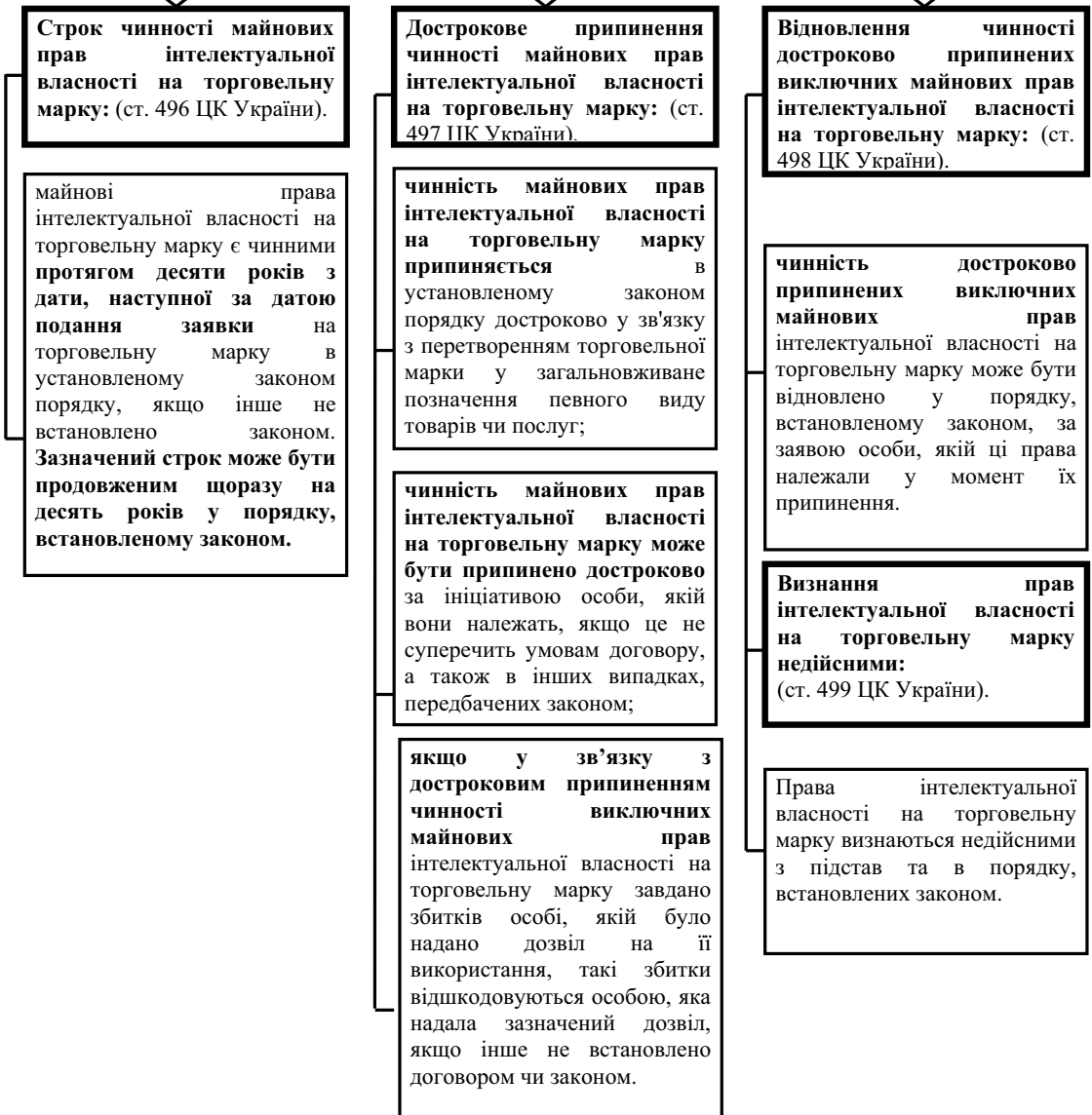
інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку належать володільцю відповідного свідоцтва, володільцю міжнародної реєстрації, особі, торговельну марку якої визнано в установленому законом порядку добре відомою, якщо інше не встановлено договором.

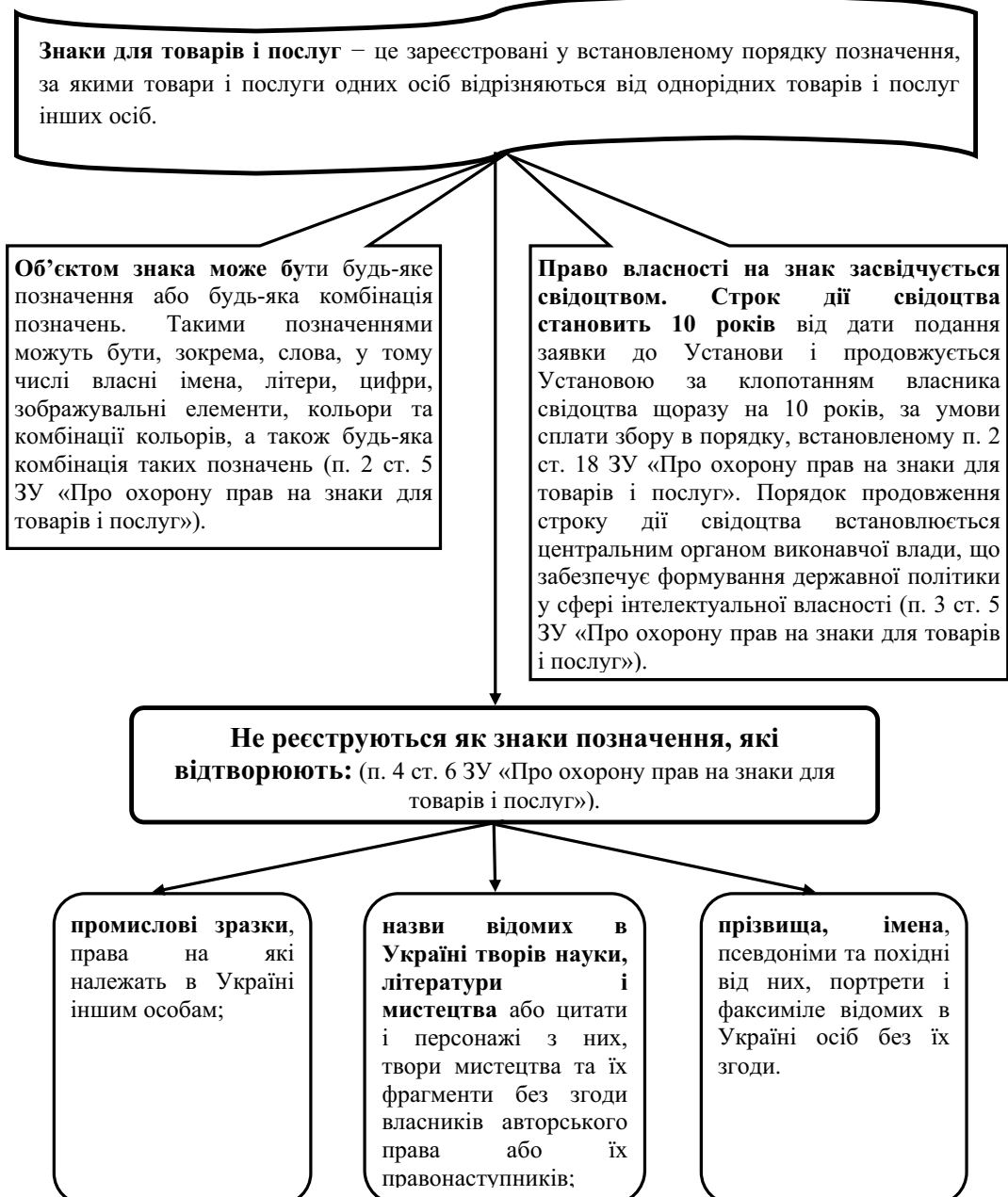

СТРОК ЧИННОСТІ ТА ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ЧИННОСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Строк чинності та дострокове припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку

ПОНЯТТЯ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

ПОРЯДОК ОДЕРЖАННЯ СВДОЦТВА НА ТОВАРНИЙ ЗНАК

Етапи одержання свідоцтва на товарний знак:

подання заявки. Особа, яка бажає одержати свідоцтво, подає до Установи заявку. Заявка повинна стосуватися одного знака. Заявка складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про реєстрацію знака;
- зображення позначення, що заявляється;
- перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знак, згрупованих за МКТП (Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків).

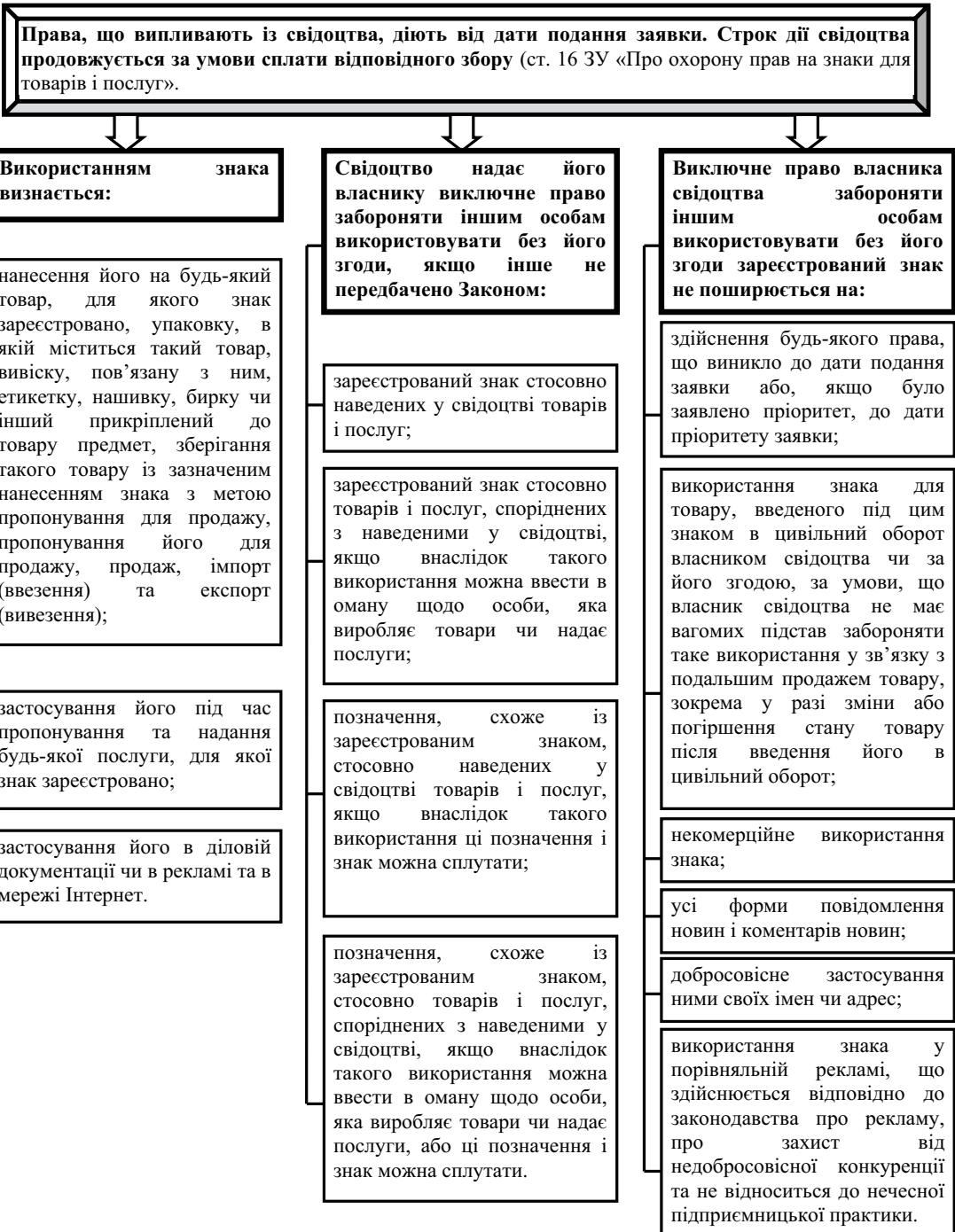
експертиза заявки. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи, складається з формальної експертизи та кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) і проводиться закладом експертизи відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності;

публікація про видачу свідоцтва. На підставі рішення про реєстрацію знака та за наявності документів про сплату державного мита за видачу свідоцтва і збору за публікацію про видачу свідоцтва здійснюється публікація в офіційному бюлетені відомостей про видачу свідоцтва, визначених в установленому порядку. Зазначені мито та збір сплачуються після надходження до заявника рішення про реєстрацію знака;

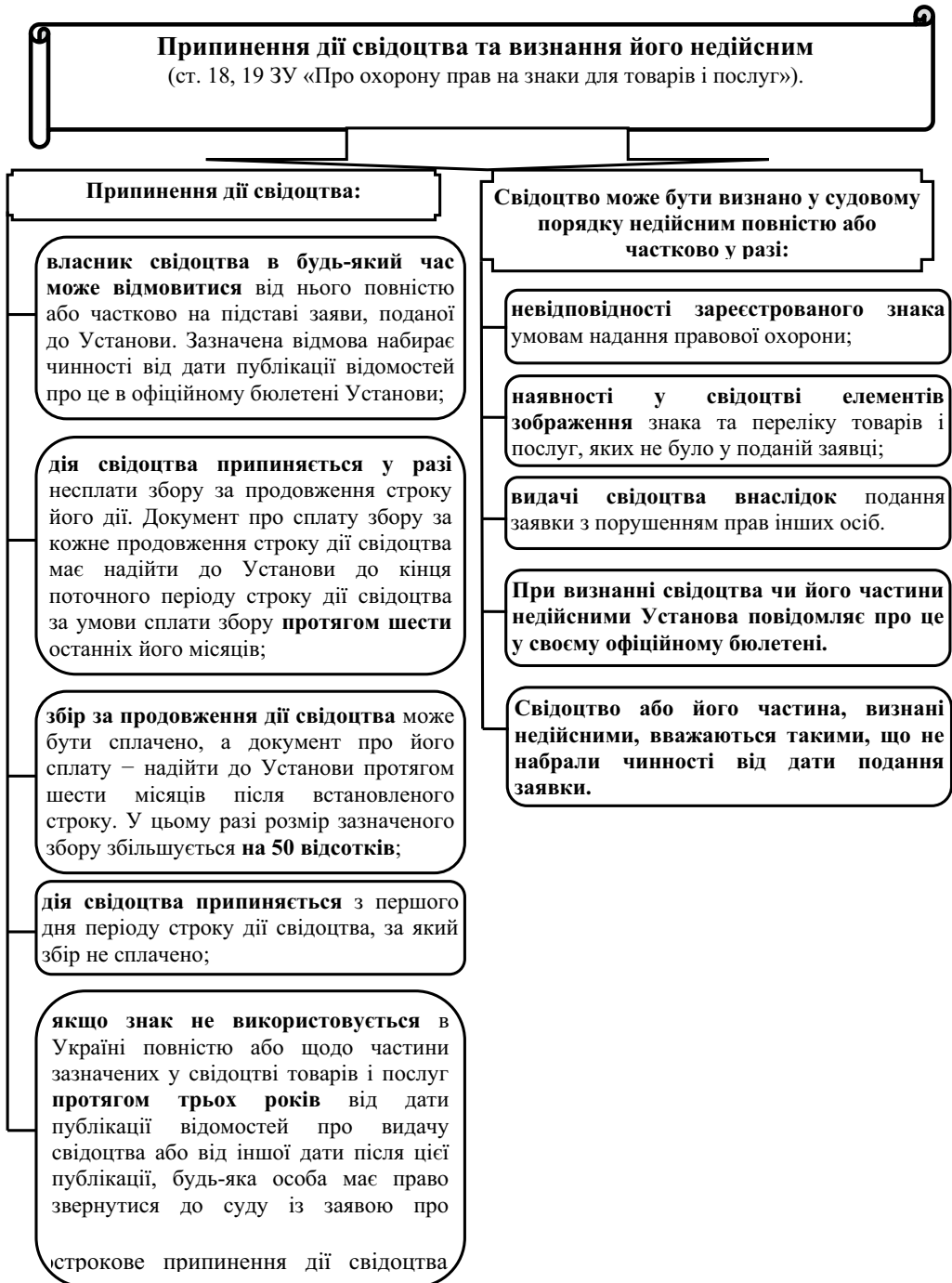
реєстрація знака. Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва Установа здійснює державну реєстрацію знака, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості. Форма Реєстру та порядок його ведення визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності;

видача свідоцтва. Видача свідоцтва здійснюється Установою у місячний строк після державної реєстрації знака. Свідоцтво видається особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання свідоцтва мають кілька осіб, їм видається одне свідоцтво. **Форма свідоцтва і зміст** зазначених у ньому відомостей визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ СВІДОЦТВА НА ТОВАРНИЙ ЗНАК

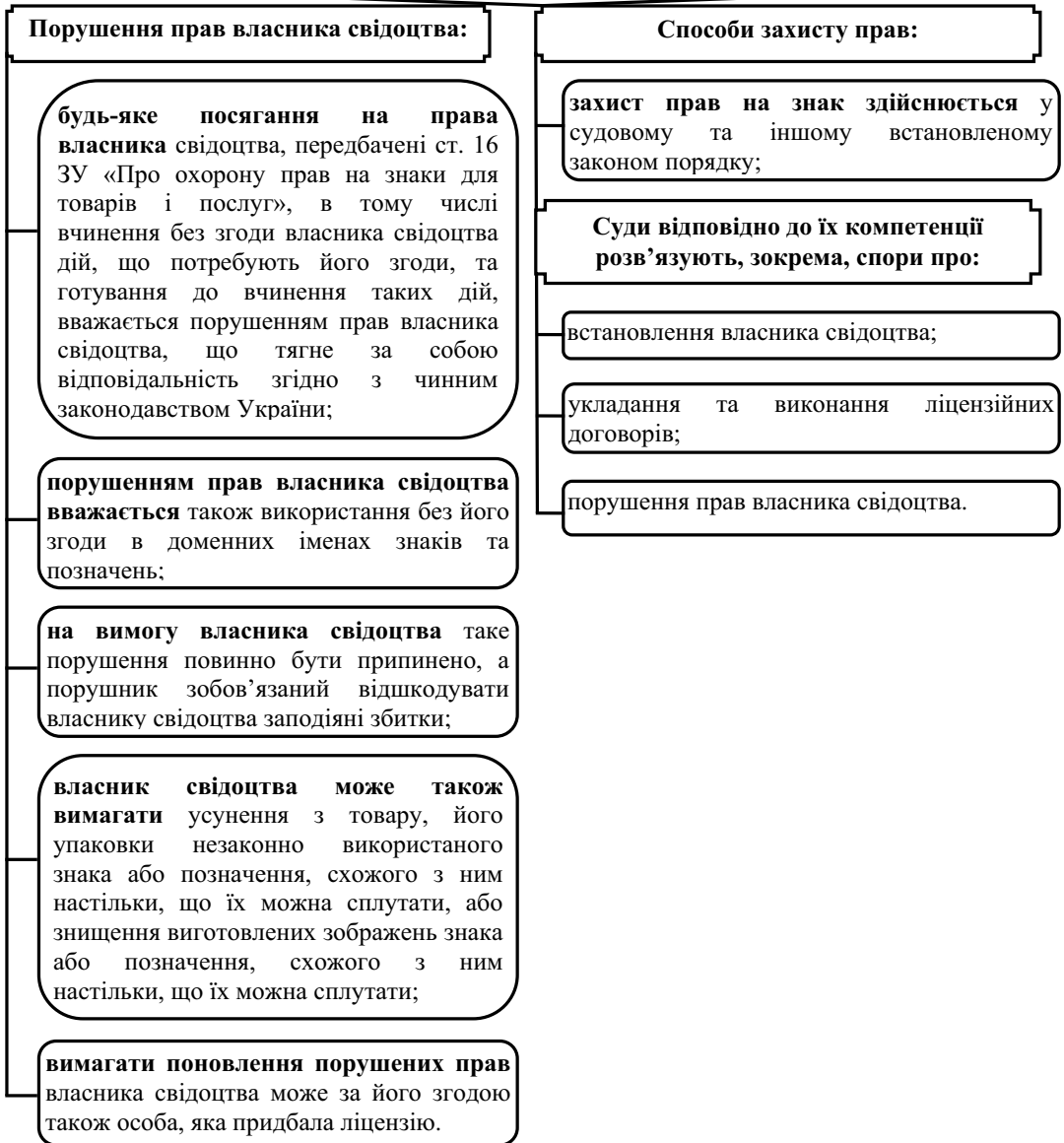
ПРИПИНЕННЯ ДІЇ СВІДОЦТВА ТА ВИЗНАННЯ ЙОГО НЕДІЙСНИМ

ЗАХИСТ ПРАВ НА ТОВАРНИЙ ЗНАК

Захист прав на товарний знак

(ст. 20, 21 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»).

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ГЕОГРАФІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ (ГЛ. 45 ЦК УКРАЇНИ)

ПОНЯТТЯ ТА ПРОВОА ОХОРОНА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ

Географічне значення – найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території (ст. 1 ЗУ «Про правову охорону географічних значень»).

Умови надання правової охорони:
(ст. 7 ЗУ «Про правову охорону географічних значень»).

правова охорона надається географічному значенню, якщо заявлене найменування відповідає вимогам, а саме **географічне місце** – будь-який географічний об'єкт з офіційно визначеними межами, зокрема: країна, регіон як частина країни, населений пункт, місцевість тощо і на нього не поширюються встановлені Законом підстави для відмови в наданні правової охорони;

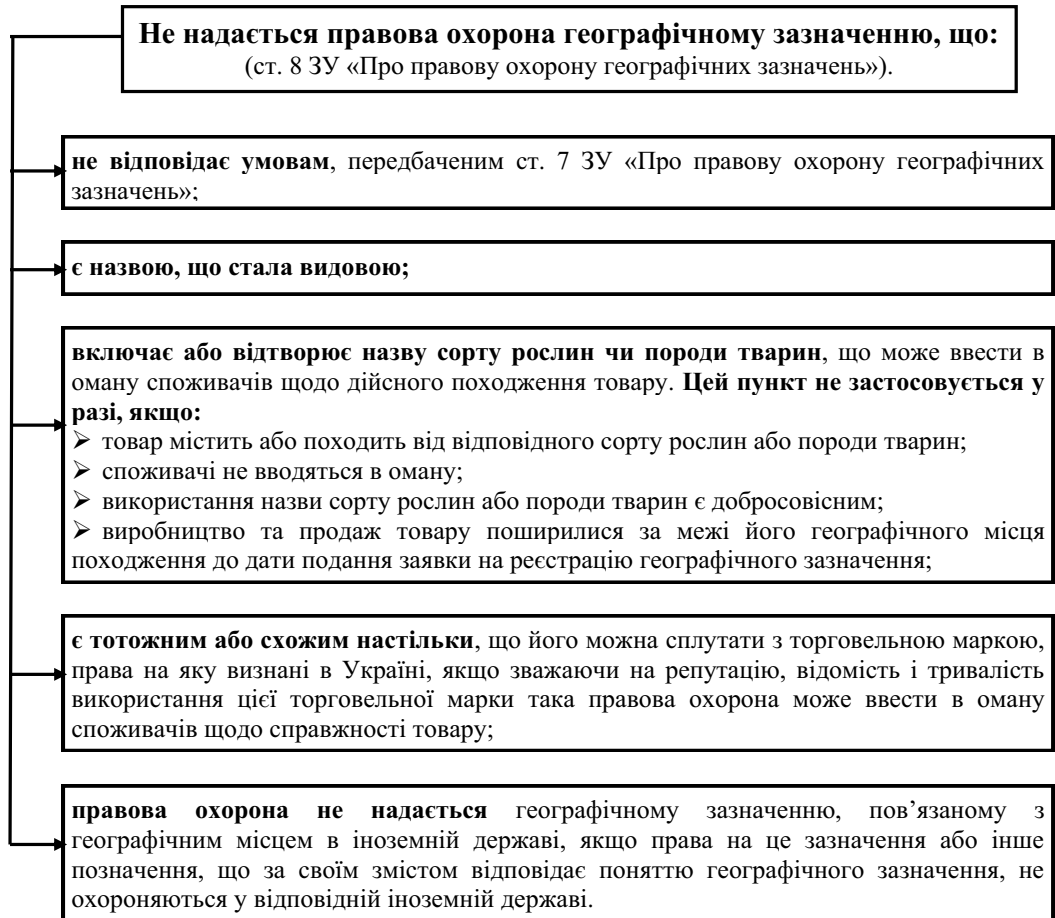
правова охорона надається географічному значенню як назві місця походження товару, якщо назва, що **стала видовою**, – назва товару, яка хоч і є назвою географічного місця, в якому спочатку товар цього виду вироблявся та/або перероблявся, але перетворилася в Україні на загальноживану назву певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження, включаючи похідні від такої назви і на нього не поширюються встановлені Законом підстави для відмови в наданні правової охорони;

правова охорона надається географічному значенню, яке повністю або частково омонімічне із зареєстрованим в Україні географічним значенням, за умови добросовісного місцевого і традиційного використання та якщо таке використання виключає можливість сплутування та введення в оману споживачів щодо дійсного походження товару. назва, що стала видовою, – назва товару, яка хоч і є назвою географічного місця, в якому спочатку товар цього виду вироблявся та/або перероблявся, але перетворилася в Україні на загальноживану назву певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження, включаючи похідні від такої назви;

омонімічне географічне значення може бути зареєстроване за наявності під час використання відмінності між цим значенням та раніше зареєстрованим географічним значенням без надання переваги одному із виробників товару та за умови уникнення можливості введення споживача в оману;

не реєструється омонімічне значення, яке правильно вказує на географічне місце виробництва товару, але створює у споживачів помилкове уявлення про те, що товар вироблено в іншому географічному місці.

**ПІДСТАВИ ДЛЯ ВІДМОВИ В НАДАННІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ГЕОГРАФІЧНОМУ
ЗАЗНАЧЕННЮ**

ПОРЯДОК РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ

Для реєстрації географічного зазначення товар, для якого заявляється це зазначення, повинен відповідати специфікації товару, погодженій спеціально уповноваженим органом (ст. 9, 9-1 ЗУ «Про правову охорону географічних зазначень»).

Право на реєстрацію географічного зазначення:

право на державну реєстрацію географічного зазначення має об'єднання осіб, які в зазначеному географічному місці виробляють товар та/або видобувають, та/або переробляють сировину для товару, особлива якість, репутація чи інші характеристики якого зумовлені цим географічним місцем;

об'єднання осіб означає будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми або складу;

Одна фізична або юридична особа має право на реєстрацію географічного зазначення у разі, якщо:

вона є єдиним виробником, який у цьому географічному місці виробляє товар та/або видобуває, та/або переробляє сировину для товару та бажає подати заявку на реєстрацію географічного зазначення;

географічна територія, на якій здійснюється виробництво (видобування) та/або переробка, та/або приготування товару, має характеристики, які істотно відрізняються від прилеглих територій, або характеристики товару відрізняються від товарів, вироблених на прилеглих територіях.

д) особливі правила маркування товару (за наявності).

Специфікація товару повинна містити такі відомості:

а) найменування, яке заявляється на реєстрацію як назва місця походження товару або географічне зазначення, у формі та мовою, що використовуються під час продажу товару, або мовою, яка історично використовувалася для маркування товару на відповідній географічній території;

б) назву та опис товару, в тому числі, якщо це доречно, відомості про сировину та основні характеристики товару (фізичні, хімічні, мікробіологічні або органолептичні характеристики товару тощо);

в) межі географічного місця, де виробляється товар, і, якщо це доречно, територію виробництва сировини, якщо вона є більшою за територію виробництва товару або іншою, ніж така територія;

г) опис способів виробництва товару, в тому числі специфічних умов і незмінних місцевих способів виробництва товару в разі їх існування, а також інформацію про пакування, якщо заявник вирішить та обґрунтує, що пакування товару має здійснюватися саме у визначеному географічному місці з метою збереження якості чи гарантування справжності товару, чи забезпечення контролю;

г) відомості про взаємозв'язок особливої якості або інших характеристик товару з географічним середовищем, зазначеним в абзаці 10 ст. 1 Закону, або про взаємозв'язок особливої якості, репутації або інших характеристик товару з його географічним місцем походження, зазначеним в абзаці 4 ст. 1 Закону;

ЕТАПИ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ

Етапи реєстрації географічного зазначення:

подання заявки. Заявка подається до Установи особою чи об'єднанням осіб, які мають право на реєстрацію географічного зазначення. Заявка повинна стосуватися лише одного географічного зазначення.

Заявка складається українською мовою та повинна містити:

а) заяву про реєстрацію географічного зазначення (назви місця походження товару), в якій необхідно вказати заявника (заявників), його адресу та спеціально уповноважені органи, які перевіряють відповідність товару специфікації товару;

б) специфікацію товару, зазначену в ст. 9 Закону;

в) документ, в якому викладені:

➤ **основні положення специфікації товару:** заявлене найменування, опис товару, в тому числі, якщо це доречно, особливі правила пакування та маркування товару, а також стислий опис меж географічного місця, де виробляється та/або переробляється товар;

➤ опис взаємозв'язку товару з географічним середовищем чи географічним місцем походження товару, визначеними відповідно абзацами 4 та 10 ст. 1 Закону, в тому числі особливі положення опису товару або способів його виробництва, що підтверджують такий взаємозв'язок;

експертиза заявки. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності;

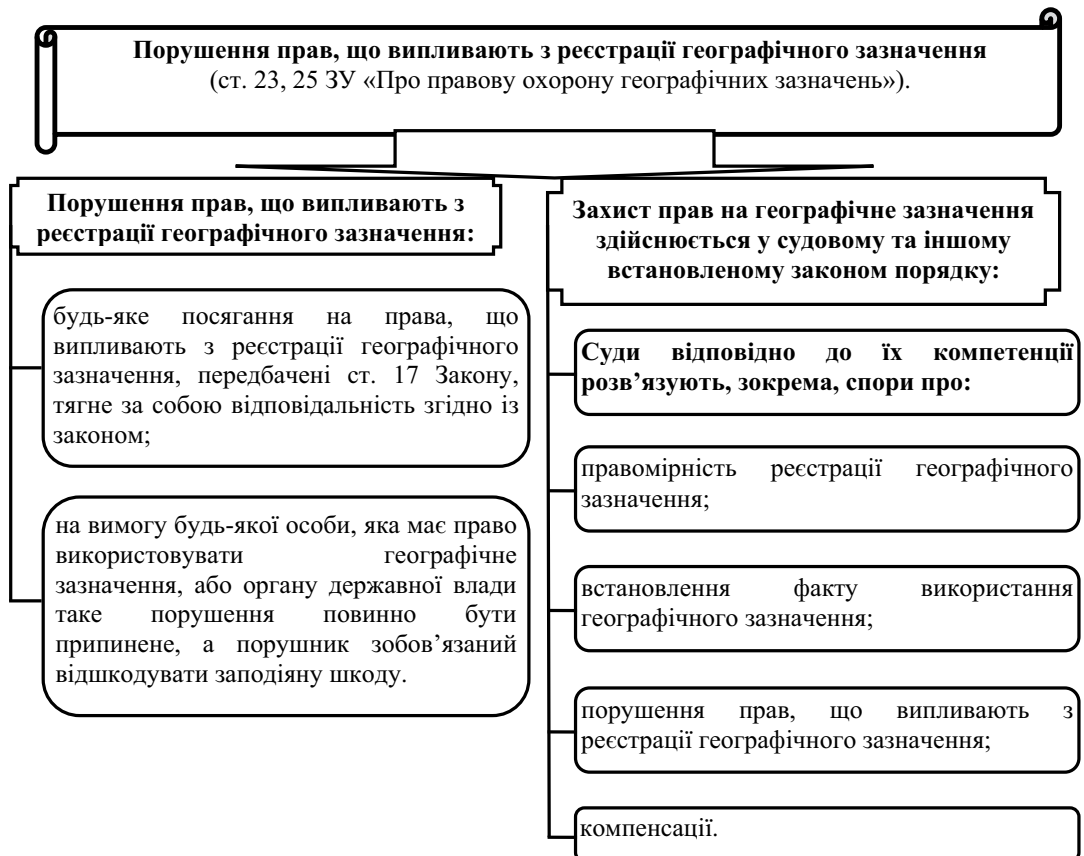
реєстрація географічного зазначення. На підставі рішення про реєстрацію географічного зазначення та за наявності документа про сплату державного мита за реєстрацію і сплати збору за публікацію про реєстрацію Установа здійснює державну реєстрацію географічного зазначення, для чого вносить до Реєстру відомості, визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. Порядок ведення Реєстру і склад відомостей, що містяться в Реєстрі, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

публікація про державну реєстрацію. Одночасно з державною реєстрацією географічного зазначення здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про державну реєстрацію географічного зазначення з посиланням на публікацію специфікації товару або відомостей з документа, передбаченого ч. 6 ст. 10 Закону, здійснену відповідно до ч. 11 ст. 11 Закону.

ПРАВА, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ

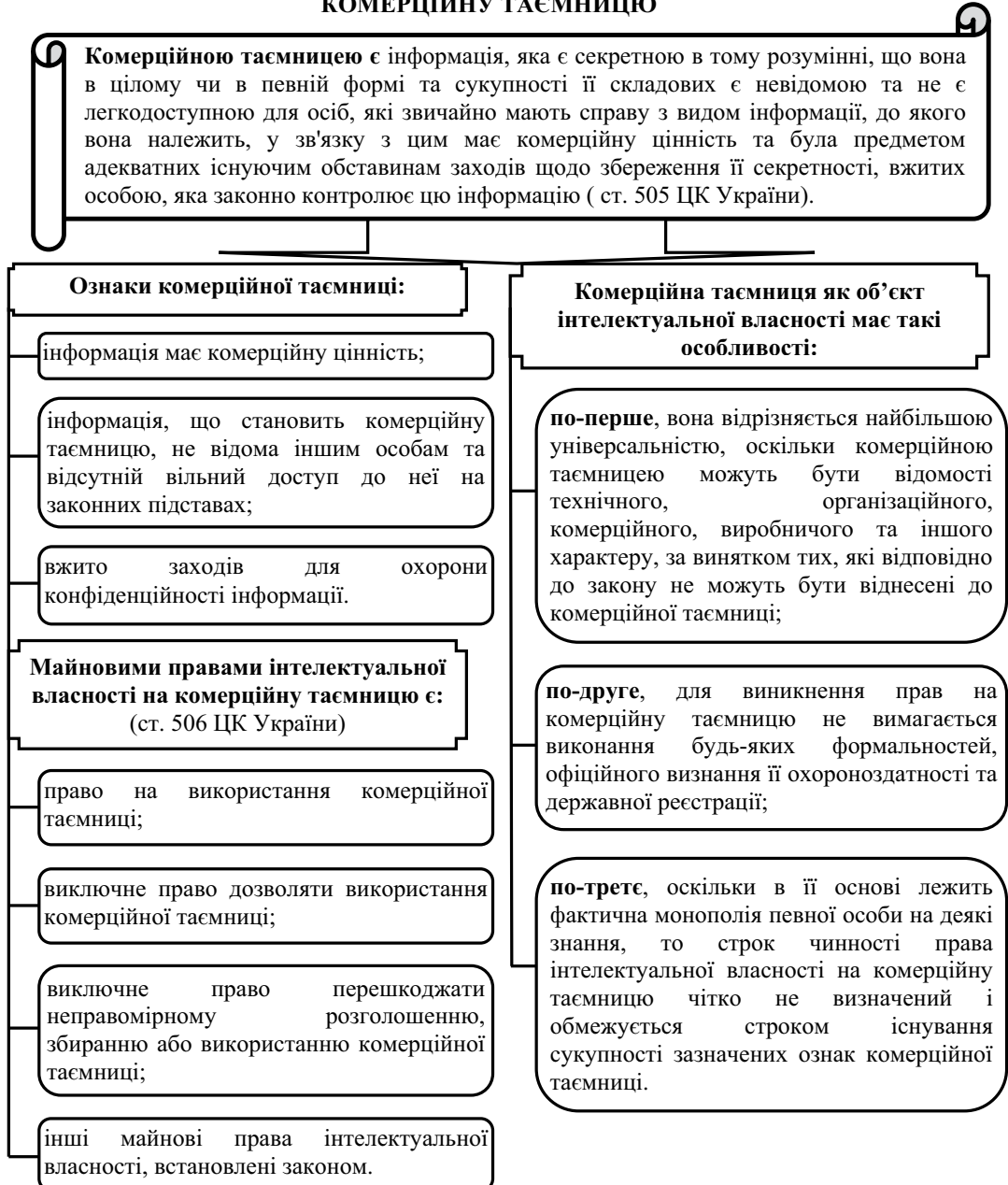

ЗАХИСТ ПРАВ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ

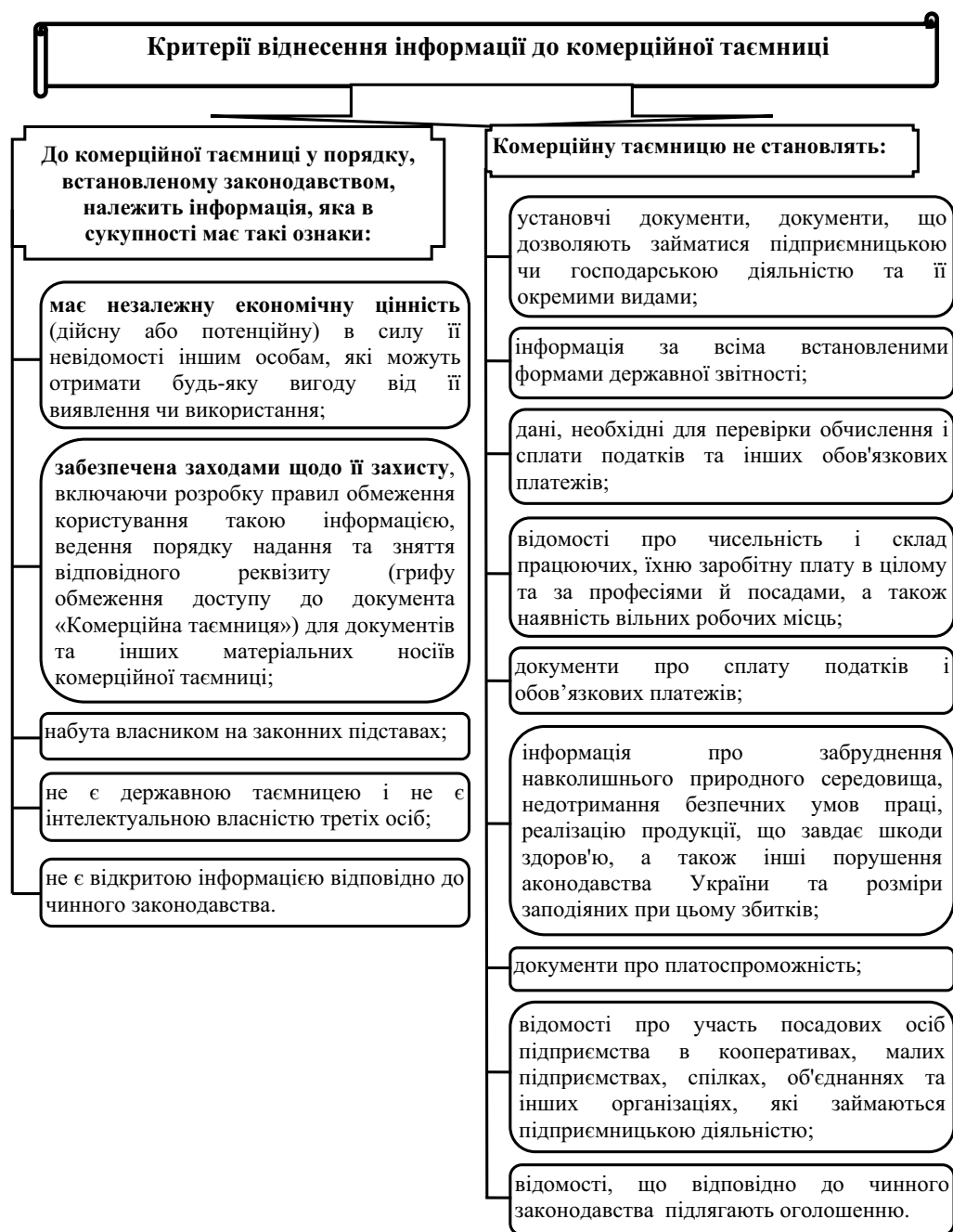

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ (ГЛ. 46 ЦК УКРАЇНИ)

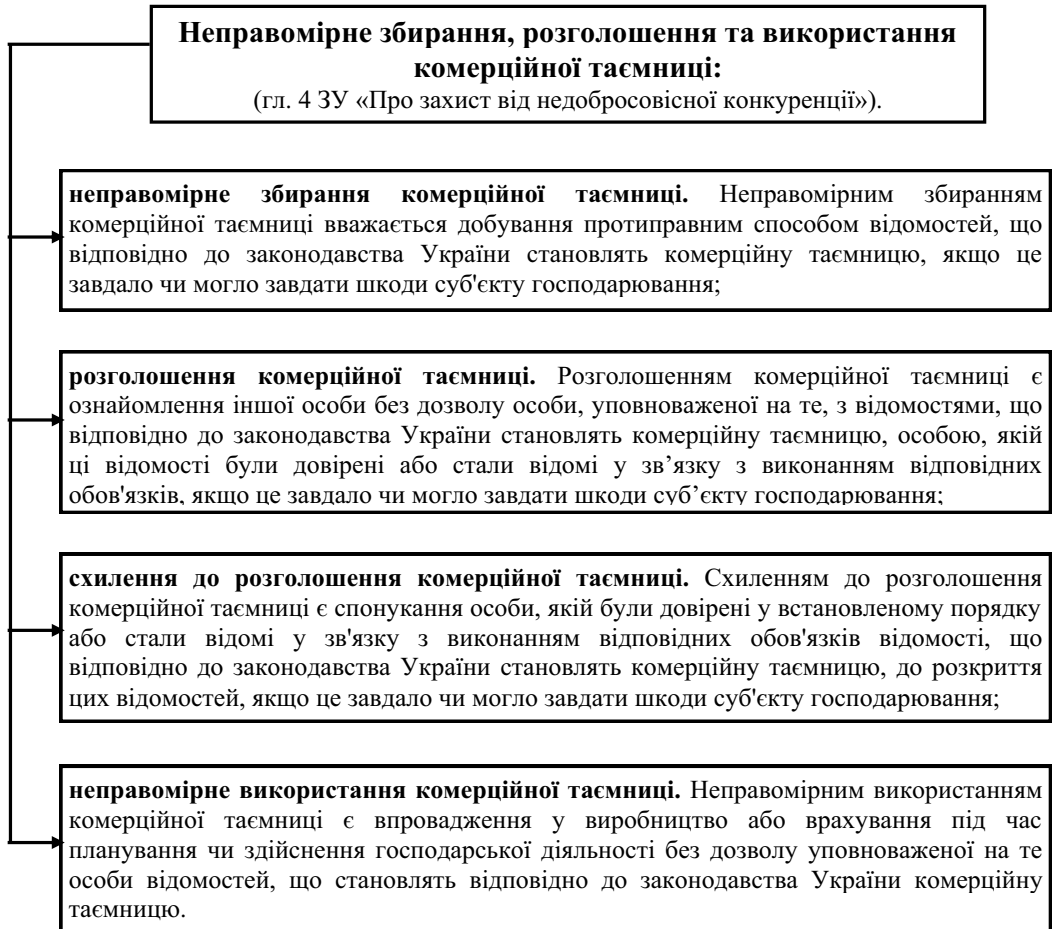
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

КРИТЕРІЇ ВІДНЕСЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДО КОМЕРЦІЙНОЇ ТАСМНИЦІ

СИСТЕМА ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ІЗ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

I. Міжнародно-правові документи:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24.07.1971., змінений 02.10.1979. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 2006. № 5. Ст. 320.

2. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 46. С. 207.

3. Договір про закони щодо товарних знаків від 13.10.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_102.

4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 89.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980. *Офіційний вісник України*. 2006. № 15. Ст. 438.

6. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 17.07.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори повністю або частково морського міжнародного перевезення вантажів від 11.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k30.

9. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29.10.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124.

10. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.

11. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. Ст. 328.

12. Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної реєстрації від 31.10.1958. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b11.

13. Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів від 14.04.1891. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b04.

14. Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 року від 06.05.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_471.

15. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763.

16. Модельний закон про лізинг від 14.04.2005. прийнятий на двадцять п'ятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД (Постанова № 25-6 від 14.04.2005.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a37.

17. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 320.

18. Статус Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків та Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a85.

19. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 06.12.2005. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. С. 503.

II. Законодавчі акти України:

20. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

21. Бюджетний кодекс України від 08.10.2010. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
22. Водний кодекс України від 06.06.1995. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
23. Господарський кодекс України від 16.01.2003. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
24. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
25. Житловий кодекс України від 30.06.1983. № 5464-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1983. № 28. Ст. 573.
26. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
27. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
28. Кодекс законів про працю від 10.12.1971. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375.
29. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
30. Кодекс торговельного мореплавства від 23.05.1995. № 176/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47. Ст. 349.
31. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
32. Кодекс України про надра від 27.07.1994. № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
33. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. Ст. 458.
34. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
35. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
36. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
37. Лісовий кодекс України від 21.01.1994. № 3852-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99.
38. Митний кодекс України від 13.03.2012. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
39. Повітряний кодекс України від 19.05.2011. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.
40. Податковий кодекс України від 02.12.2010. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
41. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
42. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
43. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
44. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
45. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001. № 2344-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

46. Про авторське право і суміжні права: Закон України 23.12.1993. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
47. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012. № 5479-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 50. Ст. 695.
48. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст. 384.
49. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999. № 687-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 31. Ст. 246.
50. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017. № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 9. Ст. 50.
51. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст. 30.
52. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012. № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст. 252.
53. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. Ст. 517.
54. Про будівельні норми: Закон України від 05.11.2009. № 1704-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 5. Ст. 41.
55. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999. № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.
56. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
57. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997. № 318/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 32. Ст. 206.
58. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
59. Про використання земель оборони: Закон України від 27.11.2003. № 1345-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 209.
60. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.
61. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14.01.2000. № 1393-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 95.
62. Про відповідальність за несвочасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996. № 543/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 5. Ст. 28.
63. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудування: Закон України від 14.10.1994 № 208/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. Ст. 411.
64. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України 19.05.2011. № 3390-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст. 531.
65. Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвочасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій: Закон України 20.05.1999 № 686-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 240.
66. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009. № 1559-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.
67. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07.02.2002 № 3059-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 204.
68. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991. № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.

69. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
70. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
71. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012. № 5178-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 39. Ст. 517.
72. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 03.03.1999. № 464-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 17. Ст. 111.
73. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195.
74. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996. № 448/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 292.
75. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 09.07.2010. № 2479-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 49. Ст. 571.
76. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011. № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 61.
77. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
78. Про державний матеріальний резерв: Закон України від 24.01.1997. № 51/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 13. Ст. 112.
79. Про державні нагороди України: Закон України від 16.03.2000. № 1549-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 162.
80. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017. № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.
81. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.2010. № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.
82. Про державну експертизу землепорядної документації: Закон України від 17.06.2004 № 1808-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 38. Ст. 471.
83. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997. № 540/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 50. Ст. 302.
84. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004. № 1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. Ст. 527.
85. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004. № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 51. Ст. 553.
86. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263.
87. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів. Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 35. Ст. 484.
88. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
89. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
90. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000. № 1370-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 9. Ст. 68.
91. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995. № 239/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 23. Ст. 183.

92. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992. № 2782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.
93. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 502.
94. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.
95. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
96. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012. № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
97. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006. № 3334-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 159.
98. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017. № 2189-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 1. Ст. 1.
99. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003. № 1255-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 11. Ст. 140.
100. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
101. Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків: Закон України від 04.09.2008. № 500-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 46. Ст. 323.
102. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
103. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.
104. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999. № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403.
105. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010. № 2736-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 22. Ст. 145.
106. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
107. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996. № 273/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 40. Ст. 183.
108. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
109. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України 06.12.2019. № 361-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Ст. 265.
110. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012. № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.
111. Про заставу: Закон України від 02.10.1992. № 2654-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.
112. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995. № 265/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 28. Ст. 205.
113. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 78.

114. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018. № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
115. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.03.1996. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
116. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
117. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 07.03.1996. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 31. Ст. 286.
118. Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон України від 20.01.2005 № 2375-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 10. Ст. 194.
119. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 9-10. Ст. 65.
120. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 12-13. Ст. 80.
121. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 30. Ст. 379.
122. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003. № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.
123. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011. № 3668-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 12-13. Ст. 82.
124. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997. № 400/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 37. Ст. 237.
125. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
126. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
127. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 09.07.2010 № 2480-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 1. Ст. 1.
128. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002. № 37-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 35. Ст. 258.
129. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. № 959-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377.
130. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №42. Ст. 348.
131. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
132. Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012. № 5018-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 22. Ст. 212.
133. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
134. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
135. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003. № 898-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 313.
136. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.2003. № 979-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 1. Ст. 1.

137. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998. № 9/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 114.
138. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992. № 2114-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 20. Ст. 272.
139. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
140. Про концесію: Закон України від 03.10.2019. № 155-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48. Ст. 325.
141. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003. № 1087-ІV. *Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.
142. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001. № 2908-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 15. Ст. 101.
143. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
144. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 № 1389-XIV № 1389-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 11. Ст. 90.
145. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013. № 584-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20-21. Ст. 740.
146. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005. № 2709-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
147. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994. № 4002-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. Ст. 198.
148. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004. № 1906-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
149. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
150. Про міський електричний транспорт: Закон України від 29.06.2004. № 1914-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 51. Ст. 548.
151. Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах: Закон України від 17.03.2011. № 3159-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 28. Ст. 400.
152. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті: Закон України від 03.06.2014. № 1304-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 40. Ст. 940.
153. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002. № 411-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 13. Ст. 92.
154. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993. № 3322-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345.
155. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
156. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995. № 51/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 9. Ст. 56.
157. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001. № 2665-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
158. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
159. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992. № 2494-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
160. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від 21.12.2000. № 2157-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 7. Ст. 35.

161. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
162. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 № 2245-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 15. Ст. 73.
163. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001. № 2866-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
164. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2374-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 24. Ст. 128.
165. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004. № 1961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 1. Ст. 1.
166. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25.06.2009. № 1561-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 51. Ст. 755.
167. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.
168. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 24.06.2005. № 2704-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 1270.
169. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019. № 157-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 4. Ст. 25.
170. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998. № 161-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46-47. Ст. 280.
171. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992. № 2780-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 52. Ст. 683.
172. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005. № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.
173. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.
174. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
175. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.
176. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110.
177. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98.
178. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018. № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
179. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 № 742-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 29. Ст. 232.
180. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17.01.2002. № 2953-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 17. Ст. 121.
181. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015. № 417-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 29. Ст. 262.

182. Про особливості передачі в оренду об'єктів у сферах тепlopостачання, водopостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності: Закон України від 21.10.2010. № 2624-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 11. Ст. 71.

183. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012. № 4391-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 41. Ст. 491.

184. Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування: Закон України від 23.02.2012. № 4442-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 49. Ст. 553.

185. Про охорону діяльності: Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 2. Ст. 40.

186. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 50. Ст. 678.

187. Про охорону дитинства: Закон України від 26.11.2001. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

188. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.

189. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.

190. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

191. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993. № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.

192. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993. № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.

193. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05.11.1997. № 621/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 8. Ст. 28.

194. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993. № 3688-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 34.

195. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993. № 3116-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 21. Ст. 218.

196. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992. № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.

197. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 12.

198. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003. № 1378-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 229.

199. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001. № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.

200. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991. № 1788-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. Ст. 10.

201. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 06.04.2000. № 1644-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 28. Ст. 222.

202. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Закон України від 03.03.1998. № 147/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 34. Ст. 228.

203. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011. № 3392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст. 532.

204. Про питну воду, питне водopостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002. № 2918-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 16. Ст. 112.

205. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001. № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
206. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993. № 3691-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 2. Ст. 7.
207. Про поведження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27. Ст. 198.
208. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001. № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
209. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05.06.2003. № 899-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 314.
210. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998. № 137/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 34. Ст. 227.
211. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994. № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.
212. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
213. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.
214. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України 27.02.1991 № 791а-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 198.
215. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 179.
216. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999. № 752-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 32. Ст. 267.
217. Про приватизаційні папери: Закон України від 06.03.1992. № 2173-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 24. Ст. 352.
218. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.1992. № 2482-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 524.
219. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018. № 2269-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 12. Ст. 68.
220. Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: Закон України від 11.01.2006. N 3301-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 16. Ст. 635.
221. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009. № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.
222. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000. № 1682-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст. 238.
223. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
224. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001. № 2623-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 253.
225. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон від 17.10.1990 № 400-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 45. Ст. 602.
226. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

227. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997. № 554/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 52. Ст. 312.
228. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999. № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
229. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000. № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143.
230. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
231. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 17.04.1991. № 962-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 22. Ст. 262.
232. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон від 17.02.2011 № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343.
233. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23.12.1998. N 351-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 44.
234. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80.
235. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996. № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181.
236. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017. № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27-28. Ст. 312.
237. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015. № 329-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 234.
238. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
239. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003. № 1382-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
240. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23.12. 2004 року № 2286-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 136.
241. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012. № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.
242. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997. № 469/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 39. Ст. 261.
243. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 1. Ст. 6.
244. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.
245. Про страхування: Закон України від 07.03.1996. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.
246. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
247. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України: Закон України від 17.04.2014. № 1227-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 27. Ст. 904.
248. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001. № 2894-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97.
249. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993. № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.
250. Про теплопостачання: Закон України від 02.06.2005. № 2633-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28. Ст. 373.

251. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
252. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991. № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 139.
253. Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність: Закон України від 23.12.1998. № 353-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 46.
254. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 року № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 12. Ст. 52.
255. Про транзит вантажів: Закон України від 20.10.1999. № 1172-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 446.
256. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994. № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.
257. Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 01.07.2004. № 1955-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 52. Ст. 562.
258. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.
259. Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996. № 192/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 29. Ст. 139.
260. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
261. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006. № 185-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 46. Ст. 456.
262. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003. № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.
263. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997. № 723/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 16. Ст. 68.
264. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
265. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003. № 978-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 52. Ст. 377.
266. Про Фонд державного майна: Закон України від 09.12.2011. № 4107-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 28. Ст. 311.
267. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006. № 3528-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 34. Ст. 291.
268. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
269. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001. № 2893-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 96.
270. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012. № 5007-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 19-20. Ст. 190.
271. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.
272. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт: постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011. № 466. *Офіційний вісник України*. 2011. № 34. Ст. 60.
273. Деякі питання управління об'єктами державної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017. № 143. *Офіційний вісник України*. 2017. № 24. Ст. 121.
274. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 47.

275. Питання медико-соціальної експертизи: постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009. № 1317. *Офіційний вісник України*. 2009. № 95. Ст. 52.

276. Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів: постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011. № 461. *Офіційний вісник України*. 2011. № 32. Ст. 81.

277. Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.1997. № 1448. *Офіційний вісник України*. 1998. № 2. Ст. 42.

278. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств: Декрет Кабінету Міністрів України від 31.12.1992. № 24-92. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 11. Ст. 94.

279. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001. № 1756. *Офіційний вісник України*. 2001. № 52. Ст. 114.

280. Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.1999. № 756. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18. Ст. 50.

281. Про експертну грошову оцінку земельних ділянок: постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2002. № 1531. *Офіційний вісник України*. 2002. № 42. Ст. 144.

282. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2005. № 668. *Офіційний вісник України*. 2005. № 31. Ст. 364.

283. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом: постанова Кабінету Міністрів України від 02.12.2015. № 1001. *Офіційний вісник України*. 2015. № 98. Ст. 55.

284. Про затвердження Методики визначення мінімальної суми орендного платежу за нерухоме майно фізичних осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010. № 1253. *Офіційний вісник України*. 2011. № 2. Ст. 34.

285. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003. № 72. *Офіційний вісник України*. 2003. № 4. Ст. 298.

286. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>.

287. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.

288. Про затвердження Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.1997. № 1448. *Офіційний вісник України*. 1998. № 2. Ст. 42.

289. Про затвердження Порядку відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил і Державної спеціальної служби транспорту: постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2013. № 436. *Офіційний вісник України*. 2013. № 48. Ст. 48.

290. Про затвердження Порядку відчуження об'єктів державної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2007. № 803. *Офіційний вісник України*. 2007. № 43. Ст. 38.

291. Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2011. № 560. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 69.

292. Про затвердження Порядку здійснення оптової та роздрібною торгівлі транспортними засобами та їх складовими частинами, що мають ідентифікаційні номери: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009. № 1200. *Офіційний вісник України*. 2009. № 87. Ст. 45.

293. Про затвердження Порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації: постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2017. № 676. *Офіційний вісник України*. 2017. № 74. Ст. 47.

294. Про затвердження Порядку і правил обов'язкового страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2011. № 358. *Офіційний вісник України*. 2011. № 26. Ст. 47.

295. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам: постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2002. № 944. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28. Ст. 61.

296. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006. № 833. *Офіційний вісник України*. 2006. № 25. Ст. 53.

297. Про затвердження Порядку проведення витрат на поховання у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001. № 826. *Офіційний вісник України*. 2001. № 29. Ст. 130.

298. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007. № 915. *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. Ст. 95.

299. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2001. № 270. *Офіційний вісник України*. 2001. № 13. Ст. 75.

300. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019. № 337. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 309.

301. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента: постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.2004. № 124. *Офіційний вісник України*. 2004. № 5. Ст. 41.

302. Про затвердження Правил зберігання транспортних засобів на автостоянках: постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1996. № 115. *Офіційний вісник України*. 2015. № 98. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-96-%D0%BF>.

303. Про затвердження Правил надання населенню послуг з перевезень міським електротранспортом: постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2004. № 1735. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. Ст. 288.

304. Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2005. № 630. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 84.

305. Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту: постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1997. № 176. *Офіційний вісник України*. 1997. № 8. Ст. 142.

306. Про затвердження Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в українській РСР: постанова Ради Міністрів Української РСР і Української Республіканської ради професійних спілок від 11.12.1984. № 470. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470-84-%D0%BF>.

307. Про затвердження правил побутового обслуговування населення: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.1994. № 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313-94-%D0%BF>.

308. Про затвердження Правил торгівлі у розстрочку фізичним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011. № 383. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 70.

309. Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002. № 955. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28. Ст. 73.

310. Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань: постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003. № 71. *Офіційний вісник України*. 2003. № 4. Ст. 295.

311. Про затвердження Статуту залізниць України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998. № 457. *Офіційний вісник України*. 1998. № 14. Ст. 150.

312. Про затвердження Тимчасового положення про товариство взаємного страхування: постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.1997. № 132. *Офіційний вісник України*. 1997. № 6. Ст. 64.

313. Про затвердження Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.01.1998. № 8. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. Ст. 127.

314. Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для осіб, які потребують соціального захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2007. № 783. *Офіційний вісник України*. 2007. № 41. Ст. 140.

315. Про Методику розрахунку орендної плати за державне майно та пропорції її розподілу: постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.1995. № 786. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/786-95-%D0%BF>.

316. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001. № 1266. *Офіційний вісник України*. 2001. № 40. Ст. 22.

317. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.1998. № 1482. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1482. Ст. 34.

318. Про порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу: постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003. № 1904. *Офіційний вісник України*. 2003. № 51. Ст. 168.

319. Про Порядок затвердження титулів об'єктів, будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів, коштів державних підприємств, установ та організацій, а також кредитів, наданих під державні гарантії: постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.1997. № 995. *Офіційний вісник України*. 1997. № 97. Ст. 17.

320. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.1998. № 1340. *Офіційний вісник України*. 1998. № 34. Ст. 29.

321. Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених: постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1994. № 419. *Офіційний вісник України*. 1994. № 35. Ст. 232.

322. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1996. № 1523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-%D0%BF>.

323. Про Правила поведінки громадян на залізничному транспорті: постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.1995. № 903. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-95-%D0%BF>.

324. Про Правила торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органічного утворення та напівдорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді і виробами з них, що належать суб'єктам господарювання на праві власності: постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1998. № 802. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. Ст. 3.

325. Про службові жилі приміщення: постанова Ради Міністрів Української РСР від 04.02.1988. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-88-%D0%BF>.

326. Про деякі заходи щодо поліпшення фінансового стану аграрного сектора економіки та розвитку тваринництва: Указ Президента України від 29.05.2009. № 378/2009. *Офіційний вісник Президента України*. 2009. № 15. Ст. 55.

327. Про деякі питання управління державним майном, що забезпечує діяльність Верховної Ради України: постанова Верховної ради України від 21.10.2009. № 1652-VI. *Голос України* від 27.10.2009. № 202.

328. Про деякі питання управління майном, що забезпечує діяльність Верховної Ради України: постанова Верховної ради України від 18.11.2009. № 1733-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 4. Ст. 39.

329. Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності: Указ Президента України від 15.07.2000. № 906/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 29. Ст. 70.

330. Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку: Указ Президента України від 08.08.2002. № 694/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 32. Ст. 5.

331. Про заходи щодо розвитку іпотечного ринку в Україні: Указ Президента України від 08.08.2002. № 695/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 32. Ст. 6.

332. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Указ Президента України від 21.03.2002. № 280/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 13. Ст. 11.

333. Про заходи щодо розвитку продовольчого ринку та сприяння експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів: Указ Президента України від 07.08.2001. № 601/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601/2001>.

334. Про право власності на окремі види майна: постанова Верховної Ради України від 17.06.1992. № 2471-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 35. Ст. 517.

335. Особливості посвідчення договору дарування нерухомого майна: роз'яснення Міністерства юстиції України від 20.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015323-11>.

336. Особливості посвідчення договору довічного утримання (догляду): роз'яснення Міністерства юстиції України та Департаменту нотаріату, фінансового моніторингу юридичних послуг та реєстрації адвокатських об'єднань від 01.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0023323-11>.

337. Примірний договір фінансового лізингу: наказ Міністерства України у справах науки і технологій від 03.03.1998. № 59. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 160.

338. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: наказ Державної авіаційної служби України від 26.11.2018. № 1239. *Офіційний вісник України*. 2019. № 18. Ст. 65.

339. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення суб'єктами господарювання операцій при здійсненні комісійної торгівлі непродовольчими товарами: наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 08.07.1997. № 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0324-97>.

340. Про затвердження інструкцій щодо надання окремих видів побутових послуг: наказ Українського союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 27.08.2000. № 20. *Офіційний вісник України*. 2000. № 47. Ст. 172.

341. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017. № 148. *Офіційний вісник України*. 2018. № 10. Ст. 49.

342. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах: постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004. № 639. *Офіційний вісник України*. 2005. № 3. Ст. 78.

343. Про затвердження Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в органах прокуратури та Положення про житлово-побутові комісії в органах прокуратури: наказ Генеральної прокуратури України від 11.11.2016 № 377. *Офіційний вісник України*. 2016. № 93. Ст. 185.

344. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005. № 3981. *Офіційний вісник України*. 2005. № 21. Ст. 81.

345. Про затвердження Положення про порядок передачі квартир (будинків), жилих приміщень у гуртожитках у власність громадян: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16.12.2009. № 396. *Офіційний вісник України*. 2010. № 8. Ст. 205.

346. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004. № 142/5/310. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. Ст. 796.

347. Про затвердження Положення про Спадковий реєстр: наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011. № 1810/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 54. Ст. 34.

348. Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 06.09.2001. № 201. *Офіційний вісник України*. 2001. № 39. Ст. 158.

349. Про затвердження Порядку використання даних Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек та Державного реєстру обтяжень рухомого майна: наказ Міністерства юстиції України від 14.12.2012. № 1844/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 96. Ст. 105.

350. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012. № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 6.

351. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування: наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011. № 3306/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 91. Ст. 172.

352. Про затвердження Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку: наказ Українського

союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 16.12.1999. № 46. *Офіційний вісник України*. 2000. № 3. Ст. 189.

353. Про затвердження Порядку організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом: наказ Міністерства інфраструктури України від 15.07.2013. № 480. *Офіційний вісник України*. 2013. № 62. Ст. 142.

354. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016. № 2831/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 76. Ст. 179.

355. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016. № 2831/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 76. Ст. 179.

356. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011. № 45. *Офіційний вісник України*. 2011. № 43. Ст. 26.

357. Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.06.2012. № 420. *Офіційний вісник України*. 2012. № 71. Ст. 208.

358. Про затвердження Правил комісійної торгівлі непродовольчими товарами: наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 13.03.1995. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-95>.

359. Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: наказ Державної туристичної адміністрації України від 16.03.2004. № 19. *Офіційний вісник України*. 2004. № 14. Ст. 395.

360. Про затвердження Правил користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення в населених пунктах України: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 27.06.2008. № 190. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 174.

361. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999. № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. Ст. 115.

362. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006. № 1196. *Офіційний вісник України*. 2007. № 26. Ст. 51.

363. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997. № 363. *Офіційний вісник України*. 1998. № 8. Ст. 283.

364. Про затвердження Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями: наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007. № 103. *Офіційний вісник України*. 2007. № 80. Ст. 52.

365. Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018. № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18>.

366. Про затвердження Правил роздрібною торгівлі непродовольчими товарами: наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007. № 104. *Офіційний вісник України*. 2007. № 86. Ст. 197.

367. Про затвердження Правил роздрібною торгівлі продовольчими товарами: наказ Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 11.07.2003. № 185. *Офіційний вісник України*. 2003. № 30. Ст. 310.

368. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі тютюновими виробами: наказ Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 24.07.2002. № 218. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34. Ст. 269.

369. Про затвердження Правил розрахунку банками України загальної вартості кредиту для споживача та реальної річної процентної ставки за договором про споживчий кредит: постанова Правління Національного банку України від 08.06.2017. № 49. *Офіційний вісник України*. 2017. № 52. Ст. 19.

370. Про затвердження правил торгівлі на ринках: наказ Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 26.02.2002. № 57/188/84/105. *Офіційний вісник України*. 2002. № 13. Ст. 261.

371. Про управління державним майном, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі приватизації, але перебуває на їх балансі: наказ Фонду державного майна України та Міністерства економіки від 19.05.1999. № 908/68. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. Ст. 108.

Судова практика

372. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: узагальнення Верховного суду України від 24.11.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08>.

373. Про вирішення спорів, пов'язаних з пошкодженням (знищенням) продукції і товарів в результаті їх бою або пошкодження тари: постанова Вищого арбітражного суду України від 15.10.1992. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001800-92/card6#Public>.

374. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: постанова Вищого господарського суду України від 29.05.2013. № 11. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. Ст. 22.

375. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.

376. Про деякі питання практики вирішення господарських спорів, пов'язаних з прийомкою продукції і товарів за кількістю та якістю: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12.10.1993. № 01-6/1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1106800-93>.

377. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з розрахунками: оглядовий лист Вищого господарського суду України від 26.07.2002. № 01-8/870. *Юридичний вісник*. 2002. № 42.

378. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 26.01.2000. № 02-5/35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_35800-00.

379. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29.02.1996. № 02-5/95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_95800-96.

380. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з судовим захистом права державної власності: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 02.04.1994. № 02-5/225. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_225800-94.

381. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням договорів про сумісну діяльність: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 28.04.1995. № 02-5/302. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_302800-95.

382. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Декрету Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір»: інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 23.04.2001. № 01-8/482. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_482800-01.

383. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012. № 12. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 6. Ст. 57.

384. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12.09.1996. № 02-5/334. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_334800-96.

385. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: постанова Вищого господарського суду України від 25.02.2016. № 4. *Вісник господарського судочинства*. 2016. № 1. Ст. 72.

386. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезок вантажів автомобільним транспортом: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 21.07.1992. № 01-6/856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_856800-92.

387. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007. № 01-8/184. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 2. Ст. 14.

388. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства у справах, в яких заявлено вимоги про відшкодування збитків: оглядовий лист Вищого господарського суду України від 14.01.2014. № 01-06/20/2014. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 2. Ст. 14.

389. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011. № 18. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 1. Ст. 27.

390. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013. № 14. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 6. Ст. 50.

391. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008. № 01-8/211. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 3. Ст. 45.

392. Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів: постанова Вищого господарського суду України від 29.05.2013. № 10. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. Ст. 13.

393. Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011. № 7. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 3. Ст. 23.

394. Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин: постанова Вищого господарського суду України від 17.05.2011. № 6. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 3. Ст. 6.

395. Про деякі питання судової практики застосування Статуту залізниць України, інших норм транспортного законодавства: оглядовий лист Вищого господарського суду України від 29.11.2007. № 01-8/ 917. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 1. Ст. 43.

396. Про деякі питання уступки вимоги і переводу боргу: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 14.12.1993. № 01-6/1301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1301800-93>.

397. Про деякі приписи законодавства, яке регулює питання, пов'язані із здійсненням права власності та його захистом: інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 31.01.2001. № 01-8/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8_98800-01.

398. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

399. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.

400. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009. № 2. *Вісник Верховного суду України*. 2009. № 8. Ст. 3.

401. Про обчислення термінів доставки залізницею вантажів та визначення розміру штрафу за порушення цих термінів: лист Вищого господарського суду України від 04.04.2012. № 01-06/420/2012. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 3. Ст. 78.

402. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>.

403. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007. № 11. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 11. Ст. 5.

404. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.10.1991. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-91>.

405. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004. № 7. *Вісник Верховного суду України*. 2004. № 6. Ст. 22.

406. Про практику застосування судами статті 376 Цивільного кодексу України (про правовий режим самочинного будівництва): постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-12>.

407. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008. № 13. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 11.

408. Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом: лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 16.05.2013. № 24-754/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-754740-13>.

409. Про судові рішення: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012. № 6. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 3. Ст. 36.

410. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним: постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.1972. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>.

411. Про судову практику в справах про виключення майна з опису: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.08.1976. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-76>.

412. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного суду України від 31.03.1995. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

413. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>.

414. Про судову практику в справах про зняття арешту з майна: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-16>.

415. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: постанова Пленуму Верховного Суду від 24.10.2008. № 12. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 11.

416. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

417. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013. № 24-753/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.

418. Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.1995. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.

419. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного Суду від 27.02.2009. № 1. *Вісник Верховного суду України*. 2009. № 3. Ст. 7.

420. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду від 30.04.2008. № 7. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 6. Ст. 17.

421. Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про захист права власності та інших речових прав: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.12.2012. № 15. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 1.

Спеціальна література:

422. Актуальні проблеми спадкового права: Навч. посіб. / За заг ред. проф. Ю. О. Заїки, ст. наук спів. О. О. Лов'яка. К.: КНТ, ЦУЛ, 2014. 336 с.

423. Артиш В. І. Формування стратегії розвитку міжнародного лізингу в Україні: монографія. Київ: Компринт, 2015. 455 с.

424. Бабець І. Г., Мойсесенко І. П. Інтелектуальна власність: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 158 с.

425. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. Бичкової С.С. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.

426. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., Заїки О.Ю. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.

427. Борисова Б.І., Баранова Л.М., Бегова Т.І. та ін. Цивільне право: підручник: у 2 т. Х.: Право, 2014. Т.1. 656 с.

428. Бурлака І. В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 197 с.

429. Бутнік-Сіверський С. О. Спадкування прав інтелектуальної власності: монографія; Нац. акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. Київ: НДІ ІВ НАПрНУ: Інтерсервіс, 2013. 167 с.

430. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навчальний посібник / за редакцією М. К. Гальянтича; Міністерство освіти і науки України. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 619 с.

431. Волощук А. М. Діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності: монографія / А. М. Волощук, Х. П. Ярмакі, О. О. Чернишова. О.: ОДУВС, 2013. 175 с.

432. Галасюк В. В. Справедлива мінова вартість об'єктів в угодах купівлі-продажу, дарування і міни. Дніпро: Арт-Прес, 2017. 204 с.

433. Ганчева А. М. Договір побутового підряду в цивільному праві України: монографія. К.: Алерта, 2014. 154 с.

434. Гапотій В. Д., Солоненко А. М. Захист права інтелектуальної власності в Україні: навч. посіб. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2011. 360 с.

435. Голубева Н.Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія. О.: Фенікс, 2013. 642 с.

436. Гончарова А. В., Кобзєва Т. А. Цивільне право України: навчальний посібник. Міністерство освіти і науки України, Сумський державний університет. Суми: Сумський державний університет, 2015. 167 с.

437. Гордієнко С. Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах: курс лекцій. К.: Гранма, 2011. 479 с.

438. Гринько С. Д. Рецепція деліктних зобов'язань римського приватного права: поняття, система, рецепція: монографія / за наук. ред. Є.О. Харитонов. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 724 с.

439. Гузь Л. Є. Практика застосування спадкового права в судовій та нотаріальній діяльності. Х.: Право, 2015. 888 с.

440. Дзера О. В. Вибране: збірник наукових праць: Київська школа цивілістики. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 871 с.

441. Дзера О.В., Кузнєцова Н.С., Майданник Р.А. Цивільне право України. Особлива частина: підручник. 4-те вид., стереотипне. К.: Юрінком Інтер, 2014. 1176 с.

442. Дмитрук І. М. Основи цивільного та сімейного права України : навчально-методичний посібник. Миколаїв: Гельветика, 2019. 155 с.

443. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Х.: Право, 2012. 432с.

444. Єрмаков О. Ю., Богач Л. В. Розвиток орендних земельних відносин сільськогосподарських підприємств: монографія. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ: М.М. Лисенко, 2014. 223 с.

445. Жабинець О. Й., Цюпко І. В., Томаневич Л. М. Страхування: навчальний посібник; Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 259 с.

446. Зобов'язальне право України: підручник / за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. К.: Істина, 2011. 848 с.

447. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Тернопіль: НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака Нац. акад. прав. наук України, 2017. 431 с.

448. Льків О. В. Договір купівлі-продажу житла: монографія. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: О. Зень, 2016. 195 с.

449. Інтелектуальна власність: навчальний посібник / Т.Г. Васильців [та ін.]; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. 249 с.

450. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання з переданням майна в користування: проблеми теорії та практики: монографія. Науково-дослідний інститут приватного права і

підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2014. 479 с.

451. Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 448 с.

452. Коротюк О. В. Судова практика у справах про визнання недійсними договорів довічного утримання, договорів дарування. Київ: ОВК, 2015. 196 с.

453. Корпоративні спори: комент. суд. практики / [І. В. Спасибо-Фатеєва, В. І. Крат, Н. Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатеєвої. Харків: Право, 2018. 288 с.

454. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі припинення цивільних майнових відносин: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2015. 36 с.

455. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Правова єдність: Алерта, 2017. 492 с.

456. Кухарев О. Є. Спадкове право України: навч. посібник. К.: Алерта, 2013. 327 с.

457. Кучер В.О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навчальний посібник / В.О. Кучер; Міністерство внутрішніх справ України, ЛьвДУВС. 2014. 343 с.

458. Луць В.В. Строки і терміни в цивільному праві: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

459. Маковій В.П. Набувальна давність у цивільному праві: теорія та практика: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 230 с.

460. Маріц Д. О. Строки і терміни у договорах про реалізацію майна: монографія. К.: Дакор, 2013. 203 с.

461. Муляр М. Договір споживчого кредиту: основні ризики для позичальника. Київ: Юстініан, 2012. 63 с.

462. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: монографія. Харків: Право, 2017. 391 с.

463. Науково-практичний коментар до Закону України «Про оренду землі» / К. П. Пейчев. Харків: Фактор, 2012. 303 с.

464. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / В.Г. Ротань (відпов. ред.), А. Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, О.Є. Сонін. 2-ге вид. Х.: Фактор, 2010. Т.1. 800 с.

465. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т., 4-те вид., перероб. і доп. / За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. 1952 с.

466. Нелін О. І. Інститут спадкування за українським звичаєвим правом (IX-XIX століття): монографія. Київ. ун-т туризму, економіки і права. Київ: Київ. ун-т, 2014. 130 с.

467. Олюха В. Г. Договір підряду: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Одес. нац. юрид. акад., Криворіз. навч. центр. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. 182 с.

468. Орлов І. П., Кухарев О. Є. Правочини в сфері спадкового права: монографія. К.: Алерта, 2013. 270 с.

469. Павлів-Самоїл Н. П. Спадкування в Україні: у таблицях і схемах: навчально-методичний посібник. / Н.П. Павлів-Самоїл, М.О. Німак, Н.В. Блюк; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Растр-7, 2018. 174 с.

470. Пендяга А. Л. Деліктні зобов'язання в цивільному праві: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Синопис, 2012. 255 с.

471. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів: монографія. Чернівці, 2010. 191 с.

472. Право інтелектуальної власності у схемах та визначеннях: навч. посіб. для студ. юрид. ф-тів вищ. навч. закл.; / За заг. ред. О. Г. Бондаря; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2012. 447 с.

473. Право інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Т.І. Биркович ... [та ін.]; Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури України, Київський національний університет культури і мистецтв. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2015. 279 с.
474. Право інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Т.І. Биркович [та ін.]; Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури України, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2015. 279 с.
475. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л. Яроцький, В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатеева, І.В. Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л. Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. 272 с.
476. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: монографія. Харків: Право, 2017. 470 с.
477. Пучковська І.Й. Види забезпечення виконання зобов'язання. Харків: ФПН, 2011. 77 с.
478. Речове право: підручник / Р. А. Майданик. К.: Алерта, 2019. 1102 с.
479. Ромашенко І. О. Зміна та припинення цивільного правовідношення як способи захисту цивільних прав: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Правова єдність: Алерта, 2016. 240 с.
480. Рюмова З.В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс: підручник. 3-тє вид., допов. К.: «ВД» Дакор», 2013. 672 с.
481. Рязанова Н. Технологія лізингу: монографія / Н. Рязанова, Р. Іваненко, В. Різник, Л. Стасюк, С. Подруцький, Т. Гордієнко, А. Коваленко, Л. Старосільська, І. Сухава; ред.: Г.Т. Сенькович. К.: Гопак, 2010. 319 с.
482. Свистун Л. А., Довгаль Ю. С. Іпотечне кредитування в Україні: сучасні проблеми та фактори розвитку: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2014. 161 с.
483. Світличний О. П., Слюсаренко С.В., Тандир О.В. Захист прав суб'єктів права інтелектуальної власності адміністративним законодавством. К.: Компринт, 2015. 181 с.
484. Серебрякова Ю.О., Шелухін М.Л. Договір оренди державного та комунального нерухомого майна: монографія. Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка. Донецьк: Ноулідж, 2010. 183 с.
485. Спадкове право. Практика застосування судами України / За заг. ред. В. М. Марченка. Х.: ФОП Лисяк Л.С. 2012. 736с.
486. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія / За заг. ред. В. В. Луця, наук. ред. А. Б. Гриняк. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. 320 с.
487. Федорченко Н.В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: монографія. Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємства ім. В. Г. Бурчака. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 327 с.
488. Філатова Н. Ю. Саморегульвні організації як суб'єкти цивільного права: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 238 с.
489. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2013. 808 с.
490. Харитонova О.І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) / О. І. Харитонova: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 343 с.
491. Харитонova О.І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) / О. І. Харитонova: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 343 с.
492. Харченко Г. Г. Речові права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 430 с.

493. Цивільне законодавство України в умовах адаптації до приватного права ЄС: навч. посіб. / За заг. ред. С. О. Харитонова, К. Г. Некіт. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Юрид. літ., 2017. 303 с.

494. Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручник / За ред. С. С. Бичкової. К.: Алерта, 2014. 496 с.

495. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

496. Цивільне право України: навчальний посібник для підготовки до державного іспиту: у двох частинах / за загальною редакцією В.А. Кройтора та О.С. Кухарева. Харків: Діса плюс, 2015. 474 с.

497. Цивільне право України: навчальний посібник: у двох частинах / за загальною редакцією В.А. Кройтора, О.С. Кухарева, М.О. Ткалича; Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». – Запоріжжя: Гельветика, 2016. 2 ч. 649 с.

498. Цивільне право України: навчальний посібник: у двох частинах / за заг. ред. В.А. Кройтора, О.С. Кухарева, М.О. Ткалича; Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». Запоріжжя: Гельветика, 2016. 529 с.

499. Цивільне право України: підручник. ва частина / За заг. ред. д.ю.н., проф. Р.Б. Шишки. К.: Вид. Ліра К, 2015. 1024 с.

500. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; За ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

501. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 428 с.

502. Цивільне право України: посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / за редакцією С.О. Харитонова, І.В. Давидової, К.Г. Некіт. Одеса: Фенікс, 2016. 558 с.

503. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право. 2014. Т. 2. 816 с.

504. Цивільне право: проблем.-орієнтов. предмет. банк знань / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», Наук. б-ка; уклад. В. В. Брагінська; ред. Н. П. Пасмор; інж. оформл. Л. В. Кашаєва. Х., 2012. Вип. 3. 498 с.

505. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій Міністерства юстиції, науковців, фахівців: правникам, нотарям, адвокатам, суддям, викладачам, студентам. Х.: Страйд, 2009. (Серія «Коментарі та аналітика»). Т. 12: Спадкове право / Ю. О. Заїка та ін.; ред. І. В. Спасибо-Фатєєва. К., 2009. 544 с.

506. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. 624 с.

507. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рек. з використ. позицій вищ. суд. інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців. Х.: Страйд, 2010. (Серія «Коментарі та аналітика») (Правникам, нотарям, адвокатам, суддям, викладачам, студентам). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / О. О. Банасько та ін.; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. 2012. 734 с.

508. Цюра В. В. Теоретичні питання інституту представництва в цивільному праві України: монографія. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. 490 с.

509. Чанишева А. Р. Зміст зобов'язальних відносин: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 471 с.

510. Чанишева А. Р. Зміст зобов'язальних відносин: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 471 с.
511. Чанишева А. Р. Зміст зобов'язальних відносин: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 471 с.
512. Шишка Р. Б., Сопілко І. М., Козирєва В. П. Спадкове право в Україні: навч. посібник За заг. ред. проф. Шишки Р. Б. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 216 с.
513. Юркевич Ю. М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 408 с.

Навчальне видання

М.В. Парасюк, В.М. Парасюк, Н.М. Грабар

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ (ЗАГАЛЬНА
ЧАСТИНА) (УСХЕМАХ ТА ТАБЛИЦЯХ)**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Підписано до друку 06.10.2020 р.
Формат 70×100/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 29,57. Обл.-вид. арк. 10,52.
Наклад 100 прим.

Видавець: ТзОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Кн. Романа, 9/1
тел./факс. 032 235 52 05, 235 72 13
e-mail: rastr.sim@gmail.com   www.rastr-7.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ЛВ № 22 від 19.11.2002 р.